DE MVNDO

ARISTOTELIS LIB. I.
PHILONIS LIB. I.
Gulielmo Budæo interprete.

CLEOMEDIS LIB. II.
Georgio Valla interprete.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ περὶ κόσμου, πρὸς Ἀλέξανδρον βιβλ. ἕν.

ΦΙΛΩΝΟΣ ἰουδαίου περὶ κόσμου βιβλ. ἕν.

AD HAEC
Scholion doctiss. in Aristotelis libellũ de Mundo,
SIMONE GRYNAEO *authore.*

BASILEAE, APVD IOAN. VALDERVM, MENSE MARTIO.
AN. M. D. XXXIII.

Nicolai Sirlei

53467

SIMON GRYNAEVS SE-
VERINO AB HANIA
Phrysio, amico, Salutem.

CVM nuper Aristotelis de Mundo libellum aureum, Græcarũ literarum studiosis publicè enarrarem, atq; eius tu amœnitate præcipua quadã captus, hortatus sis ut si cæteras quidẽ disputationes inter multas attigissem, quòd suis in locis illis ipsis passim apud authores copiose sint explicatæ, referuarem, ea saltem quæ uel de philosophiæ dignitate, uel de maiestate naturæ non semel admonuissem, fructum nempe studiosis aliquem allatura, ne paterer intercidere, sed uel in tuam gratiam, usumq; qualitercunq; congesta scriberem, parũi non tam hortationi, quàm huic iudicio tuo. Ac quæcunq; huius quidem generis in memoriam reuocare licebat, annotaui inscripsiq; tibi, quem unum omniũ cupidissimũ rerum illarum auscultatorem animaduerti. Quanquam scio nihil hic esse aut uirtutibus tuis simile, aut iudicio par. Σύνοψιν Græci uocant, cum fusa partibus res latéq; patens, in angustum redigitur, ac sub conspectum unum omnis datur, quod fit cum singulorum tractatione missa capita tantum recensemus, rem in omnib. disciplinis scis quàm necessariam. neq; enim singula nosse satis est, nisi quo modo & qua necessitate inter se cohærent, ac totum illud quo nam pacto efficiunt uidemus, quò in omni disputatione animus festinat, fines rei propositæ cõprehendere, ac totam rationibus suis circunscribere uo-

lens. Sic enim natura fit, ut cum omnia uideris, uidere cupias uniuersa, quasi tum tandem recte singula cernantur, cum cernitur suo quicq; in loco. Præterea ut in animante reuulsa membra uim nullam habent, sic in cogitatis rebus, extra totius comparationem consideratæ partes, nihil sanè magnificum afferunt ad notitiam solidiorem. Itaque sunt exempla disciplinarum omnium multa. Geographi regiones primũ singulas memorabilib. rebus omnibus, mox uniuersas præcipuis tantũ insultis sub conspectum dant. Istic patriam quisque suam, hic & patriæ in terra mundo q; situm uidet, tum quæ gentes, qua cohæreant, quàm latè & quàm maximè in partem habitetur. Atque adeò sine totius consideratione percipi nihil potest, ut orbis terræ etiam per singula descriptio, nisi cœli situ coniuncto inutilis fuerit. Ergo totam & terræ & cœli faciem coniunxerunt, ut quod præcipuum in ea re fuit, & quo festinabat animus, cuius q; in mundo loci situs perfectè teneretur. Ac tum tandem terrarum comparatio inter se inita fuit, ubi quem in uniuerso quæq; haberent locum constitisset. Eiusdem rationis hic libellus est, πίνακ ξ scilicet naturæ rerum. Iuuabat arbitror postquam rimatus omnes naturæ angulos scopulosiore disputatione fuisset, ac de metallis, plantis, animalibus, elementis & impressionibus, quas uocant sublimioribus, cœlo item terraq; disseruisset, emensi laboris itineris q; summam inire, & peregrinationem totam sub oculos ponere, quo suo iam quicque in loco cerneretur, ac reputatio quædam totius animo relinqueretur. ut posita mundi medio, firmataq; pondere suo tellus, uelut sinu genus omne animantum foue-

tum foueret. ut circunfusa maria, & rebus omnibus it[illegible] fusus aër mundi spiritus, immensis inter cœlum terramq; spacijs, campum nubibus, uentis, tonitruis, fulminibus, huiusq; generis rebus præbens, agitetur. Vt æther incorruptibili natura mundo corruptibili uelut animus corpori cohærens, non solum motu, sed ui tacita discurrentium per se globorum & facium animet uegetetq; omnia. Hæc quod sæpenumero ex me audiuisti, quanquam ex omniũ liberaliũ artium disciplinarumq; cognitione constat, tamen sunt ante alias disciplinæ quædam, quæ peculiariter animum ad mundi contemplationem inducunt, Mathematicæ. miris modis ad illud naturæ spectaculũ accommodatæ. Incredibilis res est, ex illa sterilitate qua inter discendum præsertim laborant, usum tam præclarum nasci. Equidem omnis naturæ consideratio manca est & cæca, nisi has excolamus. Mundi uastitatem præcipuorum corporum inter se comparatione aperiunt, & situm in ipso cuiusq; docent solæ, & illam quam diximus σύνοψιν peculiariter iuuant. Ac quia non est cuiuis promptũ ex authoribus istas disputationes decerpere, adiecimus huic de industria Cleomedis libellum, quantum huic quidem proposito satis est, mira dexteritate disserentem. De ipsa uero natura quia duplex in uniuersum quæstio est, quæ causa, quis usus: ac de priore quidẽ genere tam apud Græcos, quam apud Latinos scriptum est copiose, nil attinet puto scripta præsertim tam luculenter, & à tam multis egregijsq; denuo scribere. Extant de omni mutatione aëria Senecæ libri septem disputatione perfecta. Aristotelem uero quid attinet commemorare, cuius de singulis

rebus singulos tractatus, & hos quoque perfectos habe-
mus. Sed enim hæc omnis causarum disputatio, ut prior
natura est, & eruenda prius, sic usum rerũ siue quem pri-
uatim hominũ negotijs, siue quem publicè afferũt mundo,
nosse haud paulo iucundius est. Eius, cum ad scribendũ
longè fœcundior & uberior sit, non autem literis æquè
exculta, gustum saltem aliquem exhibere uolui studiosis,
ut si uel ingenium, uel ocium ad has res cuiquam suppe-
tat, argumentum longè & amœnissimum & utilissimum
prosequatur. alioqui sanè ridiculum sit de hac
re nos in ista ut rerum omnium sic ocij
maxime penuria, scribere co
nari. Vale, & phi-
losophare fe-
liciter.

INDEX IN SEQVENTES libellos copiosissimus.

Braham 35 quomodo deo credidit 36

ἀνοσμία 20

Admiratio imperitiæ argumentum 153

Adrastia 32

Aegæum mare 9

Aegyptiorũ inuentum 114

Aegyptium mare 9

Aegyra submersa 62

Aeoliæ insulæ 16

Aequabilitas Concordiæ causa 19

Aequinoctialis 73.80.81. an sub eo habitetur 86.87

Aequinoctium autumnale, uernum 82.83

Aër 7. globosus etiã 95.96. eius corruptio 59. dispositio 175.176. motus unde 160. natura, & in mundo situs 7.50.166. peruicatia & accidentia 107

Aëris & ignis mutua refectio 181

Aëris inter calorem & frigus ratio 181.182

Aether 5.7. unde dictus 6. 162. globosus 96

Aethiopia 86.92

Aethna 16

Aethnæ crateres patefacti 30

Africus uentus, Africauster 13

αἶσα 32

Albium insula 10

Alexandria 98.101. sub eodem meridiano cum Hellesponto 127

Alexandri in milites imperium 191.192

Aloidæ 3.150

America insula 170

Amphiscij 88

ἀνάγκη 32.196.197.198

ἀναφύσημα 14

Angeli 38. boni, mali 39

Anima à natura quid differat 40. Dei imago eod.

Animæ domicilũ 165. materia 41. uis 27

Animæ bonæ, malæ 39

Animæ philosophorum 38
Animorũ conuentus 37.38
Animalium diuersitas 31
Animantia 37.39
Animãtiũ amica natura 75
Animantium conditio mortalis 60
Animus immortalis 41. animæ oculus 41. 42. à ψυχὴ quid differat 150. contemplationi rerum natura sactus, eod. mũdo maior 150
Animi humani sagacitas 3. principatus 43
Animum erigi naturæ consideratione 152
Antarcticus polus 5. orbis 73. 80
Antipodes 74. 75
Antoeci 74. quæ ipsis nobiscum cõmunia, quæ nõ 75
Antõmi 74
Aphricæ fines 11
Aplantis insula submersa 63
ἀπόγαιοι ἄνεμοι 13
ἀπόδειξις 150
Apollini sacer Stilbon 6
Appetitio animi 41
Aquæ corruptio 59. in mundo situs 50. motus cum terra 156. scaturigines 16. à montibus quo pacto 108
Aquæ calidæ 16
Aquarum uenustas & usus (108
Aquilones 15
Arabia aromatophora 120
Aratus 118. eiusdem phænomena 80
Arborum & montium natura an eadem 60. 61
Arca in aëre apparens 15
ἀρχαὶ 149
Arcticus polus 5. orbis 73. 80
Arcus cœlestis 15
Argestes 15
ἀργὰς 15
Argô in Græcia non spectari 99
Aristoteles oppugnatur 69. eiusdem de mundi æternitate opinio 45
Arithmetice 101
Ars naturæ æmula 18. nulla sine artifice 64
Artes ætate cum hominib. æquales 60. 63. 64
Artium inuentores 63. interitus 64

Artificis

Artificis cum suo opere collatio 187. 188
Artemis 137
Asiæ fines 10. 11. imperiũ 23
Astronomia 161
Atlanticum mare 8. 9
Atropos 33
Auaritiæ pœna 198. 199
Audienda pars utraq; in cõtrouersijs 63
Auditu uisus celerior 14
Aura 12. quis eius usus terris 21
Auster 13
Austri hyemales 14
Autumni fructus 31
Axis mundi 5. 161

B

Belli ad mundi administrationem collatio 27
Berossus 129
Boëthi de mundi incorruptione demõstrationes 52
Boreæ 13
βράσα 16
Britannicæ insulæ 10
Britãniæ longiss. dies 89. 90
Bura 17. submersa 62

C

Caecias 13
Caloris et frigoris in mundo uices & ratio 181
Calore & humore nascio mmia 182
Cambyses 21
Canobus stella 99
Caput in homine maxime terrenum 98
Carbo 54
Caspia 10
Κατωγίς 14
Celtæ 10
Cereris sacra 124
Chaos 45. 46
χασμαλία 17
Chorus 26
Chori ad dei gubernationẽ collatio cod.
Cibi in spiritum ac uitam transmutatio 164 165. 191
Circense curriculum 37
Clotho 33
Cœlum 5. lucidissima uniuersi pars 42. eiusdem clementia 184. motus 116. 159. 161. 173. 195. eoq; moueri

omnia 25. orbes quinq; 73
Cœli stellati à corruptibili parte ad fixas usq; stellas, spacium 159
Cœlum & terrã inter, quantum spacium 156. 157
Cœlestia quãto terrenis præstantiora 29
Cœlestium globorum cõuersio 70. harmonia 26
Colliumusus 168
Columna 195
Concordia ciuilis ex cõtrarijs & dissimilib. 18
Concordiæ causa æquabilitas 19
Concretio 48
Conflagrationũ terræ quis usus 21
Confusionis corruptio 53
Congelationum terræ quis usus 21
Continens quid, & unus ne an plures 170
Continentes 9
Contrarium contrario cohiberi maxime 176
Contraria cõiugatim utraque necessaria 55
Contrariorum ratio 18
Contrarijs mũdum seruari 169
Corpus 38. ab incorporeo regi oportere 191
Corpus omne finitum 70. in aliquo 67. 68. organum tantum reb. agendis 191
Corporis cum mente commercium 164. quo pacto fiat 165
Corporis moles & ignauia 190. 191
Corporis uas, dupliciter dici 69
Corpora triplicia 40
Corruptionis causæ duæ, 46. 47. modi tres 55. quatuor 56. 57
Corus 15
Corycæum antrum 4
Coryphæus mũdi Deus 26
Κόσμος 19. 26
Cosmographia 160
Crapulæ pœna 196. 197
Creticum mare 9
Crinitæ stellæ 15
Cubus 195
Cupiditas moderanda 180

Darius

DArius 23
Dæmones 38.39
Delos 58
Delphici spiritus 16
Democritus 44
Deus in mundo quid 30. Coryphæus mundi 26. cur ὕπατος 22. lex per omnia, & in omnib. 31. 33. 37. pœnitentiæ non obnoxius 51. uitæ & omnis boni causa 50. rerum omnium & seruator & genitor 21.22.23. 24.27.43.44. unus 34.35
Dei domicilium ac sedes 22. 24.29.189. eminentia & maiestas 28.34. cum rege magno collata 29
Dei imago anima 40. nomẽ nullum 185. multa nomina, quanquam unius 31. à rebus summis quæ dã 196. eadẽq; ex Orpheo 185.186
Dei operis maiestas 159.160. potentiæ nemo præter ipsum solum capax 157
Deo cur cœlũ assignatus locus, cum extra locum sit omnem 189
Deum loco nullo capi 147
Deum operib. suis cerni, aliàs inuisibilem 2.
à Deo regi & administrari omnia 189.190
Deorum omnia plena 21
Δία cur uocent Deum 31. 32.196
Dialectica 148
Diei decrementum 81. incrementum 82.83.88. earundemq; inæqualitatis causa 84
Δίκη 33.196.197.198.199
sub Dio agentes cur uigidiores 154
Disciplinarum necessitas & usus 158.160
Dissolutio 48
Diuinitatis æstimatio 187
Diuinitati quod maxime consentaneum 24
Diuisionis corruptio 51
Dolia aëria 15
δραστοπάχυν 12

E

ECbatanis regis magni sedes 23.24.191
Eccentricitas siderũ

quem usum habeat 181
Eclyptica 159
ἐκνεφίαι ἄνεμοι 13
Eiaculatio 15
εἱμαρμένη 32
Emissarij 23
Empedoclis de deo sentētia (28
ἐμπνοπίαι ἄνεμοι 13
ἐννοία 149
Elementa quinq;, & eorum situs 8. isq; optimus 49. 50. mutuaq; inter se refectio 181. & lex 182. 183. cōmeatus 69. 173. 174. concursus 180. discors concordia 19
Elementorū contentio, mundi instauratio 181
Elementorum ratio bifariā consideranda 150
ἐωσφόρος 77
Ephimera animalia 8
ἐπιβάναι 76
ἐπιλύτται 16
Epicurus 94. 108. 119. voluptatis assertor 121. 122. Thersites 123. 124. 125
Eratosthenis de terræ magnitudine sententia 99
Etesiæ uenti æstiui 14
Euri, Euronotus 13
Europa 170. eius fines 10.
Exhalationum genera 11
Expirationes 12
ἐξοδρίαι ἄνεμοι 13
Ezechielis locus 192

F

Faces aëriæ 15
Fatum 32. 196. 197
Fauonij 13
Flamma 59. Flatus 12
Fiocci 177
Fluctuum uastitas 171
Fontium cōsideratio & gratia 169
Frigoris & caloris in mundo uices ac ratio 181
Frugalitatem prouidentia quomodo doceat 180
Fulgetra post tonitrua fieri (14
Fulgor 15
Fulgur 177. 179
Fulmen 14. 15. 178. 179

G

Gallicū mare 9. 10
Geometria 161
Genij 38. boni, mali 39

Glacies 12
Globus 195. eius figura absolutissima 96
Gnomonis ratio ad solis globum 104
Grammatica 18
Grando 12. 77. 180
Gulæ pœna 196. 197

H

HAbitus 40. 59
Hadria 9
Halice 17. submersa 62
Hæmias 15
Hellespontus & Alexãdria sub eodem meridiano 127
Heraclitus Scotinus 18. 31
Herculis circulus 6. columnæ 9. 10. 11
Heroës 38
Hesiodus 45
Heteroscij 87
Hieremiæ locus 192
Hipparchus 119
Hircania 10
Homerus de olympo 29
Homeri Ilias intra nucis testulam 189
Homo 39. ad dei imaginem factus 40. cæteris animalibus quo præstet 41. minor mundus 42. 156. mundi uicib. obnoxius 180. rerum omnium imago 164
Hominis cur recta facies 39. 42
Horizon, finiens 72. 81
Horologiorum gnomones, eorundemq; ratio 104. 105
Humanitatis ad diuinitatẽ æstimandam imbecillitas 187. 188
Hydrologia 114. 117
Hyemis quis usus terræ 169

I

IAnitores 23
Iapyx uentus 13
Iberi 92. Iberum commentum 123
Ierma insula 10
Ignis corruptio 59. genus triplex 54. motus 150. natura 61. in mundo situs 50. scaturigines 16
Ignis & aëris mutua refectio 181
in Ignem an omnia resoluantur 67. 68

Igni aqua terrena absumi [illegible] 64
Igni terras ad fœcunditatē perduci 182. 183
Igneum corpus omne in umbra lucidius 142
Imber 12
Imbrium quis usus terræ 21
Imperatoris ad deum collatio 27
Impetus 41
Impressiones ætheriæ 7. 15
Impressionum ratio, & officina 175. 176
Inane 52. 66. 68. 69. 70. an corporis uas 69. an infinitum 70. 71. extra mundū quid, & quòd sit 67
Inanis essentia 68
In ea quæq; redire, unde oriuntur 49
Insula uniuersa terra 8. 9
Insulæ 170
Insularum ratio 8. 9. partitio 9. 10
Intellectus animi dux 3
Interitus causæ duæ 46. 47
Internitionis quatuor modi 56
Iouis circulus qui & Phaëtōtis 6. cursus 26. motus 77
Isthmi 10. nō temere facti 172
Italiæ continens olim Sicilia 61
Iudicis legitimi munus, audire partem utranq; 63
Iunonis orbis 6

L

LAbyrinthus 185
Lachesis 31
Λαίλαψ 14
Lapidum putrefactio 59
Lares 38
Latebras mens, natura cur refugiat 153
Lebadici spiritus 16
Leontium 125
Lex ciuilis 30
Lex naturæ 196. 197. 198. 199. 200
Legis uis 192. 193
Liberum arbitrium 41
Libidinis pœna 197
Libonotus uentus 13
Libophœnix cod.
Linguæ officium 194. 195.
linguarū diuersitas cod.
Lipara 16

Locus

Locus ab inani quid differat 67
Loquelæ humanæ officina mira 193. 194. 195
Lucifer 77
Luciferi cursus 26. dimetiens 127. orbis 6
Luminis præstantia in universo 91
Luna proxima terræ 129. 134. aëre mixtum corpus habens, eod. unde dicta, 137
Lunæ auctio & diminutio, 135. 136. bini orbes 135. defectus 134. 139. 140. 144. dimetiens 117. 128. fastigiũ 119. 120. figuræ & nomina 137. globus terræ haud multo minor 157. 158. lumen unde 130. 131. 132. 137. magnitudo 126. 128. motus 25. 26. 77. 118. 129. uires 120. 121. 128
Lunæ ui maria trahi 184
Lunam inter & terrã quantum spacium 157
Lunum inter terram et aquã medium 173. 174
Luxuries coërcenda 180
Lynceus 109
Lysimachia 95

M

MAeotis 9. 10
Mare 78. Atlanticum 8. 9. belua 153. interius 9. eius partitio & situs, eod. 10. rubrum 10
Maris consideratio, & usus 170. 172. recessus & imminutio 58. 62. 63
in Mari quæ eueniant 17
Maria lunæ ui trahi 184
Maria mediterranea 170. 171
Marium & terræ cõmissio mira 170. 171. globus unus 170. in mundi medio 157
Martis circulus 6
Mathematicorum discipli. præstantia & utilitas 158. 160
Medij ratio, cum aliquid fit (175
Mene 157.
Mensis 137. cur alius alio lõgior 158

Mens ætheriæ naturæ pars 39. Dei imago, eod. 40. animæ oculus 41. 42
Mentis cum corpore cõmercium 164. quomodo fiat, 165. in corpore sedes, eod.
Mentis diuinitas & motus, 187. uis 151. 152. 191. 195. à mundi administratione quid differat 193
Mente fieri naturæ contemplationem, non oculis 151
Mente hominem cæteris animantibus præstare 41
Mercurij Stilbon 6. eiusq; motus 26. 77
Mercurium inter & terram quantum spacium 158
Meridiani dimetiens 91
Meridiani qui 98
Metallorum usus 108
Mindyridus 125
Minerua Phidiæ 28
μοῖρα 32. 196
Montes cur imbrib. non absumantur 61
Montium natura ut arborũ 60
Montium prærupta admiranda 107. eorum p̃ usus 108
Mori quæcunque sunt nata 48
Mortis animantiũ duæ causæ 46
Moses 34. 39. 40
Motus cœli & siderum quomodo contrarius 76. 77
Motus rerum omnium, & qualis 25
Motus rerum naturaliũ triplex 156
Motus natura, calorem ciere 170
Mundus 5. 66. 155. an infinitus, eod. an ingenitus, 48. an igni periturus, 54. 55. corporum omnium absolutissimum, 90. naturæ opus maximum, 152. corruptionis expers 50. 51. 55. 56. corruptibilis, 59. 60. globosus 72. 91. 90. nihil ex se, 189. quomodo è principijs cõtrarijs, 18. 19. temporis parens, 44. totus è totis factus, 48
Mundi administratio mira, 23. 25.

23. 25. 27. æstimatio totius 184. 185. amplitudo 157. basis 36. 37. cardines seu uertices 5. quomodo inuenti 161. collatio ad rempub. 30. 31. ad opificē eius 147. cōpages 164. 165. eásq; perpetua 189. constitutio & situs partium eius 36. dispositio 5. 189. dimetiens, 95. inclinatio 80. 88. instauratio 182

Mundi latera & positio siue habitudo 71. 72. 176. meatus sagitta uelocior 113. medium & imū, idem, 72. 165. motus 20. an per inane 69. & qualis cū sit corpus 71. ortus & interitus, iuxta philosophos 44. partium dissolutio 19. præstantia & ornatus 19. 21. 26. uastitas simul & celeritas 158. 159. uita 156. uices faciesq; uaria 174. 175. uniuersitas, inferna 8

Mundum extra an inane 36. 52. 66, 67. 70

Mundū natura administrari 66. à deo regi solo 188. ab eodem uero destrui nō posse 56. alium fieri non posse 57. contrarijs seruari 169. interitus exortem esse 40. 47. 65

Mundo maior animus 156

Musica 18

Musica systemata 155

μυκτήρα 17

Myrtoum mare 9

N

NAscentia omnia, etiam mori 48

Nascentia omnia unde producantur 182

Natura contrariorum appetens 18

Natura quibus corporibus atributa 40. quid ab anima differat, eod.

Natura sua unumquodque asserat 50

Naturæ æmula ars 18

Naturæ clementia, rigiditas 199

Naturæ cognitionem deberi mathematicis discipli. 158. 160

Naturæ contemplatio quauia adeunda 151. animũ erigit 152. quas uirtutes doceat 153. 154
Naturæ lex 179. 196. 197. 198. 199. 200. maiestas 180. necessitas inexorabilis 197 rerum gradus 164
Naturã contra nitendo nihil profici 197
Naturam partib. carere fide, nisi tota cogitetur 158
Naturarum diuisio & tractatio 173. summa genera tria 176
Nauigandi ratio quomodo inuenta 153. 154
Nebula 11
Necessitas 179. idem quod deus 32
Necessitas naturæ 50. 197. seu rerum naturaliũ 155
Nemesis 32
νιφοπάσαι 25
Nilus 11. 86
νιφετὸς 12
Nix 12. Noti 13
Nox terræ umbra 104. 140
Noctis solstitialis diuersitas locis diuersis 118
Nubes 12. 173. 177. 179. regio earum frigidiss. 176
Nubiũ motus & figuræ uariæ 178
Nyssa 4

O

Oceanus 9. 10. 171
Oculi 149
Olympias uentus
Olympus 29. (13
Olympi mõtis altitudo Xenagoræ inuenta 154
Opinio 149
Oppositarum alterum non sine altero 55
Optice 161
Orbis habitatus 11
ὀρμὴ 41
ὀρνιθίαι uenti 14
Orphei hymni 154. eiusdem de dei & mundi nominib. carmen 185. 186
Ossa 4
ὕσαι 17

P

Παλματίαι 17
Pamphiliũ mare 9
Paradisus 45

Paralleli

Paralleli cœli 73
Parcæ tres 33
Paræci 74
Πιπρωμένη 32. 196
Periœci 74. & quid ipsis nobiscum commune, eodem. quid non 75
Periscij 87
Persæ 92
Perses, eiusq; mirũ factũ 113
Pestis quid 59
Phænomena 115
Phænõtis circulus 6. motus 76
Phaëton Iouis stella 6. eius circulus, eod. motus 77
Phaëtontis incendium 30
Phantasia 40
Phebol insula 10
Philanis 125
Philo, libelli de Mundo author, quis 1
Philosophari recte, quorũ propriè hominum sit 121
Philosophus naturæ magister 151
Philosophi iudicium quale 150
Philosophorum animæ 38
Philosophiæ laus 3. 4. 147. 148. 149. 150. 154. magnanimitas 153. 154. uirtutes, eod. partes 148
Φωσφόρος 77
Physice 148. ueteribus pro sapientia habita 154
Φυσιολογία 62
Pictura 18
Pietatis mirum exemplum 30. cuius meminit etiã Valerius Max. lib. 5. cap. 4.
Planetæ 6. 76. 162. eorumq; motus eod. 26. 77. 183
Planetarum ab eclyptica distantia 145. nomina & posituræ 6. sublimitas, humilitas 138
Plantanima 39
Plato 33. eiusdem de mundi æternitate opinio 45. 47. 51
Pluuia 12. 177. 179
Pluuiarum receptacula nubes 178. 179
Pluuijs terræ sordes ablui, 169
Pœnitentia 51.
Polus arcticus, antarctic. 1
Poli eleuatio q̃ diuersa 88

Poli

Poli ijdem omnib. 98. immobiles 101. 173. & quæ eius proxima, tardiora, eod.
Politice 148
Pontus 9
Posidonius 86. 87. 98
Præster 14. 178
Principes 30. maxime eos decere philosophica 151
Principia mundi contraria
Propontis 10 (18
Prouidentiæ diuinæ legib. standum 180
Prouidentia diuina regi mundum & omnia 188. 189. 199
Pruina 12
Prytaneum 30
ψολόεις 15
ψυχή 150
Pylarum usus Græciæ quis 172. 173
Pyramis 195
Pyrois 6. mars, eiusq; motus 26. 77
Pytheus Massiliensis philosophus 90

Q

Qualitatis peremptio 13

R

REfractio 130. 131
Reipub. bene institutæ ad Mundum comparatio 30
Rerũ omnium administratio qualis 23. 25. 27
Rex magnus 23. 191. 192. famulitium eius 24. fastigium q; & maiestas 23
Rhegium urbs 62
ῥώνται 17
Rhodos 58. 98. 127
Ros 12. 177

S

SArdanapalus 124. 125
Sardoum mare 9
Saturnus, Phænõ 6. eius motus 26. 76
Scaturigines aquæ, ignis, spiritus 16
σκαπτὸς 15
Scopulorum præcipitia 167
Scorpij et Tauri stellæ persimiles 104
Scotinus Heraclitus 18
Scriptorum quorundã stulta arrogantia 4
Scrobes aëriæ 15

Scythæ

Scythæ 10
Sensus 40. 42
Septentrio uentus 13
Serenitas 11. 12
Siciliæ olim Italiæ continens 62
Siculum mare 9
Sidera 5. eorum diuisio 6. 70. & motus 162. inq; res omnes uis eod. 163. 184
Signifer 6. 84. 77. eius diuisio 78. partes 98. 103
Simile simili finitimum 164
Sinuum maris usus quis 172
Solaris circulus 6. 78. excentrus 85. eiusq; segmenta, eodem
Solaris motus celeritas 158.
Sol naturæ modificator, terræq; maritus 163 (159 175. Oceano mersus an sonitũ edat, iuxta Iberos 123
Sol quomodo nunc maior, nunc minor appareat 109. quanto terra maior 158. 159. sublimis tardior, humilis, celerior 137. 138
Solis ad aspectum irrigui sse Socratem 163
Solis cursus duplex 26. defectus 105. 106. 126. 128. 132. 133. 134. dimetiens & motus 77. 78. 85. 118. 139. magnitudo 103. 107. 108. 114. 117. 118. 125. 126. uires 119. 120. 184
Solem intueri purum impossibile 112
Solem terræ umbra comitatur 104
Solem usq; à terra quantum spacium 158
Solstitium æstiuum, hybernum 85. 100
Sors pro Deo 32
Sphærica disciplina 161
Spiracula terræ 16
Spiritus 12. humani corporis 165. eiusq; uis mira 193. 195
Spiritus scaturigines 16
Splendor 54
Stellæ singulæ tota terra maiores 103. 127
Stellarũ diuisio 6. 162. quæ celeriores 119
Stilbon 6. Mercurij stella, eiusq; motus 77

Stillicidij

Stillicidij uis 58
Stoici 44
Στρόβιλος 14
Subsolanus 13
Superstitio 39
Susis magni regis sedes 23. 24
Syene 86. 93. sub cancro 116
Syenitæ 92
Syrium mare 9.
Syrtes duæ 9
Σύστημα 155
Systemata Musica eod.

T

TAprobane 10
Tanais flu. 10
Tauri & Scorpij stellæ persimiles 104
Temporis parens mundus 44
Téporis ratio qualis apud Deum eod.
Temporis uices 20
Terminati ratio 70. 71
Terra 5. 9. aceruo minima, potestate maxima 105. centri instar ad solare fastigium. 104. 105. 108. 110. 111. 112. 117. 119. 128. mũdi media 36. 49. 72. 96. 103. 104. 105. 108. 151. 160. librata pendet, & quomodo 159. ima etiam mundi 165. quamaxime tẽperata 171. 172. una insula, uniuersa 8. 9. 10
Terræ circulus quis maximus 99. 100. 101. 102
Terræ contenta 16. corruptio 59. crassitudo 157. dimetient 102. diameter & orbis diuisio 8. 10. et quantitas 117. situs 5. 7. 8
Terræ & aquæ motus 156
Terræ & maris globus unus 170. commissio mira 171. in mundi medio 157. cum aëre confinium 182
Terræ fertilitas et sterilitas syderib. debetur 165
Terræ figura globosa 74. 79. 91. 95. 102. 126. deq; eauariæ philosophorũ opiniones 91. 92. 94
Terræ globus ad prox. lunæ circuitũ quantus 160
Terræ latitudo & longitudo 10. inæquabilitas 58. 62. magnie

81. magnitudo 99. & deinceps 102. 103. 125. neque Aristotelis, neque Ptolomei temporibus quãta habitaretur, nota 170
Terræ magnitudo ad lunã 157. 158
Terræ natura indomita 20. 61
Terræ nutrimentum quomodo cœlo remittatur 105
Terræ umbra turbinata 241
Terræ zonæ seu cingulæ 73
Terram calore excitatam, fructus edere 182
Terram habitari totam 87
Terram inter & cœlũ quantum spacium 156. 157. & Solem 118
Terræmotus 16. 179. 180
Terræmotuũ diuisio & uarietas 16. 17
Terrena natura 48. 50
Terrena cur à diuinitate alieniora 22
Terrenis quanto cœlestia præstantiora 29
Terrestrium interitus causæ 64
Tetrapharmacum 73
Theologia ueterũ quæ 154
Theophrasti de mundi æternitate sententia 57
Thersites Homericus 123
θρασκίας uentus 13
Thule insula 90
θύελλα 14. 177
Tonitru 14. 177. 179
Trabeculæ aëriæ 15
Triuia Diana cur 137
Tropici 6. duo 73
Turbo 14
Typhon 15

V

Vapor 173. 174. 176. 177
Venus 6. eius motus 77. ad terram quantũ spacium 158
Ventus 12. Ventorum genera, nomina, flatus 13. è terra eruptio 20. 21
Ventorum usus quis terræ, 169. 179. uis & motus causa 177
Veris consideratio 169
Vesper 77
Virga aëria 15

Visum

Visum 40
Visus auditu celerior sensus 14
Visus præstantia 41
Vmbilici 28
Vnius regentis cætera, in rebus omnib. uis 190.191.192
Vocis organa & uarietas, 194
Voluptatis assertores an philosophari recte possint 121
Voluptatis pœna 197
εὐφανὸς 29. 30
Vrbes submersæ mari 62
Vulturnus, Vulturnauster 13
X
Xenagoras 154
Xerxes 23. 24
Z
Zephyri 13
Zōvα deū cur appellent 31.32.190
Zona torrida 79. gelida 89
Zonæ temperatæ 74. 78.79
Zonæ terræ & cœli 73
Ζωόφυτα 39

FINIS.

Errata sic corrige:

Pag. 22. penult. flatuum & uorticū. 32.27. quod ab eo. 41. 2. animæ affectio. 48.23. naturam. 37.30. natatilia. & sic etiam legito pag. 39.16. pag. 59.13. humore putrifico. 33. unamquāq. 73.3. nulla pars. 76.24. non cedentes loco. 93.28. dimetiens erit. 99. 29. Pyramoides. sic etiā legend. lin. 35. 103. ult. emersisse. 109. 1. ob aëris. 111.25. At certe. 121. 15. tamq; multiplicem. 141. 2. ad septentrionem. 142.22. inq; augustū. 147.9. ab animi. 157.18. à cuius. 159. 24. eadem ui suū. 171. 19. promontoriorū. 20. mirandarū. 185. 21. refingendumq. 169.24. omnis id. 199.27. alia beatæ.

GVLIELMVS BVDAEVS IACOBO TVSANO S.

ARISTOTELIS librum de mundo nuper sermone latino cum scripsissem, huic Philonis librum eiusdem tituli agglutinandum censui, tanquam Herculi Theseū, aut profano Aristoteli potius Aristotelem initiatum: quando eodem in argumento, aut certe eiusdem tituli libro, eodem penè hic cū illo stili genere, suppari etiam usus acumine mihi scientiaq; uidebatur. Siquidem Philo (quisquis hic fuit qui librum de Mūdo scripsit: nam inclytum illum Philonem, qui Platonem facundia æquauisse dicitur, nequaquam eum fuisse mihi persuadeo) disserēdo de mundo, deq; eius interitu aut æternitate cōstituendo, non tam Hebraicæ philosophiæ alumnus, meaquidem sentētia, quàm Græcorum affectator esse uideriq; meditatus est. Scita enim amplexus est nō tam scholæ circuncisæ congruentia, quàm religione oraculari solutæ ac liberæ. Et huius autem & illius librum è uulgatis tantum exemplaribus uerti, ut qui manu scriptum nullum unquam uiderim: id quod ueniæ emerendæ gratia testandum existimaui, si id in eam partem aliquatenus ualiturum est. Veritus sum enim ne si in mēdis deploratioribus, aut si in loco uno aut altero mutilato sensus non cohæreat, iniqua conditione alienam culpam præstare ideo mihi cōtingat, quòd periclitari (ut aiūt) quàm extra telorum iactus conquiescere malui. In quo tamen instituto non minus inertiæ præsidium patrocinium q; parata sunt, quàm industriæ inconsultæ gestientiq;, dedecus & conuicium. Verū hos libellos cum ædere mihi usum esset, serotinam fortasse

tasse fœturam nec satis iam uiuidam, ne rationi qui dem meæ institutoq; consentaneam: sed tamen ede re eos ueterno excutiendo animiq; causa cum statuissem, amicitiæ quæ tibi mecum intercedit ut dicarem, cupide appositeq; feci, tuoq; sub nomine publicandos tradidi: quippe quo omnium hominum ordinis nostri familiarissime iam uti cœperim, in eo quidem negocio quod mihi adhuc reliquum est cũ cultu literarum elegãtium. Nullus certe usqueadeo mihi commentandi in eo genere usum, aliquot iam annorum inerti uacatione languentem & penè intermortuum, uisendi, adhortandi, admonendi officio exuscitauit. Quocirca cui libentius Philologiæ (ut ita dicam) pristinæ nostræ delitias penitiores mihiq; sanctiores patefacerẽ, quales sunt illæ cunq; hominem habui adhuc neminem, inspiciendas etiã ociose permitterem arbitrandasq; pro potestate. Idq; merito me fecisse confido, non doctrinæ modo tuæ merito, singularis & ingenuæ, mihiq; explo ratæ, sed etiam acris, peruigilis, constantisq; studij: quod publice fructuosum esse futurumq; sentio, mihi eo amplius priuatim iucundum & oppor tunum. Vale Calend. April.

M. D. XXVI.

ARISTO-

ARISTOTE

LIS LIBER DE MVNDO.

I H I quidem sæpe diuina quædam res Alexander, ad mirationeq; digna uisa est Philosophia: præcipue uero ea in parte, in qua sola ipsa sublime sese tollens ad contemplandas rerum naturas, magno illic studio contendit existentem in eis ueritatem pernoscere. Et cum cæteri quidem mortales altitudine ipsa rei atq; magnitudine deterriti, eo instituto abscessissent, dignũ id inceptum esse duxit Philosophia, quod intrepide ipsa nec dubitanter aggrederetur: earum etiam rerum disciplinam sibi tum cognatissimam, tũ maxime decoram arbitrata est. Siquidem cum per rerum naturam negatum hoc esset homini, cœlestem ut in locum corpore se conferret, utq; ueluti è terra peregre proficiscens, locum illum oculis perlustraret, id quod stolidi illi Aloidæ quondam facere institerunt: eo factum est, animus ut humanus huius uiæ ducem nactus intellectum, peregrinabundus illuc importaretur. Ex quo euenit, uiam cum inuenisset Philosophia lassitudinis uacuam atq; laboris, res ut inter se situ longissime seiunctas una intelligentia complecteretur. facile nimirum eas res noscitans queiscum sibi naturalis intercedit necessitudo. Eadem etiam cum diuino animæ oculo diuinarum rerum naturam comprehendisset, hominibus sibinde ea interpretari cœpit, quasiq; antistitis offi

cio perfungi. Id enim libens Philosophia faciēdum susceperat, ut quas res cunq; præcipuæ commendationis esse existimasset, eas quoad eius fieri posset, inter homines erogaret, quibus utiq; ipsis abunde atq; prolixe consultum ipsa cupiebat. Quapropter istos miserari quiuis iure possit ut pusilli animi scriptores, res quaslibet uulgoq; expositas summa admiratione prosecutos, qui nobis unius loci naturā, aut urbis cuiusdam formam situmq;, aut magnitudinem fluminis, aut deniq; amœni montis aspectū describere instituerunt: cum interim magnifice de semetipsis sentiant ob exilem quampiam naturæ perceptionem. Cuiusmodi nonnulli magno illi quidem studio fecerunt, accurata ut dictione describerent, hic Ossam montem, ille Nyssam, alij Coryceū specum, alij quiduis eorum quæ inter orbis particulas censentur. Id quod ideo euenit, quòd illis maiora uidisse non contingit, mundum scilicet & præcipuas eius partes. Haudquaquam enim illi tantopere quælibet admirarentur, si hisce cōtemplandis incubuissent legitima contentione, omnia uero & parua & floccifacienda duxissent, duntaxat præut extat horum excellentia. Proinde dicere ipsi aggrediamur de ijs omnibus uniuersim collectis: quamq; fieri potest maxime, theologica commentatione edisserere, quænam sit cuiusq; horum natura, situs, motus. Tibi uero, utpote imperatorum præstantissimo, hoc quoq; decorum consentaneumq; esse arbitror, cum maximarum rerum commentationem animo consectari, tum uero ex Philosophiæ studio nihil iam non grande animo agitare, optimates etiam uiros ijs rebus inuitare, quibus rebus ipsi ab eadem munifice prædito esse contigit.

MVNDVS

VNDVS est compages ē cœlo terraq; coagmētata, atq; ex ijs naturis, quæ inter ea cōtinentur. Dicitur etiā aliter Mundus, ordo & digestio uniuersorum, quæ à deo, & per deū asseruatur. Huius situm medium immotū & stabilem Terra uitæ fœcunditate prædita, sortita est: animantium quidem illa omnifariam distinctarum sedes & parens. Huius uniuersitatis suprema pars omnis, omnem in partem finita est & terminata. Cuius id quod in celsissimo loco situ est, Cœlum dicitur, dei domicilium. Hoc quum diuinis corporibus plenum sit, quæ Sidera nos appellare solemus, motuq; sempiterno agatur uno circumactu, orbisq; ductu eodem, perenni utiq; in æuum tenore rapta secum illa circumagit corpora ad numerum, in moremq; præsultoris. Vniuersi autem mundi cœliq; globosa (ut dictum est) forma compacti, iugiq; uertigine exagitati, duo esse puncta necesse est inter se è regione obuersa, itidem atq; si globus in torno circumagatur: stabilia quidem illa, globumq; continentia: circa quæ mūdus uniuersus uertitur. Hos Vertices appellant aut Cardines. Per quos si lineam rectam ab uno ad alterum porrectam intellexeris, quam nonnulli Axem uocitant, erit hæc utiq; mundo linea dimetiens, ita ut terram in medio, ambos autem cardines habeat pro terminis. Qui quum ipsi fixi sint & immoti, alter eorū semper sublimis apparet super uerticem, ad tractū cœli Aquilonarem: ab Vrsa appellatus Arcticus. At infra terram alter semper conditus circa tractū Australem: Antarcticus dictus est, ut contrarius Arctico. Cœli porrò siderumq; substātiam appellamus ætherem: non quidē ideo quòd ignita flagret ipsa, ut aliqui censuerunt (plurimum utiq; aberrantes cir

Mundus.
Terra.
Cœlum.
Sidera.
Vertices & Cardines.
Axis.
Arcticus.
Antarcticus.
Aether.

ca potentiam illam maxime ab ignea natura abhorrentem) origine uero huius uocabuli inde ductia, quod semper æther currat motu circũductili. cum sit illud elementum à quatuor illis diuersum: tum diuinum, tum interitus expers. Eorum uero siderum quæ intus cohibentur, ea quæ errationis nescia sunt, cum cœlo circumferuntur: easdem utique sedes, positusq; eosdem tenentia. Quorum medius circulus (cui Signifero nomen est) duos per orbes trãsuersus cœlum cingit, qui à conuersionibus ipsi Solis, Tropici quasi conuersionales appellati sunt, in duodecim ille quidem regiones totidem signorum diuisus. At uero quæ Erratica dicuntur, nec eadem ipsa celeritate cũ prioribus moueri suapte natura comparata sunt, nec inter se inuicem: sed in alijs atq; alijs orbibus: ita ut orbium ipsorum partũ propius terram accedant, partim sublime ferantur. Et stataríorum quidem numerus iniri prorsus nequit ab hominibus: tametsi omnia eadem in superficie moueantur, quæ unica est totius cœli. At uero errabundorum numerus septenario collectus, in totidem orbibus situs est deinceps substitutis: ita ut subinde inferior superiore minor sit, septemq; orbes sese complectentes inuicem atq; coërcentes, à globo deniq; siderum inerrantium comprehendantur. Huic porrò globo contiguam habet semper positu ram, Phænontis simul & Saturni circus dictus. Cui proximus est Phaëthontis, qui & Iouis appellatur. Post hunc sequitur Pyrois, Herculis idẽ Martisq; appellatus. Ab hoc rursus est Stilbon, qui sacer Mercurio esse creditur, à nonnullis etiam Apollini. Secundum quem Luciferi orbis est: quem Veneris nonnulli orbem, quidam Iunonis uocant. Ab eo est orbis Solis. Et deniq; lunæ nobis citimus, ad terrã usq; fines suos proferens. Aether uero cum diuina

ἀιθὴρ ὁ ἀεὶ θέων.

Stellæ fixæ.

Signifer.

Tropici.

Planetæ.

Planetarum nomina & positurae.

Aether.

diuina contineat corpora, ratas etiam uices motu um complectitur. At uero ætheriæ diuinæq; naturæ, quam certa lege constare demonstrauimus constitutisq; uicibus, mutabilitatis etiam immunem, atque in aliam aliamq; speciem conuersionis: confinis est natura patibilis prorsus & uertibilis, atque (ut in uniuersum dicam) solubilis, & obnoxia. Cuius etiam ipsius principia obtinet substantia tenuitate particularum prædita, flammulisq; ignita: quas ætherea natura magnitudine sua excitat, & motus celeritate. Iam uero in natura ipsa ignita, eademq; incondita appellata atque incomposita, tum fulgores emicant, & iacula traiciuntur flagrantia: tum trapeculæ, foueæ, & crinitæ fixæ uisuntur, & sæpe restinguntur.

Hanc naturam excipit Aër illi substratus: suopte ille quidem ingenio caligine & gelu permixtus, cæterum illustratus agitatione atque succensus: unde calorem concipit & claritatem. In hoc autem ipso uim patibilem sortito, omnifariamq; in aliam aliamq; naturam commeare natura comparato, nubes concrescunt, imbres cum strepitu decidunt, niues, pruinæ, & grandines: flatus etiam uentorum tempestatumq; cientur: simul tonitrua & fulgetra existunt: fulmina inde casitant: sexcentæ denique ibidem conflictationes aëriæ opacitatis fiunt. Aër.

Ab aëria porrò natura, Terra protinus & Mare situm habent fixum & affirmatum. Stirpibus illa quidem animantibusq; scatens: fontibus etiam & fluminibus, partim per ipsam lapsus suos implicantibus, partim aquas suas in mare eructantibus. Insuper ipsa distincta, simul innumerarum herbarum indidem enascentium uarietate, fructificantium'que simul montium uerticibus, nemorum Terra.

opacitatibus, urbiumq; frequentia, quas animantes sapientiæ participes, Homines scilicet, condiderũt: insuperq; insulis maritimis, atq; cõtinentibus. Orbem uero terrarum, hominum ferè sermo in insulas diuisit & continentes, scilicet ignorantium, uniuersam ipsam terram insulam esse unicam, Atlantici maris ambitu circundatam. Multas autẽ & alias longe quidem illas summotas, sed tamen ueluti dirimente freto huic ipsi esse obuersas, non absimile ueri est, partim hac maiores, partim etiam minores, sed quarum nulla præter eam sub prospectum nostrum sita sit. Nam quod insulis nostris accidit, undiq; ut nostra maria eas alluãt, idem orbi quoq; huic contigit, rationem insulæ ut obtineat Atlanti co mari cinctæ. Complures item alij terrarum orbes eadem positura constantes, insulæ naturam habent in uniuerso mari sitæ: quod latissime patet. eorumq; nonnulli prægrandes, prægrandibus quoq; ipsis maribus circumfusis. Enimuero humoris uniuersi naturam finitimam merito esse censeas naturæ animabili & aëriæ, ita ut ipsa innatabunda existere terram faciat per quasdam saxosas eminentias, quas habitabiles uocamus: postquã protinus in imis mundi partibus & summersis, atq; in medio maxime mũdi, uniuersa iam terra stabiliter defixa compressaq; ita cõstitit, ut immota permaneat atq; illabefactabilis. Atq; hæc est mũdi uniuersitas, quã Infernam appellamus. Quinq; igitur hæc elemẽta in regionibus totidem globose incubãtia, mundum ipsum ita totum coagmentarunt, minor ut de inceps atq; minor regio à maiore cohibeatur: terra (uerbi gratia) ut ab aquæ globo, aqua ab aëris, hic ab ignis, ab ætheris deniq; globo ignis coërcea tur: cum interim supremam regionem, Deorum fecerint domicilium: infimam animalium in diem uiuitantium

Orbis terrarũ diuisio.

Plures terrarum orbes.

Vniuersitas inferna.

Quinq; elementa.

ctitantium. Huius porrò id quod liquore constat, flumina & scaturigines & maria uocare consueuimus: quod aridum est, terram & continentes insulasq; nominamus. Iam insularũ nonnullæ grandes sunt, ueluti hæc cuncta habitabilis à nobis iam dicta est, aliæq; quas ingentia maria undis ambiũt circumfluis: aliæ minores, nobis notæ & intestinæ. Quarum rursus quædam memorabiles, ut Sicilia, Sardinia, Cyrnus, Creta, Euboea, Cyprus, & Lesbos: quædam longe exiliores, tum Cyclades, tum Sporades, tum aliæ alijs nominibus nuncupatæ. *Insularum partitio.*

Porrò autem pelagus quod extra orbem nobis habitatum fusum est, & Atlanticum dicitur & Oceanus: à quo ipsi circumluimur. Qui in faucibus ipse angustis, quæ uergunt ad Occidentem ueluti uia patefacta, qua parte Herculis columnæ uocitatæ sunt, elisso fluxu irrumpens, Mare interius efficit, fermè ut dicere eum possis in portum se recipere. Sensim deinde amplior infunditur: sinus interea ingentes complectens inter se cõtingentes, angustis etiã ceruicibus in fauces sese comprimens, uicissimq; latius expatians. Ac primum quidem insinuari dicitur dextrorsus ab Herculis columnis intro nauigantibus, circa utranq; Syrtim: alteram earum magnam, paruam alteram uocant. At uero in alterã partem non iam itidem sinuosus inundans, efficit tria maria, Sardoum, Gallicum, & Hadriam. A quibus continuo Siculum sequitur, porrectum in obliquum: quod & ipsum excipitur à Cretico. Cretico coniuncta sunt parte altera Aegyptium, Pamphylium, Syrium: altera Aegæum & Myrtoum. At Pontus, uelut antedictis obiectus, atq; ex aduerso protensus, multis partibus constat. Pars eius in intima penetrans, Mæotis appellatur. Quæ autẽ ad Hellespontum uergit, in fauces contracta est, quã *Atlanticum pelagus. Oceanus. Herculis columnæ. Mare interius. Syrtes. Pontus. Mæotis.*

Propontis. Propontidem uocant. Rursus ab ortu Solis in orbem terræ exundans Oceanus infert sese, uelut in medium procedens, Indico sinu Persicoq; perfosso: finitimum Mare rubrum intercipiens. Ad alterum autem cornu simul atq; oblonga ceruice angustaq; penetrauit, rursus amplificatus Hyrcaniæ fines Caspiæq; amplectitur. Mare uero quod super Hyrcaniam est, uastum illum obtinet locum, qui est super Mæotin paludem. Tum autem qua parte Scythas Celtasq; complectitur, sensim astringit orbem terrarum adusq; sinum Gallicum, supradictasq; columnas, extra quas Oceanus terram fluctibus suis oberrat. Quo ipso in mari insulæ duæ sitæ sunt quàm maximæ, quas Britannicas appellant, Albium & Ierna: ijs etiam maiores, quas commemorauimus supra Celtas iacentes. Queis tamen ipsis magnitudine nec Taprobane cedit, nec ea cui Phebol nomen est: illa super Indos posita, situ ad terrarum orbem inflexo: hæc ad Arabicum sinum. Sunt etiam non paucæ, sed exiguæ, circa Britannicas & Iberiam, quæ quasi corona cingunt hunc orbem hominum domicilium, quem superius insulam esse disseruimus. Huius orbis latitudo qua cõtinens est amplissima, paulominus quadraginta millia stadiorũ patet, ut quidem perhibuerunt autores rectæ & exquisitæ geographiæ: longitudo ad septuaginta millia. Diuiditur porrò in Europam, Asiam, & Aphricam. Europa his finibus circumscribitur: Herculis cippis, Ponti recessu, Hyrcano mari: secundũ quam angustiæ Isthmi similes ad Pontum usq; pertinent. Nonnulli tamen ab illo Isthmo Tanaim fluuiũ Europæ terminum esse dixerunt. Asia est quicquid terræ situm est ab Isthmo iam dicto, à Ponto Hyrcanoq; mari, ad Isthmum usq; alterum, qui Arabicum sinum interiacet & mare interius, illum quidem cohibitum

Insulæ maiores.

Orbis latitudo & longitudo.

Tres partes orbis.

hibitum ab eo mari, & ab Oceano, qui eum complectitur ambitu. Sunt qui fines Asiæ statuant spatium, quod à Tanai protenditur ad Nili usq; ostia. Aphrica ab Arabico Isthmo, ad columnas Herculis porrecta est: uel ut alij censuerunt, ab Nilo. Nam Aegypti quicquid Nili ostijs septum est, alij Aphricæ, alij attribuunt Asiæ: insulasq; tribus terræ partibus adiacentes, scriptorum partim ut exemptiles ab orbe terrarum recensuere: partim ut contributas ijs partibus, quibus earum quæq; uicinitate coniuncta est. Proinde terræ marisq; naturam ac situm huiuscemodi prodenda censuimus, quem habitatū orbem appellare consueuimus. Quas res autem tum in eo orbe, tum circa eum existere contingit, quibus ille rebus quodammodo afficiatur: earum ipsarum rerum ut quæq; maxime commemorandæ uidebuntur, dicere porrò aggrediamur, summam quandam colligentes eorum quæ sunt necessaria.

Duas igitur exhalationes ab eo sursum ferri nouimus in aëra nobis impendentem: tenues illas quidem omnino, nec nobis cōspicuas, nisi siquid est huiuscemodi ad tractus Orientales, & præter ea quæ ex amnibus & locis irriguis sublimia ferri uidentur. Earum autem exhalationum altera sicca est, in fumumq; cōformata, è terra manans: altera humida, rosidæ expirationis plena, ab humida natura exhalata. Ex hac nebulæ, rores, & gelu omne genus, nubes, pluuiæ, niues, & grandines oriūtur. A sicca aūt illa, uenti & flatuū differētiæ exoriūtur, tonitrusq; & fulgura, turbines & fulmina, aliaq; his cognata. Nebula est expiratio quædā rosida, aquæ nequaquam genitrix, ut aëre crassior ipsa, sic nube rarior. Gignitur uel ex nubis primordijs rarescentib. uel ex reliquijs nubis. Huius aduersaria, ut est, ita esse dicitur Serenitas: nihil aliud ipsa existēs, quàm aër nubibus

Exhalationum duo genera.

Nebula.

Serenitas.

Ros. bus nebulaq; uacuus. Ros est humidum quid è se
Glacies. renitate cõcretum, minutimq; delabens. Glacies
Pruina. est aqua conferta à serenitate compactilis. Prui-
ροσοπάχνη na ros est concretus. ροσοπάχνη composito nomi-
Nubes. ne dicta est, ros semiconcretus quasi ros pruino
Imber. sus. Nubes est crassamentum exhalationum con-
uolutum, uim habens aquæ gignendæ. Imber fit
expressione nubis magnopere addensatæ, tot ha-
bens differentias, quotuplex est nubis compressio,
quippe quæ remissa si fuerit, molles stirias disper-
Pluuia. gat: sin uehemẽs, pleniores. Hocq; appellamus plu-
uiam, imbris contorta stillicidia, cum maiuscula
Nix. ipsa, tum uero iugi tenore casitantia. At uero nix
gignitur densitate nubium friatili, quæ simulac in
aquam uerti cœptæ sunt, in minuta contunduntur:
cum eo, ut illa contusio speciem spumæ, exactumq;
candorem, humoris autẽ, qui inest, concretio, quiq;
nondum fusus est nec rarefactus, rigorem efficiat.
νιφετὸς. Hæc impetu & confertim decidens, νιφετὸς appel-
latur. Quo genere uolutim contorto, libra-
mentumq; ex compressu capiente ad celeriorem la
Grando. psum, fit quæ grando uocatur: cum interea pro fra
gmentorum magnitudine quæ abrumpuntur, tum
corpuscula maiora grandinis, tum delapsus uiolen
tiores fiant. Atq; hæc quæ hactenus dicta sunt, na
turæ ui ab humida expiratione euenire compara-
Ventus. tum est. A sicca uero tum uentus oriri solet, cum
à frigore ita, ut fluat, illa truditur: nihil ut aliud uen
tus sit, nisi aër multus fluctuans & coactus: qui etiã
Spiritus. Spiritus appellatur, quum alioqui spiritus appelle-
tur substantia animata & genitalis, in stirpibus atq;
in animantibus existens, per omniaq; pertinens: de
Flatus. qua nũc differere nihil necesse fuit. Flatus uero qui
Aura. in aëre spirãt, uentos, auras, expirationes dicimus
pirationes. quæ ex humore prodeunt. Venti qui è terra uligi
nosa

nosa & humefacta prodeunt, ἀπόγαιοι, quasi terra oriundi: qui è finibus prosiliunt, ἐγκολπίαι, quasi sinuales uocantur: inter quos ipsos, eosq; qui è fluminibus erumpunt, ex aquisq; stagnantibus, intercedit nonnihil proportionis. ἐκνεφίαι appellantur, qui in fractura nubis, resoluendaq; eius crassitudine colliduntur inter se, quasi quidam Nubigenæ. ἐξυδρίαι quasi aquatores dicuntur, qui cum pluuijs aquis grassantur, impetu & confertim effusis. Et ij quidem qui ab Oriente, iugi tenore perflant, εὖροι & Vulturni: qui ab Vrsa, βορέαι & Aquilones uocãtur. ζέφυροι & Fauonij, qui ab Occasu: qui à Meridie, νότοι dicuntur & Austri. Vulturnorum porrò is καικίας dictus est, qui nascitur ad ortum solstitialem: Subsolanus ad æquinoctialem: ad brumalẽ Vulturnus. At eorũ qui ex obuersa parte prodeũt, quos Fauonios uocamus, ἀργέστης & Corus ab occasu solstitiali, qui etiam ὀλυμπίας ab aliquibus dictus est, & ab alijs ἰάπυξ. Fauonius ab æquinoctiali, Africus ab hyberno oritur. At uero Aquilonum is qui καικίᾳ coniunctus est, peculiariter appellatur Aquilo: qui autem hunc à uertice statim excipit per Meridianum spirans, Septentrio dicitur. θρασκίας deinceps à Coro spirat, quem nonnulli Cæciam appellauerunt. Rursus ex Austris is qui à uertice nobis condito sese infert ex aduerso Septentrionis, Auster nominis prærogatiua dicitur. Qui inter hunc & Vulturnum est, εὐρόνοτος est uocitatus: quasi dicas Vulturnauster. At qui spirat altrinsecus inter Aphricum & Austrum, hunc alij λιβόνοτον, quasi Africaustrum: alij λιβοφοίνικα uocant. Ventorum porrò quidam flatus rectos: quidam reflexos habent. Rectos habent ij qui lineis rectis semper grassari solent: Reflexos & refractos, ut is quem καικίαν nuncupant. Rursus quidam

Ventorum genera.

Ventorum nomina.

Ventorum flatus.

quidam hyeme pollent, ut Austri: quidam æstate, ut ἐτησίαι qui dicuntur, id est anniuersarij, cinnũ quendam conficientes Septentrionum atq; Subsolanorum. ὀρνιθίαι, quasi Auiarij, uenti quidam dicti sunt ex Aquilonio genere, uerno tempore inualescentes. Cæterum è genere uiolentiorum flatuum, καταιγὶς nomen est flatus ingruentis superne, repenteq; euerberantis. θύελλα flatus est prævalens, qui repente prosilit. λαῖλαψ & τρόβιλος nuncupatur, qui inferne sursum uersus repente conuoluitur. ἀναφύσημα quasi efflatus terræ, dicitur uentus sublimem sese rapiens: cum aut è specu altius depresso flatus emicuerit, aut è terra in hiatum discedente. Qui Turbo terrestris est tum, cum multus ac contortus ferri cœptus est. Flatus uero in nube implicitus & crassa & humida, continuatum nubis spissamentum uiolenta eruptione perfringens, mugitum edere cum ingenti fragore solet, qui Tonitru dicitur: modo haud absimili spiritus uehementer in aqua impulsi. Fulgetra est spiritus ignitus & coruscans, dum nubes dirumpitur. Quæ tonitru antecedere solet, cum tamen post ipsum fiat. Siquidem quod oculis percipitur, ei quod auribus obiectum est anteuertere natura comparatum est: quippe illo è longinquo aspectabili, hoc tum demum exaudibili, quum auribus appulsum sit. Præsertim quando alterum omnium naturarum celeritate maxima præditum est, ignita scilicet natura: alterum minus uolucre, quod est naturæ spirabilis & aëreæ, non antequàm aures pepulerit, ad aditum peruenit. At uero quod fulserit, si ad terram usque cursim illisum sit, Fulmen uocatur. Sin semiustum quidem, sed uniuersum tamen uiolentũq; incubuerit: πρηστὴρ hoc est accensus turbo, dicitur. Quod si prorsus ignis nihil interim conceperit,

Turbo.

Tonitru.

Fulgetra.

Fulmen.

Præster.

ceperit, τυφῶν uocatur, qui est uertex procellosus & euerberans. Horum quicquid in terram impetu decubuerit, σκηπτός, id est Fulmen, nominatur. Qui φολόνιν dicitur, cum fuliginem contraxit: ἀργὴς si raptim emicuerit: κεραυνίας, si lineari specie conformatus est. σκηπτοὶ dicuntur quæcunq; fulmina, in quiduis illisa sint. Ad summam, eorum quæ in aëre apparent alia specie tenus existunt: alia etiam habent naturæ subsistentiam. Speciem tantum exhibent arcus cœlestes & uirgulæ, aliaq; huiusce modi. Substantia etiam apparent fulgores cœlestes, & quos emicãtes uocamus, & Crinitæ stellæ, & ijs similia. Arcus est species segmenti solaris uel lunaris, edita in nube humida, & caua, & perpetua: quã uelut in speculo intuemur, imagine relata in speciẽ circularis ambitus. Virga est arcus cœlestis exhibitio in directũ cõformata. Area est edita imago sidereæ claritatis undiq; illustrata: hactenus arcu differens, quod ille è regione Solis ac Lunæ uisendũ se exhibet, quũ area sidus totũ ambitu cingere orbiculari soleat. Fulgor est ignis collectio qui in aëre exarsit: per cœlũ ille quidẽ aut iaculari specie trãsmeãs, aut uno loco fixus. At Eiaculatio, ignis est enatus attritu, in aëre pernici motu inuehens, ob eãq; pernicitatẽ oblongã formã simulans. Fulgor fixus est extensio longe porrecta, & loco permanens, & tanquam profluuiũ sideris. Quod si in alterã partẽ dilatetur, Crinita stella uocatur. Sæpenumero autẽ euenit, ut fulgores tẽpore multo maneant, sæpe ut confestim extinguãtur. Complures item & aliæ rerum formæ cernuntur in cœlo apparentium, ut quæ Faces, quæ Trabeculæ, quæ Dolia, quæ Scrobes nũcupantur: omnia ab earum rerum similitudine appellata, unde nomina mutuata sunt. Eaq; partim in occidua mundi parte, partim in Oriente cernuntur, partim etiam

Typhon.

σκηπτός

Arcus.

Virga.

Area.

Fulgor.

Eiaculatio.

Crinita stella

etiam ambiguo in utranq; partem editu: raro uel Septentrionali, uel Austrino. Cæterum omnia incerta. Quippe nihil huiuscemodi hactenus proditũ est memoriæ, ita fuisse constabilitum rato situ & cõstituto, ut semper conspicuum fuerit. Atq; huiuscemodi sunt, quæ in natura animabili aëriaq; fiũt. Iam uero terra cõtinet etiam ipsa in se, ut aquæ, ita spiritus ignisq; scaturigines: quarum quædam sub terra latent, oculis humanis subductæ: multæ spiracula habent emissariaq; uaporis, ut Lipara, ut Aetna, ut Aeoliæ insulæ. Quæ quidem sæpe & ipsæ fluminum more fluunt, ignitasq; ferri glebas euomunt. Nonnullæ uero huiusmodi scatebræ secundum fontes sitæ, aquas inde manantes calefaciũt, aliquæ inde ut tepentes, efferuefactæ aliæ, quædam modice temperatæ ut emittantur. Multis etiam in locis orbis, exitus spirituum pari ratione patefacti sunt. Quorum partim fanatico furore afficiunt homines propius accedenteis: partim tabifica ui absumunt: partim fatidicos efficiunt, ut Delphici & Lebadici. Sunt & qui prorsus enecent, ut in Phrygia. Frequenter fit etiam, ut congenitus spiritus in terra conditus, cum aberrans insinuarit in abstrusos quosdam eius atq; cæcos meatus: quasi sedibus suis erumpens, multis in locis uibrantem motum cieat. Est etiam, nec raro, cum flatus aduena, introrsus in terræ caua irrumpens, deinde exitu omni exclusus, intus sese uersando ingenti ui terram quatiat, nequicquam exitum inde quæritans. Ex quo fit naturæ facinus, quod uocamus Terræmotum. Terræmotuum autem ij, qui ad angulos acutos in obliquum quatiunt, ἐπιπάλαι appellantur, quasi in transuersum se agentes. Sursum uero deorsumq; ad angulos rectos iactantes, βράσαι uocantur, à similitudine aquæ efferuescentis. At qui labes

Spiritus & ignis scaturigines.

Aquæ calidæ.

Spiracula terræ.

Terræmotus.

terræ

terræ relinquunt in caua subsidentis, ab hiatu χασματίαι nominati sunt. Quem hiatum ij qui ui eruptione facta patefaciunt, ῥῆκται, id est effractores, dicti sunt. Iam horum aliqui flatum secum eruptum rapiũt, alij saxa, alij cœnum. Sunt qui fontium scatebras edidere, quæ antea non erant. ὄρυκτας, id est trusores, uocãt, qui uno obnixu subuertũt quod impulerunt. Sunt etiam qui quassabundi atq; utroq; declinantes uibrantesq;, quod mouerint semper erigunt: ob id παλματίαι, hoc est uibratores, dicti. efficiuntq; terræ motum tremoris non dissimilem. Appellantur etiam μυκητίαι, terræ motus qui cum mugitu quatiunt: indito ob id nomine. quanquam sæpe terræ mugitus absque terræ motu contigerit. id quod assolet, quum spiritus impar quatiendæ terræ fuerit, intusq; cohibitus ac conuolutus arietarit impetu uehemẽti. Adde quod flatus qui terram subierint corroboratiores fiũt à liquoribus terrenis qui intus conditi sunt. Proportione his respondent ea quæ in mari eueniunt. Nam & hiatus fiunt maris & recessus, undarumq; excursiones interdum reciprocantes, interdum eluuie retro non recurrente. id quod proditum est circa Buram Helicemq; contigisse. Sæpenumero etiam in mari euaporationes ignis existunt, fontes excaturiunt, ostia fluuiorum aperiuntur, arbores enascuntur, fluxiones & uortices existunt, instar eorum habentes quæ à flatibus designari dictum est, non in medio mari modo, sed etiam in euripis & in fretis. Aiũt etiã multos æstus undarumq; sublationes statis quibusdam temporibus cum Luna circumagi. Atq; ut in uniuersum dicam, cũ elementa in aëre, in terra, & in mari, commoda inter se temperatura mixta sint: nimirum affectionum quoq; similitudines ijsdem cõstant in ipsis: In singulis illæ quidem naturis ortus alternantes,

In mari quæ eueniant.

& interitus, uniuersitatem uero asseruantes generationis immunem atq; corruptionis. Tametsi extiterunt, qui sese admirari addubitabundi dicerent, qui fieri tandem posset, si è principijs contrarijs mundus constitit (siccis dico & humidis, frigidis & calidis) ut iamdiu nõ dissolutus fuerit atque interierit. Perinde quasi mirari quisquam debeat, quonam pacto ciuitas incolumis perduret, quæ è gentibus cõtrarijs composita sit: egenis inquam & diuitibus, iuuenibus & senio confectis, infirmis & ualentibus, prauis atq; innocentibus. Ignorantia est ista utiq; hominum, hoc esse in concordia ciuili non uidentium longe admirabilissimum, quòd ex multis ipsa unum efficit affectum, & è dissimilibus similem, omnis illa quidem naturæ susceptrix & fortunæ. Atq; haud scio an etiam contrariorum appetens sit natura: ex eisq; consona, non item è similibus conficiat. Sic certe ipsa marem cum fœmina coniunxit, non etiam cum suo horum utrunq; sexu. Quin primam etiam concordiam per contraria, non per similia deuinxit. Adde quod ars naturæ æmulatrix, hoc idem facit. Siquidem pictura alborum nigrorumq; colorum, luteorumq; & rubrorum naturas inter se attemperans, effigies rerum efficit consonas exẽplaribus. Musica acutis & grauibus sonis, longisq; & breuibus unà permixtis in diuersis uocibus, unum ex illis concentum absolutum reddidit. Grammatica ex elementis uocalibus & mutis inuenta temperata, artem omnem literaturæ ex illis compositam reliquit. Hocq; nimirũ illud est, quod apud Heraclitum legitur Scotinum ab obscuritate cognominatum. Crispa (inquit) & minime crispa una uinxeris, consentiens & dissentiens, consonans & dissonans: unum etiam ex omnibus, omniaq; ex uno. Itaq; uniuersorum coagmẽtationem (cœli inquam

Natura cõtrariorũ appetẽs.

Ars naturæ æmulatrix.

Heraclitus Scotinus.

quam & terræ, & uniuersi mundi) cinno quodam principiorum summe contrariorum commode atemperato, natura ipsa digessit, una eademq; concinna cohærētia: quippe siccum humido, calidum frigido, graui leue mixtū, & rectum orbiculari. Terram etiam omnem, omne mare, ætherem, Solem, Lunam, & postremo totum cœlum, uis una per omnia pertinens, certo ordine descripsit, concinneq; digessit, è diuersis ipsa naturis atq; impermixtis, aëre, terra, igne, & aqua, mūdum architectata. Quūq; eum etiam globosa superficie comprehendisset, naturas quàmmaxime contrarias, ueluti edicta concordia & imperata, astrixit ad consensum mutuūq; commercium: cuiusmodi rerum molitione uniuersitati ipsi salutē machinata est. Huius autem rei causa est concordia elementorum. Concordiæ porro causa est æquabilitas, & quod alterum altero nō plus pollet. ad æquilibrium enim adæquant grauia cum leuibus, calida cum ijs quæ ipsis opposita sunt: Natura utiq; nos docente in maioribus, æqualitatem tutricem esse concordiæ & seruatricem: Cōcordiam autem mundi esse salutem, rerum omniū parentis, ac longe omnibus præstantis pulchritudine. Nam quæ tandem natura præstabilior ipso? Quā enim dixeris cunq;, eius utiq; ipsius mūdi pars erit. Nam quicquid pulchritudine præditum est, id quasi gentile mundi habet cum eo nominis societatē, adeò quod recte atque ordine constitutum est, id à mundi nomine concinne digestum græco sermone, consentaneaq; partium compositione speciosum esse significatur. Ecquidnam est autem singularum partium, quod cum eo æquiperari possit ordine, quo cœlestis motus tēperatus est & cōstitutus? Sole utiq; & luna, reliquis itē sideribus intra spatia se mouentibus exquisitissime emodulata à seculo

Elementorum concordia.

Aequabilitas concordiæ seruatrix.

κόσμος.

Mundi ornatus.

in ſeculum alterum. Age ecquæ tandem uices tam ratæ eſſe poſſunt, quàm eſt exacte cõparatus à natura tempeſtatum anni tenor in orbem redeuntiũ: omnium ille quidem rerum fœcunditate præditus: æſtates deinceps hyemesq; referens temporibus deſtinatis: ſimul dies & noctes inoffenſis uicibus alternantes, è quibus menſes annusq; conficitur. Ac magnitudine quidem ambitum longe ſummũ complexus, motu pernicioſiſſimo circumagitur, claritate ſynceriſſima præditus: ui etiam potẽtiaq; fretus exorte ut ſenij ſic interitus. Hic omnium animantium naturas tum aquatilium, tum pedeſtrium, tum etiã in elemẽto ſpirabili uictitantium ſegregat: ijsq; ſpatia uitæ ſuis admetitur motibus. Ex hoc animã ducunt omnia: ab hoc animam habent animantia: ex hoc deniq; miracula rerum nouarum exiſtunt, quæ ſtatis temporibus efficiuntur. Vis uentorum omnis uaga in ſe ipſa conflictatur: fulmina è cœlo cadunt: pluuiæ procelloſæ atq; ſtupendæ ſubitos fragores edũt. Vnde fit ut & ui humoris expreſſa, & ui ignea difflata conſtituatur uniuerſi concordia. Iam uero terra omni genere ueſtita ſtirpium fruticãtium, riguisq; exuberans large erumpentibus, trita ueſtigijs animantium quæ in ea paſſim circumferuntur: omnia tempeſtiue proferens ex ſeſe & uegetãs, hoſpitaliq; ſinu excipiens. Cum innumeras ipſa rerum formas perferat, ab eisq; multipliciter afficiatur, nihiloſecius tamen naturam aſſeruat indomitam ſenectute, quamlibet ipſa motibus contremefacta, undis ſuperfluentibus proluta, incendijs denique inflãmata, modo hac, modo illa parte ſui. Quin etiã illa ipſa omnia cenſeri merito poſſint incolumitatis eius cauſa commode euenire, ſalutemq; illi ſempiternam præſtare. Siquidem ea motu quaſſata, cõtinuo proſiliunt uenti qui introrſus inſinuarãt: utiq;

ſpiraculis

ſpiraculis terrarum diſceſſibus patefactis, ut ſuperius dictum eſt. Imbribus etiam tum expurgatur, cum omnia peſtifera in ea abluuntur: ad ſyncerioremq; conſtitutionem ſuper ſubterq; tum reducitur, quum auris perſpiratur. Et conflagrationes quidem quod concretius eſt terræ, cõcoquunt: congelationes item quod inflammatum eſt, id attemperant ipſæ atq; remittunt. Ac ſingularum quidem rerum aliæ oriuntur, aliæ uegetantur, & aliæ occidunt: cum interim ortus compeſcant graſſanteis interitus, rurſusq; interitus rerum ſeuent ortus exhuberanteis. Vnica uero ex omnibus conflata incolumitas permanet ipſa in æuum: quum inter ſe rebus ex aduerſo obſiſtentibus, & cedentibus uiciſſim atq; præualentibus uniuerſitas conſeruetur in ſempiternum, noxam nullam cõtrahens. Reſtat ut ſummatim de cauſa diſſeramus, quæ cunctarum ipſa rerum uim habet tutricem & continentem, quemadmodum cætera perſtrinximus. Flagitij enim inſtar eſſet, cum de mundo dicere inſtituerim, tractatu ſi minus exquiſito fortaſſe, at certe qui ſat eſſe poſſit ad formulam doctrinæ craſſiorem, intactam præcipuam mundi partem principemq; præterire.

Vetus igitur ſermo eſt, à maioribusq; proditus inter omnes homines: uniuerſa tum ex Deo, tum per Deum conſtituta fuiſſe atq; coagmentata: nullamq; naturam ſatis inſtructam ad ſalutem eſſe poſſe, quæ citra Dei præſidium ſuæ ipſa demum tutelæ permiſſa ſit. Quocirca ueterum nonnulli eo uſque prouecti ſunt, ut hæc omnia dictitarent Deorũ eſſe plena, hauritiq; eorum ſpectra ab hominibus, oculis & auribus, reliquisq; ſenſibus: Sententiæ illi quidem fundamenta iacientes diuinæ fortaſſe potentiæ, non item diuinæ naturæ congruentis. Etenim cunctorum quæ rerum natura complectitur, cũ ſer- De Dea.

uator est Deus, tum uero quæcunq; in hoc mundo quoquo modo perficiuntur, eorum omnium idem genitor est: non sic tamen, ipse ut opificis in morē, animalisq; lassitudinē sentientis, labore affici possit: ut qui ea facultate utatur, quæ nulli cædat difficultati, cuius ipse ui facultatis omnia in potestate continet: nec minus etiam quæ longius ab ipso uidentur esse summota. Summā igitur & primam sedem mundi sortitus, ea de causa ὕπατος, quasi supremus appellatus est: & (ut inquit Poëta) in summo culmine uniuersi cœli suum habet ipse domicilium situm & collocatum. Maxime uero uim eius sentit, numineq; eius ante omnia fruitur id corpus quod proxime eum situm est: tum quod secundum ab hoc situm habet, & unumquodq; deinceps, prout situum ordo ad nostrum usq; locum natura constitutus est. Quo fit ut & terra & terrena omnia, quàm lōgissime ab diuinitatis adminiculatione abscedunt: tam infirmitate summa sint ipsa, concinnitatisq; sibi consentaneæ maxime expertia: atq; ideo multo tumultu exagitata. Atqui cum ita sit numen diuinum natura sua comparatum, quoquo ut uersus permeet: nimirum ea in quibus ipsi uersamur, ac nobis superiora, pro eo quantus est accessus ad Deum, uel abscessus ab eo, eius opitulationē quoq; sentiunt. Proinde id præstabilius esse censemus, Deoq; tum decentius tum magis cōsentaneum, ita de eo opinari, ut dicamus, potestatem illam in cœlo sedes suas habentem, incolumitatis causam rebus uniuersis præstare, ijs quoq; quæ longius ab ea remota sunt: Nec illis assentire, qui eam ipsam potestatem per omnia pertendentem, & uentitātem ad ea quoq; quæ nec adire ipsam honestum est, nec dictu speciosum, sua illic opera efficere contendunt, resq; terrenas administrare. Atqui ne ex hominum quidem

ei domiciliū

quidem principum dignitate esse dixeris, cuilibet operi incumbere: ut (uerbi gratia) exercitus ducis, aut urbis præfecti, atque etiam domus primarij dispensatoris, si fasciculum sarcinarium componere, aut uiliorem aliquam operam obire usu uenerit ut necesse sit: cuiusmodi munere, magni regis tempore, ne quoduis quidem mancipium eius facile obiuisset. Quippe (ut proditur) uisenda quædam species Cambysis, Xerxis, & Darij regnantium, in exquisitum maiestatis fastigium exornata erat cõpositaq; magnifice, omnibusq; numeris uenerationis augusta. Et quidem (ut fama est) Susis ipse aut Ecbatanis sedibus collocatis, procul hominum cõspectu regiam sanè admirandam obtinebat, ambitu septã auro, electro, eboreq; fulgẽti. Cui uestibula multa erant atriaq; cõtinentia: multæ uero ianuæ, multorum stadiorum interstitijs ita dimensæ inter se atq; diremptæ, ut aditus æneis foribus murisq; magnis obstructi atque muniti essent. Tum autem uiri principes & lectissimi in stationes digesti erant atq; decuriati recte atq; ordine: pars [illegible]unere stipantium regem ipsum fungentes, eique famulantium: pars custodes circa septa regiæ appositi (Ianitores emissarios'que appellabant) cum interim rex ipse, qui idem dominus deus'que uocitabatur, omnia & uideret & audiret. Ab his item erant alij uectigalium quæstores obuentionum'que constituti: alij duces tum bellici, tum uenatores: alij coactores munerarij: alij denique munerum reliquorum curatores, prout usus ratioq; administrandarum rerum ferebat. Tum autem uniuersum Asiæ imperium, Hellesponto quidem ab occidentis partibus terminatum, India autem ab Orientis, regunt pro potestate prætores, præfecti, & reguli, serui regis ipsius qui magnus appellatur. Cur-

Regis magi fastigium.

ſores etiam exploratores 'que, ſtatores, & cuſtodes ſtationarij: & denique ſpecularij excubitores. Quorũ erat ipſorum is apparatus, ea deſcriptæ collocationis ratio, tam rato ordine uices munerum conſtitutæ: & præſertim eorum qui ignes edere prænuncios, & tollere è ſpeculis ſoliti ſunt, deinceps in aliã illi quidem ex alia dantes accipientesq; ſignum in orbem: abuſq; finibus imperij aduſq; Suſa & Ecbatana, quicquid rerum nouarum quiſquam in Aſia moliretur aut inceptaret, rex ut ipſe uno die reſciſceret. Atqui ſtatuere nos oportet, magni ipſius regis faſtigium, præut quidem eſt Dei eminentia, qui pro poteſtate mundum tanquam prouinciam obtinet, tam eſſe infimum, quàm eſſet ſummum hoc ipſum regis faſtigium, ſi cum animante quodam uiliſſimo atq; infirmiſſimo componeretur. Quapropter ſi è dignitate regis haudquaquam eſſet, Xerxem functione propria adminiſtrare omnia & abſoluere, quæcunq; facta cuperet, ne ipſum quidem operibus faciendis inſtantem curatoris operum officio perfungi: longe id nimirum minus Deo conuenit. Quare auguſtius id decentiusq; exiſtimandum eſt: Deum ſummo in loco ita eſſe collocatum, numinis ut tamen eius uis per uniuerſum mũdum pertinens, tum Solem Lunamq; moueat, tum cœlum omne circumagat: ſimulq; cauſam præbeat eorũ quæ in terra ſunt, ſalutis atq; incolumitatis. Neq; uero illi ipſi itidem ut principibus mortalium, opus eſt aut artificioſa molitione, aut alieno miniſterio: quando ij propria infirmitate præditi, operarum decurias rebus conficiendis, & numeroſas manus adhibent. Illud autem diuinitati maxime conſentaneum, ut formas rerum omnium citra difficultatẽ, ſimplicique motu abſoluat: non ſecus atq; illi machinatores ſolent, qui inſtrumento uno demittendo

multos

multos & uarios effectus edunt: aut ut illi præstigiatores faciunt, quos νευροσπάστας ob id appellant, quòd imagunculas animatas esse fidiculis ductitandis ementiuntur. Qui cum funiculum ipsi aut neruum adduxerint, cieri ceruicem & manum quasi animantis simulachri, humerumq; itidem & oculum faciunt, interdum etiam omnia membra: idq; quadam cum uenustate atq; æquabilitate motus. Hoc igitur modo natura diuina ab uno eodemq; simplici motu primo, uim suam immittit in ea quæ sunt primo continentia, ab illisq; subinde in ea quæ longius atque longius absunt, quoad permeauerit per uniuersa. Quippe alterum ab altero motum, rursus ipsum quoq; aliud mouet cum mundo: quum unumquodq; interim agat conuenienter constitutioni suæ, nec tamen eadem sit uia omnibus, sed diuersa, nonnullis etiam contraria: tametsi primus illis uelut ad concentum atq; æquabilitatem auspicatus, natura sit comparatus ad unum motum, similiter atq; siquis ex eodem uase simul iaciat globũ, tesseram, turbinem, & columellam. nempe unum quodq; eorum accommodate suæ formæ mouebitur: Aut si quis animal unum aquatile, aliudq; terrestre, & aliud uolucre è sinu suo emittat. Planum est enim quod natatile eo prosiliens enatauerit, ubi ei commodum est uictitare: terrestre ad suas sedes pascuaq; sua erepserit: at aërium è terra sublime raptũ euolauerit, una utiq; eademq; prima causa propriã eorum unicuiq; aptitudinem reddente. Eademq; ratio est in mundo. Siquidẽ ab una cœli uniuersi conuersione, quæ die noctuq; finitur, aliæ atq; aliæ permeationes fiunt. Quumq; uno omnia coërceantur globo, pars tamen celerius, pars mouetur tardius: nimirum interuallorum longitudine & singulorũ opificio eam differentiam efficiente. Et Luna quidem

νευροσπάστας

planetarũ sibus. dem mense suũ peragit orbem, augescens uicissim, imminutaq; & tabescens. Sol anni spatio suum orbem metitur: & qui eum æquant cursu Lucifer & Mercurius. Pyrois spatio altero tanto maiore. Iouis stella spatio Pyroëntis sexcuplici. Vltima, Saturni quæ dicitur, tempore sesquiplo maiore quàm quantum est id quo circũagitur illa quæ infra ipsam est proxime. Qui uero ex omnibus concentus existit consonantibus in cœlo chorumq; cõficientibus, ut ex uno ille quidem oritur, ita in unum desinit.

κόσμος Vniuersumq; ipsum commodius κόσμον nominaueris, id est compagem rerum compositam, concinno'que ordine digestam, quàm ἀκοσμίαν, id est congeriem confusam & inconditam. Quemad-

Chorus. modum porrò fit in choro, ut auspicanti præsuli aut præcentori accinat omnis chorus è uiris interdum fœminisq; compositus, qui diuersis ipsi uocibus, grauibus scilicet & acutis, concentum attemperant: eandẽ ipsi rationem statuimus & in Deo, qui uniuersum mundum moderatur & regit. Et sidera enim semper, & uniuersum ipsum cœlum eos ad numeros mouẽtur, quos Deus sursum quasi auspicando præcinendoq; emodulatur: quem à similitudi-

Coryphæus. ne sanè congrua κορυφαῖον mundi recte appellaueris, quasi præsultorem ipsum huiusq; chori magistrum. Geminis autem itineribus Sol ingreditur, lumine suo cuncta quoquouersus collustrans: diem noctemq; altero itinere disterminans, ortu suo scilicet & occasu: altero quatuor anni tempora secũ ductitans, ultro citroq; per cœlum perreptando, nunc Aquilonius ipse, nunc Austrinus. Quid dicam pluuias tempestiue existentes, uentos & rores, omneisq; permotiones quæ in aëre eueniunt à principe rerum causa atq; primordiali? Adde fluminum lapsus, maris æstus intumescenteis, enascentiũ

arborum

arborũ incrementa, frugũ maturitates, fœturas animaliũ: deniq; uegetationes rerũ omniũ, adolescentium primũ, deinde tabescentiũ: eodẽ accedentibus causis (ut dictũ est) à cõstitutionib. singulis rerũ atq; opificijs. Itaq; ille omniũ princeps parensq;, animi tãtum sensu spectabilis, simul ac signũ naturis dedit inter cœlũ terramq; uehentibus: earũ unaquæq; in orbib. suis iugi motu cietur atq; intra suos limites, alternis cõdita atq; apparens: sexcentas illa formas eodem à principio exhibens, uicissimq; subducens. Quod uero in hisce rebus agitur, magnopere simile est ijs, quæ belli tẽpore inter homines factitãtur. Nanq; statim ut classicũ exaudiri in exercitu cœptũ est, alios ipse uideas scuta sibi aptantes, loricã alios induẽtes, alios ocreas uel galeã sumere, uel balteo se cingere festinantes. Rursus uideas qui frenatos equos admittãt, alios qui currus cõscendant, qui deniq; tesserã per explicatã aciẽ prodãt. Tũ manipuli ductor, ad manipulũ, Cẽturio excurrit ad centuriã. Postremo equites ad cornu, uelites ad stationem quisq; suã festinãt. Cũ interim sub uno ductore omnia moueãtur, qui imperia & ipse significanda accepit ab eo apud quẽ summa est imperij. Eodẽ nos & ipsos modo cẽsere cõuenit de Vniuerso. Quũ enim ab una ui impulsrice cieantur omnia, fit utiq; quod cuiq; cõmodũ est & conueniens. Nec uero si ea uis ipsa, nec cerni ab hominib. nec apparere potest: quoquo pacto id obstat, aut illi ad ea quæ diximus agẽda, aut nobis ad fidẽ hisce rebus accõmodandã. Nã & anima ipsa qua uiuimus, qua urbes, qua domos habitamus, cũ haud quaquã sub aspectũ nostrũ sita sit, operib. tamẽ ipsis uidetur. Omnisq; uitæ cultus nitorq; ut ab ea inuẽtus est & descriptus, ita ex ea tenorẽ suũ seruat: Terræ cultura & cõsitio, artiũ excogitationes, usus legũ, reip. recte atq; ordine constitutæ

ſtitutæ ratio, adminiſtrationes ciuiles, bellum extra fines patriæ, & rurſus pax in ea. Proinde hæc etiam de Deo ſentienda nobis ſunt, illo quidem ſi uim ſpectes, ualentiſſimo: ſi decorem, formoſiſſimo: ſi uitam, immortali: deniq; ſi uirtutem, præſtantiſſimo. Quapropter cum ſit inconſpicabilis naturæ omni interituræ: ipſis nihilo ſecius ipſe cernitur ab operibus. Atq; ea quidem quæ in aëre fiunt quoquo modo affecto, quæ in terra, quæ in aqua, ea certe Dei opera eſſe merito dixerimus: Dei inquam opera cũ imperio ſummo mũdum ac pro poteſtate obtinentis. Ex quo Deo, ut inquit Empedocles phyſicus,

Omnia quotquot erunt, quot ſunt præſentia, quotq;
Ortaſuere antehac, ſtirpes homines q; feræq;:
Inde etiam uolucres, piſces q; humoris alumni.

Enimuero non tam abſurda quàm puſilla cõparatio (ut opinor) fuerit, ſi mundum cum illis lapidibus componamus, qui in operibus fornicatis, forficis in modum diſpanſi conformati ſtructura ſeſe in
Vmbilici. terſecante, umbilici uocantur. Etenim ij lapides in medio collocati, qua parte ſcilicet utroque uerſus ſtructura arcuata pandatur, quaſi q; oneri cedit: in cohærentia cõtinent, atq; in conſtructione ordinata totam formam operis, immobilem q; aſſeruant.
Phidias. Fama eſt etiam Phidiam illum ſtatuarium, quũ Mineruam illam quæ eſt in arce, coagmentaret, in medio eius ſcuto faciem ſuam expreſſiſſe, oculos q; fallenti artificio ita deuinxiſſe ſimulachro, eximere inde ut ipſam ſiquis cuperet, minime poſſet: aliter quidem certe quàm ut ipſum ſolueret ſimulachrum, opus q; eiuſmodi compactile confunderet. Hãc eandem igitur rationem Deus habet in mundo, utpote qui uniuerſorum coagmentationem cohærentẽ cohibeat & coarctet, incolumitatem q; Vniuerſitatis conſeruet: niſi quatenus non medio ille loco, in

terra

terra scilicet, ubi turbida regio est: sed in excelsis situs est, purus ipse in puro loco. Quem locum tum οὐρανὸν ab origine uocis dicimus, quasi terminum extimum supremorum corporum: tum etiã Olympum, ut usquequaq; lucidum, ab omni caligine secretum, motuq; omni incõdito, cuiusmodi sunt qui apud nos uenti fiunt & tempestates. Id quod his uerbis significat Homerus:

οὐρανὸς ὁ τὶς ἀμφ τῶν ὁ Olympus.

Esse solum diuis subnixum semper Olympum
Fama est, haud uentis tremefactum, haud imbribus udũ
Ac procul à niuibus subductum: nubibus illinc
Splendida summotis candensq; expanditur æthra.

Huius autem rei elogium est mortalium consensus, regionem mundi summam non dubie Deo tribuentium. Quam ob causam ipsi manus tollimus sursum inter uota cõcipienda. Qua ratione nec male illud quoq; ab eodem poëta pronunciatum:

Cœlum sorte tulit simul æthera Iuppiter altum.

Quin etiam quæ maxime eximia sunt inter res sensu perceptas, eundem illa locum obtinent, ut sidera, ut Sol & Luna. Vnde fit, ut cœlestia cõcinno ordine digesta, suas ipsa uices cõseruent perennes & constitutas, nulliq; obnoxias mutationi. Longe illa secus atq; terrena: quæ ita natura comparata sunt, ipsa in alias ut ex alijs affectiones transeant, fieriq; identidem altera atq; altera nõ respuant. Certe contigisse aliquando constat, ut terræmotus uiolentia terra ipsa multis in locis discesserit, indeq; hiatus extiterint: ut imbres ui maiore ruentes, diluuiũ in terram intulerint: ut excursiones undarum recessusq; tum continentes mari obruerint sæpenumero, tum rursus maris alueos adiecerint continentibus: ut uis flatuum & uerticum oppida funditus disturbarit: deniq;, ut incendia atq; inflammationes

tiones aliquæ ſuperne delapſantes, partes orbis ex
uſſerint uerſas ad Orientem, ut Phaëthontis tẽpo-
re contigiſſe dicitur: quædam etiam ut è terra erum
pentes ueluti expirabundæ idem fecerint, ut quum
crateres Aetnæ abrupta terra patefacti, conflagra-
tionem emiſerunt inſtar torrẽtis per terram graſſa-
bundam. Quo tempore qui è mortaliũ genere pie-
tate erant imbuti, ij à numine diuino eximio hono
re ingentiq; affecti ſunt. Siquidem iuuenes & robo-
re ualentes, cum parentes ſuos ætate iam cõfectos
humeris ſuſtuliſſent, igneo flumine iamiam oppri-
mendi, in eo erant ipſi ut interirent: cũ ecce flumen
ipſum ita ſe ſcidit, ut huc & illuc diuerſi fluctus di-
grederentur, iuuenesq; intactos cũ ſenibus trãſmit-
terent. Vt uero ſummatim iam loquamur, quod in
naui gubernator eſt, quod in curru agitator, quod
in choro præcentor: quod deniq; lex in ciuitate, &
dux in exercitu, hoc Deus eſt in mundo. Niſi ſi ha-
ctenus intereſt, quòd labor & motus multiplex il-
los exercet, & curæ angunt uariæ: cum huic illabo-
rata ſuccedant omnia, omnis moleſtiæ expertia, ci
traq; corporis infirmitatem: quippe cui in loco ſta-
bili immotoq; collocato, omnia mouere & circum
agere pro arbitratu liceat quo libitum eſt cunq;, &
quo modo libitũ eſt: idq; diuerſis in formis ſimul at-
que naturis. Id autẽ ratione ſimili facit ille atq; lex
ciuilis, quæ immobilis ipſa exiſtens in utentiũ ani-
mis, regit omnia ad remp. pertinentia. Et ciues qui
dem quaſi eius affectæ in mediũ prodeunt: qui autẽ
Principes uocãtur, ad prætoriũ ſe cõferunt: Legisla
tores ad propria tribunalia: Senatores denique, &
qui cõcionatores dicũtur, ad cõſeſſus ſibi contribu
tos cõueniũt. Rurſus is in Prytaneũ it, cui ſcilicet id
datũ eſt, in eo ut publico uictu epuletur: alter rapi-
tur ad iudicium, cauſam ut ibi dicat: in carcerẽ alius
compin

Crateres Aetnæ patefacti.

irum dictu.

Lex ciuilis.

compingitur, ut supplicio afficiatur illic. Tum uero epulones in ciuitate celebres ad epulas legitimasq; conueniunt. Iam uero agūtur dies festi, iam ludicra solennia: iam anniuersaria sacrificia fiunt diuis, heroēsq; ritu suo coluntur: postremo inferiæ mortuis inferūtur. Sic alia ab alijs facta uno uel imperio, uel legis una authoritate, asseruāt eū qui obtemperat.

Sic urbs simul plena est uaporibus sacris,
Resonatq; cantibus pijs ac luctibus,

Hoc idem de urbe quoq; maiore, de hoc inquā mundo, existimare debemus. Deus enim nobis lex est, in omnem illa quidem partem ad æquilibriū uergens, nullam correctionem admittens, nullam uarietatem. quippe quæ potior sit illis legibus & stabilior, quæ in tabulis perscriptæ sunt. Eius enim auspicijs perenniter & composite præeuntis, uniuersus hic cœli ordo regitur atq; administratur, numeros omnes concinnitatis habens: in omneis ipse naturas partitus pro uniuersitate seminum, in ea quæ hærent solo, atque in animantia, quæ etiam suis ipsa generibus formisq; distincta sunt. Nam & uites fiunt & palmæ, & perseæ, ficiq; dulces, & oliuæ, ut inquit Poëta: Tū quæ fructus expertes, alios usus præstant, platani, pinus, buxi, alni, populus etiā nigra, & cupressus odorata: Tū quæ autumni tēpore fructū suauem fundunt, sed conditu difficilē, piri, punicæ, mali. At uero animātiū aliæ feræ sunt, & aliæ cicures: tum in aēre, tū humi, tum in aqua uitantes, oriuntur q; & inualescūt, & deinde intereunt, legibus obtēperātes diuinis atq; cedentes. Omne enim reptile (ut inquit Heraclitus) terrā depascitur atq; possidet. Vnus porrò Deus cū sit, pluribus nominibus appellatus est: ab ijs utiq; suis omnibus effectibus denominatus, quorum specimen edere ipse solet. Atq; eum quidem tum *ζῆνα* tum *Δία* uocant,

Deus pluribus nominibus nominatur,

τὸν χρόνον καὶ
τὸν δία, δι' ὃν
ζῶν ἐσί.

cant, inter se compositis utentes nominibus, atque è regione collocatis: tanquam duabus his uocibus significare uelint, per quem uiuimus. Is Crono, id est Saturno, & chrono, id est tempore ortus esse dicitur: nimirum ab æuo sempiterno ad alterum æuũ pertinens. Vocatur & Fulgurator, & Altitonans, & Aetherius, & Fulminator, & Pluuius: à pluuijs utique & fulminibus, alijsq; operibus, è quibus uocabula ipsa deducta sunt. Quin & Frugipotens & custos urbium uocitatur, & Natalitius, Septitius, Cortalis, Gentilitius, & Patrius: uidelicet à communione quæ diuino ipsi numini ijs cum rebus intercedit. Ad hæc Sodalitius & amicitiæ præses, tum Hospitalis, Castrensis, Trophæalis, Expiator, Sanguinarius, & Supplex, & Placabilis, ut Poëtæ loquũtur: deniq; Seruator dicitur & Assertor: & (ut semel omnia complectar) Cœlestis & Terrenus, ab omni natura sorteq; nomen adeptus, utpote qui omnium rerum author sit. Quãobrem quæ de ipso in Orphicis carminibus dicta sunt, haud quaquam perperam dicta sunt. Equidem Necessitatem ipsam etiam nihil aliud quàm Deum dici censuerim & intelligi: cui ἀνάγκη ex eo nomen est, quòd natura quædam sit immobilis. Eundemq; εἱμαρμένην, id est fatum, dictum à serie rerum cõserta, inoffensoq; tenore procedente. Quod alio nomine πεπρωμένην ideo appellauerunt, quod ab eo omnia terminata sunt, ac nihil in rerum natura infinitum est. Quin & μοῖραν, id est sortem, appellatum eundem Deum à partitione rerum dixerim: Et Nemesin, quasi potestatẽ diuinam, eius quod uisum est cuiq; distributricem: Adrastian etiam, quasi causam quandam naturacõparatam, quam fallere nemo queat aut uitare. αἰῶνα δὲ deniq; dictum, quasi semper existentem. Iam quod de Parcis & de fuso proditum est earum, eodem id

ἀνάγκη ἀκίνη-
τός τις οὖσα.

εἱμαρμένη.

πεπρωμένη.

μοῖρα.

Nemesis.

Adrastia.

αἰῶνα, ἀεί τις
οὖσα.

dem id etiam quodammodo pertinet. Siquidem tres Parcas prisci tria in tempora partiti sunt: filumq; fusi partim iam peractum, partim futurum, partim iam intorqueri dixerunt: earum unam statuentes in eo quod iam profligatum est: quã Atropon ideo nuncuparunt, quoniam ea quæ iam præteriere, retrorsus agi nequeũt. At Lachesis functio futuris destinata est. omnium enim quæ secundum naturam sunt, sors sua quodq; manet. Præsentibus autem rebus aut instantibus Clothus opera attributa est, quæ netu unicuiq; conficit quod suum est. Hocq; fabulamentum recte atq; ordine compositũ est. Proinde hæc omnia nõ aliud quicquam quàm Deum esse, planum est, ut eximius Plato censuit. Enimuero Deus (ut est uetusto uerbo proditum) principium & finem, & media rerum omnium tenens, rectaq; linea incedens, operatur ille quidẽ secundum naturam, è uestigio comitem habens Iustitiæ præsidem, quam δίκην nominauerunt, diuinæ legis uindicem, simul ut quicquam sanctionum eius prætermissum est. Cuius ut sit particeps nu minis iam inde oportet ab initio, qui ad uitam beatam euasurus est atq; felicem.

Tres Parcæ.

δίκη.

FINIS.

PHILONIS

LIBER DE MVNDO.

IHIL in rerum natura proditum est Deo æquiperandũ. Vnus est enim ipse princeps, dux, & rex, cui pro imperio regere uniuersa, administrare que ius est. Nam illud Homericum,

Non bona multiplici dominatu conditar res est
Publica, rex unus, dominator & unicus esto.

Non de ciuitatibus magis & hominibus, quàm de mũdo deq; deo dictum, par est ut intelligamus. Vnius enim mũdi fictorem esse unum, dominumq; unum necesse est. Hoc igitur confesso ac posito, deinceps nobis attexenda, quæ ei sunt cõsentanea: quæ cuiusmodi sint ipsa, hinc iam consideremus.

Vnus ipse deus cum sit, duas habet supremas potestates, per quas mundus ille coagmentatus est intelligibilis atq; incorporeus. Qui huius mundi conspicui exemplar est primigeniũ, formis ille quidem cæcis conditisq; constitutus, ut hic qui oculis cernitur. Quo euenit, ut nonnulli mortales mũdi utriusq; naturam ad stuporem usq; suspicientes, non tos illos solum uelut deos, sed etiam eorum partes pulcherrimas consecrarint, Solem inquam & Lunam, uniuersumq; cœlum, quæ nihil illi ueriti sunt, quominus deos appellarent. Quorum animi sensa

Moses. Moses perspiciens: Domine (inquit) deorum rex, significare ille quidem uolens præstantiam principis

præ

præ ſubditis. Ille etiam Iudæorum gentis author antiquiſſimus, Chaldæorum gente oriundus fuit, Aſtronomo parente, eorumq; uno qui artium mathematicarum ſtudio incubuerunt, quiq; deos eſſe ſtellas arbitrati ſunt ut uniuerſum cœlũ mundumq;, eorum ui quod recte, quodq; ſecus contingit, euenire ipſi cenſentes: utpote qui nullam eſſe cauſam extra ea exiſtimarent quæ ſenſu percipi poſſunt. At hoc quidnam eſſe fœdius, quidnam conuincere & demonſtrare poteſt luculentius ignauiam degeneris animi? per ſcientiam multorum, & ſecundorum, & genitorum, ad inſcitiam tendentis unius, uetuſtiſſimi, ingeniti, omniumq; fictoris, atque eam ob rem optimi, propterq; alias ſexcentas, quæ magnitudine ſua excedunt humanæ ratiocinationis modum. Quem Chaldæus ille mente conceptum, cum ut deum ſuſpicere cœpiſſet, religioniq; habere: ſolum quidem ipſe patrium uertere inſtituit, genusq; ſuum ac larem paternum pro derelicto habere. Probe enim nouerat, quod ſibi illic manenti, fallacis opinionis occurſus, quæ deorũ multitudinẽ aſtruit, notionem incommodam attuliſſent ad unius dei inuentionem, qui ſolus eſt æternus, aliorum omniũ parens, intelligibilium iuxta ſenſibiliumq;. ſin inde migrare inſtitiſſet, emigraturam quoque ab ſe intelligebat rationis impoſturam. Hac ille ratione uanitatem opinionis uertit in ueritatem, cum eo quoque quòd oracula cœlitus ipſi edita denuo deſiderium in ipſo exuſcitarunt, quo ſuapte ſponte flagrabat, cognoſcendi id quod eſſe dicitur. Quibus ille oraculis deductus, in unius ueſtigationem ibat ſtudio quàm accuratiſſimo. Neq; uero eius cõtentionis quicquã ipſe ante remiſit, quàm mẽte ipſe cõcepit ſpeciẽ clariorẽ: nõ illã quidẽ naturæ eius & eſſentiæ (Etenim hoc maius eſt, quàm ut id aſſequi

Abraham.

PHILONIS

LIBER DE MVNDO.

IHIL in rerum natura proditum est Deo æquiperandũ. Vnus est enim ipse princeps, dux, & rex, cui pro imperio regere uniuersa, administrare que ius est. Nam illud Homericum,

Non bona multiplici dominatu condita res est
Publica, rex unus, dominator & unicus esto.

Non de ciuitatibus magis & hominibus, quàm de mũdo deq; deo dictum, par est ut intelligamus. Vnius enim mũdi fictorem esse unum, dominumq; unum necesse est. Hoc igitur confesso ac posito, deinceps nobis attexenda, quæ ei sunt cõsentanea: quæ cuiusmodi sint ipsa, hinc iam consideremus.

Vnus ipse deus cum sit, duas habet supremas potestates, per quas mundus ille coagmentatus est intelligibilis atq; incorporeus. Qui huius mundi conspicui exemplar est primigeniũ, formis ille quidem cæcis conditisq; constitutus, ut hic qui oculis cernitur. Quo euenit, ut nonnulli mortales mũdi utriusq; naturam ad stuporem usq; suspicientes, non totos illos solum uelut deos, sed etiam eorum partes pulcherrimas consecrarint, Solem inquam & Lunam, uniuersumq; cœlum, quæ nihil illi ueriti sunt, quominus deos appellarent. Quorum animi sensa

Moses. Moses perspiciens: Domine (inquit) deorum rex, significare ille quidem uolens præstantiam principis

præ

præ ſubditis. Ille etiam Iudæorum gentis author antiquiſſimus, Chaldæorum gente oriundus fuit, Aſtronomo parente, eorumq; uno qui artium mathematicarum ſtudio incubuerunt, quiq; deos eſſe ſtellas arbitrati ſunt ut uniuerſum cœlũ mundumq;, eorum ui quod recte, quodq; ſecus contingit, euenire ipſi cenſentes: utpote qui nullam eſſe cauſam extra ea exiſtimarent quæ ſenſu percipi poſſunt. At hoc quidnam eſſe fœdius, quidnam conuincere & demonſtrare poteſt luculentius ignauiam degeneris animi? per ſcientiam multorum, & ſecundorum, & genitorum, ad inſcitiam tendentis unius, uetuſtiſſimi, ingeniti, omniumq; fictoris, atque eam ob rem optimi, propterq; alias ſexcentas, quæ magnitudine ſua excedunt humanæ ratiocinationis modum. Quem Chaldæus ille mente conceptum, cum ut deum ſuſpicere cœpiſſet, religioniq; habere: ſolum quidem ipſe patrium uertere inſtituit, genusq; ſuum ac larem paternum pro derelicto habere. Probe enim nouerat, quod ſibi illic manenti, fallacis opinionis occurſus, quæ deorũ multitudinẽ aſtruit, notionem incommodam attuliſſent ad unius dei inuentionem, qui ſolus eſt æternus, aliorum omniũ parens, intelligibilium iuxta ſenſibiliumq;. ſin inde migrare inſtitiſſet, emigraturam quoque ab ſe intelligebat rationis impoſturam. Hac ille ratione uanitatem opinionis uertit in ueritatem, cum eo quoque quòd oracula cœlitus ipſi edita denuo deſiderium in ipſo exuſcitarunt, quo ſuapte ſponte flagrabat, cognoſcendi id quod eſſe dicitur. Quibus ille oraculis deductus, in unius ueſtigationem ibat ſtudio quàm accuratiſſimo. Neq; uero eius cõtentionis quicquã ipſe ante remiſit, quàm mẽte ipſe cõcepit ſpeciẽ clariorẽ: nõ illã quidẽ naturæ eius & eſſentiæ (Etenim hoc maius eſt, quàm ut id aſſequi

Abraham.

quisquam possit) sed substantiæ atq; prouidentiæ. Quamobrem princeps ille credidisse deo dicitur, quando princeps ipse stabilem & exquisitam opinionem habuit, supremam unam esse causam, mundi eorumq; quæ in mundo sunt prouidentem. Quū enim rerum substantiam confusam & permixtam, ex incondita illa congerie in ordinem, atq; ex indiscreta cōfusione in discrimen redigere uolens mundi fictor, digerere eam atq; ordine constituere cœpisset, terram quidem & aquam in medio fibris suis constabiliuit: aēris uero ignisq; stirpes sublimes è media regione sustulit: ætherium locum in ambitu communiens, limitemq; eorum faciens quæ intus sunt, & tanquam præsidium. Quare οὐρανὸς, id est cœlum, ab ὁρῶ, id est termino, nomen deductum uideri potest. Atq; hæ quidem ueluti propagines quædam integræ sunt, uiuiradicesq; uniuersi. Prægrandis uero stipes atq; fœcundissimus est hic mundus, cuius uelut soboles adfruticans, germina illa sunt à nobis supradicta. Vbinam igitur radices egerit, & quænam sit eius basis, considerandum, super qua basi statuæ in modum affirmatus est mundus. Est autem simile ueri corpus nullum erraticum extra esse relictum, quum deus uinuersi materiam opificio concinnatam ordine digesserit: consentaneūq; fuit maximo opifici omnium operum maximum omnibus numeris absolutum fingere. Atqui absolutissimum esse non potuit, ut non absolutis quoque partibus compleretur. Quocirca si ita hic mūdus compactus est, ut uniuersæ materiæ nihil, ne tantulum quidem, extra relinqueretur, necesse utique uel inane extra uel nihil esse. Quod si inane, quo tandem modo plenum mundum & densum, omniūq; rerum grauissimum, libratum esse in inani compertum est, solidoq; nullo nixum? Certe uiso ludificanti simile

οὐρανὸς.

Basis mundi.

ti ſimile id uideri poſſit, quærente ſemper cogitatio ne ſedimentum aliquod corporeũ: cuiuſmodi cum omne quod mouetur habere rationi eſt cõſonum, tum mundum præcipue, quod corpus omnium cor porum maximum eſt: quippe quod aliorum corpo rum congeriem in ſinu ſuo tanquam proprias par tes gerit. Quare ſicui effugere propoſitum eſt iden tidem recurſanteis huius quæſtionis difficultates, ne uereatur ille dicere & aſſerere, nihil ita ualidum eſſe, duntaxat eorum quæ in materia ſita ſunt, ut mundum geſtare queat. Eſſe uero ille dicat ſempi terni dei legem æternam, fulturam firmiſſimam uni uerſorum & certiſſimam. Hæc lex à medijs ad ex trema, & à ſummis ad media protenſa, inuictũ na turæ curriculum quaſi Circenſe peragit, coagmen tans omnes mundi partes & aſtringens. Etenim uinculum infractum uniuerſi eam fecit ipſe parens qui genuit. Proinde conſentaneum eſt dicere, nec terram omnem diſſolutum iri ab aqua, quam intra ſinus ipſa ſuos concepit: nec ab aëre ignem extin ctum iri: nec uero aërem ab igne conflagraturum: utiq; lege diuina pro confinio aëre collocato. Hac igitur ratione ſtirps illa fertiliſſima ſuis cum radici bus condita, actis ipſis radicibus affirmata eſt. At uero ſingularum ſtirpium partim tranſitu mouen tur, partim citra tranſitionem condita ſunt, ut eo dem in loco manſitãtia. Et quæ tranſitiuo quidem motu utuntur, quæ nos animantia dicimus, ea am plioribus uniuerſi partibus acceſſionis uice ceſſe runt: Terræ quidem terreſtria, aquæ natalitia, aëri uolucria, deniq; cœlo ſtellæ. Enimuero in terra, in aqua, in aëre, fictor ipſe duplicia finxit genera, ut in aëre uolatilia, aliasq; poteſtates ſenſu quidem illas nuſquam nulloq; pacto comprehenſas. Animarum illic conuentus eſt corpore uacuarum, ordinibus

Animantia.

Animarum conuentus

non ijsdem descriptarum. Quippe alias earum corpora subire mortalia, rursusq; statis quibusdã temporum circuitibus inde decedere ferunt: alias cõstitutionem diuiniorem sortitas ab omni terrestri situ cogitatione abhorrere. At quæ sint earũ purissimæ, eas uero opinio est excellissimo in loco apud ætherem ipsum stationẽ habere. Quas qui in Græcia philosophari instituerunt, Heroas appellauere.

Heroës.

Angeli.

At Moses apposito nomine usus, Nuncios appellauit, legatione utiq; functitanteis atq; internuncias: subditis quidem bonorum à principe manantiũ indices, principi uero ipsi regiq;, operarum commode sibi ab illis nauatarum. Illas porrò corporibus cõcretas, perinde in corpus ut in flumen delapsas, interdum fluctuantis aquæ uortice rapi & absorberi: interdum impetum illum eluctatas indeq; existentes, retro deinde subuolare, unde erant profectæ.

Animæ philosophorum.

Atq; hæ quidem eorum animæ sunt, qui philosophiæ olim studio constanter indulserunt, à principio quidem illæ ad finem commẽtatæ de uita eam ob rem cum corpore defungenda, uitam ut adipiscãtur incorpoream, interitusq; nesciam, apud eum qui interitus ipse nescius est & ingenitus. At uero illæ demersæ, eorum sunt hominum, qui sapientiæ rationem nullam habentes, semetipsos fluxis rebus fortuitisq; dediderũt. Quarum rerum nihil est quod ad mentem pertineat aut animam, omnia uero ad emortuum illum nostrum referantur, qui cum coalescimus: corpus inquã, ad eaq; insuper quæ inanimatiora sunt ipso, ad gloriam inquam, ad opes, ad magistratus atq; honores: quæq; alia ipsi opinione fallaci circumuenti imaginantur & pingunt, quibus haud unquam contigit ipsis ea cernere quæ ad normã ueritatis pulchra sunt & honesta. Animas igitur & lares, siue genios & nuncios (sic dæmonas

Corpus.

& ange-

& angelos appellant) nomine differẽtes, cæterum unum tute idemq; subiectũ esse animaduertens, grauissimum onus deposueris, quam superstitionẽ uocamus. Quemadmodum enim bonos genios malosq; uulgus appellat, & animas itidem bonas malasq;, sic angelorum quoq; alios uaticinio & prædictione dignos, quosdam uelut legatos hominũ ad deum, deiq; rursus ad homines, sacrosanctos tu quidem excubitores existimans propter hanc ipsam innocentem honestissimamq; muneris functionem: alios rursus eorum profanos iudicans uaticinioq; indignos, non sanè perperam ipse iudicaueris. Huic meæ sententiæ hymnorum author ille astipulatur dicens: Emisit in eos iram excandescentiæ suæ per nuncios prauos. Porrò autẽ in aqua mũdi opifex tum animãtia finxit natalitia, tum ea quæ ζώφυτα, quasi plantanima uocant, ab natura inter animal plantamq; ambigua: in terra uero animantes finxit terrestres cũ stirpibus. Verũ stirpes in caput mersas fecit, earũq; capita in imo terræ defixit. At animantiũ brutarũ capita ab humo retracta, in ceruicesq; oblongas protenta, ita cũ ceruicib. ipsis cõpegit, ut pedes anteriores scansionis uicem obtineãt. Præstãti uero atq; eximia cõstitutione homo ab eo donatus est. Siquidẽ cũ aliorũ animaliũ facies ita circumegisset, deorsum ut uergentes in humum procumberent, uersa ille uice humanam faciem rectam uoluit esse, ut cœlum suspiceret, stirps ille quidem existens non terrena sed cœlestis, ut est uetusto dicto proditũ. Enimuero cæteri naturæ ætheriæ partem mentem esse nostram dictitantes, cognationem homini cum æthere copulauerũt. Magnus uero Moses formam rationalis animæ nulli eorũ quæ genita sunt similiter nũcupauit, ut qui animam esse numinis imaginem, Dei'que illius dixerit, qui ocu-

Angeli & dæmones.

Superstitio.

ζώφυτα.

Homo.

Mens.

Anima Dei imago. lorum ipse obtutum nullum admittit: signum Dei probum, quo imago expressa est, ex eo ille quidem esse ratus, quod eius signi forma est atq; nota, sempiterna ratio. Inspirauit (inquit) deus in faciem eius spirationem uitæ. Atqui eum qui admittit, ad exemplar affingi necesse est emittentis. Quo fit ut hominem factum ad imaginem Dei aiant, non etiam ad alicuius eorum quæ genita sunt. Age iam hunc denuo sermonem explanationis gratia ita exordiamur, ut corpora quædam habitum, quædam naturam induisse, quædam animam dicamus, quædam deniq; animam rationalem. Lapidum igitur & lignorum, quæ abstracta sunt à coalitu, uinculum uaIidissimum Deus fecit habitum, qui spiritus est conuersa reflectēs in seipsum. Incipiens enim à medijs in extrema tenditur: cumq; supremam attigerit superficiem, reflectitur rursus, quoad eodem loci peruenerit, unde primum profectus erat. Atque hic est circularis cursus habitus. Naturam autem Deus ijs attribuit quæ radicibus hærent, eamq; attribuit cum è plurimis facultatibus attemperatam, tum uero altrice ui & genitrice. Animam etiam fictor ipse tribus rebus finxit à natura differentem, sensu, uiso (Sic φαντασίαν uocant) impetu. Etenim cum stirpes earum rerum exortes sint, unūquodq; animans frequēter ijs afficitur. Sensus porrò (ut nomē ipsum indicat græcum) illatio quædam est in mentem eorum quæ apparent & uidentur. At uisum impressio est in anima. Simul enim sensus aduentitium quipiam sigillatim importauerit, uisum continuo annuli modo aut signi notam suam imprimit, impressamq; effigiem asseruat penes sese, quoadusq; obliuio memoriæ aduersaria, formam ipsam uel exoletam reddat interlinendo, uel prorsus euanidam. Ipsum etiam uisum quod imaginem insculpsit, interdum

Triplex corpus.

Habitus.

Sensus. ἴσθησις ἄθροισις τῆς οὔσας.

Visum.

terdum animam proprie, interdum alio quodã mo do afficit: quæ anima affectio impetus appellatur, uel animi appetitio: ὁρμὴ græce dicitur. Quam qui finire uolunt, primum animi motum esse dicũt. His tot rebus animalia præstant ijs quæ radicibus hærent. Age uero uideamus quinam præstat homo cæteris animantibus: nimirum eximio munere, quam mentem appellamus, qua mente omniũ ipse naturas comprehendere solet tum corporum, tum rerum. Quemadmodum enim in corpore uisus est longe omnium princeps (id quod in uniuerso natura luminis obtinuit) ita eorum quæ in nobis sunt animus imprimis bonitate censetur. Quippe qui animæ sit oculus proprijs ille quidem splendoribus circũfusus, queis multa caligo altaq; discutitur, quam rerum ignorantia offudit. Hæc animæ forma elementis non ijsdem ficta est, è quibus cætera quoq; perfecta sunt, puriorẽ uero potioremq; sortita est ipsa materiam, ex qua scilicet naturæ diuinæ procreatæ sunt. Quamobrem solus ipse in nobis animus interitus immunitate merito donatus esse uisus est: quippe quem solum parens eius & sator libertate dignatus sit, necessitatisq; uinculis remisit liberum esse nexuq; solutum siuerit, donato illi pignore tum decentissimo, tum maxime accommodato, Liberi scilicet arbitrij, ea sorte quã ille admittere poterat & capere. Siquidem alia animalia, quorum in animis non est animus in libertatẽ assertus, & uehiculis illa quidem iuncta & frenis cohibita, ad obsequium hominibus mancipata sunt ut seruitia dominis. Homo uero sensum mentis sortitus arbitrij sui prærogatiua ac sua sponte præditum, actionibusq; fungens à proposito proprio manantibus, non immerito male audit ob ea, quæ sciens prudensq; secus agit, ut bene uiceuersa ob ea quæ

Impetus.

Mens.

Animæ materia.

Liberum arbitrium.

lo, quæq; in orbe terrarum sunt. Porrò autem futura umbra posteri temporis occuluntur, breui interdum, interdũ longinquo interuallo. At opifex temporis Deus, ut qui parens sit eius patris: siquidem mundus parens est temporis, cuius motum Deus temporis ortum esse statuit. Ita nihil apud Deum futurum est: utpote qui temporum fines redegerit in suam potestatem. Neq; uero ipse tempus est, sed primigenia forma temporis atq; exemplar. At in æterno nihil nec præterijt nec uenturum est, extitit uero tantum atq; in natura rerum est. Verum cum his de rebus satis explicatum sit, uidendum iam de mundi conditione immuni ab interitu. Qua de re tres opiniones apud studiosos philosophiæ extiterunt: alijs perpetuum esse mundum statuentibus, ortusq; exortem & obitus: alijs contra genitum esse opinantibus atq; interitum. Fuerunt etiam qui utrorunq; opinionem ita exciperent, ut ab his natalem mundi, æternitatem ab illis mutuarentur: indeq; ueluti cinnum temperatum ex utroq;, scitumq; mixtũ relinquerent, genitum esse mundum, non item occasurum. Et Democritus quidem Epicurusque ac pleraq; Stoicorum multitudo genituram mundi interitumq; prodiderunt, tametsi non similiter. Eorũ enim partim complureis mundos deliniantes, ipsorum ortum attribuunt corpusculis indiuiduis inuicem offensantibus in occursuq; implicitis. Interitum autem tum statuunt, cum mundi concreti & sic enati, collisi inter se fuerint occursu & conflicati. At Stoici mundum unum ponentes, ortus eius authorem faciunt deum atq; causam: non item interitus. Cæterum uim quandam in rebus existentem interitus causam esse uolũt, ab ijs rebus oriundam quæ labori non cedunt, longinquis temporum circuitibus omnia ad se colligentem: ex qua rursus instauratitium

Deus pater est mundi, mũdus temporis.

Tres philosophorũ opiniones de mundi ortu & interitu.

Democritus.

Stoici.

ſtauratitium mundi natalem cõſiſtere artificis prouidentia. Ariſtoteles perpetuum mundum ingenitumq; eſſe cenſuit, nefariæq; impietatis eos eſſe inſimulandos exiſtimat, qui his contraria diſſeruere, ut qui tantũ opus Dei nihilo præſtare cenſuerint operibus manufactis. Opinio eſt autem, à Platone in Timæo, mundum eſſe genitum planè ſignificari. Sunt rurſus qui captioſe diſputent mundum Platonis opinione ita eſſe genitum, non ut ortus ille quidem auſpicatũ acceperit, quatenus uero ita eſt coagmentatus, ut non aliam utiq; compagem accepturus fuerit ſi contigiſſet cum naſci, genitum eſſe dictum: aut quia in ortu & cõmutatione partes eius uideantur. Cæterum ſatius & uerius eſt priori ſententiæ aſſentiri. Idq; non ideo tantum, quód in toto ille opere parentem, fabrum, opificem, diuinum illum fictorem: hunc autem mundum concinnum, affabrefactum & oriũdum uocat, ab exemplari primigenio intelligibili ſenſibilem effigiẽ, omnia quæ in illo ſunt intellectu percepta, in ſeipſo ſenſu comprehenſa continentem, abſolutiſſimum ad mentis perfectionem, ſimulachrum expreſſum ad ſenſum. Sed etiam quod Ariſtoteles hoc de Platone teſtificatur, qui cum eſſet philoſophiæ reuerentia imbutus, nequaquam commiſiſſet ut uanitatis crimine ſe obſtringeret. Huius uero decreti Platonici parentem nonnulli Heſiodum poẽtã eſſe putant, ab eóq; arbitrantur genitum mundum eſſe dictum, nec tandem occaſurum. Et genitum quidem dictum ob id putant, quód ita ſcripſerit:

Ariſtoteles.

Plato.

Heſiodus.

Principium rerum genitum chaos, edita tellus,
Qui ſuus eſt cunctis certiſſimus, aptus in ævum.

Non occaſurum uero iccirco quoniam diſſolutionem eius & corruptionem non indicauit. Cæterum Chaos Ariſtoteles locum ideo eſſe cenſuit, quia

Chaos.

quia locum in rerũ naturã prius editum esse quàm corpus necesse est. Mundũ igitur genitũ esse apud Hesiodum clarissime patefactum est. Multis autẽ ætatibus antè Moses apud Iudæos legum cõditor, dixit in sacris scriptis genitum esse mundum, interitusq; immunẽ. Sunt enim quinq; numero libri, quorum primũ Genesim nominauit, quem ita exorsus est: In principio creauit deus cœlum & terram.

Moses.

Mundum interitus exortem esse.

Verum eam disputationem quæ mundum ortus & interitus exortẽ astruit, satius est ut loco primo cõmemoremus, consentaneo ipsi exordio utentes & cohærenti. Omnibus igitur quæ corruptionẽ admittunt, duas internitionis causas imminere suppositum est, alteram intestinam, extrinsecus alterã aduenientem. Etenim ferrum, æs, alias eiusmodi naturas compertum habemus sua ipsas sponte exolescere, cum scilicet ærugo gliscens exest ipsa instar morbi serpentis: ab externis autem causis, cũ uel ædes uel urbem flagrantem dissolui contingit ignis incubitu uiolento. Sicut animãtibus quoq; mors aduenit, morbis quidem è semetipsis, extrinsecus autem cum aut iugulantur, aut lapidatione obruũtur, aut exuruntur, aut suspendio intereunt fœdo genere mortis. Quamobrem si mundus necessitati interitus non exemptus est, aut ab aliqua externa ui interibit, aut ab aliqua intus existente. At utrũq; eiusmodi est, causam ut comminisci eius nequeas. Siquidem extra mundum nihil est, cũ omnia ad complementum eius in unum coierint. Sic enim euenit ut unus esset & totus, nec senectutẽ sentiens. Vnus & totus, propter causam iam dictam: nec senectutem nec morbum sentiens, iccirco quòd ea corpora quæ morbis & senio corripiũtur, caloribus & frigoribus aliisq; noxis euertuntur, quæ extrinsecus uehementer incumbunt. Atqui nullius earum incubitum

Quæ interitus causæ.

bitum mūdus ſentit foras ſe proripientis mundūq; ambientis, cum nulla pars mundi ab eius compage deſciſcat, integraq; intus omnia cohibeantur. Quod ſi eſt aliquid foris, prorſus id aut inane ſit ne ceſſe eſt, aut natura quædam quæ affici non poſſit, quæq; nec actum nec paſſionem admittat. Nec uero ab ulla cauſarum diſſoluetur, quas intra ſe continet: alioqui pars maior eſſet & ualidior toto, quod eſt abſurdiſſimum. Nanq; mundus cum ui inſuperabili præditus ſit, ducit ſecū omnes partes, à nullaq; ducitur. Et hæc ratio prima. Deinde cum duæ ſint cauſæ internicionis rerum, una inteſtina, altera extraria, quæcunq; unam earum ferre poſſunt, ea alteram etiā admittere prorſus apta ſunt. Cuius rei argumētū eſſe poteſt huiuſcemodi. Bos enim equus, homo, & alia eiuſdē modi, quoniā natura ita cōparata ſunt ut ferro interimātur, morbo itē ipſa cōſequēs eſt ut pereāt. Quādoquidē igitur nulla ab cauſa extraria mūdū perēptū iri demonſtratū eſt, cū nihil foris ſit reliquū, nec ab ulla quidē utiq; re interna perimetur. Obſtat enim antecedens demonſtratio, qua collectū eſt nobis, id demū eſſe obnoxiū alteruteri cauſæ interitus, quod naturæ cōſtitutione capax eſt alteriuſ. Accedunt etiā argumenta eiuſmodi è Timæo Platonis, ut ægrotationis mūdū corruptionisq; expertē credere debeamus. Principiorū quatuor unūquodq; totū coagmentatio mundi concepit: quippe quæ ex igne omni, omni aqua, omni aëre, & deniq; omni terra ita ſit coagmentata à cōditore, nulla ut pars ullius, nulla uis extra relicta ſit ab illo. Id quod eo cōſilio agere inſtituit, primū, ut animal illud totum quàm maxime perfectum perfectis è partibus eſſet. Deinde ut unū eſſet, nullis ſcilicet reliquis ſuperantibusq; principijs è quibus aliud tale naſci poſſet. Denique ut ſenectutis & morbi

expers

expers esset. Probe enim ille intelligebat, quæcunq; corpore calido & frigido sunt, quæcunq; uires habent ualidas, ea omnia extrinsecus circumfusa, & intempestiue incumbentia atq; incidentia, & lædere solere, & morbis senectute ingenerandis ad tabē perducere. Eam ob causam eoq; consilio Deus totū è totis consumatum fabricatus est mundum, simul senectutis simul morbi immunē. Hoc igitur ex Platone elogium de indissolubili compage mundi mutuandum uisum est, At uero ingenitum quoque mundū esse à ueritate naturali defendere quis possit? Nam ut geniti comes est dissolutio, sic ingeniti perpetuitas, nec ab re trimetrū illud compositū est: *Queiscunq; nasci contigit, mori quoq;.*

Mundus totus totis factus.

Utrum mundus sit ingenitus.

Hoc enim modo continet dissolutionis consequentiam. Alterum est item argumentum, quo id astrui potest. Quicquid concretum perimitur, id in ea ipsa soluitur è quibus compositum est. Vnde fit, nihil ut aliud sit dissolutio, quàm regressus in id cuiusq; quod secundum naturam erat. Quare in contrarium id quoq; ualet, ut concretio uiolenta sit rerum coagmentatio in aliquid coëuntiū, quod præter naturem est propriam. Idq; sanè uidetur esse uerissimum. Siquidem quatuor ab elementis, quæ tota sunt uniuersi, cœlo, terra, aëre, & igne, particulas homines mutuati, tum demum hac temperatura constituuntur. Quæ uero mixtura cōcreuerunt, naturali ea situ fraudata esse contingit. quippe ut superno situ calor, sic inferno natura terrena fraudatur: quæ cum ipsa libramento prædita sit, tamē subleuata supernum locum arripuit. Nanq; quod in homine in primis terrenum est, id sibi caput obtinet. Atqui deterrimus est nexus, quem uiolentia astringit, qui ut uiolentus est ipse, ita tenorem asseruare diuturnum non potest, citius enim rumpitur: utiq; rebus

Dissolutio.

Concretio.

Caput.

rebus sic uinctis renitentibus, contumaciterq; reluctantibus præ desiderio quo affectæ sunt ad motum naturæ suæ cõgruum, quem ad ipsum cum propensæ ipsæ ferrentur, migrare inde coactæ sunt. Atque ut est scriptum apud poëtam authorem tragœdiæ;

Terris profecta rursus in terras eunt,
Quæ germinant ab ætheris celso situ,
Rursum poli petunt situm soluta: nec
Quicquam perijt, ut editum semel fuit.

Diremptum uero aliud ab alio, demum formã peculiarem accipit. Estq; lex illa intereũtibus rebus omnibus sanctioq; perscripta. Vt enim cum unumquodq; in rerum naturam primum extitit, quæ in eius concretione coierunt, ab ordine illa quidem naturæ suæ accõmodato ad habitũ transeunt inordinatum, id quod tum denique fit quum in loca discedunt contraria, ita ut modo quodam peregre esse more hospitum diuersariq; uideantur: ita quum diducuntur interitu, ad propriam ea naturæ suæ sortem reuerti constitutum est. At mundus huiuscemodi conditionis indigestæ expers est, id quod hac ratione, si placet, in promptu est ut cognoscamus. Esto igitur mundum interire ut contigerit, nimirũ partes eius in loca naturæ cuique dissentanea digestas esse, necesse erit tute actutum ut fateare, idq; ita futurum existimare non degeneris est intellectus. Optimum porrò situm continuamq; digestionem & cohærentem partes mundi sortitæ sunt, id adeo ut unaquæq; pars loco suo ut patria acquiescẽs mutationem in melius non exposcat. Quam ob causam medius exacte locus attributus est terræ, super qua terrena cuncta sunt collocata, adeo si quippiã terrenum sursum eiaculeris, id continuo terram uersus feretur. Hocq; argumentum est cum esse situm è

Elementorum suus optimus.

natura terrenorum. Etenim ubi quid nulla ui delatum subsistit & quiescit, ibi locum propriũ idipsum utique sortitum est. Iam uero aqua secundo loco à terra affusa est in terram, aër & ignis è medio sublimia abierunt. Et aër quidẽ, aquæ ignisq; confinem locum sortitus est, ignis autem locum excelsissimũ. Quo euenit, ut si succensam facem deorsum in terram demiseris, nihilosecius flamma reluctãs sursum illico resiliat: nimirum seipsam arrigens ad naturalem ignis motum. Quapropter si internicionis causam motio præter naturam in alijs animantibus affert, in mundo autem singulæ partes naturæ suæ congruenter ordineq; descriptæ sunt, regionesq; sibi familiares sortitæ, profecto corruptionis immunis merito mundus dictitabitur. Iam cuiuis id manifestum, quod unaquæq; natura eorum asseruationi studet atq; incolumitati, quorum ipsa natura est: atq; si fieri posset, immortalitatem ascitã ijs cuperet, ut arborea natura arbores seruatas cupit, & natura animalis unumquodq; animans. In singulis uero sempiternam efficere stabilitatem non ualet repugnante necessitate, paruaq; iuxta magnaq; senectutis immunia conseruare. Siquidem uel penuria, uel flamma, uel rigor, uel aliud quippiam (quæ lia coire sexcenta in rerum necem solent) decumbentia, discutiunt ac dissoluunt, ac denique abrumpunt uinculum quod concreta coërcet ac cohibet. Quare mundi etiam naturam necesse est incolumitatem uniuersi uelle & concupere. Nisi uero ipsa naturis deterior est singularum mundi partium, & ut fugax & stationis suæ ordinis ue desertrix, pro sanitate morbum, pro incolumitate plena & absoluta machinari internicionem conatur. Immo uero ut uerbis utar Poëtæ,

Vnumquodq; natura sua asseruat.

Et facie & ceruice alias supereminet omneis

Conspicua

Conspicua in primis, sint pulchræ quamlibet illæ.

Atqui si hoc uerum est, corruptionem mundus haudquaquam admissurus est. Quid ita? Nempe quod cohibitrix ipsius natura multifariam inuicta est ui roboris indomiti, omnibus ipsa præualens uiolentijs, quæ noxam allaturæ fuerant ei interituræ. Quam ob causam Plato, Nihil, inquit, accedere undecunq; illi potest. Sibimet enim ipse tanquam alimentum naturam suam præbet, omniaq; cum in seipso, tum uero à seipso & facit, & patitur, arte præstantissima conditus. Ipsum adeo sufficientem sibi uppeditantemq; omnia coagmentator eius molitus est, talem utiq; præstantiorem esse ratus, quàm si aliquo deficeretur. Est autem & illa argumentatio huic demonstrationi aptissima, ob quam me non latet gloriari quàmplurimos, sescq; ea uendita re tanquã numeris omnibus exquisita irrefutabiliq; in primis, argumentariq; illos hunc in modum pereunctabundos. Nam qua tandẽ de causa (inquiũt) Deus mundum disturbandum statuerit? nempe aut nullum postea mundum, aut ut alterum ab integro moliatur. At illud prius alienum à deo est, ut cui conueniat inconditum rerum statum digerere in ordinem, nec uice uersa res ordine cõcinneq; constructas, ad congeriem indiscretam inconditamq; reducere. Deinde si ita fecerit, iã erit ipse obnoxius pœnitentiæ, & pœnitentia morbus est animæ atq; ægrotatio. Certe quidem aut mundum oriri processus non oportebat, aut quãdo censebat dignum se opus esse, in absoluto quoq; opere acquiescere. Alterũ illud longiusculã disceptationẽ exposcit. Etenim si alterũ mundum deus pro hoc qui nunc est, constructurus est, qui construetur, aut deterior, aut præstantior, aut huic similis erit. At horum quod elegeris cunq;, non carebit reprehensione. Quippe si dete-

Plato.

Alia rursi argum. mu dum incorru ptibilẽ astruc tium.

si deterior mundus futurus, & deterior quoq; opifex eius. At Dei opificia omni reprehēsione & Momo quoq; maiora, & simul emendationem respuentia, ut quæ ad numeros omnes artificij ac scientiæ confecta sint & exacta. Siquidem deo decorū atq; congruum cum informia conformare, tum rebus deformissimis formas uisendas decorasq; accommodare. Sin erit ille mundus futurus huic similis, nimirū Deus opifex eius nihilo iam præstiterit pueris infantulis, qui circa littora interdum ludibundi arenam cumulāt altiuscule, subindeq; manibus nōnihil arenæ subducentes, cumulos hoc pacto excitatos disturbant. Longe enim satius esset, nihil nec adimentem, nec addentem, nec in melius peiusue commutantem, cum qui nunc creatus est, eodem in statu semel esse sinere, quàm alterū similem hoc euerso adstruere. Quod si præstantiorem mundum facturus est, continuo fuerit etiam præstantior opifex. Ex quo sequetur illud, ut cum priorem conficeret, & artificio ipse & ingenio imperfectior fuerit: id quod uel suspicari nefas. Adde quod quemadmodum conuenit nos mortaleis opera quoq; mortalia facere, ita Dei immortalis opificia erunt utique interitus expertia. Et rationi congruit opera fabrefacta naturæ opificum similitudinem referre.

Boēthi demōstrationes.

Ad hoc uero probandum Boēthus demonstrationibus usus est quàm appositissimis, quas dicēdas iam habemus. Neq; uero mundus (inquit ille) genitus est atq; interiturus, & non ex eo quod non est fiet aliquid, id quod Stoicis absurdissimum uidetur. Quid igitur tandem? dicat aliquis. quia scilicet nullam quisquam cōminisci causam queat tabificam, nec internam, nec externam, quæ mundum peremptura sit. nam extra mundum nihil est, nisi ficubi forsan uacuum, cum elementa prorsus in eum resoluantur

uantur ex suo concremento, intus autem nulla talis est ægrotatio, quæ dissolutionis causam afferre tantæ coagmẽtationi possit. Quod si citra causam ullam mundus perimi potest, liquebit iam, ex eo quod in rerum natura nequaquam est, corruptionis causam enasci, id quod ne concipi quidem cogitatione potest. Et corruptionis quidẽ modos treis aiunt esse in uniuersum, unum per diuisionem, alterum per peremptionem qualitatis res obtinentis, alium per confusionem. Quæ igitur è diremptis rebus constant, ut sunt greges, armenta, exercitus, chori: aut rursus quæ corpore coagmentato coacta sunt, ea diductione soluuntur atq; diuisione. Peremptiuus autẽ qualitatis modus est cum ita fit habitus immutatio, ut ne diuersa quidem forma faciẽ quandam præbeat. Per confusionem fit corruptio, ut in medicamento quod tetrapharmacum dicitur. In quo uires eorum quæ collata sunt exolescentes in unius facultatis genituram emoriuntur. Age dum, quonam istorum modorum cõuenit, ut mundum interire existimemus? Vtrum eo quẽ fieri per diuisionem docuimus? At mundus nec ex diductis est conditus, ita ut partes eius dissipandæ sint, nec è corporibus compactis, ita ut dissoluendæ: nec ut nostra corpora itidem unitus est. quippe quæ natura sua fluxa potentiæ cedunt rerum innumerarum, unde noxa ipsa afficiuntur: at mundi robur indomitum, præ multa abundantia omnibus rebus præualens. Num igitur potissimum integra qualitatis peremptione corruptum iri mundum dicemus? Tamẽ cum modum interitus cõcipere nemo potest, quippe cum eorum sententia, qui contraria de mundi interitu sentiunt, mansura sit qualitas ipsa coagmẽti, in minorem substantiam contracta, in conflagratione mundi. Age uero, superioribus modis interi-

Corruptionis modi tres.

Tetrapharmacum.

re mundus non poteſt, confuſionis modo poteſt. Abſit ut hoc poſſe interire cenſeamus. Alioqui reuoluemur eodem, ut admittendum nobis ſit interitum mundi perinde futurum, atq; ſi nihil in rerum natura ſit. Quo tandem iſthuc modo? Quia ſi una quæq; partium mundi uiciſſim interiret, alia mutari in aliam potuiſſet: cum uero omnia ſimul interire uniuerſaq; dicunt, neceſſe eſt in intellectum id admittere, quod fieri non poteſt. Eſt uero operæpreciũ quærere, qua ratione altera erit generatio mundi, cum omnia in ignem reſoluta fuerint. Siquidem exhauſta ab igne rerum natura, neceſſe erit ignem quoq; extingui alimento defectum. Qui ſi permaneret, incolumis eſſet utiq; ratio ſeminalis coagmentationis mundi: igne uero reſoluto, illico unà cum eo illa quoq; ratio conſequens eſt ut perimatur. Atqui nefarium eſt geminataq; impietatis, non tantum mundum capitis crimine arceſſere, ſed etiam (ſi dijs placet) natalem eius inſtaurationem tollere. Quaſi uero inertia Deus & incondita rerum nece, omnisbusq; perperam factis gaudeat. Proinde hanc diſputationem in hunc modum exquiſitius explicandam habemus. Ignis genus eſt triplex, carbo, flamma, & ſplendor. Carbo ignis eſt in terreno, hocq; modo ſpiritualis habitudinis tanquam in ſpecu latet ignis, & quaſi locum inſidet, uſquequaq; intentus & ad extrema uſq; pertinens. Flamma eſt id quod ab alimento ſublime tollitur. Splendor eſt qui à flamma emittitur, oculis ſubſeruiens & prælucens ad res ſpectabiles apprehendendas. Medium autem locum carbonis & ſplendoris flamma obtinet, utpote quæ & extincta deſinat in carbonem, & excitata lumen habeat, quod ui uſtiua cum deficitur fulget. Quocirca ſi reſolutum iri mundum deſlagratione cenſuerimus, haudquaquã carbo fiet: quippe in

Ignis.
Carbo.
Flamma.
Splendor.

pe in quo terreni permultum reliquum esset, ubi ignem comprehensum esse contingit. At placet cæterorum corporum nullum iam tum in rerum esse natura: terramq;, aquam, aërem in ignem merũ resolui. Nec uero flammam mansuram esse placet, ut quæ sit ignei alimenti elatio in sublime. Ita cum relictum nihil fuerit, utiq; ipsa tabescens protinus extinguetur. Quibus etiam ipsis hoc consequens est, ut ne splendor quidem inde existat, qui suapte ipse natura solus subsistere nequit, à prioribusq; illis manat, flamma scilicet & carbone: ab hoc quidem ille minor, à flamma uero multus. At illa à conflagratione mundi non futura sunt, ut probatum est, ita ne splendor quidem erit postea. Quo fit omnino, ratio ut iniri non possit mũdi denuo nascituri, cum seminalis nulla ratio consoueatur intus. Atq; ex ijs planum factum est ingenitum mundum permanere & incorruptum. Quin absq; his etiam sic explicatis foret, & hoc argumento quis uti posset ad huius ipsius rei fidem, idoneo quidem ipso: & utiq; huiuscemodi, quod omneis in eam opinionem adduceret, duntaxat qui esse ipsi pertinaces præter modum non obstinassent. Eorum igitur quæ coniugatim contraria sunt inter se, ut hoc sit, illud non sit, omnino fieri nequit. Nam si album sit, & nigrum esse necesse est, & magno existente paruum erit, & impari par, & dulci amarum, & denique die existente nox erit, & quæcunque sunt alia huiuscemodi. Atqui si mundi inflammationem fore dederimus, inde futurum sequetur, quod fieri per rerum naturam nequit, eritq; coniugatorum alterutrum cum alterum iam non sit. Id quod licebit hoc pacto ut cognoscamus. Omnibus in ignem resolutis, leue quidem & rarum erũt, & calidum, cũ ignis sint propria: graue uero nõ erit, non densum, nõ frigidum,

Oppositorum alterũ non est sine altero.

quæ tamen è regione sunt illorum. Quo modo autem potius inhibere quis possit mundi prorsus non futuri consequentiam, quæ in mundi deflagratione sanè implicita est, si quidē ea detur, quàm si ea quæ natura una esse comparata sunt, hoc ille pacto demonstrarit è sua coniugatione dirimi? At hoc posito coniugationis diremptio eousq; progreditur, ut his æternum esse non negent, illis esse omnino negent. Iam uero quod sequitur, non longe à proposito quasiq; scopulo abscedere uidetur eorū qui uerum uestigare instituerunt. Mundus si interiturus est, aut à causa quadam interibit, aut diuinitus. At uero aliunde dissolutionem nullo modo admittit, quippe qui nihil non contineat ipse & cohibeat. & quod continetur, debilius est utiq; continente, cum ab eo coërceatur ut præualente. A deo porrò destrui mundum dicere, sceleratum est in primis & nefarium. Siquidem deum non ordinis dissoluti, non inconditæ rerum rationis, non internicionis authorem, sed ordinis potius, & compositæ rationis, deniq; uitæ atq; omnis boni causam esse, apud eos in confesso est, qui uere de rebus opinati sunt. At uero eorum qui sempiternum mundum esse censuerunt, sunt qui argumentationi ambitiosæ artificiosæq; indulgentes, insuper etiam hac disputatione utuntur ad astruēdam opinionem suam. Quatuor esse modos internicionis rerum summa diuisione conuenit, additionem, ademptionem, transpositionem, mutationem. Binarius igitur accessione unitatis in ternarium interit, cum iam binarius non sit, at quaternarius unitatis decessione, in ternarium. Transpositione autem interit Z elementum in H, cum lineæ quidem obliquæ & parallelæ subrectæ ad rectos angulos fuerint: linea autem ad utranq; protenta & pertinens, in transuersum deflexa, ipsas ad rectos

Mundum à Deo destrui non posse.

Internicionis modi quatuor

ad rectos angulos attigerit & copularit. Immutatione fit corruptio, cum uinum in acetum uertitur. Nullus autem modorum, qui enumerati sunt mundum attingit prorsus. Nam quid hic comminisci quisquam eorum possit? additum iri quippiam mundo ad eius demolitionē? Quonam tandem id modo, si nihil est extra mundum quod non idem pars sit mundi totius? Quicquid enim id est, cohibetur ab eo & edomatur. Quid igitur? ablatum iri? Primum si id fateare, quicquid erit quod auferetur, id denuo mundus erit hoc mundo minor. Deinde nō est inire rationem qua corpus aliquod ab uniuersi coalescentia diremptum usquam dispergi possit. Age nunquid partes mundi transponendas cōminiscemur ad mundi corruptionem? Atqui in simili permanebunt locos non permutantes. Neq; enim unquam futurū est, ut omnis terra inuehatur aqua, nec ut aqua aëre, & hic igne, sed quæ in terra naturæ grauis sunt, aquaq; medium locum obtinebunt, ita ut terra fundamenti uice fulciat, illiq; aqua innatet: at aër ignisq; quæ natura leui sunt, superiorem locum teneant. Neq; uero existimandum est eo modo interiturum mundum, alius ut ex alio fiat. Nanq; elementorum immutatio æque pollet per omnia. Et quod æque pollet, id firmitudinis indeclinabilis causa est atq; illabefactabilis permansionis, cum nullo exuberātiore inferius sit. Quam ob causam refundendarum uirium, rependendarumq; uicissitudo regulis illa quidem adæquata proportionis, artifex est sanitatis atq; incolumitatis in æuum pertinacis. Vnde fit demonstrabile mundū esse sempiternum. Porrò autem Theophrastus eos qui ortum mundo interitumq; obiciūt, quatuor rebus falsos esse existimauit, terræ inæquabilitate, maris recessu, singularum partium uniuersi dissolutione,

Alium mundum fieri non posse.

Theophrastus in eos qui mundum sempiternum esse negant.

terrestrium deniq; internicione generatim per animantia grassante. Primum sic astruitur. Nisi terra principium ortus cepisset, nulla pars eius altius insurgens conspiceretur, complanati uero montes omnes fuissent, collesq; ad æquilibrium redacti cum planicie camporum. Siquidem tot imbribus quotannis ab æuo labentibus, locorum in altum editorum alia torrentibus abrupta fuissent (ut simile ueri est) alia suopte nutu subsidentia pessum iuissent, omniaq; iam usquequaq; perplanata diffunderentur. Nunc uero crebræ salebræ, permultorum'que montium iuga in altum exurgentia, indicia sunt terræ minime ab æterno editæ. Alioquin iam olim (ut dictum est) in tempore infinito imbrium ui terra à fronte (ut dicitur) ad calcem, ad uiæ uehicularis æquabilitatem complanata uideretur. Et est ea uis aquæ præsertim superne cadentis, ut quædam ui extrudat, quædam continenti stillicidio caua reddat, solum etiam ut prædurum ac glareosum fossorum more subigat. Quin & mare ipsum (inquiunt) imminutum est. Indices sunt insulæ celeberrimæ Rhodos & Delos. Quæ cum olim mari summersæ & obrutæ non cernerentur, temporis interuallo existere sensim cœperunt & conspici, utique mari sensim itidem subsidente, ut quidem uetustis proditum est historijs, quæ de ipsis conscriptæ sunt. Ingentes etiam sinus maris altissimosq; exaruisse aiunt, continenti'que accessisse: simul tractus adiacentes in apertum protulisse, partibus illos quidem luculentis nec sterilibus, ut apparuit cum seminari cœpti essent, arbustisq; conseri. His etiam accedunt indicia maris è prisca proluuie retroacti, id quod scrupi & conchulæ marinæ in sicco destitutæ ostendunt, aliaq; eiusdē modi quæ mari æstuante expui solita sunt. Quod si mare imminuitur, minuetur

Maris minutio.

nuetur & terra, longisq; annorum circuitibus prorsus utrunq; elementum resoluetur, & uniuersus uero aër exhaurietur, ad imminutionem sensim uergens, omniaq; è suo concremento in unam naturam ignis liquescent. Ad tertij autem capitis structuram hoc argumento utuntur. Id (inquiunt) omnino periturum est, cuius partes obuiæ & expositæ interitui. At mūdi partes tales sunt, igitur mundus huiuscemodi. Nunc agitandum quod huc digrediendo reieceramus. Quænam igitur terræ pars (ut ab eodem auspicemur) uel maior, uel minor tempore non dissoluetur? Quid lapides firmissimi? nónne tumore purifico affecti putrescunt tandem, atq; ab habitus infirmitate (qui tenor est spiritualis, uinculumq; fracturæ non immune, tametsi ægre est solutile) fragiles & fluxi in tenuem primū puluerem soluti, deinde consumpti, tum demum prorsus euanidi abeunt? Aqua uero quid ipsa? nonne si immota manserit, nec flatu diuentiletur, quiete enecatur? certe quidem mutari eam constat, graueolentia'que infici, more animantium quæ anima priuatæ sunt. Enimuero aëris corruptiones nulli non apparent manifesto. & ægrotare enim aër & tabescere, & modo quodam emori è sua naturali cōstitutione potest. Quod si animi intentionem ad indagandam rerum ueritatem potius, quàm ad nominū appellationumq; decorum cōtuleris, quidnam aliud dixeris pestem esse, quàm aëris mortem? qui noxā qua afficitur in omniū necē effundit, quibus quidē ipsis participib. animæ esse cōtingit. Iā de igne quid opus est uerbosius disputare? qui simul alimēto defectus est, tabescit & extinguitur. Quare si unā quāquā mūdi partiū suū manet exitiū, nimirū mūdus ipse qui ex ijs cōpositus est, exitij nō erit expers. Quartā illi eādemq; ultimā rationē exqui-

Partium mundi dissoluti.

Habitus.

Pestis.

nimantium ditio mortis.

sitius hunc in modũ prosequuntur. Si mundus (aiũt ipsi) sempiternus esset, essent etiam animalia sempiterna, eo'ꝫ magis genus hominum tale esset, quo reliquis est præstantius. At sero genitos homines apparebit ijs qui rerum naturas institerint perscrutari. Est enim uerisimile atq; adeo necessarium, simul cum hominibus in naturam rerum editis, artes quoq; extitisse ut æquales hominibus. Nec id modo eam ob rem quòd naturæ rationali ea sunt accommodata quæ artificio cõstant, sed etiam quòd absque ijs artibus esset, uita non procederet. Id ex fabulis uidere possumus, si singularum tempora recenseamus, quas dijs poëtæ singulis affictas decantauerunt. Cæterum nisi homo æternus sit, nullum aliud animal æternum erit, ita ne loca quidẽ æterna erunt quæ ipsa excipiunt animalia, terra, aqua, & aër. Ex quo sequitur ut sit manifestum, mundum esse exitio obnoxium. Hic enim uero cum istis hominibus, qui uerba fundunt commentitia, necesse est pedem ipsi ut cõferamus, ne quis eorum quos deficit rerum prudentia maior, ab ipsis adducatur quoquo modo in errorem. Protinus autem nobis ab refutatione ordiendum est, quando captionum artifices ipsi auspicantur ab impostura. Si mundus (inquiunt) æternus esset, nullas iam in terra oportebat extare inæquabilitates. Quid istuc tandem obsecro? Erunt enim qui in medium prodeuntes dicere non uereantur, montiũ naturam nihil quicquam ab arborum differre. Nam ut illæ temporum uicibus amittunt folia, alternisq; repubescunt, eodem etiam modo montiũ partes quædam abrumpuntur, & quædam uicissim adnascuntur, tametsi non nisi longinquitate temporis agnatio hæc innotescit, iccirco quod arbores natura celeriore præditæ, incrementum suum cito capiunt, montes uero

eut hic mutatus.

Refutatio.

ontium natura ut arborum.

uero tardiore, unde fit ut enatæ eorum partes uix sensu hominum percipiantur ac nisi longo tempore. Atqui enascentium montium rationem planè ignorare isti mihi uidentur, alioqui pudor eos (ut opinor) uetuisset tale quicquam proloqui. Quare eos docere nequaquam grauabimur. Est aũt quod dicturi sumus nec nouum nec nostrum, sed antiquorum inuentum, hominum sanè sapientum, qui nihil non ipsi disputatum reliquerunt, eorum quidem certe, quæ ad scientiam necessaria esse censentur. Quũ igitur natura ignita in terra condita sursum uersus rapitur ignis ui naturali, ad propriũ locum tendit, ac si quantulum sit cunq; spiraculum nacta, sublime rapit secum multũ terrenæ naturæ, & quàm potest plurimum, simul ac uero terra ipsa eruperit, fertur compendiosa uia. Ea porrò terrena natura ignem subsequi erumpentem coacta, ad altitudinem multam assurgens, in arctum contrahitur ac tandem in uerticem desinit mucronatum, igneam naturã imitando. Siquidem tunc necesse est ut leuissima natura & grauissima, quæ sunt aduersariæ, inter se conflictẽtur, cum utraq; in locum suum suopte nutu urgeatur, contraq; alterius uiolentiam altrinsecus distrahatur. Proinde natura ignea terram sublimem secum rapiens deorsum uergere cogitur terreno de grauante, terra uero in infimum libramẽto suo depressa, contra'que ab igne suspensa, qui suamet ipse sponte sublime attollitur, uix tandem ipsa à præualente potentia atq; subleuatrice euicta, sursum in sedes ignis protruditur atq; ibi consistit. Quid igitur mirum est, montes aquis imbrium torrentibus non absumi, cum uis ipsos continens, à qua etiam eriguntur, quàm firmissime in eis atque ualidissime implicita sit? Soluto enim uinculo quo cohibentur, dissolui eos consentaneum esset in aquasq; dissipari, nunc

De ignis ac terræ natu

Mõtes cur bribus non sumantur.

ri, nunc uero ignis ui astricti pertinacius resistunt aquarum delapsibus. Atq; hæc sunt quæ dicēda habuimus, eò pertinentia, ut doceremus inæquabilitatem terræ argumentum non esse fide dignum ortus & interitus mūdi. Ad id porrò quod argumentantur de minutione maris, hoc modo responderi conuenienter potest: Non ipsos tantummodo mari emergentes insulas oportere considerare: cæterū aliquæ ne continentis partes undis olim abruptæ, mariq; adobrutæ, denuo redditæ sint continenti, id uero ipsos perpendere oportere. Studio enim naturæ indagandæ (quam φυσιολογίαν uocant) aduersa est contentio, cum id studium antiquissimam curam habeat ueritatis inuestigandæ. Quid quod uice uersa ingenti cōtentione studij eius inquiritur, quot quantæq; partes non oræ tantum maritimæ, sed etiam mediterraneæ, excurrente mari haustæ sint? Nam quòd terra mari admisso mersa, nauibus nunc onerarijs nauigatur & prægrandibus, historia testis est Siculi freti cantatissima, nemini nō doctorum cognita. Olim Italia Siciliam cōtinēti adiungebat: cum uero utrinq; ingens mare uiolentis flatibus aduersisq; incurrisset, confinis angustia terræ interrupta, mari summersa est: secundum quam angustiam urbs Rhegium condita ab euentu interrupti soli appellata est. contraq; hominum expectationem contigit, ut duo quidem maria terræ prius angustia diremptа, eo casu cōiungerentur, in unūq; confluerent: terra uero ut ante unita, cōfini postea freto diduceretur. quod fretum tunc interfusum, effecit, ut quæ olim erat continens, nunc insula Sicilia sit uiolentia casus edita. Fama est & alias urbes mari superfuso absorptas postea non extitisse. Nāq; circa Peloponnesum aiunt tres urbes uehemēti maris impetu esse mersas, Aegirā, Buram, Helicen in edito

Sicilia olim continens.

Rhegium.

Vrbes summersæ.

edito loco ſitam. Certe quidem Aplantis inſula, Aſia ſimul Aphricaq; maior (ut author eſt in Timæo Plato) diem unum noctemq; factis terræmotibus inuſitatis & portẽtoſis cum diluuijs deorſum fidens, repente abſorpta eſt à mari atq; cõdita, mari eo caſu ibi facto nequaquam nauigabili atq; uoraginoſo. Quocirca ad mundi interitum aſſerendum nihil cõtulit cõmentitia maris imminutio. Etenim ſi aliunde mare recedit, alió etiam immeando terras mergit. Quamobrem iſtos oportebat nõ alterum tantum contemplatione proſequenteis, ſed utrunq;, ita demũ de ea re ſtatuere, nõ aliter atq; in ciuilibus controuerſijs factitatur, quibus in ipſis legitimus iudex non ante qua de re agitur ſententiã profert, quàm ipſos ambigentes uiciſſim audierit. *Aplantis.*

Iã uero tertiũ illud argumentũ à ſeſe refellitur, ut abſurda percũctatione deductũ ſtatim prima argumẽtatione eſtata. Neq; enim id protinus interiturũ eſt, cuius partes omnes intereũt. Id uero demũ omnino interibit, cuius partes oẽs unà & uniuerſæ in eodẽ atq; eodẽ tẽpore intereũt. Neq; uero nõ is uiuere põt, cuius ſummus digitus abſciſſus eſt, cui tamẽ ſi ipſi cõmunis uſus omnis partiũ mẽbrorũq; auferatur, illico interibit. Eodẽq; modo ſi cũcta ſimul elementa ſub unũq; tẽpus exoleſcerent: nimirũ fateri neceſſariũ foret mundum corruptionis eſſe capacem. Sin elemẽta ſingula priuatim in naturã mutãtur uicini elementi, immortalitate prædita eſſe elemẽta ex eo magis declaratur, quàm eſſe interitura. *Elementa in alia uerti ex alijs.*

Porrò aũt illa ſumma eſt ſtultitia, genus humanũ ab artibus æſtimare, cuius argumenti abſurditatem ſiquis probandam eſſe ſequendamq; cenſuerit, recentem iſſe planè mundum hoc argumẽto demonſtrauerit, utpote uix ante annos mille cõditũ: ſiquidẽ omnes artiũ inuẽtores, quos memoria prodẽte

accepimus

accepimus, cum numerum annorum non excesserunt. Quod si artes æquales esse generi humano dicendum est, consulta iam nobis naturali historia opus erit, nec enim citra animaduersionē supinaq; fiducia nobis id dicendum est. Historia porrò quænam est illa? Terrestrium interitus non uniuersorū unaq; omnium, sed plurimorum, causis duabus maximis imputantur, ignis scilicet & aquæ inusitatæ abundantiæ, & quam nemo exprimere queat sermone. Vtranq; enim illam uim in terris decumbere alternis aiunt, longissimis annorum circuitibus. Interdumq; deflagratio grassatur, cum flumen ignis ætherij superne effusum, multisq; in locis & uarijs sparsum, tractus ingentes orbis terrarum permetitur. Interdum proluuies euagatur, uniuersam aquarum naturam detractam secum inuehens, cum interim amnes atq; torrentes expatientur, nō alueos tantum supergressi, sed etiam ultra constitutum modum incrementi exundantes. Proinde his duobus modis alijsq; innumeris, sed minoribus, quum genus hominum perire contigit, artes quoq; perire necesse est: quippe artem sine artifice subsistentem haudquaquam uidere est. Cum uero in mediū morbi grassati iam languescere cœperint & cedere, simulq; hominum genus repubescere, & tanquā fruticari ex humanis reliquijs quæ superstites sæuientibus malis, degrauantibusq; fuerunt, ibi tum rursus artes excitari incipiunt, non quòd non & ante illæ quidem natæ fuerint, sed quòd circuncisa artificum multitudine raræ esse cœperant. Hæc ferè habebamus, quæ à maioribus accepta, de mūdo diceremus pro ingenij facultate.

FINIS.

GEORGIVS VALLA PLACENTINVS CLARISSIMO Iuriscōsulto, ducis Ferrariæ purpurato, ac prælecto iudiciorum arbitro, Ioanni Vallæ salutem dicit æternam.

VPIENTI mihi Ioānes Valla doctissime Iurisconsulte, nomen tuum apud inclytos principes insigne, munere aliquo prosequi, unde animum meum tuis mirificis dotibus deditum esse cognosceres, succurrēre Cleomedis insignis Philosophi bina, quæ latina facerem, de Mundo uolumina: quòd, ut ille animo contemplanda exactissime describendo mundanam exposuit elegātiam, ita in præstantissimorum principum conspectu, seu legationum grauissimarum munere perfunctus, seu honorario delectus iudicio, tanquam sidus aliquod inter homines fulgens nobis emicueris. Nam si nō iniuria dici solet principibus placuisse uiris, haud ultima laus est, quāto maior fuerit honorari? Præferri autem honore alijs, ut tibi cōtigit iam, rerum humanarum est attingere fastigiū. Quod si etiam uirtutis face præfulgeat, id iam est terrena relinquere, ac ad, motus illos cœlestes propius accedere, quos apud Cleomedē, me interprete, tibi licebit intueri, animiq; tui magnitudinem amplissimis, & te dignis rebus confouere, & tuis insignibus uirtutibus spem concipere, & fide quam in Christo max. opt. per trinitatis habemus diuinitatem cōfirmari, ut aliquando ad tot collucentium siderū subuoles flammas. Quod ex mentis tuæ integritate tibi euenturū cōfido,

fido. Quem igitur ad te dedimus Cleomedem inspicito, cũ per ocium id facere licuerit. Licet enim plurimis, ut necesse est, te interuentionibus distineri non dubitem: quia tamen non admodum multis liber literis continetur, puto superesse ocium unde quid loquatur queas intueri. Quod cũ facies Georgij Vallæ gentilis tui memineris scio. Age itaq; & utrunq; facere ne detractes, ut Cleomedem quem tibi hospitem doctissimum conciliaui, ne cõtempseris, & nos gentiles tuos amore prosequere.

CLEOMEDIS CIRCVLARIS INSPECTIONIS METEORORVM

Liber primus de Meteoris, Georgio Valla Placentino interprete.

CVM MVNDVS multis dicatur modis, de mũdana elegantia nũc omnis nostra futura est oratio. Mũdus est ex cœlo, terraq;, necnõ naturis, quæ eis cõprehenduntur opificium. Is corpora cũcta cõprehendit, nec extra ipsum (quemadmodũ alibi demonstratur) prorsus quicquam est. Nõ infinitus, sed definitus esse hinc facile comprobatur, quòd natura ipsum administret: nec fieri possit, ut infiniti ulla sit natura. naturam siquidem cuius est, oportet imperare. Quod uero ipsum natura administret, hinc facile datur intelligi. Primo & eius partium serie, deinde & procreatorum ordine, tertio ex communi ad se inuicem partium, quæ in ipso includuntur, affectione, quarto, quod ad aliquid sint singula procreata, & deniq; quod omnia in usus cõmodissimos cedant,

cedant, quæ peculiaria, & suarum singula sunt natu-
rarum. Et perinde cum distinctam naturam habeat,
ipsum terminatum esse necesse est. Extra ipsum uero inane undiq; in infinitũ profluit. Huius quod quidem à corpore cohibetur, locus nuncupatur: quod autem non cohibetur, inane. Quod uero sit inane, paucis explicabimus. Omne corpus in aliquo esse necesse est. Id autem in quo est ipsum occupans & complens aliud esse, ac planè incorruptũ oportet, & tãquam sub tactum non cadens. Huiusmodi profecto substantiam lociq; naturam, qualiscũq; sit, corpus admittere & cohibere, & inane esse profitemur. Quod porrò in eiusmodi aliquo sint corpora, præcipue in aquis, & omni humida essentia nobis par est intueri. Cum enim ex uase humorem continente, solidumq; aliquod in se corpus, & solidum sustulerimus, collabitur aqua in sublati locum, neque amplius hæc apparet eleuatio, sed minor, quãta sublatæ rei fuerit magnitudo. Rursusq; si in uas humore repletum solidum aliquod immittatur, tantũ humoris exundat superflui, quantus solidi tumor fuerit iniecti. Neque id accideret, nisi in aliquo humor ipsum replens extitisset, & qualicunq; à corpore occuparetur. Idẽ uero & in aëre fieri existimandũ est. Is nanq; ex loco ipsum comprehendente extruditur, cum à solido aliquo comprehendetur. Cum igitur in uas aliquod quippiã infundimus, ex ipso flatum sentimus euadentem, præcipue cum oris fuerit angusti. Enimuero mundum quoq; ex loco motum possumus intelligere quẽ nũc occupauit. Hoc nimirum eius transitu relictum comprehẽdemus locum esse inane, & in quem occupatum comprehensumq; à sese transierit, is certe fuerit inane repletũ. Quod si etiam in ignem omnis resoluatur essentia, quemadmodum iucundissimis uisum est Physicis,

Esse inane.

locum plusquàm decies millies ipsum occupasse ne cesse est, quemadmodum in uaporem corpora exhalant solida. Qui igitur in conflagratione ex effusa occupatus est essentia, locus nunc inanis est, nullo ipsum complente corpore. Quod siquis occurrat, conflagrationem fieri nullam, is inane non esse eo modo minime controuersatur: nam si profusam modo intelligamus essentiam ultraq; protensam, re nulla obuia, quæ talem extensionem possit prohibere, id ipsum in quod opinione secesserit, in extensione inane fuerit: quemadmodũ si curæ sit nũc quoq; nosse ab ipsa occupatum inane completum fuerit. Quamobrem nugas agunt, qui extra mundum nihil esse aiunt. Id enim ipsum, quod nihil uocant, nullam effusam essentiam contrà stando poterit prohibere. Proinde alicuius effusa assumatur essentia, & ab ipsa quoduis naturaliter comprehensum ab existimante complebitur, eiusq; fiet locus quod est inane à loco occupatum ac completum. Id porrò correpta essentia, & in aceruũ conducta minorem, fiet inane. Quemadmodum igitur est quippiam quod corpus suscipiat, ita etiam possibile est corpus suscipere. Id autem quod compleri planeq; occupari à corpore possit, est inane. Aliquam itaq; inanis substantiam esse necesse est. Est sanè eius opinatio simplicissima, cum sit corporis & tactus expers, neque figuram habens, neq; figurati, nec patientis quicquam, neq; faciẽtis, sed simpliciter corpus excipientis, neq; existentis. Tale nimirum est inane. In mundo autem prorsus non esse, ex eis quæ apparent licet nobis perspicere. Nam si nõ in totum cognitarum horum fuisset essentia, fieri non potuisset ut à natura contineretur, ac administraretur mundus: neq; eius partium ad se inuicem quæpiam foret cõmunicatio, neq; ab uno loco, quem mundus comprehendat, &

Inane extra mundum esse mera Arist.

omnis essentia

dat, & ſpiritu, qui omnifariam cognatus non ſit, potuiſſet à nobis ſpectari uel audiri. interiectis nanq; inanitatibus, ab ipſis ſenſus inhiberentur. Anguſtiſſimi quoq; oris uaſa in aquis ſubuerſa per aquæ influentis inanitates implerentur. At id non fit, quòd aëre compleantur, qui erumpere planéq; euadere non poteſt, quòd ipſorum ora ab aqua obſideantur. Suntq; infinita alia, de quibus dicere neceſſe nō eſt, quibus id demonſtratur. In mundo ergo inane eſſe impoſſibile eſt. At Ariſtoteies, & eius ſectæ omnes, ne quidem extra mundum inane eſſe cōtenderūt. Oportet enim, inquiunt eius factionis philoſophi, inane corporis uas eſſe. Atqui extra mūdum corpus eſt nullū, & perinde ne quidē inane. Quod ſanè ſubinſulſum maximumq; eſt, ut ſi quiſpiam dicat: Quia in aridis, & aqua carētibus locis aqua eſſe non poteſt, ne quidem uas, quod aquam poſſit excipere. Nos ergo latere non debet uas corporis duobus dici modis: uno cum corpus habet à quo imbuitur, altero quod poteſt corpus excipere. Verum aiunt: Si extra mundum ſit inane, feretur per ipſum mūdus, nihil habēdo quod cōtineat, quodq; ipſum poſſit ſuſpicere. Quibus reſpondemus, fieri non poſſe, ut per inane deferatur, quādoquidem ad ſuum uergit medium, idq; habet deorſum quo uergit. Niſi enim id medium habeat mundus, & deorſum feretur deorſum per inane mūdus. quemadmodum in oratione quæ eſt de meatu ad medium, demōſtrabitur. Et illud quoq; ab eadem dicitur factione: Quod ſi extra mūdum ſit inane, fuſa per ipſum eſſentia in infinitum diſpargeretur, atq; diſpeſcereetur. Cui occurrimus, ne id quidem poſſe pati, habitum ſiquidem habet, qui ipſam continet atq; agglutinat, ac ipſam cōprehendens inane facit nihil. Hæc poteſtate eximia utendo, ſe conſeruat corripiēdo,

Rationes retitat.

ac rursus in se effundendo, iuxta suas naturales mutationes aliquando in ignem effundens, aliquando in mundanam cōcitata genituram. Insulsum etiam est quod aiunt, si extra mundum sit inane, id infinitum esse opus sit. Quod si infinitum sit extra mundum inane, etiam infinita corpora esse oportebit. Non enim de inani ambiguitatem consequitur corpus esse infinitum: nam de inani opinio nusquam esse desinit, at in corporis notione illico etiā terminatum comprehenditur, nihilq; potest habitus infiniti esse, quo pacto potuerit quod sit infinitum ab aliquo cohiberi. Dicuntur autem etiam alia nonnulla ab ipsis similia. Quod igitur extra mundū inane esse necesse sit, ex his quæ demonstrata sunt deprehenditur. Quod uero id ab omni parte in infinitum penetret, maxime necessarium est. Hincq; didicerimus omne terminatū in alterius generis aliud terminatur, quodq; aliud à terminato est, ut statim in cunctis aër terminatus in alterius generis aliud

Inane infinitū esse.

desinit, æthera & aquā. Itidem æther in aëra, & cœlum, & aqua in terram, & aërem, & terra in aquam & aërem. Et similiter nostra corpora in alterius generis aliud terminantur, superficiemq; quæ corporis expers est. Necesse igitur etiam, si mūdum comprehendens inane terminatur, ut non sit infinitū in alterius generis aliud desinere. Atqui nihil est alterius generis aliud ab inani cognoscere, in quod desinat. Infinitū ergo est. Nam si norimus quicquam alterius generis aliud ab inani in quod terminabitur, id cōpletum esse opus erit: quodq; compleuit, ratio nō pronunciat cunctorum corporum à mundo comprehensorum, à quibus cognitum non contingere, ut uspiam terminetur, quod extra est inane. Infinitum ergo est. Præterea ut omne terminatum, ab aliquo comprehēsum intelligitur. Quod si

minus

minus, ne quidem fuerit terminatum. Ita etiã si inane ab aliquo terminetur, ipsum comprehendi necesse est. Quid nã igitur id fuerit? corpus ne? at id fieri non potest, quia nullum extra mundum corpus. Quod si etiam aliquod sit rursus id finitum, ab inani cõprehendi oportebit. Ac id porrò inane, si non erit infinitum ab alio corpore cõprehenditur. quod etiam ipsum rursus ab alio inani comprehendatur necesse est, & ipsũ habere extrema oportuit. atq; hoc in infinitum usq;. Et perinde corpora fuerint & multitudine, & magnitudine infinita, quorũ neutrum esse potest. Proinde si terminatũ est quod extra mundum inane, & omnino ab aliquo comprehenditur, à corpore autem non comprehenditur, ab incorporato itaq; comprehendatur. Quod nam igitur id erit, tempus ne? an superficies? dicendum utiq; est aliquid huiusmodi. At id dicere recte nõ possis, ab aliquo horum inquam inane comprehẽdi. Opus igitur erit aliud esse inane, quod ipsum comprehendat, & hoc ab alio comprehendi opus erit quod non sit infinitum, hoc q; ab alio in infinitum usq;. Atq; ita qui noluerint infinitum dicere extra mũdum inane, in necessitatem decurrent infiniti, inanium relinquendo alienas essentias, quod extremam habet absurditatem. Necesse igitur est nobis confiteri infinitum extra mũdum inane esse. Cũ igitur infinitũ sit, & corporis expers, neq; quidquã sursum habet, neq; infra, neq; ante, neq; pone, neque dextrorsum, neq; leuorsum, neq; mediũ. Hæ nãq; habitudines, quæ sunt septẽ de corporibus inspiciuntur, quarũ nulla circa inane est. Ipse autem mũdus cũ sit corpus, habet aliquid supra, & infra, reliquasq; necessario habitudines. Anteriora quæ ad occasum ipsius esse aiũt, quia ad occasum impulsũ habet. Posteriora uero ad ortũ, ab eis nãq; in anteriora pro-

undi positio nes.

fra & medi n in mundo idem esse.

cedit, unde eius dextera ad septentrionem, læua uero ad meridiem erunt. Atq; hæ quidem ipsius habitudines nihil occultum habent. At reliquæ habitudines multã antiquis Physicis præbuere molestiam, multiq; per locum facti dilapsus sunt, cum nosse nõ possent in mũdo globosæ figuræ, infra quidem ab ipsius toto medioxumum esse necessarium, sursum autem à totius medio ad extrema, ipsiusq; superficiem penetrans: conuenientibus duabus habitudinibus in ipso, & eiusdem medio, & infra existente. In profusis figura corporibus his distinctis, in globosis autem nequaquam, sed conuenientibus duabus habitudinibus. A superficie enim uergere necesse est ad ipsorum medium globosis habitibus, atq; ita infra ipsas hæc habere in quæ diuergant. Id nimirũ mundo euenit, quòd sit figuræ globosæ: idéq; sit infra & ipsius medium, hisce habitudinibus in se confluentibus. Hoc sanè in primis demonstrabitur in oratione, quæ erit de meatu ad medium: in præsentia uero ab imaginatis à nobis sensu simpliciũ demonstrabimus. Omnes igitur, in quo orbis terrarum climate simus, facile intuemur cœlum nobis à uertice imminere: quæ uero ipsius circumeant, cũcta nobis existimamus declinantia. Deinde procedentibus ad quæcunq; terræ climata, quæ tanquam in declinatione fuerant imagine comprehensa, nobis fiunt ad uerticem. Neq; id contingeret, nisi undiq; cœlum terræ incubaret, mundiq; medioxumũ sit infra, à quo ad cœlum quod insurgit supra nominatur. Et cũ mare nauigemus, in quo terra loco nõ spectatur circũcirca in horizonte (quẽ latina uoce dicimus finiẽtem) nobis cœlũ imaginamur aquam cõtingere. At cum eò peruenerimus ubi nobis imaginamur cœlum maris aquas cõtingere, rursus spectatur superne incubare: procedendoq; quouis na-

erram esse in undi medio sensui apparentibus.

uigio

uiglo id contingit. Proinde, si fieri possit, ut nauigijs, uel quoquo modo aliter ambulando terra circuatur, nulla pas erit ubi cœlum non superne incubet. Et perinde mundi medium pariter tam infra quàm medium est. Verum hoc potius exarat disciplina, quæ de grauiũ corporũ meatu ad mediũ est.

De cœli orbibus.

ORbes in cœlo paralleli, hoc est, segmenta quinq; describuntur. Vnus quidem qui diui due cœlum dispescit, quem æquinoctialem appellamus: cuius utrinq; duo, ut æquinoctiali minores ita inter se inuicem æquales, nominanturq; tropici, quia per solis puncta tropica à nobis describuntur, qui ultro citroq; solis limites sunt extremi. Ad utrunq; porrò istorum alij totidem describuntur, quorum unus quidem boreus uocatur Arcticus, cui contrarius Antarcticus australis. Hi per alias atq; alias climatum differentias, alij apud alios maiores, & minores euadunt, & denique euanescunt. Et ubi nõ comparent, unus sub aspectũ prorsus non cadit, alter apparet perpetuus. His nimirũ cœli interuallis, quæ memoratis orbibus distinguntur, terræ partes quinq; subijciũtur. Vna sub arctico, nempe Septentrione comprehẽditur. Altera suppo sita spatio, quod inter septentrionem & æstiuũ tropicum est. Tertia inter duos tropicos, quæ medioxumum obtinens locum incubantem, superne sibi habet æquinoctialem. Quarta medium hyberni tropici spatium & Antarctici tenet. Quinta sub Antarctico. Has itaq; terræ partes Physici zonas seu cingula uocant, quorum extima utraq; ob gelu rigorem inhabitabilia esse perhibentur, ut medioxumũ propter æstum habitationi non est obnoxium. Inter quod & extima sunt temperata, Temperatior si

quidem utraq; efficitur zona ab exusta, & utraq; assistente, & cõtermina frigida. Rursus harum temperatarũ utrãq; in duas dispescunt parteis, in eã quã supra terram, & eam quam sub terra esse opinãtur dimidiam, quatuor habitatas esse ferũt. Quarũ nos unã homines habere perhibent, alterã quos paroecos uocant, quod ualet circumhabitãtes, qui in eodem, quo nos, temperato climate sub terra creduntur habitare, tertiam antoecos, quod est è regione habitantes, quartam nobis antipodas, qui obiectam è regione nobis habitant temperatam. Sunt uero ipsorum qui sub terra clima incolũt, quos etiã antõmos, quod est humeris auersos uocant. Atqui sub terra Antipodes. Omnium nanq; in terra gradientium ad centrum terræq; medioxumum uestigia spectare necesse est. Nam cũ figuræ sit ipsa globosæ, inferne est medioxumũ. Vnde qui circũ nos habitant, neutiquam fiunt Antipodes, sed qui intemperato sub terra climate habitant, qui è regione nobis obiiciuntur. Nam eorum uestigia nostris sunt opposita uestigiis, cum circa nos habitantium nostra neutiquam spectent uestigia, sed eorũ quos Antœcos diximus nominari. Et perinde hi rursus inuicẽ inter se fiunt Antipodes. At qui sunt nobis Antipodes, antœci fiunt eis, qui circum nos habitãt. Tales sunt hæ profecto habitudines, quales amicorum, & fratrum, non utiq; patrum & filiorũ, neq; seruorum & dominorũ. Ille siquidem ex altera parte sibi correspondent, nostrorum enim Periœcorũ nos Periœci efficimur, & Antipodum Antipodes. Itidem Antœcorum Antœci. Sunt etiã nobis quædam illorũ singulis communia, & separata. Ad Periœcos quidem communia sunt nobis, primo quod eandem temperatã habitamus. Deinde quod eandem hyemẽ habemus & æstatem, horasq; alias, & augmenta

Similе.

tm Periœcommune.

augmenta, & diminutiones dierũ pariter & noctiũ. Differũt autẽ diebus & noctibus. Nobis enim cum erit dies, illis noctem esse oportet: & uicissim obliquius hoc dicto, nõ examinata ratione cũ nobis sol occiderit sumit initiũ apud illos ortus, quia quã lõgus dies nobis fuit, tã illis nox longa tẽporaq; nobis permutãtur, quæ in augmento quæq; in minutione dierũ sunt, & noctiũ nũc globosam terrã ambiẽs, circuẽsq; sol. quibus quãdocũq; radios iaculatur terræ fastigijs itinere superinuectus eã illustrat, illuminatq;. Inde supra terram adhuc nobis perspectus illis oriri appareat necesse est. Cũq; sit globosa terra ipsam ambiẽdo, per omnia scãdẽdo fastigia, aliquãdo alijs imminet exoriẽs. Sed Antoëcis sunt nobis cõmunia, quod unũ, & illi & nos supra terrã habeamus hæmisphæriũ. Secũdũ aũt nos habemus in eodẽ dies & noctes. hocq; paulo latius dictũ. Siquidẽ cũ nobis dies est longissimus, illis est breuissimus. & cõtrà permutatur nãq; nobis cũ illis spaciũ tẽporariũ dierũ inquã ac noctiũ augumẽta & diminutiones. Verũ cũ Antipodibus nobis nihil est cõmune, quod omnia cõtrà respõdeãt. Nã sub terra inter nos inuicẽ climata habemus, & tẽpora habemus cõtraria die noctuq;. Idẽ est de augmentis & diminutionib. dierũ. Quod autẽ esse oporteat periœcos & Antipodas, & Antœcos docet physiologia, quãdo quidẽ horũ nihil memoratur in historia. Neq; enim ad Periœcos ullũ nobis esse iter põt, quod innauigabilis, & beluosus nobis ad ipsos accessũ prohibeat oceanus: & ne quidẽ accessus ẽ ad eos nobis qui cõtra nos tẽperatã zonã habẽt, quãdoquidẽ torrida nõ põt à nobis superari, quæ profecto tẽperata terræ climata æque quoq; habitari necesse est. Nã animantiũ amica natura ẽ, & ubicũq; cũctis rõnalib. & rõnis expertib. cõpleri animalib. potuit terra, ibi capit optio-

Cum Antœcis communia.

Cum Antipodibus commune nihil.

pit optionem. Hinc nobis est aperienda causa, qua partes aliæ rigescunt gelu, aliæ torrentur æstu, aliæ sunt temperatæ, & cur tempora permutãtur, augumenta & diminutiones, quæ sibi inuicem opponuntur temperatæ dierum habent.

De globorum cœlestium conuersione.

CVm igitur cœlum circumcirca supra terram & aërem conuertatur, huncq; motum à prouidentia nactum sit ad salutem, & uniuersitatis diuturnitatem, id habens, cuncta in ipso comprehensa sidera circumagat necesse est. Quorum alia à mundo conuersa simplicissimum motum habent, & per omne cœlum eadem tenẽt loca. Alia uero mouentur quidem, & à mundo circumacta necessario ob illam cõuersionem, sed alio delecto mouentur motu, quo alio tempore partes cœli alias tenent. Is autem ipsorum motus mundano motu est obliquior, qui cœli motui uidetur contrarius. Quippe quod ab occasu in ortum deferãtur. Prima itaq; omnium astra non errantia, quòd cœlo hæreãt, uocitantur. Alia uero errantia, quandoquidẽ alias in mundi partibus alijs emicant. Hærentes igitur cœlo stellæ cuipiam ἐνιβάτοις persimiles uidebũtur, qui in suis positi locis à naui deferuntur à suo non credentes loco. Errantes autem & uagæ cõtrario nauis motu ferri, tanquam à prora in puppis locũ proceedant: quem obliquiorem motum formicarũ progressibus dixeris esse persimilem, quæ in rota figulari rotæ motu repant contrario. Hærentiũ itaq; cœlo stellarũ multitudo est infinita. Errantes uero sint ne plures, incertum est, septem certe in nostrã peruenere cognitionem: quarũ altissima esse nobis uidetur Phænon dicta (quæ Saturni stella) trigesimo anno, unde cœpit, suum ambitum, & delectum motum

tum perficiēs. Sub hoc Iouis est stella, uocata Phaē ton, quæ duodecim annorum spatio suum absoluit ambitum. Sub quo Pyrois, quæ Martis, incertio rem habens motum. Videtur itaq; etiam is duobus annis & mensibus quinq; suum conficere ambitum. Sub quo Sol esse intelligitur, qui aliarū medius est stellarum, qui suū circulum annuo peragit spatio. Hoc motu definit anni tempora quatuor, cū mundano autem motu dies conficit. Sub Sole Venus est, annuam ipsa quoq; conuersionem habens: nominatur autem cum Solem cōsequitur occidentem Vesper: cum uero orientem antecedit, Lucifer. Quam stellam tam ἑωσφόρον, quàm φωσφόρον nominare consueuerunt. Sub Veneris stella est Mercurij, quæ & Stilbon, hoc est radians dicta. eius quoq; annuū esse cursum perhibent. Sub Mercurio Luna est omnium stellarum terræ proxima, quæ in æthere ad aëris cōtactum esse memoratur, unde & opacum eius spectatur corpus. Quod uero lumine collustretur, à sole lumen mutuatur eius hemisphærio ad solem semper conuerso fulgente. Hæc suum peragit orbem uiginti & septem diebus, addita parte unius diei dimidia: ad coitum autem cum sole triginta diebus uenit. Hæ omnes stellæ contrario cœli mouentur motu, aliæq; in alijs perspectæ, neq; inordinatum iter faciunt, neq; ut fors obtulit à mundi partibus incedunt, sed per eum orbem qui signifer appellatur, ipsum neutiquam excedendo.

Errantum c tholica.

De orbe signifero.

ESt nimirum signifer circulus obliquus per tropicos & æquinoctialem proiectus, qui utrūq; tropicum uno in puncto contingit, sed æquinoctialem diuidue secat. Huius nempe signiferi satis amplam habentis latitudinē, partes aliæ sunt

septentrio-

ſeptentrionales, aliæ auſtrales, aliæ inter has mediæ. Ideo etiam tribus ſcribuntur circulis, quorum medius ſolaris nominatur, alij altrinſecus, quorum unus ſeptentrionalis, alter auſtralis. Per hunc ſigniferum uagæ aliæ ſtellæ motu delecto, modo ad ſeptentrionem, modo ad auſtrũ accedunt. Solus ſol per mediũ duntaxat mouetur, nõ in ſeptentrionẽ, non in auſtrum uergens, ſed mundi ipſius ſeptentrionales & auſtrales partes petit, à tropicis ad ſolſtitia peruenienẽs. in ſignifero aũt neutrã partem, ſed medioxumũ ſuo itinere orbem ſecat, unde etiã ſolaris circulus appellatur. At reliquæ uagæ ſtellæ, & mundi auſtrales, & ſeptentrionales, & ipſius ſigniferi partes petunt in ipſo obliquæ motæ. Permetiendo enim à ſeptentrione in auſtrum, atq; porrò inde in ſeptentrionem recurrendo, non rectam lineam neq; ſimplicem ſicut ſol, ſed obliquã per ipſum mouentur. Sed quandoq; à ſeptentrionali ad mediũ ferunturſ, & tum dicuntur faſtigiatim humiliari. Cum autem per medium incedentes in auſtrũ ſecedunt, dicuntur humiliter humiliari, recurrentes porrò ad medium, humiliter in ſublime eleuari. At cum à medio ſeptentrionẽ uerſus permearint, ſublimiter ſublimes fieri. Nam contingit ſeptentrionales ſigniferi partes plurimum ſupra horizontem eleuari, cũ auſtrales partes magis horizonti propinquæ fiant. Quod mundus à ſeptentrione in auſtrũ inclinetur in noſtro terrarum orbe, cum hoc pacto in ſignifero planetæ moueãtur, ſol inter tropicos mũdi emẽſus latitudinem, exurat ſubiectam terræ latitudinem neceſſe eſt, iam dicto inter tropicos interuallo. Cũ porrò neq; ab auſtralibus ad ſeptentrionalia iens, æſtiuum excedat tropicum, neq; ab hoc ad auſtralia hybernum tropicum, contingit ſub polis zonas gelu rigere, utpote quæ à ſole longiſſime abſunt,

quæ

quæ inter tropicos & arcticos eæ in latitudine collocatæ temperatæ sunt. eademq; causa est cur illæ gelu rigentes, & hæc torrida, & istæ in terra temperatæ sunt. Quod porrò temperatis tempora permutentur, quod augeantur ac minuantur dies, huiusmodi est causa. Cum figuræ sit terra globosæ, & undique sub cœlo æque infra sit, eius climata cõtingit, non eandem ad signiferum assequi habitudinem. alia enim sub aliis cœli partibus sunt. Vnde & complexionibus est differentia, sicut est demonstratum. In torrida igitur ipsius terræ medioxumũ ita habet, ut neque ad septentrionem, neque ad austrum mundus inclinetur, sed equissimam habet positionem super horizonte, inspecto utroq; polo nullo orbe arctico in hoc climate existente, sed cuncta prorsus occidunt sidera, & rursus oriuntur, nullumq; simpliciter semper apparere ibi potest. At ab hoc climate intemperatas uersus abeuntibns, alteratior mundi positio imaginatur polorum, altero latitante, altero sublato, & ab horizonte sublimi. Si quispiam igitur illinc ad nostram zonam eat temperatam, australis ei polus occultatur, terræ inter eundem gibbi obijce, septentrionalis autem ad fastigium ab horizonte consurgit: sin ad alteram temperatam à torrida iter faciat, erit contrarium sublato ab horizonte polo australi, sicut septentrionali occultato.

De *torrida*.

DEtur itaq; quispiã à torrida in nostrã ire tẽperatã, an nõ cũ adhuc sub æquinoctiali fuerit utrũq; polũ in horizõte spectauerit, neq; occultabitur ei astrũ aliquod, neq; perpetuo apparebit, & perinde ne quidem ullus arcticus circulus.

Circulus

Circulus nanq; Arcticus est limes semper apparentium nobis astrorũ, Antarcticus uero limes semper occultorum. Cum cœperis huc illinc proficisci, polus Australis tibi occultetur necesse est, gibbi terræ obijce, Septentrionalis autem ex fastigij ratione attolletur. Et perinde ita inclinationem capit mũdus à septentrione in austrum, ut aliæ partes occultentur, aliæ ei semper appareant, & circa polos astra. Septentrionales, qui circum hæc habitant, his substernantur necesse est, ut itineris tulerit inclinatio, mundo semper magis ex itinere inclinatam capiente positionem. Septentrionalia signiferi sublimia, ut plurimum in horizonte sublata spectabuntur, australia uero humilia, magisq; ad horizontem accedentia. atq; hoc modo à meridie ad septentrionem iens, ad Græcũ terræ perueniet clima, ad quod sua Aratus composuit phænomena, nempe apparẽtia ubi cõtingit ipsum horizontẽ draconis caput, & helices pedes. Huic Arctici magnitudini sit æqualis necesse est, qui astra occulta limes comprehendit. Atque ita inclinato mũdo, deinceps nosse oportet quamlibet hærentium cœlo stellarum cum mundo obuolutam, circa suum centrum circulum describere, qui omnes sunt paralleli. Cumq; inter ipsos maximus sit æquinoctialis, minimi qui circa polos mũdi sunt, & perinde qui ab ijs ad æquinoctialem sunt descripti, iuxta proportionẽ maiores euadunt, quo fuerit à polis maior distãtia. Qui porrò ab æquinoctiali ad polos habita ratione distantiæ, minores. Cum igitur & maximi, & minimorum, & mediorũ orbium hæc ita habeant, in climate, quod sub æquinoctiali, dimidiata climata supra terram, & dimidiata sub terra sunt. Illinc huc itinere cõtendenti, ut polus attollitur, & mundus inclinatur, ita ne quidem orbes eandem custodiunt habitudinem. Cæterum cum sit

e inclinatio: mundi eleuter.

cum ſit æquinoctialis maximus, & in duas partes mundum æque diſpeſcat, manet ad unguem dimidium ſupra terram. Omnis ſiquidem orbis diuidue dirimens mundum, aut horizon nempe finiens eſt, aut æque ab horizonte diuiditur, ut ſupra terram dimidium ſemper appareat, & dimidium occultetur. Quare cum ſit maximus æquinoctialis, eandem ſeruat habitudinem etiã inter temperatas. At ab ipſo ad polos euntibus, orbes neutiquam tales, ſed ipſorum quotcunq;, quo magis ad polum ieris ſeptentrionalem, eo maiora ſupra terram ſegmenta fiant neceſſe eſt, horũ ſublimiorum in noſtra temperata minora ſub terra ſunt ſegmenta. Quotcũq; uero ad auſtrum, è cõtrario, maiora ſub terra ſegmenta habent, ut minora ſupra terram, ubi ſimiliter totus arcticus occultatur, ut ſeptentrionem habitãtibus, apparet perpetuus, & perinde in noſtro temperato climate ita habet. Contrà uero in eregione poſito nobis temperato climate. Nam quæ humilia nobis, illis ſunt ſublimia: & contrà, ut ab auſtralibus ad mũdi ſeptentrionalia proceſſeris, illis inclinati. Nam ab æquinoctiali eò iter facientibus, ſeptentrionalis polus occultatur, auſtralis autem attollitur. Et perinde quæ ſunt illis ſublimia, nobis humilia: & contrà. Itaq; etiam arcticus ipſis orbis occultatur, ut cõtrarius attollitur. Cum hæc ita habeant, ſol à ſolſtitijs ad ſolſtitia per ſigniferum contendens, manifeſto omnes continget circulos, qui ſunt inter tropicos. Cum ergo à ſeptentrione in auſtrum iens, hybernũ tropicum contigerit, breuiſſimum nobis cõficit diem. Is nãq; orbis omnium quos ſol attingit, ſub terra maximum ſegmẽtum habet, ut minimum ſupra terram, & perinde nobis noctem tum maximam, & diem breuiſſimum faciat neceſſe eſt. Cum uero hybernum contigerit, ad nos ſe conuertit, ad mundi

ſublimiora recurrens orbibus ſemper cõtingit maiius hyberno ſegmento habere ſuper terram. Atque ita habita ſegmentorũ ratione dies capit incrementum ad æquinoctium uſq; nocte facta breuiore. Cũ uero æquinoctialem cõtigerit, ſub quo æquale ſub terra, ei quod ſupra terram ſegmẽtum, æquinoctiũ facit. & hinc reliquum quod ſupereſt ad æſtiuum recurrens, quotquot orbes aſſequetur maiora ſupra terram ſegmenta habẽtes, longiores noctibus dies faciat neceſſe eſt. hoc procedente augumento, quo ad æſtiuum orbem contigerit, qui maximum ſupra terram apud nos ſegmentum habet omnium quos ſol attingit, & ob hoc in æſtiuo ſolſtitio diem efficit longiſſimam. Hinc porró ad auſtralia curſu contendens, minora ſolſtitiali æſtiuo ſupra terrã ſegmenta facit, ex habita ratione diminuti diei, noctis maiora ſpatia facit, ad æquinoctialem uſq;, ad quem cũ applicuerit, æquinoctiũ facit autumnale. Confeſtim ipſum tranſeundo orbes attigit, qui minora ſupra terram habent climata, atq; ita ab æquinoctio autumnali longiores fiũt diebus noctes, manetq; diei comminutio quoad hybernum attigerit ſolſtitium. Nox uero ſupra diem capit incrementum, quæ ab hac conuerſione comminuitur, quoad æquinoctialem attigerit, uernumq; fecerit æquinoctium. Cum hæc iuxta memoratos orbes ita habeant, qui humiles nobis orbes, habentibus è regione temperatum clima, ſublimes, & ſublati euadũt contrà. Ita qui nobis æſtiuus eſt orbis, illis hybernus. Et ea eſt cauſa cur ex altera parte ſibi correſpõdeant tempora anni, & augumenta, & diminutiones dierum in regionibus temperatis, in totumq; uniuerſalis augumenti & diminutionis dierum noctiumq;, cum in torrida horum nihil ſit, ſed omnino æquinoctiũ. Quandoquidem parallelorum æquæ partes ſupra terrã,

& ſub

& ſub terra ſunt. Per ſigniferum enim delectum ſol efficiens motum, & alio tempore alias permeans partes, anni tempora complendo, æſtiuum quidem ſolſtitium facit, cum proxime ad nos peruenerit, maxime ſeptentrionalem deſcribendo circulum, & longiſſimum diem faciendo ut breuiſſimam noctem. ſolſtitium uero hybernum facit, cum longiſſime à noſtro climate abierit, fueritq; humilliſimus ferè ad horizontem, maxime auſtralem orbem deſcribẽdo longiſſimam anni noctem faciendo, ut breuiſſimum diem. æquinoctium autem uernum facit, cum ab hybernis conuerſionibus ad ſeptentrionem & æſtiuũ tropicum iens, medius inter utrũq; iter faciendo, in duo æqualia mundum diſpeſcens, circulum deſcripſerit diem nocti æqualem faciẽdo. autumnale autem æquinoctium facit, cũ ab æſtiuo tropico in auſtrum & ad hybernum tropicum ſe conuerterit, medioxumus itidẽ inter extimos limites eundẽ æquinoctialem circulum deſcripſerit. Auctos autem exhibet dies ab hyberno tropico ad ſeptentrionales mundi partes ſcandens, minutas è cõtrario ab æſtiuo tropico in auſtrum tendens, atque hybernum tropicum.

De augumento dierum.

AVgumenta dierum & noctium neutiquã ſingulis diebus æque addunt & ſubtrahũt, ſed cum principium incrementi dies acceperit, primo quidem menſe totius exceſſus duodecima augetur parte, qua maximus minimũ diem ſuperat, ſecundo aũt ſexta, ut tertio quarta, & quarto ſimiliter quarta, & quinto ſexta, & ſexto duodecima. Proinde ſi ſex horis maximus excedit diẽ minimum, primo quidem menſe dimidia hora diei addi tur, ſecundo autem hora, tertio hora & dimidium,

ut trimestri trium horarum fiat additio. Et quarto similiter, hora & dimidium adijcietur, quinto hora, ultimo hemihorium. Atq; ita sex horæ complẽtur, quibus excedit maximus diem minimum, causa uero inæqualitatis incrementi hæc est.

Causa incrementi inæqualis dierum.

SIgnifer orbis per quem iter facit sol, cũ sit obliquus, & æquinoctialem in duobus secet punctis, utrunq; tropicorum uno in puncto attingat, æquinoctialem quidem & proximos parallelos rectior secat, & parum deest ad rectos angulos, sed in tropicis obliquior, & magis inclinatus progreditur. Et perinde acutos faciendo angulos, causa fit cur obliquior ipsis procedendo & insistendo. Per signiferum nanq; longum iter faciendo obliquior abscedit à tropicis, in æquinoctiali uero cum sit erectior, festinãtiores etiam accessus ad ipsum, & ab ipso recessus facit, diuina prouidentia talem signiferi affectionem ad tropicos efficiente sensim faciendo, non aceruatim horarum mutationes, neq; quæ tempora inter tropicos, & æquinoctia æqualia sunt. A uerno enim æquinoctio ad æstiuos usq; tropicos dies sunt nonaginta unus & dimidius, ab æstiua conuersione ad autumnale usq; æquinoctiũ dies nonaginta tres & dimidius, ab hoc æquinoctio ad solstitium usq; hybernum dies octoginta octo, ab hyberno solstitio ad æquinoctium uernum nonaginta quatuor. Scisitabitur quispiam cum sint æquales signiferi partes quartæ, cur sol ipsas tempore permeat inæquali. Cui occurrendum, quod si per ipsum signiferũ sol iter faceret, tẽpore æquali, cunctas eius partes permearet, sed orbis solaris media parte signiferi multo terræ uicinior est. Cæterũ & si subiectus solaris signifero idem cum ipso haberet cen

ret centrum, & ueluti in tempore æquali quatuor partes sui orbis sol permearet. Nam à tropicis & æquinoctiali ductæ diametri in partes æquales, dirimerent etiam solarem orbem. Nunc non idem centrum ipsos habere contingit, sed eccentrus est solaris orbis, & ob hoc non secatur in quatuor partes æquales ab iam dictis diametris, uerũ sunt inæquales ipsius circumferentiæ. Nanq; soli qui eisdem centris instituti orbes, in partes æquales sectas habent ex diametris circumferentias: at qui sunt eccentri, nequaquã. Cũ ergo solaris circulus sit eccentrus, solari circulo in duodecim diuiso partes, æque ac signifero, cũ sint signiferi sectiones æquales, inæqualia segmenta solaris circuli ponuntur, & ipsius maximum quidem erit segmentum geminis subiectũ, minimum autem sagittario. Quamobrem id etiam segmentum minimo tempore permeat, geminis uero longissimo. Ibi enim est altissimus, at in sagittario terræ proximus, & in alijs porrò iuxta proportionem. Inde eius orbem eccentrum esse contingit, quia nõ in eodẽ semper mouetur fastigio, sed tam sublimis itinere, quàm rursus terræ proximus. Et ne quidem dies cum noctibus, quos naturales quidam uocant, ad libellam inter se inuicem sunt æquales ut intelligitur, sed solo sensu æquales esse cẽsentur. Nã mundi cõuersio minor est necessario, quàm omnis cum nocte dies in quouis procursu, mundo citius diurno cum nocte interuallo, suum ambitum peragente, quem sol contra mundi motũ facit. Circũeunte enim idem punctum mũdo, necdum sol in oriente spectatur, sed cum ambitus orbis circumactus fuerit, quem perficiebat die cum nocte, sol motu delecto, tum ipse quoq; in oriẽte apparet. Quod si cũcta dodecatemoria nempe signa signiferi sint æqualia, tempore etiã æquali oriri cõtigisset, diesq;

cum noctibus essent æquales. Nunc uero tropica signa recta quidem ascendunt, sed obliqua occidũt, rectisq; scandentibus ipsis, longius tempus ipsorum ortus fiat necesse est. Cum partes igitur ipsorũ sol die cũ nocte permeat, iuxta proportionem ortum tardiorem facit. Horum euenit contrarium insignis hybernis, & perinde ætheris cõuersiones sunt æquales, dies autem cum noctibus nequaquam, si ad libellam examen quæras, obliquius, ut diximus, sole ad tropicos accedente & abeunte, & ob hoc diutius circa ipsos commorante. Cũq; sub ipsis inquiũt, non sit habitatio, ne quidem aliquanto intra ipsos. Syene tamen sub æstiuo iacet circulo, Aethiopia uero Syene adhuc interior, à quibus Posidonius opinatus est totum sub æquinoctiali clima esse temperatum. necnon quinq; zonæ terræ esse à nobilibus pronuntiatæ sunt Phisicis.

An sub æquinoctiali sit habitatio.

POsidonius, quem terrarum orbem torridum æstum nominarunt, temperatum esse promulgauit. Nam ubi inquit, circa tropicos sol diutius uersatur, neutiquam ea sunt inhabitata loca, nec eis interiora, cur non multomagis sub æquinoctiali fuerint temperata, cũ celerius hunc orbem sol transeat, & rursus æque celeriter adeat, nec in eo climate diutius commoretur? Enimuero cum in totum inquit, sit nox diei æqualis sub æquinoctiali, & perinde refrigerandi spatium satis amplum habeat, sitq; eius aër in medioxumo, & umbræ terræ fastigiosissimo, etiã imbres cadent, & sufflabunt uenti, ut possint aëra refrigerare. Quia in Aethiopia imbres enarrãtur per æstatem iuges pluere, præcipue in ipsius articulo, unde etiam Nilus per æstatẽ inundare intelligitur. Posidonius igitur ita cẽsuit. Oportuit sanè ita sub æquinoctiali habere quod bis anni

hac sentẽtia it Auicẽnas

sint

ſint apud eos tempora, quandoquidem etiã ſol bis illis fit à uertice, bina faciendo æquinoctia.

Contra Poſidoniũ, quod ſub æquinoctiali nõ habitetur.

QVi autem Poſidonij aduerſantur ſentẽtiæ, aiũt, quia diutius ad tropicos uerſatur ſol, oportet in hac Poſidonij eſſe ſentẽtia. Cæterũ à tropicis rurſus plus ſol diſtat, & perinde etiã qui ſub ipſis aër magis refrigeratur, poſſuntq; climata habitari. Sed cũ ſit inter tropicos medius æquinoctialis, & parũ admodũ abſit, & celeriuſcule ad ipſum redeat, cũq; ſub tropicis loca excipiãtur, à refrigerãtiũ zonarum flatibus eteſijs, fama etiã eſt ſolis ardorẽ refrigerato aëre demulceri. at æquinoctialẽ uſq; hi non poſſunt peruenire: quod ſi trãſierint, æſtuoſa & flamoſa itineris ſpacia ſub ſole fiẽt. Aequalis diei nox, per ſe nihil põt ad aërẽ illic refrigerandũ, cũ ſit uis ſolis ineffabilis, rectũq; & ualidũ in id clima omnifariã radiũ iaculetur. Quia ab ipſo nõ magnopere declinat. Intelligitur aũt à Phyſicis magni maris plurimũ, in hoc climate ſubſterni, quod medioxumũ eſt ad aſtrorũ alimẽtũ, & perinde hic neutiquã recte uidetur ſenſiſſe Poſidonius.

De totius terræ habitatione.

TOta ut receptũ ẽ, habitatur terra. Habitationũ aliæ ſunt periſcij, aliæ heteroſcij, aliæ amphiſcij euadunt. Periſcij quidẽ ſub polis, quibus in diem & noctem annus diuiditur, cũ ſit incolarum horizon æquinoctialis, ſex ſignis in totũ ſupra terrã exiſtentibus, & ſex ſub terra. Circum quaq; igitur ipſos circũſcribentes umbræ, periſcios faciunt, proxime ad polos mũdo in regionibus ſub polis obuoluto. Heteroſcij autem ſunt temperatæ. Quia cum circa meridiem ſol fuerit, zonam habentium ſeptẽtrionalẽ, ad aquilonem declinãt umbræ.

è regione nobis oppositam temperatam ad austrũ ijdẽ, sed ἀμφίσκιοι qui sunt sub æquinoctiali. Ad austrum enim abeunte sole, atq; hybernum tropicum, ab æquinoctiali ad aquilonem uergũt ipsorum umbræ: ad æstiuum autẽ ab æquinoctiali eunte ad hũc conuertentur. Atq; hæc est de zonis terræ differentia. Illud uicissim hic nos præterire non oportet, quod per idem augetur & minuitur dies, cũctis nostram temperatam habitantibus, nec tamen æqualis additio & subtractio apud omnes est. Cæterum multa est in his mutatio, alijs quidem minimum fit incrementum & subtractio, alijs uero maximũ, alijs medium. In causa est, quod non æque apud omnes mundus inclinetur, quod septentrionalis polus in æqualibus partibus ab horizonte attollatur, sed ad meridiem habitantibus parum, & ad septentrionem plus, in horum medio mediocriter. Ad meridiẽ nãq; à septentrione iter facientibus, humilior est necessario polus, minorq; mundi inclinatio. Illinc porrò ad septentrionem euntibus è contrario. Nam in terra qua sub æquinoctiali uterq; polus in horizonte spectatur, ac, ut dictum est, cuncta parallelorum supra terrã & sub terra sunt æqualia segmenta, apud quos finiẽtis axis est dimetiens siue diameter: neq; astrũ aliquod semper apparet, neq; occultatur. Illinc ad nos euntibus in globosa terræ figura qui supra nos polus eleuatur, & horizontes succidunt, axisq; nullius amplius ipsorum dimetiens efficitur ob mundi factam inclinationem sublati à plano, & poli sublimitatem, orbesq; arctici alij apud alios emergunt, iuxta finientium interlapsus. Oportet siquidem arcticos, quæ apud singulos semper appareant astra, ad polum cõprehẽsa describere, ex interuallo apud singulos horizõtes. Prope igitur torridã, & ad meridiem habitantibus minimi euadunt arctici, quod

mundi

mundi sit inclinatio breuis, & polus parum à finiente eleuatus appareat. Ad septentrionē uero, & prope gelidam zonam maximos esse arcticos necesse est, polumq; satis amplam à finiente habere sublimitatem, & perinde mundum plurimum inclinari. Qui uero medioxumi sunt inter septentrionem & meridiem, inter quos sunt Græci, & quicunq; eundem incolunt parallelum, eis quæ dicta sunt mediocriter habēt. Itaq; etiam parallelorum orbium, qui sub singulis finientibus secti, in torrida in partes æquales, in alijs climatis in partes secātur in æquales moderatæ habitu, apud hos quæ sub terra, & supra terram maiora & minora segmenta, & perinde etiam iuxta dierū augmenta & diminutiones, proportionali habebunt moderamine. Qui uero iuxta torridam habitant, non admodum magna habent augmenta & diminutiones dierū, quod apud ipsos mundus parum inclinetur, exiguam faciendo mutationem sectionis, quæ circa parallelos qua in partes inæquales à finientibus secantur. In gelida zona positum clima habent, ibi multa admodum est per augmenta dierum & noctium mutatio, mūdo plurimū apud ipsos inclinato, poloq; satis amplum à finiente habente fastigium, & ob hoc maximum apud ipsos faciente arcticum, ut parum admodum ab æstiuo absit circulo. Vbi consequitur, ut apud ipsos finientes immēsissimam in partes inæquales parallelorum faciēt sectionem. Vnde & per dierum augumēta & diminutiones, maxima apud ipsos habetur mutatio. Traditur itaq; in Britannia, cum sol circa cancrum est, longissimumq; facit diem, ut decem & octo horarum sit dies æquinoctialium, nox autem sex. Vnde etiā noctu tum lumen emicat, sole ipso secundum finientem procurrēte, & supra terram lucem dimittēte. Quod ferè fit apud nos, cum

finienti propius accesserit sol, ortu multum luminis admittente. Vnde & in Britānia noctu lumen dicitur, ut scriptis proditū est. Nam id fieri maxime necessarium est, cū apud finientem tum sol iter faciat, nec per profundum terræ decurrat, quod sit ipsius circuli æstiui minimum sub terra segmentum, circa insulam Thulem nomine appellatam, in qua fuisse Pythea Massiliensem philosophum ferunt totū æstiuum esse supra terrā, & factum ipsis arcticū. Apud hos cū fuerit sol in cācro, dies est menstruus, quod partes cancri omnes ipsis perpetuo appareāt, sicut omnibus in quibus sol semper apparet. Ab hac insula in septentrionem procedentibus, habita ratione etiam aliæ partes in cancro signiferi perpetuo apparēt. Atq; ita quatenus apud singulos apparentes supra terrā sol permeat, dies erit. Suntq; climata necessario terræ in quibus bimestris fiet dies, & trimestris, & quadrimestris, & quinquemestris. Sub ipso polo seximestris est supra terrā, quatenus hæc sol permeat quæ semper apparent, dies eiusdem orbis erit, finiente arctico ipsis facto & æquinoctiali. Nam in Thule cōcidit æstiuus tropicus arctico adhuc interiore. Arcticus excedit æstiuum in partes ad æquinoctialem hic iuxta rationē facto. Eis qui sub polo, æquinoctialis tres capit affectiones, factus arcticus, quod cōprehēdat astra semper apparentia, nullo prorsus præter hæc aut occidente, aut oriente. Dicitur finiens, quod dispescat mūdi supra terram hemisphærium ab eo quod sub terra. Aequinoctialis porrò quod dispescat ipsis in partes æquales, diem & noctem, qui cunctis alijs per æque æquinoctialis est, nec dum finiens aut arcticus, ac iuxta differentias dierum & noctium. De augumentis & diminutionibus hæc dicta sint. Apud omnes per æque ex æquatis tenebris, & luminibus aëris. In

torrida

torrida æquales omnifariam noctes diebus, at in alijs climatis alio exequantur modo. Ita apud singulos maximis diebus maximis noctibus ex æquatis, neque tenebris, neque luminibus aëris apud aliquos superfluentibus. Sed in partes æquales, toto anno hæc dirimente memoratæ differentiæ totius, causa est terræ figura, quæ globosa, ac ipse multo ante mundus. in alijs nanque figurarum faciebus iam dictorum nihil esse potest. Demonstrabimus deinceps ut totus hac figura constet mundus, necnon eius præstantissimæ partes.

Quod mundus sit globosus.

QVod mũdus sit globosus, nisi aspectus ipse nobis uidetur explicare, neutiquã de eius figura tulerimus sententiã. nec enim cuncta nobis, quatenus habẽt, sub imaginationem uenire cõsueuerũt. Proinde ab euidentioribus & liquido apparentibus nobis, ad ea quæ nõ ex sese manifesta, de apparenti consequentia conuenit accedere. Itaque si demõstrauerimus solidissimam ac densissimam eius partem terram, globosæ esse figuræ, facile ab ipsa ad reliquas eius partes accedendo nouerimus omnia globosa esse, & perinde etiam ipsa uniuersitas talem habet figuram. Multæ nimirum à priscis traditæ sunt Physicis de terræ figura differentiæ. Ipsorum nanq; quidam suam ex aspectu secuti imaginationem terram esse latam & planam figura pronunciauerunt. Alij deprehendẽtes, quod ne quidem in ipsa aqua permanere possit, nisi profundam, cauamq; figuram habeat ipsam hac figura constare uoluerunt. Alij cubicosam quadrangulam'que esse pronunciarunt, alij Pyramoidem. At nostri, & omnes mathematici, necnon Socratici complu-

complures globosam terræ figuram esse confirmarunt. Præter dictas igitur figuras ipsi nõ facile quãpiam aliam accõmodaueris. Necessario id uerum ex disiunctis colligetur, aut lata & plana est terra, aut caua & profunda, aut quadrata, aut pyramoides, aut globosæ figuræ. Recipiendo igitur disiunctum tanquam uerum (iuxta id quod est à dialecticis appellatum ex pluribus) ad quintũ indemõstrabile progredientes, demonstrabimus globosæ figuræ esse terrã. Nam dicemus, præterea neq; lata est, neq; caua, neq; quadrangula, neq; pyramoides, ut hæc demonstrabimus: deinde ipsam ostendemus esse globosam necessario. Quod igitur plana non sit, hoc pacto didicerimus.

Quod non lata.

SI latæ planeq; figuræ sit, unus apud omnes homines fuerit finiens. Neq; enim in tali figura est nosse quo pacto finientes intercidant. Quod si unus sit finiens, eadẽ ratione apud omnes ortus & occasus fient, & perinde principia dierum & noctium eodem pacto fient. At hæc non sunt, sed plurima in dictis terræ climatis apparet mutatio, apud alios aliã tam occidẽte, quàm oriente sole. Persæ nanq; ad orientem habitantes, quatuor horis dicuntur primi solis iactus excipere, antequàm Iberi excipiant occasum habitantes. Hæc autem etiam ex alijs cõuincuntur. Ex syderũ quoq; eclypsibus. Iis nanq; apud omnes deficientibus, nec tamen eadẽ hora inueniuntur apud Persas facere eclypsim, sed apud alios habita proportiõe. Præterea si latæ & planæ sit terra figuræ, æqualiter apud omnes polus finiẽti appareret insistere, idemq; circulus arcticus, quorum in ipsis apparentijs neutrũ est, sed apud Syenitas & Aethiopas minimũ à pelago appa-

go apparet fastigium, maximum autem apud Britannos, in medijs climatis iuxta proportionem. Abeuntibus à meridie ad septentrionem, occultantur astra quædam, quæ ad meridiem spectantur, & in septentrione quædam spectantur, quæ tum nusquam comparebãt. Ac siquis à septentrione ad meridiem contendat, ecõtrario fit. Quorum nihil eueniret, si terræ figura lata esset, & perinde unus esset finiens. Nõ ergo hanc nacta est figuram terra. Contigeret quoq; dies apud omnes æquales esse. Quorum omnia sunt cõtraria in eis quæ apparent. Præterea si latam planamq; nata sit figuram terra, centum miliũ tota mũdi sit diametros, quæ dimetiẽs nominatur. Habitantibus enim in Lysimachia, ad uerticem immineat draconis caput, at in Syenes loco supereminet cancer. At per Lysimachiã & per Syenem eunti, meridiani quintadecima pars est à dracone ad cancrum circumferentia, ut ex sciothericis demonstratur. At totius circuli quintadecima quinta ferè diametri efficitur. Si igitur planam terræ faciem dederimus, perpẽdiculares in ipsam ducamus ab extremis circumferentiæ, quæ à dracone in cancrum uenit. Attingent diametrũ quæ dimetitur per Syenen & Lysimachiam meridianũ. Erũt igitur inter duas perpendiculares uicena milia. uicena nãq; milia stadiorum à syene ad lysimachiam. Quia igitur quinta pars totius dimetiẽtis id interuallũ, centum miliũ totus meridiani dimens erit. Atqui centum milium dimetientem habens mũdus, maximũ habebit orbem tricena stadiorum milia, ad quẽ terra puncti uicem habens ducentorum quinquaginta milium stadiorum est, sol uero eius multiplex, minima cœli pars est. Quo pacto igitur hinc non est manifestum fieri non posse, ut terra sit plana.

Quod

Quod non caua terra.

QVod uero non profundæ, non cauæ sit figuræ hinc noueris. Si hanc terra habeat figurã, prius Hispanis quàm Persis dies emicuerit. terræ edita parte accedentibus obiecta, at distantibus magis, re nulla officiente prospectui. Nam cum cauum in sole quicquam fuerit, ad solem conuersa pars ipsius, opaca fit in solis ortu, at è regione positum elucescit. Et in totis igitur ita propemodum contigerit caua terræ figura existente. Primi nanq; in occasu ortum consequerentur. nunc ex apparentibus noscitur contrarium. Etenim polus arcticus plus appareret imminens finienti, eis qui ad meridiem, in tali terræ figura, obtectis eminentia septentrionalibus. Itidem plus astra apparerent semper in hocce climate, eis qui ad austrum, maiorq; uicissim arcticus circulus. Quorum omnia in astris apparentibus sunt contraria. Quiq; in profundissima cauitate habitantes, nullo modo possent sex signa supra terrã spectare, inde ne quidem æquinoctialis dimidium. Nos enim cũ in profundiorem locũ descendimus, cœlumq; suspicimus, pusillam partem eius intuemur, nec totum, ut par fuit, spectamus hemisphærium. Noctesq; omnifariã maiores diebus essent, circumferẽtia cœli imminẽte cauitati, multo maiore existente circumferentia, quæ non immineat cauitati, cum sit erecta terra in mundo medioxuma.

Si cubicosa terra & quadrangula, aut Pyramides.

SIn fuerit terra cubicosa & quadrangula, contigerit sex horarum fieri diem, ut noctem decem & octo, quolibet cubi latere, sex horas lucis ad mittente. Quod si terra sit pyramides, octo horis quodlibet latus splendesceret ipsius. Cum igitur

harum

harum nihil figurarum apparentiæ oſtendant, con uincitur ipſam neceſſario eſſe globoſam. Iuxta ex pluribus quintum. At eſt ſpectantibus præcipue ex apparentibus ſimiliter demonſtrare, ut globoſa ſit terra. Quibus enim oſtenſum eſt, nullam dictarum figurarum terræ deputatam, eiſdem demonſtratur eſſe globoſa. Primo nanq; in ipſis finientes interci dunt. Deinde non eadem apud omnes aſtra ſpectantur ad ſeptentrionem ac meridiem, neq; poli fa ſtigium, neq; arctici magnitudo, neque diurum noctium q; magnitudines. Quæ cuncta manifeſte oſtendunt terræ figuram eſſe globoſam, quód in figura quauis alia, nihil poſſit eorum quæ appareant fieri. Nam cum in mari, propius terræ acceſſerimus, pro montoria primũ uiſus aſſequitur, alia uero ſub culmine occultantur. Deinde ſuperando uiam altitudines, & culmina ſuperuecti, & montium tranſeundo cauitates, & quæ præpediunt. In ipſis uero nauigijs quæcunq; partes non ſpectantur, ex ſtratis rebus, & cauitate nauis, eas arborem nauis ſcandẽdo obiecta culmina ſuperando ſæpe ſpectare cõſueuerũt. Naueq; à terra abeunte, primum ſcapha occultatur circa arborem ſpectantibus. Et cum ex mari terræ appropinquauerit, ſimiliter primum ſpectãtur uela, at ſcapha occultatur ab aquæ faſtigio, quæ cuncta ſolis linearibus demonſtrationibus apparẽt ut globoſa terræ figura.

Quod aër & reliquæ partes globoſæ.

NEceſſe igitur eſt etiam circumfluum aërem eſſe globũ ab ipſius toro ſublatis exhalationibus contractis, & perinde aëris figuram ſimilem facientibus. Præterea etiam ſolida corpora poſſunt multifarie figurari. At in ſpiritali & ignea eſſẽtia cũ per ſe fuerint, nil tale fieri mollietur. *

Ad id

Ad id igitur quod ſuum eſt ipſorum naturæ, accedit hæc explicata figura, & quæ à medioxumo omnifariam explicantur, cum ſit ipſorũ mollis eſſentia: nec ſit quicquam ſolidum, quod partes aliter figuret. At cum ſit aër globoſus, ita etiam eſt æther. cunq; ſit circũplectens, talis neq; in angulos ab aliquo declinetur ſolido, neq; in ſpatioſum quicquam figuratur ui illata ulla, etiam ipſe globus ſit neceſſe eſt. Quamobrem mundum uniuerſum hanc figurã habere oportet. Illud quoq; nos maxime debet perſuadere, quod omnium corporum perfectiſſimũ ſit, id perfectiſſimam habere figuram, cumq; omnium corporum ſit abſolutiſſimum mũdus, ut figurarum omniũ globus, quæ poteſt cuncta ambire, quæ eadem continentur diametro: neq; figura alia quæpiam globum poteſt comprehendere, quæ eandem habeat diametrũ, maxime neceſſarium eſt globum mundum eſſe.

Quod terra mundi ſit medium.

QVod à mundo cõprehenſa terra ipſius medioxumum obtineat, rurſus ab acceſſu plurium quintum ſine demõſtratione aggreſſi conſtituamus. Nam eiuſmodi diſiũctum & uerum & neceſſarium eſt. Terra à mundo comprehenſa, aut ad ortum eſt aut ad occaſum: aut ad ſeptentrionẽ aut ad meridiem: aut ſublimior aut humilior medio: aut ipſum medioxumum mundi obtinet. Verum primorum nihil habet: ultimum ergo, ut demonſtrabimus, eſt uerum. medium ergo mundi ipſam obtinere neceſſe eſt. Quod igitur ad ortũ non ſit, hinc manifeſtum. Nam ſi ad ortũ fuerit, ſurgente ſole breuiores erunt luminatorũ umbræ, occidente autem maiores explicabuntur. Nam ſi uiciniora fuerint luminata, minores fiẽt umbræ: ſi longius

gius distabũt iuxta distantiæ rationẽ, maiores euadere consueuerunt. Enimuero etiam cuncta orientia nobis, maiora apparerent. quia uiciniores ortui simus: at occidentia quia nobis remotiora, minora uiderẽtur. primæq; diei sex horæ essent breuissimæ, sole confestim ad uerticem conscendente: à sexta uero longæ, ueluti à uertice, interuallo (utpote ad occasum) maiore existente. quorum in eis quæ apparent nihil est. Non ergo ad ortum magis est terra. at ne quidem magis ad occasum: nam contraria omnia prædictis contingerent. Sin ad septentrionem sit magis terra, eueniret in omni ortu ad hoc clima umbras luminatorum extendi. Sin ad meridiem sit, ad meridiem etiam umbræ inclinarint tam oriente quàm occidente sole. Nunc uero horum nihil euenit. sed in æquinoctialibus oriente ad æquinoctialem occasum declinarent umbræ, occidente uero ad æquinoctialem ortum. In hybernis solstitijs oriente ad æstiuos occasus, occidente uero ad æstiuos ortus. Cum porrò hinc surrexerit, in occasus hybernos fit umbrarum acclinatio. Occidente ad hybernos ortus, ut umbrarũ fiat decussatio. X literæ faciem habens, unde in aliquod harum clima non uergit terra. Sin medio sit sublimior, pars mũdi dimidia supra terram non apparuerit, neq; sex signa & centũ & octoginta partes, neq; æquinoctialis dimidiũ. Sed his omnibus minora. unde noctes diebus omnino contingeret esse maiores. Quod si medio sit humilior prædictis, cuncta euenerint contraria, maiore existente supra terram hemisphærio. Proinde neq; in sublimi, neq; in deiectu est humili. ostensum est, quod ne quidem in aliquo quatuor climatum, ipsum ergo mundi medioxumum obtinere necesse est. Præterea grauissimam omnium in mũdo corporum, & infimum omnium, quod idem

est ac medioxumum.

De *terræ magnitudine.*

DE terræ magnitudine complures sunt Physicorum sententiæ, sed in primis antecellũt quæ Posidonij & Eratosthenis, & geometrica doctrina ipsius demonstrãt magnitudinem. Posidonij certe simplicior est sententia. ipsorum tamen uterq; nonnullas sibi asciscit hypothesses. consecutione hypothesium ad demonstrationes accedit. Posidonij primo referamus sententiã. Sub eodem inquit igitur meridiano posita Rhodus & Alexandria. Sunt autem meridiani circuli, qui per polos descripti mundi, & per punctum quod à uertice imminet, singulis per terram euntibus hominibus. poli igitur idem omnium, at ad uerticem punctum aliud aliorũ, unde infiniti describi possunt meridiani. Rhodus igitur & Alexandria sub eodẽ posita est meridiano, interiectum utriq; ciuitati interuallum quinq; milium stadiorum esse existimatur, atq; ita habere ponatur. Sunt uero cuncti meridiani maximorũ in mundo orbiũ, ipsum in duas æquales partes dispescentes, perq; ipsos descripti polos. cũ hæc ita habere posita sint, deinde Posidonius. ut par est, ait signiferũ æqualem meridianis (quandoquidem ipse quoq; mundum in binas partes diuidit æquales) in quadraginta octo partes ipsum dispescit, singula eius signa in quatuor partes diuidẽdo. Si igitur etiam per Rhodum & Alexandriã meridianus in easdem quas & signifer dirimatur, quadraginta & octo partes, æqualia erũt ipsius segmẽta iam dictis signiferi segmentis. Nam cum magnitudines æquales, in partes diuiduntur æquales, partes diuisarum magnitudinum æquales esse necesse est. Cum igitur hæc ita habere receptũ, & confessum

sit,

ſit, dein inquit Poſidonius canobus ſtella ita appel lata, lucidiſſima eſt, ad meridiem in temone Argus, ea in Græcia neutiquam ſpectatur, & perinde neq; Aratus in Phænomenis ipſam memorauit: à ſeptentrione autem in meridiem euntibus primum in Rhodo ſub uiſum cadit, infiniteq; perſpecta, cõſeſtim ex mundi conuerſione occidit. At cum à Rhodo quina ſtad. milia Alexãdriam uerſus nauigaris in Alexandria ipſa, ab horizonte ſublimis apparet, in medio ad libellam cœlo pars ſigni eius quarta, quæ eſt quadrageſima octaua, pars meridiani per Rhodum & Alexandriam. Neceſſe igitur etiam imminens eiuſdem meridiani ſegmentum interualli, quod eſt inter Rhodum & Alexandriam quadrageſimam octauã partem eius eſſe, quod finiens Rhodiorum à finiente Alexandrinorum abſit quadrageſima octaua ſigniferi orbis parte. Quia igitur hoc interuallo poſita eſt terræ pars quinq; milium ſtadiorum eſſe, & alijs ſubiecta ſegmentis quinq; milium ſtadiorum eſſe comprobantur, & is maximus terræ circulus inuenitur ducentorum quadraginta milium, ſi fuerint à Rhodo in Alexandriam quina milia: ſin minus ad rationem interualli. Atque hæc Poſidonij doctrina de terræ magnitudine.

Eratoſthenis ſententia de terræ magnitudine.

ERatoſthenis autem ratio geometricis cõprehenſa argumentis, quiddam obſcurius uidetur continere, ſed ab eo dicta faciemus apertiora hypotheſibus præmuniendo. Primo igitur nobis receptum ſit ſub eodem meridiano eſſe Syenen, & Alexandriam, mediumq; harum ciuitatum interuallum quinq; milium ſtadiorum eſſe, tertioq; dimiſſos radios à differentibus partibus ſolis ad differentes terræ partes parallelos eſſe. Ita nãq;

ipſos habere geometræ conſtituerunt. Illud porrò quartum ponatur à geometris demonſtratum, in parallelos dimiſſas rectas lineas, mutuos angulos æquales efficere. Quinto ad æquales angulos peruenientes circumferentias ſimiles eſſe, hoc eſt eandem proportionem, eandemq; habere rationem ad ſuos circulos hoc etiam à geometris demonſtrato. Cum enim circumferentiæ ad æquales angulos peruenerint, ſi una quæuis ipſarum fuerit pars decima ſui orbis, etiam reliquæ omnes, decem partes fient ſuorum orbium. His perceptis difficilis nõ erit Eratoſthenis diſciplina, quam hoc pacto perpenderis. Sub eodem, ait, eſt meridiano Syene & Alexandria. Quia igitur maximi in mũdo meridiani, oportet etiam eis ſubiectos terræ orbes, maximos eſſe. Neceſſario itaq; quantum per Syenen & Alexandriam uenientem terræ circulum hæc diſciplina demonſtrauerit, tantus eſt maximus terræ circulus. Ait ergo hoc modo: Syene ſub æſtiuo tropico poſita eſt circulo. Cum ergo ſol fuerit in cancro, ſolſtitiumq; faciet æſtiuum, & medium cœlum ad libellã obtinuerit, ab umbra immunes ſint neceſſe eſt, horologiorum gnomones, ſole ad unguem poſito ad perpendiculum. hæc ratio facit dimetientem ad ſtadia trecenta. In Alexandria uero eadem hora iactant horologiorum gnomones umbram, ſicut eſt, ad ſeptentrionem magis quàm Syene, hac ciuitate poſita. Sub meridiano igitur ac maximo circulo poſitarum ciuitatum ſi circumagamus circumferentiam, ab extremo umbræ gnomonis, ad baſim ipſam gnomonis in Alexandria horologij, ipſa circumferentia ſegmentum fiet maximi in foſſura circulorum, quia maximo circulo ſubiacet horologij foſſura. Si igitur intelligamus deinceps rectas lineas per terram productas, ab utroq; gnomone ad

terræ

terræ centrum coincident. Quoniã igitur in Syene horologium ad perpendiculum soli subijcitur, si rectam lineam intelligamus à sole uenientem ad extremũ horologij gnomonem, una fiet recta linea, quæ à sole ad centrum usq; terræ peruenit. Si igitur alteram rectam lineam intelligamus, ab extrema gnomonis umbra ad solem reductam, ab Alexandriæ fossura, ipsa etiam memorata recta linea, fient paralleli, à differẽtibus solis partibus ad differentes terræ partes penetrantes. In has itaq; quæ paralleli sunt, incidit recta linea, quæ à centro terræ ad in Alexandria gnomonem perueniens, ut mutuos angulos faciat æquales. Quorum unus in centro terræ per coincidentiam rectarum linearũ, quæ ab horologijs actæ sint, in terræ centro factus: alter per collapsum extremi in Alexandria gnomonis, & ab extrema eius umbra ad solem, per ad ipsum contactum reducta factus, & in hac uenit circumferentia, quæ ab extrema gnomonis umbra ad basim ipsius circumacta: in eis autem qui sunt ad centrũ terræ, à Syene perueniens in Alexandriã. Similes igitur circumferentiæ sunt inter se inuicem, in angulis peruenientes æqualibus. Quam ergo habet rationẽ, qui in fossura ad suum orbem eam habet rationem, etiam à Syene in Alexandriã peruenien, quæ in fossura quinquagesima pars inuenitur sui orbis. Oportet igitur necessario & à syene in Alexandriam interuallum quinquagesimam esse partẽ maximi terræ circuli, idq; est stadiorũ quinq; milium. Vniuersus ergo circulus fit ducentorum quinquaginta milium. Atq; hæc est doctrina Eratosthenis. Ponuntur etiam in hybernis solstitijs horologia in utraq; ciuitate, & utraq; iactante umbras, necessario maior inuenitur in Alexandria, quod longius absit à solstitio hyberno hæc ciuitas. Ca-

piendo igitur umbræ excessum, quo excedit ur quæ in Syene ab ea quæ in Alexandria, eam quoq; inue niunt partem quinquagesimam maximi in horolo gio circuli. Et perinde etiam ab hoc dinoscitur du centorum quinquaginta milium maximus terræ circulus. Erit itaq; totius terræ dimetiẽs supra octo ginta milia, ut habere oporteat tertiam partem ma ximi in ipsa orbis. Qui itaque aiunt terram globo sam esse nõ posse, ob maris cauitates, & montium fastigia opinantur. quod à ratione admodum ab est. Neq; enim editior mons quindecim stadijs ad perpendiculum inuenitur, neq; maris profunditas triginta stadia ad summum ad stadiorum octogin ta milia ullam habent rationem. sed uel tale est, ut si in pila sit puluisculus quispiam, & eminentiæ, cir ca sphæria platanorũ non prohibent ipsa esse sphæ ria. Quanquam hæ maiorem habent rationem ad totas sphæriorum magnitudines, quàm cauitates maris & montium fastigia ad totius terræ magni tudinem. Quanta sit terræ magnitudo, ex iam di ctis præceptionibus est demonstratum. Non modo ad totius mundi magnitudinem, puncti rationem habere multis conuincitur argumentis, sed etiam solare fastigium. At multo maior est globus astra hærentia cœlo continens. Quemadmodum igitur amphorarum centena milia per se inspecta, magni tudinẽ ingentem habent: in maris autem compara tione rationem habent nullam, sed ne quidem ad Nilum, alium ue quempiam magnum fluuium, ita terra per se in quæstione habita, amplam habere ui detur magnitudinem, cuius dimentiens est supra octoginta milia, neque tamen ad solare fastigium quampiam rationem habere uidetur, & ne quidem multo magis ad totius mundi magnitudinem. O portet nanq; magnitudinem ad magnitudinem ha

bere

bere rationem, cum maior minorem metiri potuerit. Verbi causa, si decupla fuerit tibi dicenda uel decies mille tanta: at aquæ amphora neutiquam mare metietur, at ne quidem Nilum. Quemadmodum igitur amphora nullam habet ad ea quæ dicta sunt rationem, ita ne quidem magnitudo terræ rationem habet ullam ad mundi magnitudinem. Id admodum multis est comprobatum argumentis, per lineares obtentis demonstrationes. Primo nanque sol cum sit multo maior uniuersa terra, mariq;, quēadmodum mox demonstrabitur: tantus tamen pedalem nobis suggerit imaginem, cum sit fulgentissimus. Intelligere igitur nobis par est, si à solari fastigio in terram oculos deiecerimus, aut prorsus nihil cernimus, aut stellæ perexiguæ uidetur magnitudo. Quod si fieri quæat, ut ad solem usq; attollamur, cæterasq; uagas stellas, terra à nobis spectari non poterit, ne quidem etiam si solis fulgorem obtineat, ut par sit hærentes quoque cœlo stellas terra esse maiores, cum à terra cernantur. Et terra ipsa à uagarum stellarum globis sub uisum cadere non possit, quod sole multo sit minor, licet sol locū hærentium cœlo stellarum positus, non maior forte in obtutum casurus sit stella. Liquet ergo ex his puncti uicem terram obtinere mundanæ magnitudini collatam. Vndiq; enim à terra tam æqualia uidentur quàm forma similia. Quod non eueniret, nisi omnes à terra ad cœlū productæ lineæ rectæ essent æquales, ut sit necesse centri rationem terram habere. Quod etiam arguūt signiferi partes duodecim, quando semper supra terram sex signa comparēt, quam nullā leuat ab oculis terræ tumor, & ne sesupulum quidem partis ullum. quandoquidem semper supra terram octoginta supra centum partes, è terra emersis se spectantur: pars quoq; æquinoctia-

lis dimidia ſupra terram ſemper, ut uidere ex æquinoctijs licet, citra differentiã ullam. Quod nõ euenirent ſiquid æquinoctialis terra demeret aſpectui, & octoginta milia, aliquam haberet terræ craſſitudinis rationem ad cœlum, quod oculis quoq; uſurpatur. Sunt binæ ſtellæ tam colore, quàm magnitudine ſibi inuicem perſimiles dimetiẽte oppoſitæ, Scorpij una, altera Tauri. Oriens tum unà cum occidit altera, quintumdecimum ſcrupulum tenens ad ſuculas, colore martiales, in finiente ſemper ambæ conſpicuæ, quod non euenirent, ſi quam modo partem terræ ſurrectio, cœli demeret proſpectui, dum alia oriatur, alia occidat. Præueniret enim ortus occaſum omni tẽpore terræ obiectus, cœliq; pars ea neceſſario foret ad ortum emergens cõſpicua. At ab horologijs quoq; terra arguitur cẽtri rationẽ obtinere ad ſolarẽ globũ. Comitatur enim ſolẽ umbra terræ, ut Homerus quoq; perſpicue oſtẽdit inquiẽs:

Labitur oceano rutili lux ſplendida ſolis,
Terræ obductu nox atris circumuolat alis.

E regione ſemper ſoli oppoſita, ac turbinata. In ipſo extremo umbræ, ſolis centrum dimetiens habeat neceſſe eſt. In terra igitur deſcribuntur horologia à fabris, quæ umbras gnomonum habent, quæ cum terræ umbra pariter redeunt. Oportet aũt cũcta gnomonum extrema ad ſolis globum centri rationem obtinere. Quoniã igitur deſcribi nõ poteſt horologium in ipſo terræ medioxumo, in omni tamen eius parte poteſt deſcribi horologium, nõ dubium quin tota terra ad ſolis faſtigium centri rationem obtineat, & ab hoc intellectũ globũ. Illud etiã manifeſtum ab una ſphæra multa fieri centra non poſſe. Hanc igitur habẽt rationẽ, qui deſcribi in terra poſſunt horologiorũ gnomones, quã ad unum quoq; punctum coacti obtinuerint. Quoniã igitur

pars

pars terræ nulla est in qua nõ contingat erigi horologium, tota terra centri obtinet rationẽ ad solare collata fastigiũ, & ab eo intellectũ globum. Hic ambigendũ nõ est cur terra puncti uicẽ gerens ad mũdi magnitudinem, nutrimentũ cœlo remittat, & cũ eo pariter meantibus astris, tot numero & magnitudine tantis. Nã aceruo pauca quidẽ est terra, sed potestate maxima, ut essentia sit prope immẽsa. Si igitur ipsam intelligamus immensam, aut in fumũ, aut in aërem resolutam, multo maior euadet mũdi cõplexu, nec solũ si fumus aut aër, aut ignis fiat multo plus fiet quàm mũdus, sed etiã in puluisculũ resoluta. Licet enim nobis intueri etiã in fumũ ligna resoluta in infinitum ferè profundi. Fumigatũ quoq; thus, & quælibet alia solida corpora in uaporem resoluuntur. Et si cœlũ cũ aëre & astris intelligamus collectum in terræ cõcretionẽ, in acerũ ipsa minorem corripietur. Proinde aceruo quidẽ terra pũcti uicem gerit mundo collata: at potestate ineffabilis, & prope in infinitũ eius natura diffũditur, ut impos nõ sit alimentũ cœlo remittere, & eis quæ in cœlo sunt, nec tamen ideo absumitur. In parte ipsa quoq; quæpiã sibi assumens ex aëre & ex cœlo. Via nanq; sursum ac deorsum, inquit Heraclitus, per uniuersam uertitur essentiã, uim mutationi agnatã habẽs, per uniuersum opifici obtẽperans ad omniũ dispensationẽ ac permanẽtiã. Ad solare itaq; fastigiũ puncti rationẽ habere quidã cõfirmarũt huiusmodi innixi aggressionib. ratiocinationibusq;. Nõ apparẽt (inquiũt) eius interualla ad astra æqualia, per omne clima, sed eãdẽ hora apud alios maiora apud alios minora. Quod nõ eueniret, si protensæ à terra rectæ lineæ ad luminare fastigiũ, æquales forẽt. Aequalia nãq; etiã interualla appareret. Ponũt uero etiã solis defectũ huius rei signũ, nõ apud omnes

ipso deficiente, sed plerunq; apud alios totus occultatur, apud alios pars, apud alios nõ omnino. Neq; id cõtigerit, si pũcti uicem gerat terra ad lunæ fastigium. Cæterũ nõ ingens habet interuallũ, & perinde alijs quidẽ absolute, alijs uero in parte, alijs porro nõ prorsus opaca euadit luna. Qui uero aiũt nõ obtinere puncti rationẽ terrã, his utũtur aggressionibus. dicẽtes, uisus in sublime sublatus, in planis nõ perfecta, sed sub finiente occultata, inspicit quanto sublimiora attollũtur. Proinde nõ ab omni terræ parte in partes æquales dirimitur cœlũ, quæ uidetur portio esse puncti rationẽ terra nõ obtinentes. Huic igitur ambiguitati ita est occurrẽdũ, quod terræ figura cũ sit circularis, huius rei causa est quã obrem, si terræ magnitudo sit stadiæa, mediũ obtinẽs, & circulosa, idem quoq; eueniret, nec quicquã dicẽdum eueniret: quia neq; ita pauca puncti rationẽ ad modũ obtineret. Figura igitur huius causa esse existimãda est. Ac si quis ab omni terræ puncto planũ opinatione educat, nõ plus aut minus mundi supra terrã perspexerit, sed æqualiter & à sublimi, & ab humilibus locis. magnitudines certe astrorũ æquales apparent, & ab editissimis locis, & ex mari. Illud hic fortasse quispiã dixerit, quoniã ex cãpis & mari, si nõ spectetur hemicosmium supra terram, à solis certe editissimis locis forte habuerit quod ab ipsis dictũ rationẽ aliquã, ut ab editissimis locis in duas partes æquales diuiso mundo, & ex deiectis ac humilibus nequaquã, sed supra terrã maior appareat. Nunc uero ad hanc rationẽ nihil est, si sublato uisu plus supra terrã spectatur, eueniente hoc necessario in globosa terræ figura. Inde possumus coniectare terrã dicendã non esse eiusmodi, ut collata uniuerso puncti uicem gerat, non etiã, si plus mũdi quàm dimidiũ sublato uisu spectari potuerit. Cæterũ si non

ex pla-

ex planis ipsius æquale supra terram spectatur, ex humilibus quidem ubi sint plani finientes: è sublimi autem spectatis, & qui turbinati sint & appellẽtur. Ad ea insuper quæ dicta sunt aiũt quidã, quia neq; alia quidem inhorrescerent gelu, alia uero torrerẽtur æstu, & alia loca essent temperata, nisi satis magna haberet interualla ad solarem globum. At ne quidem diceretur ad nos accedere sol, rursusq; abire, si terra puncti uicem gereret. Occurrendum igitur, hisq; respondendum horum omnium terræ figuram causam esse. Nam ex iaculatu tali solarium radiorum ad terræ climata, & torrẽtur partes aliæ, & refrigerantur aliæ, & temperiem aliæ consequuntur. Quod planè nobis licet perspicere in magis particularibus locis, & parum admodũ inter se inuicem distantibus. Quædam nimirum loca circa Helin exusta sunt, adhærente Achaia nihil habẽte fuligilosum, ut si etiam paucula sit terra, id propemodum euenturum sit, non æque in cuncta eius clima ta dispersis radijs, sed loca alia rectum & ualidũ ex radio solem admittunt, alia autem obliquum & remissum. Modo ad nos accedendo, modo recedendo sol ad uerticem dicitur habere affectionẽ. Quãdoquidem quæ à terra eijciũtur rectæ lineæ, ad cancrum & capricornũ inter se inuicem sunt æquales. Quodq; centri habeat terra rationem, his atq; alijs multis demonstratur argumentis. Præfati sumus in primo Epichirematum, quemadmodum multo maior est sol quàm terra, tametsi pedalem nobis uidetur referre imaginem, id mox demonstrare moliemur quantum huic satis uidebitur institutioni. promendo præcipuas quasdam de hoc sole nonnullorum indagines, inter quos præcipuus nobis author Posidonius.

CLEO.

CTIONIS METEORORVM LIBER SE*cundus, Georgio Valla Placentino interprete.*

PICVRVS & eiusdem factionis pleriq; alij, tantillũ esse solem pronunciarunt, quãtus apparet. uisus sequentes imaginẽ, quàm eius magnitudinis iudicem constituerunt. Par est igitur quod abnegãt nobis inspicere. Si tantillus est sol, quãtus nobis apparet, nõ dubium quin multæ simul ipsum magnitudines concipiant. Si quidem tam oriens quàm occidens maior apparet, at mediũ nactus cœlum minor: ex editissimis mõtibus cũ exoritur maximus apparet. Aut igitur ipsos fateri oportet magnitudines ipsũ multas simul obtinere, aut si id perspicue absurdum sit, manifesto concedendum est ipsis, tantillum non esse quantus appareat. Sunt autem qui dicant maiorem nobis in ortu & occasu imagine deprehẽdi, late eius igni explicato, ab aëre per ascensus fluxũ, quod extremæ prorsus est imperitiæ. Terra nanq; mundi medioxumum obtinens, & centri rationem undiq; à solari globo peræque abest, neque oriens, neq; occidens, neque in quapiam alia itineris parte sol aëri proximus accedit: sed ne quidem per idem tempus omnibus exoritur, cum globosæ sit terra figuræ, aliàs apud alios, & oritur, & occidit, & mediũ obtinet cœlũ. Proinde cũ incedit apud alios oriẽs, & apud alios mediũ tenens cœlũ, simul & maior & minor fiet. Maior quidem quibus oritur, minor uero quibus mediũ tenet cœlũ, eodẽ horæ momẽto, quo nihil est putidius. Talia igitur quæ iactantur sunt inanitatis extremæ atq; socordiæ. Maior itaq; nobis sol & occidẽs imagine cõcipitur, minorq; cũ medio cœli inuehitur spatio. Cũ ipsum finienti propinquum

pinquũ ſpectamus, ob acris craſſitudinẽ & humiditatem, talis nanq; aër terræ uicinior. At mediũ tenens cœlũ purgatior, ita hic ab oculis dimiſſus ad ipſum radius non refringitur, ſed ad finientẽ emiſſus, cũ orietur aut occidet cõfringatur neceſſe ẽ, in craſſiorem & humidiorẽ aërem incurrens. Atq; ita maior nobis ſol occurrit ex imagine, quemadmodũ quæ in aqua merguntur, ſolent. Alterius qualitatis ex imagine nobis apparent, quod recto ſpectentur obtutu. Quæcunq; igitur ita habent, noſtri uiſus ſunt exiſtimandæ paſſiones, nõ eorũ quæ ſpectãtur accidentia. Fertur quoq; de profundis ſpectatus ſol puteis, ubi id uſu euenerit, multo maior concipi ex imagine, utpote per humidiorem puteo ſpectatus aërem. Neq; eſt quod hic dicas ex puteo ſpectantibus magnitudine ſolem grandeſcere, ſupernè uero in ipſum conijcientibus oculos attenuari. At certũ eſt tenebricũ & humectũ in puteo aërem, maiorem ſpectantibus ipſius obijcere imaginẽ. uerũ ipſius interuallũ maiorem & minorem uiſui obijcit. Mediũ enim tenens cœlum, proximus nobis uideri datur: oriens autem & occidens longinquior. ſed ab editiſſimis montibus multo apparet eſſe remotior, & ubi prope quidem apparet, etiam perexiguus ubi plus nobis ad ipſum uidetur interuallum, ipſeq; maior eſſe exiſtimatur. ex aëris qualitate, omniũ huiuſmodi cauſa aduenientẽ. Nã per humidiorẽ & craſſiorem perſpectus aërem, maior nobis & plus abeſſe uidetur: per aërem uero purũ minor magnitudine, & interuallo proximus. Proinde ſi fieri poſſit, inquit Poſidonius, ut per ſolidos parietes, perq; alia ſpectemus corpora, ut in fabulis lynceus, multo maior nobis ſol imagine conciperetur, per ea perſpectus, maioreq; abeſſe crederetur interuallo. Maiore aũt ipſo & minore apparente nobis, itidemq; eiſdẽ

nobis

nobis interuallis maiorib. ac minoribus, re ipsa conus in ipsum iactus, ab effusis à uisu radijs exuberãs fit necesse est. Collecta uero etiã eius magnitudine atque interuallo, ex uisione, in minimũ possimus binos conos intelligere, unum quidẽ re ipsa ei coniectũ, alterũ ex uisione. quorũ uertex quidẽ unus fiet in uertice uisus, sed bases eiusmodi ut una sit re ipsa, altera uisione. Vt igitur habebit re ipsa distantia ad uisionem deprehensam, ita etiã habebit re ipsa magnitudo, ad id quod nobis uisione cõceptũ est. Nã conorũ bases sunt, dimetientibus nempe diametris æquales. una quidẽ re ipsa, altera uero uisione. Vt ergo habet re ipsa interuallũ, ad id quod ex uisiõe, ita etiã habere oportet, quæ re ipsa magnitudo ad eam quæ uisione. At re ipsa interuallum ad id quod uisione propemodũ infinities maius est, pũcti rationem habẽte terra ad solare fastigiũ, & ab ipso intelligẽtia perceptũ globum. Ergo re ipsa magnitudo, ex uisione magnitudine, infinities maior sit, maxime necessariũ est. Non ergo tantillus est sol quãtus uidetur. Præterea si tãtillus est sol quãtus apparet, si ipsum intelligamus duplum effectũ, in duos diuisi utralibet pars, pedalis apparebit. Proinde & si in tãtum intelligamus ipsum excreuisse, ut ad centies dena milia stadiorum ipsius utraq; interuallo explicetur, pars pedalis quanta est apparebit. Quod si fuerit, consequens erit etiam ipsum apparere quantus est. quod perspicue impossibile est. Neque enim fieri potest, ut in tantã perueniat potestatẽ uisus humanus, ut ad centies dena milia stadiorum extẽdatur tanta, quanta re ipsa appareant, quia mundus ipse prope infinitæ magnitudinis minimus nobis uisione concipitur. Quoniam igitur fieri non potest, ut sol pedalis uideatur, ipsum pedalem esse impossibile est. Nec enim illud possis dicere, sol tanto distante

interuallo

Interuallo ſint ipſius pedales partes, quæ tãtillæ appareant quantæ ſunt, aliæ autem non ita habeant. nã à terra interualla ad eius omnes partes æqualia erũt, centri rationẽ habẽte terra ad ſolarẽ globũ, ut oporteat totius pedales eſſe partes, quales appareant, & nihilo magis hæc alia alĩs. Proinde cũ partes eius omnes ſint pedales, tantæ apparentes quãtæ ſunt, ipſe quoq; totus tãtũ protẽſus, explicatusq; quantus eſſe apparebit. quod manifeſto impoſſibile eſt, neq; pedales eius partes quantæ appareant. Cæterũ omnino nõ apparebũt, unde ne ipſe quidẽ ſol pedalis apparebit. Atqui apparet, nõ ergo pedalis eſt. Hic igitur manifeſtũ arbitror, quod ſi tantus ſit quantus apparet, nõ utiq; appareret. At quia apparet, neutiquã igitur tãtillus ẽ quãtus apparet. Quod ſi tãtillus eſt quãtus apparet, ipſa quoq; à uiſu uiſionis imago, eius magnitudinis uis iudicij eſt. Conſequẽs erit, ut dicatur ipſa uiſio fieri iudicatio de eis, quæ obĩciũtur uiſiones in ipſum. Vnde ſi tantillus eſt quãtus apparet, etiã talis eſt qualis apparet. Atqui apparet cauus & albicans, neutiquam tali circa ipſũ exiſtẽte figura. Aliquãdo igitur ſpectatur æqualis, & luminaris faciei, & nõ ſatis intellectus. at hæc omnia circa ipſũ eſſe impoſſibile eſt. Falſum igitur quẽ hæc comitẽtur ipſum pedalẽ eſſe. At certi ſi tãtillus eſt, quãtus apparet, ac talis eſt qualis apparet, quoniã ſtabilis apparet, fuerit utiq; ut quoquã non trãſeat. atqui nõ ẽ immobilis, neq; quoquã nõ trãſit, unde ne quidẽ tãtillus eſt quãtus apparet. ab his euidentiſſime orationis ipſorũ abſurditas coarguitur. Nã ſi tantillus eſt ſol quãtus apparet, arbitror notũ quoq; etiã lunã tãtillã eſſe quãta apparet: quod ſi ipſa, etiã eius figuræ. Itaq; etiã cũ mẽſtrua eſt à cornu ad cornu ipſius interuallũ tãtillũ eſt quãtũ apparet. Quod rurſus conſequitur, quæ ſunt ipſi propinqua

ſtellarum

ſtellarũ interualla tantilla eſſe quanta apparent, id etiã conſequitur omne ſimpliciter, ſtellarum interualla tantilla eſſe quãta apparent. Quocirca etiã totũ quod ſupra terrã hemiſphæriũ mũdi, tantillũ erit quãtũ apparet. At id nõ eſt. Nõ ergo tãtillus eſt ſol quantus apparet. Præterea ſi luna cũ figuris tãtilla eſt quanta apparet, etiã apparentes in ipſa nigrores tantilli ſunt quãti apparẽt. Quod ſi hoc, mõtes quoq; tantillos eſſe oportet quanti apparent. at id nõ ita. igitur ne quidẽ ſol tantillus eſt quãtus apparet. Cũ igitur purus, & ut fert natura, fuerit aër, poſſibile nõ eſt, ut cõtra ſolẽ obtueamur. Cũ autẽ aëris obicem nobis exhibuerit, tum demũ ipſum obtuemur. quandoq; alteratus nobis apparet, quãdoq; albus, quãdoq; ueluti liuidus, eſt & igneæ faciei. ſæpe numero quoq; maculatus aut cruentus, aut flauus uiſu. Eſt etiam aliquãdo uarius, aut uiridis. & circa ipſum ſæpenumero tanquã ſpiræ nebuloſæ. quæ tamen ab ipſo prope infinitis abſunt ſtadijs. & tamen nobis circa ipſum eſſe uidentur. & in mõtis uertice ſæpe occidẽs aut oriens nobis uideri datur, tãquã uerticem contingat, tot milibus ab omni terræ parte diſtans, quot diſtare æquũ eſt, terra centri rationem obtinẽte ad eius faſtigiũ. Quo pacto igitur nõ extremæ fuerit ſtoliditatis, harũ uiſionũ examina nõ ſequi, aliudq; facere iudiciũ, tãtorũ magnitudinẽ cõminiſcendo, ut circa hæc captio atq; fallacia nõ uulgare detrimẽtũ inferre cõſueuit. Cæterũ euidentiſſime cõuincitur admodũ ſtolidũ eſſe, quod ſermo cinãtur uel ab hoc modo exquiſitis. Si intelligamus equũ emiſſum in amplã decurrere campi regionẽ, pariterq; ex horizontis limite ſolẽ exire, quoad totus emicuerit, prope manifeſtũ fuerit cõiectantibus non minus ſtadijs decẽ profecturũ. auis aũt celerrima multipliciter magis equo trãſibit. ſagitta adhuc

uelociſſimo

uelocissimo effluxu multo plus aue, ut nõ pauciori-bus prætereat stadijs tanto temporis interuallo. Si igitur equo, æque celerẽ mundi uiã fecerimus, decẽ inuenietur stadiorũ solis dimetiens, sin aui celerri-mæ multo maior: sin sagittæ nõ minor ducentis sta dijs. Ob has igitur res omnes, pedalis nõ erit neq; quantus uidetur. Quod igitur infinities sagitta ue-locior sit mundi meatus, ab huiusmodi disciplinis cognouerimus. Perses cũ in Græciã ductabat exer citũ, fertur homines distinuisse, destinasseq; ab Susis Athenas usq;, quo uoce possent quæ fierent signi-ficari, ab ipso in Græcia eis qui essent in Persis. Ex-cipiẽtib. huic negocio destinatis parallelorũ uoces. Fertur uox tali propagatu progressa dieb. binis cũ noctibus à Græcia in Persas peruenisse. Quod si ta lis aëris motus, ac plaga uelocissima, minimã terræ partẽ diebus binis cũ noctib. penetrat, par est ut cẽ-seo, intelligere quãta sit mũdi celeritas. quãquã in-finities celerior, qui nocte cũ die una, infinities ma-ius interuallũ quã sit à Græcia ad Persas permeet. At si intelligamus sagittã permeãtẽ maximũ terræ orbẽ, neq; trib. dieb. cũ noctib. ducẽta quinquaginta milia trãsierit stadiorũ, cũ tamẽ mũdi magnitudinẽ infinities terra maiorẽ die nocteq; una, cœlũ perme-et. Proinde impossibile est celeritatẽ ac cursum eius nosse, neq; ulla cõplecti oratione. Talẽ uelocitatem quã ingẽs sit, Poëta nobis uoluit indicare, cũ dixit:

Quàm cito prospectus longe è specula æquora lustrat
Tam cœlestis equus celeris uolat æthere summo.

Cæterũ ingeniose id ab eo dictũ, & amplificatio-ne mirifica, nõ modo cõparando plurimæ uisus pe-netrationi, in celeritate ostendẽda, quàm ocyssime cœlũ cõuertitur, sed etiã speculæ ponendo fastigiũ, & ei subiectum pelagus in quod prospectus uelox. Verũtamẽ adhuc hæc superatur oratio, ample mul

tum cœli indicans celeritatē, cū immensa sit nec satis percepta mundi celeritas. Et perinde quo pacto non fuerit stolidissimū per artē quam diximus, eius pedalem arbitrari, quæ tāto temporis permeat spatio. Huius quoq; sermonis insulsitas hydrologijs coarguitur. Eis nanq; ostenditur, quod si fuerit sol pedalis, permeabit maximū cœli orbem septingentis quinquaginta pedibus. Hydrologijs enim sub dimēsionem ueniens, pars inuenitur septingentesima & quinquagesima sui orbis. Nā si in quo tēpore permeat totus ex finiente sol, cyathus utputa fluxerit, aqua dimissa tota die & nocte fluat, inuenitur cyathos habere septingentos & quinquaginta. Fertur sanè talis doctrina à primis cognita Aegyptijs. opinio quoq; cōprobatur, ad meridiē cōuersis porticibus. nā columnarū umbræ paralleli emittūtur. quod nō fuerit, nisi rectæ lineæ & ad perpēdiculū ad quēuis ipsorū radij emittātur. Neq; radij rursus ad perpendiculū emittentur ad quālibet ipsarū, nisi explicetur tota porticus ad solē diametro. Fertur etiā in toto terrarū orbe, secto utrinq; defluxu ad ortū æquinoctialem, sine umbra fieri in æquinoctialib. solis ortib. Neq; id eueniret, nisi toti terrarū orbi cōferatur solis magnitudo. hoc est eius latitudini. & in æquinoctiali rursus, meridie cūcta lumine illustrātur, quæ in toto orbe terrarū in utrāq; partē. Quāobrē nō latitudine modo, sed etiā longitudine toti orbi terrarū cōfertur solis magnitudo. Longitudo certe totius terrarū orbis ab ortu in occasum est, latitudo aūt à septētrione in meridiē penetrās. Et proinde oriens quidē in æquinoctio sol, sine umbra faciēs ad ipsum spectantia, latitudini orbis terrarū cōparatæ explicatū dimetientē habet. At cū mediū tenuerit cœlū, & in utrāq; partē longitudine lumine collustrauerit, nō per idē ut perhibent cunctis medium

tenet

tenet cœlũ, sed solis qui sub eodẽ sint meridiano. Dicendũ igitur latius, tale perhiberi: & in Syene, umbram nõ admittere, quæ lumine illustrentur. Cũ sol fuerit in cãcro, ad meridiẽ itinere ad trecẽta stadia, dimetiẽtẽ manifesto cõminuit, quod sol pedalis nõ sit, neq; hæc euenerint. ab umbris quoq; significatur sol nõ esse pedalis. Cũ enim limitẽ ex finiente eduxerit, umbræ emittũtur lõgissimæ. at cũ supra finientem emicuerit, in multo breuiorẽ colligũtur magnitudinẽ. Neq; id cõtigerit, nisi cunctorũ terræ corporum ipsius radij essent sublimissimi. Quod si pedalis sit, nullo modo cõtingeret. Maiorẽ igitur cũctis sublimissimis mõtibus dimetientẽ habet. sublimioresq; promontorijs, & ex editiore loco radios emittens, cũ totus ex finiẽte emicuerit etiã ab huiusmodi doctrina demonstratur ab ipsis phænomenis, quæ apparentia possumus appellare, progrediente, quod nõ modo pedalis nõ est sol, sed etiã quod immẽsam habet magnitudinẽ. Cũ enim è uertice montis exoritur, aut occidit, ipsius limes plus uertice abesse spectatur, ab utroq; latere inspecto uertice. Id aũt non fuerit nisi maior sit solis dimetiens, quàm ei uertex obiectus, qui si stadiæus fuerit maiorẽ stadiæa esse solis oportet dimetientẽ. Hoc uero nõ solũ in uertice, uerũ etiã in maximis fertur spectari insulis. Nam cũ in sublimi præcipue fuerit uisus noster, ex multo positus interuallo in maximã aliquã iactetur insulã, tam breuis imagine cõcipitur, ut cũ sol ob eã oriatur aut occidat, utrinq; ipsius appareat limes. Hinc manifestũ est solis dimetientẽ maiorẽ esse maximarũ insularũ longitudine ex ipsis phænomenis. deinceps re assumpta indicatur propemodum infinities maior necessario esse solis diameter quàm sint maximarũ insularũ diametri. Hæc nimirũ doctrina qua id cõfirmatur, hoc pacto habet. Si fuerit triãgulum

isosceles, quod uerbi causa basim habeat stadiæam, & latera producãtur æqualia basim stadiæã cõprehendẽtib. erit dupla huiusce triãguli basis eius quæ stadiæa. & si reliquũ porrò totis laterib. æquale produxerimus quadrupla basis primi efficietur ipsius basis subiecti trianguli. & in proportione quoad in infinitũ progredietur. Sit igitur nobis, ut spectemus
* ex admodũ lõginquo codemq; magno interuallo, unã magnã aliquã insulam, oriente aut occidẽte sole, in ipsam & utrinq; limite emicãte, posita in medio insula, nec nõ sole. Si igitur uisus noster insulam cõprehẽdat, basim habebit conus, qui à uisu, insulæ diametrũ. Igitur erit millium stadiorum eius diameter, eritq; coni basis eiusdẽ magnitudinis. Receptũ igitur habeamus solem tantũ distare ab insula quantũ à nobis quoq; absit insula. quia igitur ab utroq; latere insulæ, limes ipsius emicat, radij ab oculis effusi ad ipsum sunt dupli ad eos qui insulæ accedũt. proinde etiã basis trianguli dupla efficietur ad diametrũ quæ circa insulã. Quod si hæc millium sit diameter, solis erit bismiliũ. quãdoquidẽ hæc basis est maioris trianguli tantum. Igitur distante sole ab insula quantũ nos quoq; è regione ab ipsa distamus, binorũ milliũ efficietur stadiorũ solis diameter. Quod si non fuerit æqualis distantia, sed à nobis parũ insula abfuerit, sole infinities plusquã nos absimus distãte, propemodũ infinities solis diameter maior erit ad insulam diametro. Quomodo igitur eo usq; longe distãs pedalem habuerit magnitudinẽ? Atq; hæc doctrina in primis apperit effatũ ad ipsum magnitudinis. Syene sub cancro posita est. Cũ igitur sol in eo fuerit signo, & in tractu meridiei cõstiterit lumine, ab ipso illustrata, umbræ sunt expertia. in hacce regione ad trecẽta stadia est diameter, tãtundẽ enim spatiũ sine umbra est, quibus ita in eis quæ apparẽt existentibus

existentibus, Posidonius ponēs infinities multiplū solis orbē terræ orbis, ab hoc inuitatus ostēdit esse oportere trecenties dena milia solis diametrū. Nā si orbis ad orbē terræ decies millecuplus, etiam segmentum solaris orbis, quod habet solis magnitudo, decies millecuplum esse oportet, huius terræ segmenti, quod sol ad uerticē imminens, umbræ expers facit. Quia igitur id ad trecenta diametrū extendit stadia, tricēties denamilia esse oportet, quod habet unūquodq; solis spatiū ad suū orbē. Verū hæc ex huiusmodi sumpta sunt hypothesi, credibileq; est nō minorē quàm decies millecuplū solarē circulū ad terræ circulū, puncti rationē terra ad ipsum habente. Euenit etiā maiorē ipsum esse, aut rursus minorē nos ignorare. Talis igitur doctrina euidentioris alicuius magis haberi existimatur. Fertur luna bis metiri terræ umbrā in integris eclypsib. quanto siquidē tempore umbrā ingreditur, tāto etiā in umbra occultatur, ut ad tris horas peræquè continea-tur. una quidē in qua ingreditur, secūda uero in qua occultatur, tertia porrò in qua euadit umbram primū limitē post secundā horā statim subter emicās. Quia igitur bis sub mensurā uenit terræ umbra, ab lunari magnitudine credibile existimatur duplā esse terrā ad lunā. Quia igitur terra ducentorū quinquaginta milliū stadiorum Eratosthenis doctrina maximū habet orbē, oportet eius diametrū plusquā octoginta milliū esse. Lunæ ergo dimetiens erit quadraginta milliū. Sed quia septingenticupla est luna sui orbis, erit peræquè ac sol. Hoc ex Hydrologijs cōfirmato. Sexta uero est pars circuli sui, quæ à terra peruenit ad fastigiū ipsius interuallū. Est igitur id lunariū magnitudinū centūuigintiquinq;. Sed quodlibet ipsorū quadraginta milliū habet dimetiētē, fiūt igitur stadiorū decies quinquaginta milia iuxta hu

iusmodi doctrinã ad lunare fastigiũ ratione simpliciori recepto electili uagarũ stellarũ motu æque celeri. Quoniã luna uiginti & septem diebus ac unius dimidio suũ permeat orbem, Sol aũt annuũ habet ambitũ, oportet tresdecicuplũ solarem esse orbem ad lunarem. Et perinde erit sol ad lunam tresdecicuplus. quia ipsorũ uterq; sui orbis septingentesima & quinquagesima pars est. Inuenitur itaq; ex huiusmodi hypothesib. solis dimetiẽs quinquaginta duũ milium, orbe ipsius propemodũ, ut signifero in partes duodecim dissecto. Vnũquodq; dodecatemorium erit stadiorũ triginta miliũ ducẽtorum quinquaginta. At binorũ dodecatemoriorũ à terra ad ipsũ est interuallũ, ut etiã Aratus de signifero affirmat, inquiens:

Et quãtos radios iacimus de lumine nostro,
Quis lunæ mixtum cœli contingimus orbem,
Sex tantæ poterunt sub eum succedere partes.
Bina pari spatio cœlestia signa tenentes.

Signa hic uocitauit bina signiferi dodecatemoria. Admonetq; ex memoratis carminib. à terra interuallum ad ipsum sextã partem totius orbis esse, tertia enim tota diameter ipsius est, sexta ab omni parte terræ penetrans ad ipsum. Quãdoquidẽ circulus centrũ habet terram medioxumam ipsius positam. Inuento igitur solari circulo, hac doctrina stadiorũ triginta nouem miliũ, quodlibet ipsius dodecatemoriorũ fit triginta milium ducẽtorum quinquaginta. Si igitur hæc in triginta partes distribuantur, propemodum ut signiferi dodecatemoria quælibet, fiet pars stadiorũ centies & uicies ter cũ dimidio dena milia. Dimidiæ igitur partes totius circuli septingẽsta uiginti. At sol septingẽtesima & quinquagesima pars ipsius, & perinde parte dimidia minor. Iure igitur cũ sint dimidiæ partis quinquagesies & quater cum sexta parte dena milia, ipse habere inuenitur quinqua-

quinquagesies & bis dena milia diametrũ iuxta ita positas hypotheses. Præterea nõ credibile esse duci turuagas stellas æque celeres esse suo electili meatu, sed ocyorẽ eẽ sublimiorũ, quippe quod sint ignis tenuioris. Quo pacto enim nõ uideatur impossibile lunã aëre cõmixtũ suũ habẽtẽ corpus, æque celerẽ electilẽ meatũ habere, eis quæ cõstẽt ex tenui & leuissimo igni. Insuper alij aliã magnitudinem in sole esse pronũtiarũt. Physicorũ certe atq; astrologorũ nemo minorẽ iã dicta ipsũ habere diametrũ definierũt. At Hipparchũ perhibẽt mille quinquaginticuplũ terræ esse ipsũ demõstrare. Quo pacto igitur pedali fuerit, iuxta omnẽ doctrinã, prope disciplinã ter effectã immẽsæ magnitudinis inuẽtus. Cũ igitur eẽtũ & 25. magnitudinũ solariũ à fastigio ipsius ad terrã esse debeat, si pedalis sit, & tãtillus quãtus apparet, oportebit 125. pedũ esse ad ipsum interuallũ. & perinde multo inferior sublimiorum euadet mõtiũ, necnõ nõnullis supra decẽ stadia perpendicularem habẽtib. Atq; ita ex eius opinatione inuenitur hoc fastigiũ, ad quod terra pũcti locũ obtinet, ducentorum quinquaginta milium, centum uigintiquinq; pedes à terra abesse. Hæc certe opinionem comitãtur sacri capitis solius ueritatem indagantis.

De lunæ fastigio q̃ speciosa ironia philosophi in Epicurũ

DE ad lunã fastigio quid quispiã pronũtiarit? Nã si sol 125. pedes à nobis abest, & multo humilior est montibus, quantũ à terra lunã abesse oportuerit, cuius orbis in minore est ratione quàm tresdecim solaris circuli. Verũ tãet si nõ nouerit qualis sit, ne quidẽ indagare potuerit ea quæ maiori egeãt inquisitione. Qui humanã uoluptatem tãti faciat, ad solis uim cognoscendam, is aspirare nõ potuit. Quem primo cõminisci oportuit mundum uniuersum lumine collustrare prope

immensæ magnitudinis esse, deinde ita terrã exurere, ut nõnullæ eius partes ex æstu intolerabili habitari non possint, ac ex multa ui ipse sufflatã præbet terrã, ut fructus ferat, animalia gignat, ac ipse causa sit productionis animaliũ, & fructus alẽdi augendiq;, & deniq; ad maturitatẽ perducendi. Itẽ non solũ dies & noctes facere, uerũ etiã æstatẽ & hyemẽ, & alia anni tẽpora. Præterea ipse quoq; est causa, cur nigri aliq;, albi aliq; sint homines, & flaui, & figuris aliis distincti, ex eiusmodi radiorũ immissiõe, in terræ climata, curq; nõ alia quæpiã quàm sola solis est uis, quæ aquosos & abundantes efficiat fluuios in uariis terræ locis, alia loca arida, & ab aquis immunia, aliaq; fructib. sterilia, alia satis frugifera, & alia loca biliosa & fœtida, quẽadmodũ ichthyophagorũ, alia bene olẽtia & aromatophora, ueluti sunt Arrabiæ, & alia tales ferre posse fructus, alia alios, & uniuersæ propemodũ terræ differẽtiæ ipse causa est, quæ per singula climata multiplicis est mutationis. Licet aũt nobis differentiã cognoscere eorum quæ in Lybia enarrantur, quæq; in regione Scythica & Mæoti palude in fructib. in animalib. ac prorsus omnib. productionib. & aëris tẽperamentis atq; differentiis, ac reliquis in tota Asia & Europa inspectis differentiis fontiũ, fructuũ, animaliũ, metallorũ, aquarũ calidarũ, in mira cœli uarietate, specie frigidissima, æstuosissima, temperata, tenui, crassa, humida, arida, & quacũq; id genus alia, apud singula differentiæ ac proprietates inspiciũtur, quorũ omniũ uis est causa solis. Tanta in iam memoratis potestatis est affluentia, ut luna quæ ab ipso lumẽ excipiat hanc ipsam totius potestatis in sese causam habet, quæ per figurarũ differẽtias nõ solũ in aëre ingentes efficit mutationes, aëriq; imperat, infinitasq; habet proprietates, sed etiã in oceano inundationes,

& æstus

& æstus ipsius causa facit. Illud quoq; nobis licet inueri, quod ab eius ui, ignē nostrū per refractionē ignis lunaris excipere nō possumus, at ex solaribus radijs arte instructi ignē admittimus per refractionem cū ad tot stadiorū milia à terra distet. Præterea per signiferū & tale iter faciendo, ipse uniuersum cōcinnat mundū, cōgruentissimamq; præbet cūctis rebus administrationē, qui causa factus est permanētiæ ordinatiōis, digestionisq; rerū uniuersarū. hocq; interstente, aut suū locū deserēte, aut etiā prorsus nō apparente, neq; quippiā nascitur, neq; augetur, sed neq; in totū subsistet. Cæterū etiam omnia quæ sunt, & quæ apparent colligentur ac dissipabuntur. Oportuit itaq; eū, qui hæc omnia nosset cōminisci, an fieri posset, ut pedalis ignis tantā tanquā multiplicem magnitudinē, & ita immensam uim comprehenderet. Verū enim uero qualis iste in uniuersitatis principijs, & de fine oratione, & omnino in eis quæ de morib. tradidit, alijsq; physicis, talis etiā in eis quæ de astrologia, & in loco qui de uisione ac rerū esset imagine, & prorsus in omni cōsideratione talpis cæcutiētior. Nec quicquā mirū. neq; enim eorū qui uoluptatis sint assertores hominū est, eorū quæ sunt, uerū inuenire, sed uirorū qui nati sint ad uirtutē, quiq; ea nihil habeant antiquius. Nō obesam carnē & saginā adamātiū, quiq; in ea spem obnixam cōcipiant. Prisci igitur prudentissimi ipsum istum atq; eius factionis homines ex ciuitatib. clas moribus eliminarunt, talia scripta pestem & hominum seditionē esse arbitrati, quod in tantā cæcitatē impudentemq; petulantiā dogmatū sese profligassent. Cū tamen nunc, ut reor in delitijs ac mollicie dissoluti, eiusmodi sectā eousq; uenerentur, ut cum ipsum uerū dicere uelint, nō deos & prouidentiā in uniuersitate esse, alijq; precentur ipsorū, potius per-

ditum iri prouidētiā, quàm inferre Epicurū falsum dicere. Tam infeliciter deliniuntur, & eousq; à uoluptate superātur, ut etiā eius assertorē supra cuncta quæ humanā uitā sustinēt amplectātur. Quāquā ad alia quæ ab ipsis absurdissime referuntur id accedit stoliditatis, ut astra dicāt orientia quidē succēdi, occidentia uero extingui, quod profecto simillimū est ei si modo sit quispiā, qui affirmet quos uideat homines, esse, quos uidere desinat mori. ac de aliis quæcunq; sub aspectū ueniāt similem habeat orationē. Ita demum ἀνόητος, fatuusq; ac dæmonius est uir, ut ne quidē illud admittat, ut terra globosæ figuræ ei uideatur. Aliquādo apud alios singula ipsorū & occidunt, & oriuntur, eaq; de causa oportere simul extingui & succendi, & in cunctis horizontū lapsibus tales cōsequi mutationes sine cessatione dissipationes absumptorū, ac rursus succensorū in omni finientis lapsu hoc cōtingere. At etiā par est ab aliis infinitis finientiū lapsus perdiscere. Differūt quoq; quæ apud multas nationes enarrātur, diebus ac noctibus solstitiorum. In Meroë nanq; Aethiopiæ undecim horarum esse æstiua nox memoratur, in Alexandria uero decem. In hellesponto nouem, in Roma minor quàm nouē, in Massilia octo & dimidia, apud Celtas octo, apud Mæotim septē, in Britannia sex. Ex quibus perspicuum est alias apud alios occidere & oriri solem, & aliis qui sub eisdem sunt parallelis, æquales horas habentibus. Hoc euenit præter quàm quod magis positi sunt ad ortum, & celerius solis iactum consequuntur, quàm ad occasum & tardius. Itaq; cum sint infinitæ in finientibus mutationes in omni terræ climate alio atque alio emergente oportebit extingui, & succendi astra innumeralibus modis, quorū nihil intelligitur. Quæ asinis stolidiora fœdam omnem speciem & imperitiam

tiam & petulãtiam præ se ferũt. Hunc lunæ impressa lumina, quæ apertissima sunt retundere non potuerunt, quominus ista tam ridicula profunderet. Quo enim modo extincto in occasu sole elucet, noctuq; apparet, uel quomodo excidit luna umbræ terræ incurrens à principio nõ collucens, uel quo pacto umbrã exiens rursus fulget, si sub terra sol non sit, uel quomodo sol ipse extinctus rursus ad ortum remeat? At is anili fabellæ persuasus credidit, quod Iberes cõmenti sint, lapsum oceano solem sonitum edere extinctum, ut cãdens igni ferrũ, aquæ immersum. In hanc ergo peruenit opinationem, qui solus & primus inter omnes homines uerum indagauit. Neq; illi accedit, ut cœli pars omnis per æque à terra distet, sed in mari ipsum solẽ arbitratus est occidere, rursus orientẽ ex mari emergere. Et ex aqua quidem orientali succendi, at in aqua occidua extingui. Hæc sacra Epicuri indagauit, perscrutataq; est sapientia, quem Thersitæ Homerico iure possumus similem dicere: nam quemadmodum ille in toto pessimus exercitu Græcorum fuit, ueluti ipse inquit Poëta, dicentemq; induxit Vlyssem:

Ilion appulerant qui inter fœdissimus omnes.

Et quæ sequuntur, Vlyssemq; proloquentẽ induxit:

Non equidem est quisquam qui te sit turpior alter.

Verum utcunq; talis, non potest tamen quiescere, sed primo quidem in reges iactat conuitia, gloriabundus tanquam ipse sit uenerandus. dein inter primarios sese audet collocare, dicens:

Hos tibi trademus rapientes oppida Achiui,
Quos ego uel alius quicunq; est cœpit Achæus.

Ita Epicurus tãquã aliquis modo sit, petulãter gloriatur se in philosophantiũ numero esse existimãs. nec philosophũ modo, sed etiã principatũ obtinẽtẽ. atq; ita se thersitæ adhuc audatiorẽ facile ostendit.

Ille

Ille nãq; ſua opinione ſolus tanquã primarius parq; regib. iactabundus inſoleſcit. Necdũ tamen ſibi primas attribuit. Hic uero multa inſtructus, uidelicet ſapientia atq; ſcientia, ſolũ ſeſe aſſerit uerũ inueniſſe, & ob hoc etiã ſe dignũ uideri uult qui primas ferat. Proinde multo quiſpiã iuſtius mihi uidetur ad ipſũ *Therſitæ petulans uerbis, licet ore ſuauis.* (dicere: *Comprime te.* Neq; ego hunc Therſitem noſtrũ ſuauem ſicut Vlyſſes illũ eſſe dixerim, quãdoquidẽ præ cæteris quæ ad locutionẽ attinent uarie corrupta ſunt, ut cũ inquit: σαρκὸς εὐσαθῆ κατασκήματα, & τὰ περὶ ταυτῆς πίσα ἱλαρίσματα, & λίπασμα ὀφθαλμῶν cũ nominare lachrymã uoluit, & ἱερᾶς ἀνακραύγας. inſuper etiã γαλίμους σώματος, & λημίσματα, aliaq; id genus mala incurrens ac flagitia. Quorũ quædã planè eſſe dixerit in luto formata, propemodum ſimilia eis quæ in ſacris Cereris per theſmophoria iactantur à mulieribus: alia à medio foro uulgaria, & quæ falſa impetunt, & ridicularia & ſerpentib. humiliora. Verum tamẽ utcũq; ſit talis in ſermonib. & dogmatis, ipſum tamen non pudet ſe cũ Pythagora & Heraclito, & Socrate conferre, dignũq; ſe cenſet qui primũ inter ipſos obtineat locũ, eis ſimillimus, qui inter hierophantas, ſacrorũq; antiſtites ſacrilegi ſe collocare tentauerint, primũ inter ipſos ſe ordinẽ obtinere dignos exiſtimantes. Vel ſi quis Sardanapalũ intellexerit in eximia tolerantia cũ Hercule ſe cõferre tentantẽ, dum clauã ſibi aſciſcit, leonisq; interitũ. dicentẽq; ad eũ, his omnib. ego præſtãtior, non abſumes malũ piaculum in Crocotos pellices, cũ quibus in cubilib. meridiabere, tũ purpurã aſſumens, quãdoq; coronas induens, eſt etiã quando oculos perfricãs, aut etiam in multa & fœda ebrietate prolutus ſit, & quæ iſta cõſequantur facit, tanquã uermis quiſpiam in admodũ turpi & ſtercoroſo iure obuolutus. Nõ

tu igitur

tu igitur audacissimum & impudentissimũ caput, ex philosophia profligatus migraueris ad Leontiũ & Philanida, aliasq; meretriculas. & sacra uociferaris cũ Mindyrido, cum Sardanapalo, cũq; omnib. tuis bacchanalia actitantib. Ignoras philosophiã Herculem & Herculanos uiros uocitare, non utiq; Cynedos & uoluptatẽ. Verũ ingeniosis cũctis hominib. satis notũ censeo Epicurũ nũquã ad aliquid astrologiæ, alteriusq; philosophiæ aspirare potuisse.

De terræ magnitudine.

AT nos demõstremus solem pedalẽ nõ esse, neq; tantillũ quãtus apparet, quod sanè facere moliemur. Quod terra maior sit, ferè igitur hoc iam demonstratũ. Cæterũ aliud erat ab eis quæ dicta sunt principaliter cõfirmatũ. At nunc cõtinuo de hoc ipso dicemus ab eis ipsis quæ apparent inuitati. Demonstratũ certe est in primo scholicõ, terrã puncti rationẽ obtinere. nihil in sua crassitudine tegere trecentarum sexaginta partiũ, & ne quidẽ partis pusillũ. Quia ad unguẽ centũ & octoginta supra terrã semper demonstrantur, & sex signa & æquinoctialis dimidiũ, quẽadmodũ hoc ex æquinoctijs demonstratur. Quoniã igitur terra ne pusillũ quidẽ partis tegit, sol uero parũ, partis dimidiæ magnitudinẽ cohibet, terra fuerit maior. Item si posuerimus aliquid æqualis magnitudinis terræ oriẽs, aut occidens tempore nullo horizonti insidebit. Nã sicut medioxuma posita est terra, neq; plusculum cõtegit partis, ita ne quidẽ æqualis magnitudinis aliquid ipsi oriens aut occidẽs tempore aliquo insidebit horizonti. Atq; sol periugi perpetuo tẽporis interuallo, & oritur & occidit, proinde maior fuerit quàm terra. Necnõ cũ corpus à corpore globosum à globoso lumine illustratur, si ea sint inter se inuicem æqualia, cylindroides emittitur umbra

bra ab ipsa materia. at cum maior fuerit materia quàm lumen calathoides in extremo late explicata, & in infinitum progressa. Quod si lumen fuerit maius materiæ umbram metæ faciem habeat, ac coni necesse est. Quoniam igitur globosa sunt corpora sol ac terra, & sol quidem lumen, terra uero materia: aut calathoidem, aut cylindroiden, aut conoiden quæ turbinata est, terra remittat umbrã necesse est. Verũ cylindroides non est, neq; calathoides, conoides ergo. si hoc, maius quàm ipsa est solis lumen. Quod uero sit neq; calathoides, neq; cylindroides terræ umbra in sermone quẽ habuimus de luna demõstrauimus. Ac de solis quidẽ magnitudine hactenus dictum sit.

De lunæ magnitudine, solisq; ac stellarum.

QVod autem ne luna quidem tam parua sit quanta apparet, licet nobis ex eis quæ de sole dicta sunt intelligere. Plurima siquidẽ quæ dicta sunt, ad lunam referri potuerint. In primis aũt quæ de sole dictæ eclypses, seu defectus id indicauerint. Nec enim aliter deficit quàm subter ipsum decurrente luna, nostroq; obtutui obiecta. nõ profecto solis, sed nostri uisus est affectus, qui in sole dicitur defectus. Cũ igitur cum sole luna coierit, & inter coëundũ in medijs signiferi subter ipsum cucurrerit articulus, in terram conoiden seu metæ umbram demittat necesse est. Hæc ipsa umbra plusquàm quaterna stadiorum milia progredi perhibetur. Omnis siquidem locus in quo sol non cernitur, subter ipsum currẽte luna, umbra est lunæ. Si igitur tantum terræ, aut etiam plus, turbinatum ipsius extenditur, non dubium quin ad basim quod ipsius diametro exæquatur sit multiplex. Fata autẽ est eiusmodi obseruatio, in solis defectu, qui in hellesponto totus defecit obseruatum est in Alexandria

ad quintum

ad quintum ſui defeciſſe diametri, quod certi eſt iuxta imaginis uiſionem, ad digitos duos & parũ. Nam duodecim digitorũ eſſe in uiſione uidetur ſolis magnitudo, itidem lunæ. Eſt igitur hic manifeſtum, quod digitus imago lunaris, & ſolaris magnitudinis tanto terræ interuallo pariter extenditur, quantum eſt ab Alexandria in Helleſpontũ interuallum. Sub eodẽ nanq; poſitæ ſunt meridiano Helleſpontus & Alexandria. Si igitur per hypotheſim maneat, incipiente defectu, ab Alexandria in Helleſpontũ quẽpiam abire, ex eo quod ad rationẽ ſit minor, erit perſpectus in Alexandria defectus digitali ſolis fulxione. Quoniam igitur 7. milia ſtadiorum ſunt ab Alexandria ad Rhodũ, & illinc alia ad Helleſpontum quinq; milia, neceſſario in Rhodo digitalis erit perſpecta ſolis fluxio. Deinde hinc in Helleſpontum euntibus, ex habita ratione proportionis. eadẽq; eclypſis diminuta in Helleſponto perfectæ occulta erit. Certũ igitur atq; exploratũ, quod ſi fulxio digitalis lunaris ac ſolaris magnitudinis tantæ terræ magnitudini comparata extenditur, neceſſario tota ipſorum corpora ſexies tantæ terræ magnitudini cõparata extẽdũtur. Ab huiuſmodi diſciplina noſſe par eſt ſtellas etiam uaſtæ magnitudinis eſſe, neq; tantillas quantæ apparent, præcipue quæ cœlo hærent & ſublimiſſimæ. Multa nanque in ipſorum magnitudinib. inſpecta differentia nulla digitali magnitudine minor imagine cõcipitur. At lucifer binorũ remittit digitorum uiſionem, & perinde eius dimetiens ſolis dimetientis, ſi eodẽ abſint à terra interuallo. Si nõ, habeãt rationẽ. digitaliũ apparentiũ magnitudo duodecima euadit ſolaris diametri, ut receptum ſit idem cũ ſole habere faſtigiũ. Sublimiorib. exiſtẽtib. proportio capietur diſtãtiæ. Proinde ignorãdũ nõ eſt magnitudini, ne ſolari ex

ipſis

ipsis aliquæ exæquentur, an ipsum superent magnitudine. Si qua enim ipsarũ tantũ eleuetur quantum sol attolli intelligitur, asteriæam habere spectabitur magnitudinẽ, soli fuerit æqualis: sin plus attolletur sublimitatis ratione, maior erit. Quia igitur sublimissimæ quæ in extimo solis ambitu, nec ipsarũ aliqua minor digitali ex uisione deprehẽditur, cunctæ erũt terra maiores. Enimuero terra ad solis fastigiũ pũcti rationẽ obtinet, aut prorsus sub humanũ uisum non ueniet à solari perspecta fastigio. Neque si per æque ac sol fulgens esse proponatur, uel habẽs breuissimã stellæ magnitudinẽ. A globo aũt hærentiũ cœlo stellarũ, prorsus sub aspectum non uenerit. Cognitum igitur, ut omnes quæ in hoc perspectæ fastigio à terra stellæ ipsa maiores esse, quemadmodum ipse quoq; sol esse debet, cui æquũ fuerit magnitudine exæquari multas cœlo hærentiũ stellas, aut etiã solem magnitudine superabunt. atque hæc quidem quæ de his habeatur oratio.

De lunæ magnitudine.

LVnæ aũt maghitudo quod pedalis non sit, nobis est ab eius potestate consequi coniectura, quod nõ solũ suo lumine collustret mundum, magnasq; in aëre conuersiones efficiat, multaq; in terra habeat pariter affecta, sed etiã in oceano, multa est causa exundationũ & æstuũ. & cur neq; sol, neq; luna, neq; aliorũ syderũ aliquod tale quale apparet satis omnino dictũ est. Aliorũ igitur astrorũ quæcunq; nobis apparent, nullũ terra minus esse uidetur. At lunã terra minorẽ esse aiunt astrologi, cõiectura cõsecuti. Primũ, quod eius dimetiens bis terræ metitur umbraculũ. Deinde in solarib. obseruatũ est defectib. ut iam à nobis dictũ nõ totũ in Alexandria solem deficere, cũ in Hellesponto cõsumata fuisset eclypsis. quod neutiquã euenisset, nisi magnitudo satis

do ſatis ampla eſſet terræ ad lunam. In decem milib. enim ſtadiorũ, tantaq; facta differentia notũ eſt non multum terræ à luna obumbratũ. Quod ſi æqualis ſit luna, aut terra maior, eius pars multa fuiſſet obũbrata umbris, quas ipſa ſolem ſubter currẽs effeciſſet, cũ tamẽ ſint interim terræ partes, in quibus totus ſol appareat, cum in partibus alijs totus deficiat. Apparet autẽ luna ingẽs, & magnitudine par ſoli, ſtellisq; maior, cũ eis re ipſa ſit minor. Quandoquidẽ aſtrorum omniũ terræ finitima eſt, quod in aëris contactũ ueniat, & ſub æthere eſſe intelligatur. Item, quod omnium terræ ſit uiciniſſima primũ ipſo uiſu indicatur accuratius intuentibus, quia nullũ aliud iſtarũ ſuper inuehitur, at ipſa ſubter cunctas uagas ſtellas currere cernitur, unde indicãtur eſſe quàm ſint ipſa ſublimiora. Enimuero etiã ſuum ipſa habet corpus aëre commixtũ, & tenebroſius, quod in æthere integro nõ ſit, ſicut reliqua ſydera, ſed ut dictũ eſt, in duorũ elementorũ cõtactu. Et inſuper ſola in terræ umbrã incidit, at aliorũ nullum. Quod ſi nõ ſit, eueniſſet ipſis ut quãdoq; eſſent lucidiora, aliquãdo obſcuriora. Omne ſiquidem igniũ corpus, in umbra lucidius eſt, in luce obſcurius ſolis apparet. Præterea etiã coniunctã affectionẽ ipſa cum terreſtrib. habet, præter alia ſydera egregiã. Quod terræ uicinior ſuũ orbem ipſa percurrat diebus uiginti ſeptem, & parte dimidia, nemine aliorum ambitũ habente annuo minorem. Quodq; omnium aſtrorũ terræ ſit finitima, hinc licet intueri.

De lunæ propinquitate ad terram.

DE lunæ lumine cõplures habitæ ſunt ſentẽtiæ. Beroſſus enim in parte dimidia igneã eſſe, multis moueri motibus, pronũciauit, uno quidem longitudine quo cũ mundo mouetur, altero aũt latitudine, & in ſublime ſeſe attollendo, & humiliter deijciendo, quod & ab alijs uagãtibus ſtel-

lis fieri cernitur. Alio circa suum centrum (quo motu reuolutam ipsam arbitratur) & quandoque partes alias ad nos cõuertere, augeri, aut minui. hancq; cõuersionem ipsi tempore parem, ut ad solis coitũ uenit. At eius opinio facile coargui & conuinci potest. Primo fieri nõ potest, ut in æthere parte dimidia sit ignea, at in totum neutiquam similis essentiæ aliorum propemodum astrorum. Deinde in defectu huic planè aduersatur sententiæ. Quomodo enim eius lumen euanescit umbram terræ incurrens, cum ad nos totum conuersum sit, ut nõ sit ipsum indicare. Oportuit nanq; si tale fuisset, esse splendidius in umbram incurrens, non autem euanescere. Alij à sole quidem aiũt lumen admittere, per refractionem uero aërem lumine splendescere. quod in speculis est nobis inspicere, & in fulgentibus argyromatis, & id genus alijs uidetur. Tertia secta est, quæ ait eius misceri lumen ex suo lunæ, & solari lumine, talemq; fieri, non sine affectione ipsa permanente, neq; eo modo quo fulgentia solida corpora, quod dispersam habeat lucem, perq; refractionem aërem illuminet repercussu, suscepti à sole per radios luminis, atq; ita ad nos remittat à solis lumine alterata, & per huiusmodi temperamentum suum possideat lumen, non primo, sed participatione. Quemadmodũ candens ferrum participatione lumen obtinet non sine affectione, sed ab ipso immutatum. Hæc secta certe sanior, quæ per refractionem ait lunam lumen admittere, erumpẽte ab ipsa passim luce, quod fieri in perspicuis cernitur corporibus cum solida fuerint. Verum quod fieri non possit, ut per refractionem luna lumen emittat, hinc præcipue licebit perspicere. A solidis quidem corporibus non est impossibile fieri refractionem. Etiam ab aqua refractiones fieri spectãtur. Habet siquidem aliquid quoq; aqua densius, at à raris corporibus refractio

fractio fieri non poteſt. Nam quo pacto ab aëre aut igni fiet refractio? Cum talia ſint corpora quæ naturam agnatam habeant radios excipiendi. Non certe in ſola ſuperficie ab ipſis lumine luſtrantur, ſed ita omnifariam quæ eo modo immittuntur excepta ſunt, quo ſpongiæ aquam excipere conſueuerunt. Præterea quæ per refractionem lumen admittunt, breue lumen remittunt, cum luna non ſolum ad terram uſque ex ſeſe ſplendorem emittat, ſed mundum illuminet uniuerſum. at per refractionem illuminantia, ne quidem ad bina ſtadia fulgorem emittunt, ut licet perſpicere ex eo quod fit in ſpeculis. Quod ſi quiſpiam dicat lunam per refractionem lumen iaculari ob hoc quod plus iam dictis emittat lumẽ, cũ ſit maxima, huic occurrimus, quod tam parua quàm maxima per refractionem illuminata, conſimilis habentur proportionis. maiorem certe partem ab ingentibus corporibus longitudine illuminari, non tamen plus quàm ante iaculari. Sed ſiue pedale, ſiue ſtadiæum fuerit per refractionẽ illuminans, ad æquale craſſitudinis interuallum lumen emittet. Præterea prope perſpectum curſi per refractionem luna illuminat, neque menſtrua, neque diuidua terram lumine perfundit. Siquidem per refractionem illuminantia ad rectos angulos lumen emittunt. atque ita circuente luna ad occaſum, & tandem ad ſolem, ipſum in memoratis remiſerit figuris. Præterea ne quidem plena exiſtens, toto circulo luminaret. Nam ſi planæ ſit figuræ toto circulo lumen iactaret. At quia globus eſt, per cœli deuexa illuminati nobis circuli habet extrema ad rectos angulos, quia circumquaq; deuexis remittentur ſplendores, ut medioxumum lunæ duntaxat terram lumine colluſtret, at uniuerſus eius circulus nequaquam. Nam ab eius medioxumo poteſt lumen in terram

lis fieri cernitur. Alio circa suum centrum (quo motu reuolutam ipsam arbitratur) & quandoque partes alias ad nos cõuertere, augeri, aut minui. hancq; cõuersionem ipsi tempore parem, ut ad solis coitũ uenit. At eius opinio facile coargui & conuinci potest. Primo fieri nõ potest, ut in æthere parte dimidia sit ignea, at in totum neutiquam similis essentiæ aliorum propemodum astrorum. Deinde in defectu huic planè aduersatur sententiæ. Quomodo enim eius lumen euanescit umbram terræ incurrens, cum ad nos totum conuersum sit, ut nõ sit ipsum indicare. Oportuit nanq;, si tale fuisset, esse splendidius in umbram incurrens, non autem euanescere. Alij à sole quidem aiũt lumen admittere, per refractionem uero aërem lumine splendescere. quod in speculis est nobis inspicere, & in fulgentibus argyromatis, & id genus alijs uidetur. Tertia secta est, quæ ait eius misceri lumen ex suo lunæ, & solari lumine, talemq; fieri, non sine affectione ipsa permanente, neq; eo modo quo fulgentia solida corpora, quod dispersam habeat lucem, perq; refractionem aërem illuminet repercussu, suscepti à sole per radios luminis, atq; ita ad nos remittat à solis lumine alterata, & per huiusmodi temperamentum suum possideat lumen, non primo, sed participatione. Quemadmodũ candens ferrum participatione lumen obtinet non sine affectione, sed ab ipso immutatum. Hæc secta certe sanior, quæ per refractionem ait lunam lumen admittere, erumpẽte ab ipsa passim luce, quod fieri in perspicuis cernitur corporibus cum solida fuerint. Verum quod fieri non possit, ut per refractionem luna lumen emittat, hinc præcipue licebit perspicere. A solidis quidem corporibus non est impossibile fieri refractionem. Etiam ab aqua refractiones fieri spectãtur. Habet siquidem aliquid quoq; aqua densius, at à raris corporibus re-

fractio

fractio fieri non potest. Nam quo pacto ab aëre aut igni fiet refractio? Cum talia sint corpora quæ naturam agnatam habeant radios excipiendi. Non certe in sola superficie ab ipsis lumine lustrantur, sed ita omnifariam quæ eo modo immittuntur excepta sunt, quo spongiæ aquam excipere consueuerunt. Præterea quæ per refractionem lumen admittunt, breue lumen remittunt, cum luna non solum ad terram usque ex sese splendorem emittat, sed mundum illuminet uniuersum. at per refractionem illuminantia, ne quidem ad bina stadia fulgorem emittunt, ut licet perspicere ex eo quod fit in speculis. Quod si quispiam dicat lunam per refractionem lumen iaculari ob hoc quod plus iam dictis emittat lumẽ, cũ sit maxima, huic occurrimus, quod tam parua quàm maxima per refractionem illuminata, consimilis habentur proportionis. maiorem certe partem ab ingentibus corporibus longitudine illuminari, non tamen plus quàm ante iaculari. Sed siue pedale, siue stadiæum fuerit per refractionẽ illuminans, ad æquale crassitudinis interuallum lumen emittet. Præterea prope perspectum. cursi per refractionem luna illuminat, neque menstrua, neque diuidua terram lumine perfundit. Siquidem per refractionem illuminantia ad rectos angulos lumen emittunt. atque ita circuente luna ad occasum, & tandem ad solem, ipsum in memoratis remiserit figuris. Præterea ne quidem plena existens, toto circulo luminaret. Nam si planæ sit figuræ toto circulo lumen iactaret. At quia globus est, per cœli deuexa illuminati nobis circuli habet extrema ad rectos angulos, quia circumquaq; deuexis remittentur splendores, ut medioxumum lunæ duntaxat terram lumine collustret, at uniuersus eius circulus nequaquam. Nam ab eius medioxumo potest lumen in terram

ad rectos emitti angulos, à deuexis autem, neque in terram ſpectantibus, nequaquam. Et perinde non totus eius circulus terrã lumine perfunderet, per refractionem lumine perfundentis. Quod autẽ à toto ſuo circulo terrã lumine perfundat, cognitũ eſt. Statim nanq; cum primũ ex finiente limitem oriens attollit, terram lumine perfundit, his eius partibus circũquaq; decliuibus, & in cœlum non etiam in terram ſpectantibus. Quoniam igitur nõ in ſua modo parte medio xuma, & ad terram ſpectante, uerum etiam circumquaq; decliuibus, & non ad terram ſpectantibus, lumine perfundit, certum eſt non per refractionem lumen emittere, ita aërem illuſtrat. Hoc igitur modo lumen emittente luna, neque per refractionem non dubium quin eius lumen temperet, & ſuo ipſius corpore & radijs ſolaribus. At dubiũ uideri poteſt, quo pacto inter incidendum in terræ umbram, id euaneſcat rurſus inter exeundum de ipſa, ſimile conſpiciatur. Verum ne hoc quidem dubioſum uideri debet, neq; mirabile. Nam in aëris quoq; illuminatione propemodum idem ſpectatur. Nam ſi in tenebroſum habitaculum lumen inferatur, ſtatim colluceſcit, & fulget qui in eo eſt aër. Et ſi lumen extinguatur, ipſum lumine perfundens, confeſtim extinctionem tenebræ conſequuntur. id certe etiam in ſole fieri ſpectatur. Nam oriente ipſo ilico aër eluceſcit, cum uero ſub finiente occultatur, umbra obcæcatur. Ac ſi iuxta hypotheſim, in oceanum uergens, ſol extinguatur, nõ ſolum umbra aër hoc facto obcæcabitur, ſed etiam cum extinctione ſol eluceſcet. Propemodum igitur huic ſimile in luna euenit, cũ in terræ umbram incidit, nihil equidem tale reor eſſe admiratione dignũ, ſiquidem ea eſt corporũ, quæ ex tenuibus conſtent partibus natura. Quæritur & in loco illud, quo pacto & in ſolaribus defectibus nõ ipſam totã ſolis penetrantes radij

lumen

lumen emittunt, quemadmodũ per nubes quæ crassiores lunæ obiiciuntur. Posidonius igitur ait nõ solum lunæ superficiem à sole lumine perfundi, sicut solidorum corporum sola superficies lumine perfunditur, sed in plurimam solis radios penetrare crassitudinem, utpote rarum corpus habentem, non certe usquequaq; profundissima, siquidẽ ingentem habet diametrum, & ab ipsa sol non parũ distat. at nebulosus aër facile penetrãtes admittit radios, utpote nullam habens profunditatem. Dixerit forte quispiã, non sanè imprudenter, etiam propriam quandã esse modificationem de lunæ densitate, qua sit impossibile solares radios excidere. Illud quoq; quæritur, quo pacto luna cũ sit minor, solem opacum facit toti eius corpori obiecta, ac toti dimetienti simul extensa. Antiquorum quidem nonnulli in defectibus perfectis, censuerunt in recta linea una fieri luminarium centra, circumcircaq; apparere orbitam undique habentem solis. id inuentorum non est. Perspiciuntur nanq; à nobis eminentia omnia fulgentissima, nec paucã ostendentia eminentiam, quoniã sol multo maior quàm luna. Dicendum igitur lunam quidem sole minorem esse, at nihil prohibet uisione totũ ipsum opacũ facere quæ ei sit æqualis. Quod uero imaginatione sit æqualis, notum ab ipso etiã defectu. Præcipue autẽ hoc apparet ex hac disciplina, cũ quis ex cõmensurabili distantia corpus disponat, totã lunæ diametrum obscurarit, pariter cõparatæ extensum toti eius magnitudini, qua solem quoq; obscurat. In totumq; nõ est quod prohibeat maiora corpora à minoribus obscurari, cum id multis de causis fieri possit. Quia nobis quoq; corpora breuissima mõtes & campos adimunt. Neq; omnino adimẽs alicui, aut maius adempto, aut par ei esse oportet. Deficit igitur sol obiectu lunæ ipsi, idq; fit duntaxat in coitu, estq; solaris defectus

ad rectos emitti angulos, à deuexis autem, neque in terram ſpectantibus, nequaquam. Et perinde non totus eius circulus terrã lumine perfunderet, per refractionem lumine perfundentis. Quod autẽ à toto ſuo circulo terrã lumine perfundat, cognitũ eſt. Statim nanq; cum primũ ex finiente limitem oriens attollit, terram lumine perfundit, his eius partibus circũquaq; decliuibus, & in cœlum non etiam in terram ſpectantibus. Quoniam igitur nõ in ſua modo parte medio xuma, & ad terram ſpectante, uerum etiam circumquaq; decliuibus, & non ad terram ſpectantibus, lumine perfundit, certum eſt non per refractionem lumen emittere. ita aërem illuſtrat. Hoc igitur modo lumen emittente luna, neque per refractionem non dubium quin eius lumen temperet, & ſuo ipſius corpore & radijs ſolaribus. At dubiũ uideri poteſt, quo pacto inter incidendum in terræ umbram, id euaneſcat rurſus inter exeundum de ipſa, ſimile conſpiciatur. Verum ne hoc quidem dubioſum uideri debet, neq; mirabile. Nam in aëris quoq; illuminatione propemodum idem ſpectatur. Nam ſi in tenebroſum habitaculum lumen inferatur, ſtatim colluceſcit, & fulget qui in eo eſt aër. Et ſi lumen extinguatur, ipſum lumine perfundens, confeſtim extinctionem tenebræ conſequuntur. id certe etiam in ſole fieri ſpectatur. Nam oriente ipſo ilico aër eluceſcit, cum uero ſub finiente occultatur, umbra obcæcatur. Ac ſi iuxta hypotheſim, in oceanum uergens, ſol extinguatur, nõ ſolum umbra aër hoc facto obcæcabitur, ſed etiam cum extinctione ſol eluceſcet. Propemodum igitur huic ſimile in luna euenit, cũ in terræ umbram incidit, nihil equidem tale reor eſſe admiratione dignũ, ſiquidem ea eſt corporũ, quæ ex tenuibus conſtent partibus natura. Quæritur & in loco illud, quo pacto & in ſolaribus defectibus nõ ipſam totã ſolis penetrantes radij

lumen

lumen emittunt, quemadmodū per nubes quæ crassiores lunæ obiciuntur. Posidonius igitur ait nō solum lunæ superficiem à sole lumine perfundi, sicut solidorum corporum sola superficies lumine perfunditur, sed in plurimam solis radios penetrare crassitudinem, utpote rarum corpus habentem, non certe usquequaq; profundissima, siquidē ingentem habet diametrum, & ab ipsa sol non parū distat. at nebulosus aër facile penetrātes admittit radios, utpote nullam habens profunditatem. Dixerit forte quispiā, non sanè imprudenter, etiam propriam quandā esse modificationem de lunæ densitate, qua sit impossibile solares radios excidere. Illud quoq; quæritur, quo pacto luna cū sit minor, solem opacum facit toti eius corpori obiecta, ac toti dimetienti simul extensa. Antiquorum quidem nonnulli in defectibus perfectis, censuerunt in recta linea una fieri luminarium centra, circumcircaq; apparere orbitam undique habentem solis. id inuentorum non est. Perspiciuntur nanq; à nobis eminentia omnia fulgentissima, nec paucā ostendentia eminentiam, quoniā sol multo maior quàm luna. Dicendum igitur lunam quidem sole minorem esse, at nihil prohibet uisione totū ipsum opacū facere quæ ei sit æqualis. Quod uero imaginatione sit æqualis, notum ab ipso etiā defectu. Præcipue autē hoc apparet ex hac disciplina, cū quis ex cōmensurabili distantia corpus disponat, totā lunæ diametrum obscurarit, pariter cōparatæ extensum toti eius magnitudini, qua solem quoq; obscurat. In totumq; nō est quod prohibeat maiora corpora à minoribus obscurari, cum id multis de causis fieri possit. Quia nobis quoq; corpora breuissima mōtes & campos adimunt. Neq; omnino adimēs alicui, aut maius ademptо, aut par ei esse oportet. Deficit igitur sol obiectu lunæ ipsi, idq; fit duntaxat in coitu, estq; solaris defe-

ctus non solis ipsius passio, sed nostri uisus. Media nanq; interueniẽte luna inter nos & solem nequit uisus noster ad solẽ peruenire à luna præpeditus, at lunaris defectus lunæ ipsius est passio. Nam cum terræ umbra inter uenerit, solari lumine priuatur à terra oppacitate offusa. Hoc aũt contingit cum sol lunaq; ac terra in rectam lineam unam peruenerint. Verum demonstrabitur tantũmodo, tum lunam deficere, cũ in terræ umbrã inciderit, posteaquàm de diminutionibus & augumentis ipsius primũ orationem habuerimus. Cũctorũ igitur syderũ terræ proxima, ut iam demonstratũ est aeri mixtum, & obscurius habet corpus, idq; præcipue palàm est in eius integris defectibus. Quemadmodum igitur cũcta alia corpora quæ ignea nõ sunt, uim sol agnatam habet luminãdi, ita lunam radijs ostendens, ipsam efficit conspicuam simul oblimatam, & aere perfusam. fit cõspicua igitur in parte ad solem conuersa. Si igitur usquequaq; eandem ad solem custodiuit habitudinem una omnino pars est, quæ ab ipso usquequaq; lumine perfusa est. At quia tum demum suo electili itinere in cõgressum solis uenit, cum discedit à coitu, ad plenilunũ iens, à plenilunio ad coitum, ita omnem uiam suam ambiens permeat à sole lumen admittẽdo. Nam quod terra stando perpessa est, id etiam luna mota ad solis fulgorẽ. Nam sicut terra æquale à sole lumen habens, partes aliquando alias ab ipso in solis conuersione habet cõspicuas redeunte ipsi & fulgore, & ex terra umbra, dimetiente per ipsam extremo solis centrum, ita etiam luna. Idem semper à sole lumẽ habet non quandoq; quidem maiorem, quandoq; uero minorem ipsius partem illuminãs, sed suas partes alias reddit conspicuas ad solis cõgressum ueniens, & rursus ab ipso discedens, atq; ita totum eius ambiendo corpus ab ipso lumen admittit. Cum itaq; fuerit con

iunctio

iunctio, pars eius ad cœlum conuersa lumine perfundit, quæ hemisphærium est. Ea nanq; tum demum ad solem conuersa est. Ipsa uero solem permutante, & iuxta proportionem abitu, pars eius terram spectans, hemisphærio conuersa ad solem, & perinde primo in obliquis facta conspicua, figuram facit in cornua consurgentem. dein ad ipsum magis conuersa, diuidua. postea utrinq; facta tumidior. mox plena cum ad dimetientem ipsum peruenerit aduersa. Quatenus igitur à coitu ad dimetientem accedit, ex ad cœlum conuerso eius hemisphærio, ad id quod nos spectat, à sole lumen admittendo, dicitur augeri ad plenilunium usque. Cum autem auersa dimetientem permutarit, minuitur rursus, ad nos ipsius spectante hemisphærio, cum in cœlum suspexerit, circumacto ad coitum usque lumine. Si igitur planam nacta fuisset figuram statim cum à coitu solis abijsset, plena futura erat, & in coitu plena permansisset. Verum quia globosam nacta est figuram, ita figurarum species absoluit, ut potius nobis perspecta. Causæ differentiarum eius in figuris hac disciplina qua in ipsa accidens cognoscere poterimus. Bini in luna intelliguntur orbes, unus quidem quo ipsius opacum discernitur à luminoso. alter autem quo distinguitur quod ipsius nobis conspicuum est, ab eo quod sub aspectum nostrum non uenit. Horum uterque minor est eo quod ipsam in partis binas æquales secare possit, qui maximus sit eorum qui in ipsa. Sol siquidem luna maior plus quàm eius dimidium lumine perfundit, & perinde opacum à luminoso dirimens circulus, maximo in luna minor est. cum à nostro aspectu itidem maximo minor inter eos qui in ipsa fit necesse est, quia minor est hæc pars dimidia, quàm ipsi spectamus. Siquidem cum globosum corpus à duobus spectatur uisibus,

quorum minus est interuallum diametro, quæ circa conspicuum pars eius conspicua minor euadit dimidia. Proinde is etiam circulus, in partes non dispescens æquales sed inæquales lunam, maximo eorũ qui in ipsa sunt minor est, ut equidem sensu percipiuntur utriq; maximi imagine concipiuntur huiusmodi circuli, semperq; eandem habent magnitudinem, nõ eundem seruant statum, uerum mutationes multas, multasq; figuras ad se inuicem habent. Aliquando enim inuicem inter se hærentes conueniunt, aliquando ad sectionem inclinãtur. Et sectionum plures quidem sunt in breue mutationes. aliæ quales in genere omnium duæ quæ ad rectos angulos, & quæ ad inclinationem ad se inuicem desectionis. Fiunt autẽ ipsorum accommodationes duæ tantum in coitu & plenilunio ipsis sese accommodantibus. Decurrente igitur à coitu ad solem luna, distinguuntur, & in sectionem declinantur, ut parum in medio circumferentiæ ambobus relinquatur. Id est solum quod ad nos lumine perfusum. Et talis ab accommodatione circulorum. at horum ad sectionem transitus consurgentem, in cornua lunæ figuram absoluit. Cum uero semper progrediuntur, ut ad rectos angulos seinuicem secent, & illati luminis fulxionem semper augent, medio sectionis circulorum in tali progressu lumine perfuso, cum ad rectos angulos uenerit, figura sectionis diuidua luna uisione concipitur. ab huiusmodi figura iam ad obtusos perueniente angulos, circuli utrinq; consurgentem huius faciunt figuram. Accõmodatione porrò per diametrum, plenilunii faciunt, à qua ad aliam rursus accommodationem progredientes, easdem diminuendo figuras conficiunt. quoad tandem omnis splẽdor euanescat, procedunt circulorum tramite, ad mundi accommodationem. Atq; hæc de lunæ augumento ac diminutione habita

ne habita sit oratio. Nouerunt etiam prisci Physici atq; Astrologi à sole lunam lumen admittere, ut manifestum est ex ipsius nominis ethymologia, luna dicta à lumine, quod lumen nouum habeat, reddatq; faces ingredientibus Artemis. Hoc enim argumentum est lunæ extrinsecus lumen admittendi. Prisci igitur uiri tres in luna figuras esse protulerũt surgentem in cornua, diuiduam, plenam. Vnde trinam faciem Triuiam Dianam facere ac dicere consuetudo est. Iuniores autem illis tribus nũc appellatũ, utrinq; turgidam adiecerũt, quæ maior quidem est diuidua, minor autem plenilunio. Mene quasi dicas menstruã uocatur ob quatuor significata. Luna siquidem cum fuerit figura Simoides Mene uocatur, & hæc aëris cõstitutio, quæ est à coitu ad coitum. ut dicere consueuimus, fuit mensis laboriosus, aut temperatus. Vocatur mensis etiam à coitu ad coitum temporale interuallũ. postea tempus, quod est pars trigesima. Vt dicimus mensem peregrinatum esse, aut quempiã peregrinari, non omnino ad coitum à coitu dicentes, sed simpliciter triginta dierum numerum. Bina igitur prima sunt corpora, surgens in cornua luna & aëris cõstitutio: quæ uero sequuntur duo corporis expertia, quia tempus ipsum corporis expers. Verũ ad solem lunæ coitus non semper æquale temporis seruãt interuallum. hac de causa Sol ut iam dictum est, modo terræ proximus, modo sublimis electili suo euadit itinere. Cum igitur fuerit humilior, celer signiferum permeet necesse est, cũ uero sublimior, tardus. Nam cũ humilior est, minorem permeat ambitũ, sublimior autem maiorẽ. Id quoq; didicerimus ex sectionibus factis per conos seu metas. Nam quæ ad bases ipsorum sunt, latiores, at quæ magis accedũt ad uerticẽ, angustiores. A uisu igitur effusi in cœlum coni, siue turbines, uerticem quidẽ habent ad uisus aciem, ba-

ſin uero quod ſub aſpectum uenit quod ſpectatur. Quia igitur terra centrum eſt, æquales erunt in omnia ſigna effuſæ conorum baſes. Si igitur contingeret ſolem nõ ferri ſublimius, ſed omnifariam eodem à terra abeſſe faſtigio, cuncta ſigna tempore æquali perluſtrare, atq; ita ad lunam coitus æquale temporis cuſtodirent interuallum. At quia non ita habet, ſed in geminis eſt ſublimiſſimus, in ſagittario autem humillimus ferri obſeruatus eſt, & perinde in geminis coni uiſus deſectio latior eſt, quoniã propinquior ad baſem accedit, tardius permeat, celerius autem eam quàm ſagittarij, quoniam rurſus hic coni deſectio ad uerticem magis accedit, eſt anguſtior. Cum ergo in principio geminorum fuerit coitus, ubi luna terræ permeat proxima, cum ſol ſublimiſſime inuehatur, cõciſus ſit menſis neceſſe eſt. Siquidem ipſum adhuc in geminis relictum offendet ſolem, triginta & duobus diebus id ſignum emetitur. Quod ſi in principio ſagittarij fuerit coitus, in eodem ſigno cum ſole luna in congreſſum non ueniet, quod uiginti & octo diebus id ſignum ſol permeet. Omnium igitur hic menſis euadet longiſſimus, ſagittarium luna tardius emetiente, ſole autem celerius, & perinde ſeriuſcule ab ipſa offenditur. In medijs autem iſtorũ ſignis, iuxta proportionem contigerit. Ita etiam cunctarum uagarum ſtellarũ in ſuis ſignis ſublimitates, & humilitates coarguuntur, cum in triginta partes diſtributa ſint omnia, ea celerius aut ſerius perambulant. certum profecto eſt eſſe humiliores, ubi conorum anguſtiores nacti fuerint ſectiones, quas etiam permeant celerius. At ubi propter faſtigium latiores conorum ſectiones, tardius etiam euadunt. At ſublimiter & humiliter inuectarum cunctarum uagarum ſtellarum, peræque omnium ipſarũ eccentri ſunt orbes, per faſtigia & humilitates nõ undiq; æqualiter à

terra

terra distant. Cum sit ergo lunæ talis, signifero subiicitur ad ipsum totũ inclinatus. septẽtrionalem enim contingit, quatenus luna ipsa ad septentrionem propinquior accedere cõsueuit, similiter ad austrum. Cũ itaq; ita habeat eclypticam in medijs in quam signiferi articulis bina secet signa necesse est, qui sane locus solaris & eclypticus appellatur. Tales igitur sectiones, alij cõtactus, alij coitus uocant. quemadmodum sol dupliciter uocatur, ipse, & fulgor ipsius, ita lunã dupliciter appellare consueuimus. Deinceps de eius defectu uerba habebimus, ne uetularum ritu nos quoq; opinemur, cum luna defecerit esse uenefi cas, quæ ipsi achibeant piacula.

De lunæ defectu.

DEficit nimirũ luna cũ in terræ umbrã incidit, cũ unà in recta linea tria fuerint corpora sol, terra, luna, terra interueniente media. Quod in solo potest euenire plenilunio. In terræ aũt umbrã hoc pacto incidit. Mouetur profecto sol quo diximus modo in medijs signiferi articulis, suum habens in quo mouetur orbem. Terra igitur ab ipso lumine perfusa umbram remittat necesse est, sicut & alia quæ lumine perfunduntur omnia solida corpora. Terra igitur promittẽs umbram in figura metæ, totum neutiquam comprehendit signiferũ, neq; per omnem eius extenditur latitudinem. quod in acutũ uerticem trãscendat ipsi uerticis medioxumo aduersa soli, centrũ diametro respiciẽs, necessario etiã ipsa ipsi medioxumo signiferi substernitur. non eousque alia ascendunt sydera, nam multo excedit lunæ fastigium. Cum igitur luna soli aduersa, aut in dextris & septentrionalibus, aut in contrarijs signiferi comparata fuerit, terræ umbram deuitat, & ob hoc non defecit toto plenilunio. Cum uero soli aduersa ita habere inuenta fuerit, ut recta linea una per centra

transiniti

transmitti possit solis ac lunæ, tum ad libellam terræ umbra incurrit, cõsumatam faciens eclypsim. Fertur enim terræ umbra, per solis dimetientem, ab ipsoq; trahitur, ut Homerus inquit:

Labitur oceano rutili lux splendida solis.
Terræ obductu nox atris circumuolat alis.

Atq; ita cũ sole circumfertur. in ipso extremo eius centrum dimensa luna electili suo progressa motu in ipsius congressum uenit. illo ab ortu in occasum, luna uero ob occasu in ortũ delata. Atq; ita umbram incurrens solis fulgore priuatur, sicut nos quoq; cum quispiam sese in sole nobis opposuerit. At non semper sub terræ umbra obscuratur, neq; tota ab umbra operitur, uerum est quando in parte tantum. Quod sanè contigit, cum aduersa soli eclypticam tãgit, nec tamen in medioxumo centrum habuerit, ita demum eius pars aliqua non tota in umbram incidit. Cæterum quod in terræ umbram incidat, neq; alio pacto deficiat, ab eis quæ apparent nobis par est intueri. Primũ nanq; in ipso deficit plenilunio, cum demũ potuerit umbræ duntaxat incidere soli aduersa. Secundo cum perfectum defectum admiserit, cernũtur eius partes ad umbram conuersæ primũ obscurari, quod ipsi tum occurrant umbræ. Cum ad ortum luna inuehatur, motu cœli contrario, umbra uero ab ortu in occasum semper delata. Rursus post defectũ incipit efferri partes primas habens elatas ad ortum cõuersas. Nam necesse est quæ primæ partes umbrã offenderint, lunæ primas operiri, quæ porrò primæ post occultationem apparent. Rursus cum in parte deficit, si à septentrione in austrum se recipiat id patiuntur, ad meridiem conuersæ partes, quæ primæ obscurentur necesse est. Hæ nanq; inter eundum præcedentes, in umbræ congressum ueniunt, & perinde occultantur. At quæ ad septẽtrionẽ cõuersæ sunt, umbram

effugiunt

effugiunt, planeq; deuitant. At cũ ab australibus partibus ad septentrionem scãdit, particularem defectũ admittit, cum soli fuerit aduersa, necdum tamen centrum ad signiferi medioxumum, & solis centrum habens, quæ septentrionẽ spectant eius partes, deficiũt, quæ præcedentes umbræ immerguntur. At quæ ad meridiem partes, apparent. Hæc omnia nobis obiecta oculis prope insistunt, quod luna unam & eandem habeat defectus causam. Circũlapsum, quo terræ umbræ circumillabitur, ab ipsaq; obscurata, solarium radiorum iaculatione priuatur, quæ fulgentem reddens semper eius ad solem cõuersam partem, id efficit. Enimuero etiã sectiones ipsius illuminationũ, cum deficiũt, circummeantes spectantur, hoc necessario eueniente. Nam cũ ipsa globosa sit umbræ incidit, quæ figuræ est turbinatæ, atque ita sectiones ab eius lumine admissæ circummeantes spectantur. Globosa siquidem figura in figuræ turbinatæ congressum incurrens, partem cõtactam obscuratam habẽs à turbinato semper, necessario relictam necdũ obscuratam circũeans, per sectionem, etiã surgentẽ in cornua figuram obtinet. Obseruatũ autem hoc etiam in eius defectu integrũ tum demum subire defectum, cũ sublimissima cũ terræ proxima cũ medium tenet locum. Et sublimissima quidem deficiens celerius cõparet. humillima autem sero. media mediã rationem tenet temporis defectus inter iam dictos. Id perspicue admonet, nõ aliter quàm in terræ umbra demersam deficere. Nam cũ sublimissima defecerit umbræ angustius permeet necesse est, tum breuissimo temporis curriculo euadit. Cũ porrò humilima amplissimã terræ umbrã subit, & tum diutius in defectu perdurat necessario. At cum medium tenuit fastigiũ, iuxta proportionem tempus in defectu medium absumit. Hinc demonstratur terræ umbra esse turbinata. hæc inter

se inuicem

se inuicem, quatenus habent coarguuntur, & lunæ defectus non aliter fieri demonstratur, quàm demonstrando in terræ circummeantem umbram ipsam incidere. Rursus circa defectus ipsius circummeatus indicant, turbinatam esse terræ figuram. Diuturna quidem in humilibus defectibus, citius uero apparens, cum defecerit, in remotioribus à terra partibus. at in medijs tempus defectus medium habens. Nec nõ particulares defectus turbinatã arguunt esse terræ umbram. Cumq; tales illuminationum habeat sectiones, ut sit eius figura surgens in cornua, quod si nõ sit ne quidem in turbinatũ incideret umbraculũ. In primis uero hic quoq; demonstrabitur turbinatã esse terræ figurã. Si sit Cylindroides aut calathoides eius umbra æqualẽ habentis, aut minorẽ illuminantẽ solem, si umbra sit calathoides plurimũ cœli occupabit, in fine late explicata, atq; ita nõ solũ singulis mensibus cõtingeret lunã deficere, sed etiã quauis nocte in umbra permanere. Si Cylindroides totã signiferi latitudinem cõprehendisset, nõ in acutũ tendẽdo uerticẽ, itidem quotquot eunt mensibus in ipsam incidẽs deficeret. At cũ sit turbinata metæ faciẽ habẽs, in quæ angustũ uerticem cõcludatur, ita ipsam luna deuitat cũ septẽtrionales aut australes tenet signiferi partes in plenilunijs cõperta. Porrigitur ad astra usq; cũ fuerit Cylindroides aut calathoides, atque ita euenerit astra modo opaca, modo lucida apparere. Opaca quidẽ in solis luce, lucida aũt in umbra. Omne siquidem igneũ corpus in umbra & tenebris lucidius est. quorũ cũ nihil inspectũ appareat, non dubiũ quin sit turbinata necessario terræ umbra. Quod si est, hinc manifestũ illuminantẽ solẽ maiorẽ esse. Quæ cũ sint de lunæ defectu demonstrata, aduersari uidetur eorũ orationi deficiens luna, cũ in terræ umbrã inciderit, qui admirabiles ferunt eclypses. Aiũt siquidẽ nõnullí

lunæ

lunæ defectus uisos ambobus luminaribus supra finientem conspicuis, quod planè ostenderit lunam non ideo deficere, quod terræ incurrat umbram, sed alio modo. Nam si super finiente apparentibus sole & luna fit eclypsis, nõ potest tum luna umbram terræ incurrere atq; deficere. Nam si fulget locus ubi sit luna supra finientem ambobus conspicuis, ut nec dum ad terræ umbram peruenire potuerit, ubi luna deficere imaginatione deprehendatur. Itaq; opus erit, si modo hæc ita habeant causam aliam nobis de lunæ excogitare defectu. Cum igitur hæc dicantur, hanc prisci quæstionem mathematici dissoluere tentauerunt. Fassi nanq; sunt fieri nullo modo posse, ut conspicuo supra finientẽ utroq; lumine in terræ umbra luna demergatur. & ex amussim solem esse aduersum. in lata nanq; plana figura id non posse euenire contenderunt, at globosa figura, utraq; luminarium corpora supra finientem ad libellam nos posse inspicere, ut inuicem inter se sint aduersa. Ipsa nanq; inuicem inter se aduersa spectari non possunt propter eminentias undiq; è terra consurgentes. Verum qui in terra constiterint, sicut eos nihil præpediet utraq; corpora inspicere supra finientẽ, quod aduersa sibi inuicẽ obiiciãtur, ita illa quidẽ se inuicem nõ cernent, cũ tamẽ nos utrũq; spectemus. quod subnixi, sublatiq; à terræ globositate cernere ipsa neutiquã præpediamur. quæ terræ turgiditas humilib. (utpote circa finientẽ) obiicitur, sublimis in qua nos cõstitimus. Ita prædictæ ambiguitati prisci occurrẽre mathematici, uerũ nõ usque quaq; id integre. Visus siquidẽ noster in sublimi cõstitutus, id hoc pati potest, turbinato finiente multum à terra sublatis nobis in aërem, a t terræ insidentibus nequaquã. Nam si turgiditates sint in quæ conscendimus, nobis occultum erit lunæ fieri defectum in terræ humilitatem euntibus. Verũ primo occurrẽdũ

dicentibus

dicentibus, quod hæc cõficta sit oratio à quibusdam philosophis & astrologis iter facere ad hæc euenientia uolentib. cũ multi lunares sint defectus & perfecti & particulares. Cumq; sint literis cõmissi omnes, nemo ad nostra usq; tẽpora talem defectũ enarrauit, nõ Chaldæus, non Aegyptius, non alter mathematicus aut philosophus, sed quod dicitur, confictũ est. Secũdo, si alio pacto luna deficit, neq; terræ umbrã incurrens defecerit, neutiquã in plenilunio tum parũ, tum plus à sole progressa, rursusq; post pleniluniũ solem ipsum petens & diminuta. Nunc uero pluribus factis in ipsa defectibus (Siquidem non raro deficit) nunquam non plena & non aduersa soli defecit, sed duntaxat cum terræ demergi umbræ potest. Insuperq; prædicuntur à canonicis cuncti eius defectus, utpote cognoscentibus, cum in plenilunium incidat, inuenitur in signiferi medioxumo uel tota, uel eius pars, atque ita particulares uel integros defectus admittere. Fieri igitur non potest, ut ambobus supra finientem apparentibus luminibus, lunaris fiat defectus. Verum enimuero cũ multæ ac uariæ in aëre uim agnatam consistendi habeant affectiones, impossibile non fuerit, cum iam sol occiderit, subq; finiente fuerit, uisionem nobis incidere, tanquam necdum occiderit, aut nube crassiore existente in occasu, & luce perfusa à solaribus radijs, soleq; nobis uisionis remittente imaginem, uel à sole id fieri potest. Talia siquidem multa in aëre uisione concipiuntur, præcipue in Ponto. Potest porrò etiam effusus ab oculis radius madidum & humectiorem nactus, aërem perfringi, solemq; assequi iam sub finiente occulto. Huic nanque simile obseruatum est nobis euenire. Nam si in poculum, aut uas aliud anulus immittatur aureus, sitq; uas inane ex moderato qui ibi positus anulus, non spectatur interuallo, labris uisualem

spiritum

ſpiritum uaſis præpediẽtibus in rectam lineam excurrẽtibus. Cum uero aqua impleatur, ut ad labrorum æqualitatem aqua perueniat, ab eodem interuallo in uaſe ſpectatur anulus, cum tamen intra labia non excurrat ſpiritus uiſualis, ſed aquam attingat pleni uaſis labrorũ tenus, atq; ita perfringatur inq; uaſis fundum penetret, anulumq; conſequatur. Humidiore igitur & aqua uberiore aëre, idem propemodum potuerit occurrere, ut perfractus ab oculo radius ad finientem uergat, & ubi iam ſol occiderit, ipſum tamen uiſionis imagine conſequatur, tanquam ſit ſupra finientem fortaſſe, & his aliquid aliud ſimile nobis per uiſionis imaginem fecerit, ut duobus corporibus ſupra finientem exiſtentibus, cum iam ſol occiderit, luna deficiat, quæ aliter non poteſt niſi terræ umbram incurrerit. Id ex eis quæ apparent perſpicuum eſt. Ac de eclypſi quidem hactenus.

De uagis ſtellis.

LVna plus alijs uagis ſtellis ab utraque parte eclypticæ diſtare inuenitur. Poſt lunã Venus partes quinq; in utramlibet partem iens iuxta errabundum motum. Mercurius ad quatuor. tam Mars quàm Iupiter ad duas & dimidiam, Saturnus utrinq; ad unam, à ſole Mercurius & Venus omni non abſunt interuallo, ſed radians Mercurius quidem uix plures partes quàm uiginti, Lucifer autem paulo plures quàm quinquaginta. Tres autem ſtellæ aliæ omnibus abſunt interuallis propemodũ ut luna. Ad coitum autem cum ſole peruenit Mercurius, intra centum ac decem dies ad eius mediũ. Venus idem quod Mercurius facit diebus quingentis octoginta quatuor. Mars diebus ſeptingentis octoginta. Iuppiter trecentis nonaginta octo. Saturnus

turnus trecentis ſeptuaginta octo. Ac de his quidē in præſentia ſatis. Sunt uero huiuſmodi exercitationes non ad gloriam aliquam comparandam traditæ, ſed congeſtæ ex eis quæ nonnulli priſci ac iuniores memoriæ prodiderunt. Plura uero ex ijs quæ diximus ex Poſidonio, huic operi aſciuimus.

CLEOMEDIS DE MVNDO FINIS.

ANNOTA

TIVNCVLAE IN LIBELLVM ARISTOTELIS DE MVNDO, SIMONE GRYNAEO AVTHORE.

IBELLI dispositio sic habet lector. Est principio exordium, in quo Philosophiæ, cui mundi considerationem omnem debemus, laus continetur: ab animi τῶν φιλοσοφούντων celsitudine, præclarisq; conatibus, & uera in hominum genus beneficentia, sumpta. Hinc propositio est, quatenus nunc quidem de omni natura sit tractandũ, & nuncupatio, hortatione ad philosophandum, & Alexandri laudibus mixta. Post sequitur ipsum iam institutum, rerum natura omnium nomenclatura, & recẽsio perpetua, nihil è tanta diuersitate mundoq; rerũ, quàm æstimationem tacitam legẽtum animis relinquens. Atq; hæc hactenus altera libelli totius pars est. Pars altera, mundi machinam quanquam maximum & uix ulla cogitatione humana concipiendum opus, opificis comparatione in angustum iam redigit, & ab illius maiestate minutũ reddit: docens, cũ tale sit tantumq;, nulla prorsus illius occupatione, in summis æque & infimis rebus, uniuersum administrari. Sic enim res habet lector. Vnus est princeps & pater rerum, æterna solus linguarum & mentium omnium prædicatione ferendus. cuius opificium machina mundi, uelut harena posita est, in qua humanæ mentis amplitudo exercitaretur. Itaque quanquam

humanæ mentis uim tollimus, quia hunc talem spiritum condiderit architectus mundi: quanquam inuenta hominũ & cõpertam in opere Dei notitiam Philosophiam celebramus: quia huic tali spectaculo, hisce studijs genuit nos pater Deus: tamen & mundi uestigatio, & philosophiæ laus, & humani ingenij sagacitas, eodẽ recidunt, nempe in commendationem authoris Dei.

Dialectice olitice mirã , Physice ro diuina.

Sæpe diuina, &c. præcipuè uero.) Philosophia partes tres habens, unam qua se mens, tanquam celum uestigationi rerum futuræ parat acuitq; διαλεκτικὴν, in rationes quibus inter uestigandum utatur, quàm certæ fidæq; sint, ante omnia animaduertentem: alteram, qua ad cœtus hominum, tractanda negocia, uitámq; totam obeundam instruitur πολιτικὴν: & tertiam φυσικὴν, ipsam iam naturæ rerum spectationem: in omnibus uehementer sanè, sed in postrema maxime miranda est. Nam quod rationibus, quæ tam fallaces, tamq; multiplices sunt deprehendendis, Lydium quendam inuenit, uiamq; per hoc disciplinis omnibus præstruxit: quodq; ex omni hominum uita tot erroribus tot opinionibus inuoluta, ut quod rectum sit, non natura, sed hominum scitu constituendum uideretur, uirtutis callem explicuit aliquando: utrumq; mirandum, utrumq; fructuosissimum hominũ generi operæ precium fecit quidem, uerum quod omne domi obire, domi conficere posset. Nam & rationes agitat intra sese, in ijsq; progrediens, quo abducant, aliquando uidere potest, & hominum uita ipsa sese rerum usu coarguens, postquàm omnia tentaris, uirtutem unam sequẽdam esse haud obscure docet. Sed enim quòd compositis iam domi rebus, & ad mundi lustrationem ritè omnibus comparatis,

tantam

tantam rem suscipere Philosophia, terram, maria, cœlum ipsum mentis acie circuire, ad extrema rerum euadere, naturam intimè scrutari ausa est, diuinæ proculdubio magis quàm humanæ sortis fuit. Igitur hac quidem parte animosior philosophia est, plusq; sibi permisit, maius quiddã, quod extra conspectum natura posuisset, esse suspicata, non oculis contenta fuit, sed ultra humana erexit sese. Miranda hercle modis omnibus res, si quis cogitet, spiritus ille mentis humanæ, in rerum naturæ spectaculum admissus, iam à principio ut torserit sese, antequã rationem certam ullam inuenisset. Nam cum nec quiescere, natiuo philosophandi desiderio incitatus, nec quicquam adsequi tamen, immensitate rerum uictus, mole corporea implicitus, sensibus quos solos tum speculatum emittebat, toties falsus, posset: sæpius periculo facto, haud temere calcar inditum sibi tantum putans, mutata ratione philosophandi, primum omnium considerationem sui ipsius aggressus est. Nam foris materia notitijs est tantum, rationes & notitiæ in ipsa sunt mente (ἐννοίας uocant & ἄρχας Græci) Iactoq; in his fundamento, & lucibus quibus cætera uelut ex obscuro eruerent repertis, uiribusq; quemadmodum qui pugnæ se parant exploratis, ad hæc, cum omni corporis molestia, induciis pactis, & omni illius statu pro uirili composito, rursus negocium tentauit. ô præclaros maiorum conatus, & non immerito omni posteritati celebrãdos. qbus quid profecerint, quôq; sit quærẽdo peruentum, posterit dicendi locus.

Senec. lib. 1 quæst. nat.

Existentem in eis ueritatem pernoscere.) Rudimenta notitiæ sunt oculi, indicesq; rerum tantum, sæpius falsi quàm ueri. nascitur hinc & corrogatur opinio, nihilo me

liore fide. atq; hæc uulgi notitia est. Neutri philosophus se cõmittit, sed uel ex compertis, uel sponte naturaq; lucidis & indubitatis utroq; prius examinato, tum tandẽ de uno quoq; statuit, cum statuendi necessitatem inuenit. ἀπὸ δόξης Græci uocant. Temere iudicant igitur cæteri: philosophus aut nihil, aut certum. τὸ γὰρ ἀληθῶς φιλόσοφον, τὸ μηθέν, ἢ μηθὲν λέγον.

Cognatissimam arbitrata.) Contemplationi rerum quãquam natura factus animus est, sic ut quàm expedita, quàm instructa ad cursum, ad uolatũ cætera animantia sunt, tam sit ille uolubilis, sagax, solers ad omnia perrimanda: tamen prius quàm illa mentis uis animaduerteretur, prius quàm cœlestis igniculus intra præcordia latens consideratione rerum suscitaretur, & excuteretur, desperare de interiore notitia necesse fuit, & à pulcherrimo philosophandi proposito retrocedere. Vnde non ante philosophatum est, quàm esset animi uis comperta.

Aloidæ.) Græce ἀλωάδαι, puto γηγενῆς. De Aloidis uide Iliad. ε. Aeneid. Naturæ cognitionem uariè aggrediuntur, prout cuiusq; existimatio est.

Animus ut humanus.) Græcè sic, ἡ γοῦν ψυχὴ διὰ φιλοσοφίας λαβοῦσα ἡγεμόνα τὸν νοῦν. Animus humanus intellectum ducem, per philosophiam nactus. ψυχὴ est qua uiuitur, nobis etiam cum bestijs communis. animus disciplinæ capax est, quiq; docetur. Philosophia omnis usu rerum, mentisq; ui hominum generi parta, literisq; consecrata notitia: ex qua quid quisq; in naturæ cognitione præsliterit, quo sit progressus intelligitur, quaq; ipsi quoq; in eũdem cursum excitamur, nutrix omnibus discendi harenã ingressis. Neq; enim quisquam est, qui non libenter maiorum

rum inuentis utatur. Hac igitur opitulante mentem ipsi quoq; indipiscimur aliquando: cuius uis est, ea quæ sub cõspectum non ueniunt percipiendi, atq; id luce sua nixam. En uiam, quam in theatrum rerum cum ingredi cuperet animus, mirabilium naturæ uestigator, postquàm omnia tentauisset, ægrè tandem inuenit: nempe, ut semitam, quã per tot labores, tot egregijs artibus instructi ueteres, præeuntes suis uestigijs impresserunt, secuti nos, ad mentem aliquando ueniamus. Nam nisi obtinemus mentem, uia in theatrũ naturæ nulla patet. Vnde intelligi potest, quàm longè hinc omnis prophanitas absit. Sacra enim uia est, nec inambulatur insi mentis puritate. neque enim oculis hic quicquam proficitur, inane ubiq; mundi spectaculum est, terminum, finemq; nullũ habet. Terram circumi, extrema semper fugiunt uisum, ipsius ubiq; mole impedire, quo minus reputare uniuersum possis. Atqui si loco quicquam proficiatur, hic medius mundi locus est, & oculis prospectus liber, & in omnia proximus & æqualis. Ergo magnitudine rerum ubiq; excludimur, quo minus interesse corpore spectaculo naturæ queamus. mente opus est, qua nihil sublimius, nihil capacius, nihil magis pernix. Solem uideo, sed quantum? mentis oculos adhibe, imò clausis oculis mente conspice solem. maior est, inquiet, quàm quantum uides. Addit rationem à philosophia acceptam, sed cuius apud sese testimonium certũ habet. Omnia enim longius posita, minora cernũtur: ut quãto interuallo sol à nobis abest, tanto sit, quàm cernitur, maior. In omni igitur natura, cum quicquam uidit animus, nihil tantisper proficit, dum mentem adsumat, in qua uelut locis, rationes positæ sunt, quibus rerum quæ sub con-

liore fide. atq; hæc uulgi notitia est. Neutri philosophus se cõmittit, sed uel ex compertis, uel sponte naturáq; luce dis & indubitatis utroq; prius examinato, tum tandẽ de unoquoq; statuit, cum statuendi necessitatem inuenit. ἀπόδειξιν Græci uocant. Temere iudicant igitur cæteri: philosophus aut nihil, aut certum. τῷ γὰρ ἀληθῶς φιλοσόφῳ, τὸ μηδέν, ἢ μηδὲν λέγειν.

Cognatissimam arbitrata.) Contemplationi rerum quãquam natura factus animus est, sic ut quàm expedita, quàm instructa ad cursum, ad uolatũ cætera animantia sunt, tam sit ille uolubilis, sagax, solers ad omnia perrimanda: tamen prius quàm illa mentis uis animaduerteretur, prius quàm cœlestis igniculus intra præcordia latens consideratione rerum suscitaretur, & excuteretur, desperare de interiore notitia necesse fuit, & à pulcherrimo philosophandi proposito retrocedere. Vnde non ante philosophatum est, quàm esset animi uis comperta.

Aloidæ.) Græce ὠλοιάδαι, puto γηγενεῖς. De Aloidis uide Iliad. ε. Aeneid. Naturæ cognitionem uariè aggrediuntur, prout cuiusq; existimatio est.

Animus ut humanus.) Græcè sic, ἡ γοῦν ψυχὴ δι' ἀφιλοσοφίας λαβοῦσα ἡγεμόνα τὸν νοῦν. Animus humanus intellectum ducem, per philosophiam nactus. ψυχὴ est qua uiuitur, nobis etiam cum bestijs communis. animus disciplinæ capax est, quiq; docetur. Philosophia omnis usu rerum, mentisq; ui hominum generi parta, literisq; consecrata notitia: ex qua quid quisq; in naturæ cognitione præstiterit, quo sit progressus intelligitur, quáq; ipsi quoq; in eũdem cursum excutamur, nutrix omnibus discendi harenã ingressis. Neq; enim quisquam est, qui non libenter maio-

rum

rum inuentis utatur. Hac igitur opitulante mentem ipsi quoq; indipiscimur aliquando: cuius uis est, ea quæ sub cõspectum non ueniunt percipiendi, atq; id luce sua nixam. En uiam, quam in theatrum rerum cum ingredi cuperet animus, mirabilium naturæ uestigator, postquàm omnia tentauisset, ægrè tandem inuenit: nempe, ut semitam, quã per tot labores, tot egregijs artibus instructi ueteres, præeuntes suis uestigijs impresserunt, secuti nos, ad mentem aliquando ueniamus. Nam nisi obtinemus mentem, uia in theatrũ naturæ nulla patet. Vnde intelligi potest, quàm longè hinc omnis prophanitas absit. Sacra enim uia est, nec inambulatur insi mentis puritate. neque enim oculis hic quicquam proficitur, inane ubiq; mundi spectaculum est, terminum, finemq; nullũ habet. Terram circumi, extrema semper fugiunt uisum, ipsius ubiq; mole impedire, quo minus reputare uniuersum possis. Atqui si loco quicquam proficiatur, hic medius mundi locus est, & oculis prospectus liber, & in omnia proximus & æqualis. Ergo magnitudine rerum ubiq; excludimur, quo minus interesse corpore spectaculo naturæ queamus. mente opus est, qua nihil sublimius, nihil capacius, nihil magis pernix. Solem uideo, sed quantum? mentis oculos adhibe, imò clausis oculis mente conspice solem. maior est, inquiet, quàm quantum uides. Addit rationem à philosophia acceptam, sed cuius apud sese testimonium certũ habet. Omnia enim longius posita, minora cernũtur: ut quãto interuallo sol à nobis abest, tanto sit, quàm cernitur, maior. In omni igitur natura, cum quicquam uidit animus, nihil tantisper proficit, dum mentem adsumat, in qua uelut locis, rationes positæ sunt, quibus rerum quæ sub con-

spectum non uenêre causas uestigamus. Quonam uero pacto mens, tam profundis ignorantiæ & opinionum tenebris sepulta, eruenda sit, Plato multis locis docet, πολυτά ἀν' uero sexto, septimoq; libro comprimis eleganter.

Antistitis officio.) Beneficentia. Mysteria naturæ, cœlibus hominum edisseruit, & mentem hominum generi cœlestic bonum, uelut quendam thesaurum erutam, negocijs omnibus necessarijs formauit. Certum est enim, seu mente careat hominum genus, & bestiæ similem uitam degat, qualis etiamnum in extremis finibus terrarum uitæ quædam ratio, philosophiæ penuria est: seu naturæ uim & momenta nesciat, temere & ut se obtulit quidq; capessens, mancum fore. Rebus agendis omnibus dux est mens: naturæ uero notitia, momenta & occasiones gerendarum ostendit: utrunq; philosophiæ, id est, diligentiæ ueterũ debemus, cuius placita nisi extarent hodie, quanta obsecro in obscuritate rerum omnium uersaremur? quàm obscurus omnis cœli terrarumq; & mũdi situs esset? quàm ignotæ temporum uices? a quo pacto, siquidem conueniẽter uiuendum est, ab omni uiolentia nobis prospiciamus? aut huius procurationi non desimus?

Pusilli animi scriptores.) Natura sit, ut maiorum nouarumq; rerum admiratione teneamur. Mundus uero, quoniam opus naturæ maximum est, fieri nequit, ut qui hunc aliquando tota mente contuitus est, cæterorũ quicquam moretur. E tuguriolo quispiam in curiam ingressus est primum, supra expectationẽ omnia uidet, noua omnia inuenit. rure primum in urbem rediit, nõ est animi satis ad omnia demiranda. relicto continente, mare ingressus est, & illa spacia nullo cursu terminanda experitur: quanquã

imum eri-
naturæ cõ-
ratio.

in terra

in terra uiderit omnia, tamen hoc solum iuret esse magnum. Quod si, quemadmodum Scipionem fingit Cicero, corpore in sublimem aëra, quo loco confinia cœli sunt, & cum maribus omnibus terra iam euanescit, traduci, & mundi uastitatē intimius perspicere possemus, diceremus omnes mortales insanos, quicunq; rerum istic quicquam mirentur. Interea consideratione rerum progrediens animus, maiorum occursu continuo stupefit. Itaq; qui in proximi mōtis admiratione hæret, næ ille nihil in natura magnificum uidit adhuc, sit licet moles illa montium admiratione digna. Itaq; constat, imperitiæ certum argumentum admirationem esse. Pulchre Horatius,

Nil admirari res est propè una Numici. &c.

Constat etiam, unde sublimitas & robur animis addatur. Cæca loca, & ignotas latebras refugit natura mens, quod in his quid lateat dubium sit: in apertis autem & lucidis, libere & sine metu uersatur. Sed enim uastius mundus est, immensus quocunq; oculos conuertisti, & ui interim tam sæua, tam incohibili. Quo fit, ut nisi sic naturæ, quemadmodum feræ cuiusdam mores & ingenium nobis perspecta sint, fieri non possit, quin ignotarum rerum expectatione incerta, animus assidue suspēdatur, & ad subita momenta tremiscat. Qui belluas mansuefaciunt, uidemus quàm nihil ad earum sæuitiam turbentur ipsi, cæteris interim aufugientibus. Nunquam per mare, omnium immanissimam belluam fuisset nauigatum, nisi ingenio ipsius prius explorato. Inuenit naturæ magister Philosophus, iram sæuientis quo pacto uelifica ratione coherceret: uastitatem, situ mundi diligenter explorato eluderet. Itaq; nihil illius immanitatem ueritus, non solum, quemad

6. de Repub.

modum temerarij isti, quibus de Horatius scribit, tentaeuit & aggressus est, sed circuiuit. Vide Philosophiae magnanimitatem. Verum non hanc solam uirtutem naturae consideratio praestat: iustitiam, modestiam, prouidẽtiam docet. Corrupti cœtus hominum sunt, nec usquam rerum illarum syncera exempla uidentur. Sola natura mater, ueteres leges seruans incorrupta manet, nec usquam praescriptum transit. Sola frugalis & sobria in omnibus. Sola rerum omnium necessitudini fideliter prius quàm necessitas ulla incũbat prospiciens, æstatem hyeme meditatur, copiosum animalibus omnibus prouentum in summa sterilitate. Has igitur ab illa uirtutes rectius percipiemus. Accidit enim quod Demosthenes dicit, ὃς ἐποίησ' ἄν τὰ ἴσα δύνασθαι τῶν ἀνθρώπων ἅ, τοιοῦτον καὶ τὸ φρόνημα ἔχειν. Colorem, uigorem membris omnibus acquirunt, qui sub dio & rure uersantur, sine dubio quia & mens ipsa erigitur, & uim concipit quandam à mundi solummodo cõspectu. quid putemus eorũ animos, q̃ ingrediũtur? sed hæc aliàs.

Ossam.) Locos memorabiles, quales multos suo tempore carminibus Poëtarum celebratos Horatius scribit. Olympi mõtis altitudinem quod inuenisset adeo placuit sibi Xenagoras quidam, ut in uertice, erecto monumento rem carmine posteritati testandam censuerit.

Theologica commentatione.) Veteres interiorem de natura disputationem Theologiam uocabant, qualis in hymnis etiamnum apparet Orphei. id est quod supra dixit προφυτεύουσα. & Aristot. in lib. de auscultatione testatur, Physicen pro sapientia ueteribus habitam, id est, pro prima philosophia.

Cuiusq; natura, situs, motus.) Quia enim οὔνομα parat

Ode 7. lib. 1

Plutarch. in Aemylij.

parat, & πίνακα rerum naturæ, situ opus est, ut ordo uniuersorũ innotescat, sed & natura & motu cuiusq, ut compaginis quam inter se habent necessitas intelligatur. Sed hæc inquit, uniuersim collectis. est enim solum recensio.

Tibi uero.) Principes uiros summopere philosophica studia decere. Hæc de philosophiæ laudibus hucusq: quæ si quem offendunt, is se sciat frustra ueterum præclaris conatibus iniquum. Nunc est de ipsa natura dicendũ.

Mundus est.) Prior definitio, necessitatem qua mundi partes deuinctæ sunt continet, posterior etiam decus. Item prior mundi machinam, ut est posita, secũda etiam ut administretur docet.

Compages coagmentata.) σύστημα græcè, quæ uox Musicorũ est, cuiusq; generis (quæ tria apud ipsos sunt) dispositionem certam signans, ut in Diatonico, toni, toni semitonij, toni, ecce tetrachordon, ecce compagem, id est, ratione inter se certa, uoces quatuor coherentes. Sed hæc obscuriora sunt, exẽplo lucido utamur. Intra penetralia animantis cuiusq, conficiendis cibis, & nutriendo corpori, sic disposita membra sunt, & functiones diuisæ, ut si quid horum, uel stationem suam per ignauiam deserat, uel ingenio mutato officium recuset, uel longius deniq; sedulitate nimia prouehatur, incommodum hero dari necesse sit. scilicet quia non quidlibet ac quouis modo, sed ratione, atq; ea certa, unumquodq; fieri oportet, uel certe damnum dari, non nisi maiore quadam naturæ ui restaurandum. In mundo toto non secus habet, nihil est usquam non solum, non summa necessitate cohærens, sed quod uel melius, uel accommodatius ullo pacto fieri possit. estq; diuina sapientia, mundi uniuersa compages, plena: dum

quemad=

quemadmodum in homine, quem ideo minorem mundum uocarũt, mortali corpori mens immortalis, in uiuificam unionem conserta est: sic mundus omnis cœlo uelut animabili ui, & corruptibili natura uelut corpore compositus, instar animantis cuiusdam uiuus ubiq; est, ubiq; spirat.

Huius situm medium immotum.) *Naturarum generasumma tria sunt: quod circulo mouetur cœlum, quod sursum ignis aër, quod deorsum, aqua terra. Posteriora duo corruptibilia sunt, primum incorruptibile, naturæ saltem lege. Hæ sunt partes mundi præcipuæ, quarũ particulas ordine recensebit, cœli primum, post aëris, deinceps terræ, quem quæq; situm, quam naturam, quem habeat motum, omnia sic, ut mundi compagem* ἐνοπτικῶς *animo concipiamus. Itaq; principio statim, ut errore, quo immensum, inanem, incompositum esse mũdum putamus, discentium animos liberet, & ad sequendum inuitet (non sequitur enim per incerta, per infinita libenter quisquam) medium mundi protinus ostendit, ostendit extrema, finibus suis totum circumscribens, ne uel immensitate deterreare, uel impediare incertitudine. Vastum est opus naturæ quidem, sed maior animus, qui mundi fines uidet, mũdum circuit. Nam terram subtus nihil est, cœlum extimum ultra nihil, quod quidẽ sit huic machinæ deuinctũ. Et quæ extra sunt nefas est humanæ mẽti cogitare. Hæc inter, cœlum & terram inquam (si fas sit arcana naturæ uulgare) millia myriadum duo, sexcentæ quatuordecim milliarium nostratium sunt, & millia præterea tria. Hoc campi totius, in quo machinam operis sui positurus erat deus, & specimen aliquod sui relicturus, non quantũ edere posset ipse (qui supra omnia infinite infinitus est, nec*

uim

uim suam in quoquam plenè, quàm in seipso exercere potest: nec quisquam Dei potentiæ capax est quàm Deus) sed quam cõsequi mentes ab ipso conditæ possent aliquando: huius inquam campi spatium hoc dimidiũ est, quod ædificio primum architectus ille mundi designauit. Hæc amplitudo areæ, domicilij nõ Dei, quem nihil capit, sed creaturarum, pars altera est: ingens illa quidem, sed supra captum tamen humanum, qui in immensum, spatium quidlibet extendere & accumulare potest, mmime excurrens. In hac quo quidq; loco positum sit, quod momentũ ad universi perfectionem adferat, quem deniq; motum habeat, (nam hæc in unaquaq; naturæ parte spectanda sunt) docebit. Age igitur, primum omnium amplitudinem mundi, & in ea cuiusq; situm animis aliquantisper contemplemur: aptam rem, in qua & uim suam mens periclitetur, & maiestatem opificis deprehendat. Igitur primus in ipso mundi meditullio terrarum & marium globus est, animantum & nascentum omnium sedes. à cuiuis medio centro ad eiusdem summa, mille circiter miliarium crassitudo est (de nostris semper, atque his uulgaribus loquimur) Hoc interuallum metiendis reliquis uelut perticam adhibeamus. Ergo lunam inter & terram, terræ semidiametros, quam mille propemodũ miliarium diximus esse, tricies bis intercedit. Hic campus naturæ uariabili, inanibus inter terram & proximum lunæ circulum spacijs, in quibus nubes, uenti, fulmina, & id genus res euenũt, concessus est: uicibus his mundo sese assidue restaurante. Per hæc interualla, lunæ globus quanquam haud multo terra minor est, tamen ad istam paruitatem euanuit, certum tanti spacij argumentum. Siquidem eo iam loci consistimus

nus, ubi terrarum & æquorum uastitas, ad quam obstupescit imbecillitas humana, globi instar conspicitur, quales in fastigijs ædificiorum uidemus. nam à luna terram apparere tantam necesse sit, quantam ex terra uidemus lunam, quando nõ ita multum magnitudine distant. Atquè uix minima hæc particula reliquæ immensitatis est. Nam ad Mercurium eadem semidiametrus sexagies quater intercipitur, ad Venerem centies sexagies septies, ad solem millies centies uigesies. Is cum sit terra ut minimũ nouies maior uniuersa, spatij tanti immensitate absumptus, apparet quãtum uidemus, uix pedalis. Prædicare disciplinas hic mathematicas, nisi non locus sit, luberet: propriam animi in uestigando supellectilem, quibusq; naturæ primum miranda patuerunt, solis, lunæ, terræ magnitudinibus mira ratione cõpertis, mox cæteris consecutis. Certe absq; earum notitia nusquam iusta naturæ admiratione imbuemur. ac parum est omnino legisse rerum scriptores. Iam cætera quæ supra usq; ad stellatum cœlum sunt, suis ex locis petantur. hoc interim cogitandum, cum sit mundi uastitas tanta, non minus esse in celeritate miraculum, ac esse, nisi altera alteri testimonio sit, incredibilem utranq: nam partibus ubiq; natura (quemadmodum præclare dixit Plinius) fide caret, nisi tota consideretur. Exemplum unum aduocemus. Circuit sol eam oram cœli quà discurrit, uniuersam intra quartam & uigesimam horam. atquè semidiametri ratione non minus ducentis septem milibus miliarium unius horæ curriculo peragrat, lento si consulas oculos adeo motu, ut cum progredi nõ cernatur, tantum progressus esse intelligi possit. Qui igitur celeritas inenarrabilis lentescit adeò? nempe tãti interualli immensitate.

ſitate. Nec igitur iſta uaſtitas celeritate minore confici, nec celeritas tanta, niſi in illa uaſtitate cogitari, nec denique tanta perniciuas mitigari & pigreſcere, niſi infinitis ſpatijs abducta poteſt. Ergo & celeritas immēſa ſit licet, & cui in omnibus rebus humanis æquale nihil cogitari poteſt, & uaſtitas ſyderis nouies terrarum & marium molem exuperantis, ne animaduerti quidem poteſt, utranque interualli tāti immanitate conſumente. Mirus opifex, qui tantas in natura res cū celarit hominem, tam procul abditas, eò tamē perueniendi reliquerit uiam. Sed iam ille per æthera ſolis inenarrabili celeritate rotatus, quantum obſecro relinquitur, ſi cum ſtellati cœli curſu conferamus, cuius à corruptibili mundi parte uſque ad fixas quas uocāt ſtellas, ſpatium myriadum bis mille ſexcentarum & amplius eſt. Vnde certum ſit ſexcentas octuaginta quatuor myriadas miliarium cuiuslibet horæ ſpatio ut minimum peragrare. Hic ſitus, hic motus præcipuarum mundi partium eſt. Nam terra æque magno naturæ miraculo medio ſita, immota ſtat, pondere ſuo librata, liberiſque circumfuſi aēris ſpatijs pendens, ſola naturæ lege, qua gratia ad medium agi certum eſt, fixa. Nec ratio hic quicquam conando ualet, quid pondus tantū ſuſtineat, medio mundi preſſum, niſi quod ſic naturæ prima fuit inſtitutio, & uis imperij diuini, & tum cum ipſa fierent & nunc eadem uiſuū cuique rei modū præbentis. Appellare inſcitiam mortaliū interim hic lubet dubitantium, ecquid urbes ſingulæ opediuina pendeant, à cuius leui nutu & uerbulo uno terra ipſa ſine fulcimento ullo, maribus inſuper omnibus incūbentibus & præmentibus, pendet uniuerſa: tum, ecquid tam multiplici ſunctioni ſeſe implicet deus, cum ſit omnis

terrarum

terrarum globus, uel cum proximo lunæ circuitu collatus, non maior aciculæ nodo, imò ut ueriùs dicam, acus acie. intra quam non solum hominum, sed omne omnino nascentum genus continetur. O maiestatem operis dei. Et gyrari interea cœlũ, & infallibili certitudine solem reuehi, uices annuas instaurari, orbem totum mirifica serie administrari uidemus. Scilicet opus dei non consideramus: itaq; nec dignum de opifice quicquam animo concipimus, ferarum instar intra terrarum latibula & nubium densa hærentes, nec unquam cogitatione animi in aperta mundi progredientes. Igitur in medio mũdi sita terra est, omnium uim in sese admittens, uices mundi tolerans, & coniugio cœli tacito fœcunda, nascentia omnia pullulãs. Aër quoq; motu caret, nisi quantum uicinitate syderũ, & meantibus radijs incitatur, tum etiã quantum excitos cœli ui terra uapores recipit in se, & campum instauranti se his uicibus naturæ præbet. Nam cũ cœlestis mundi pars, animæ, terra uero corporis uim habeat, medium se præbet aër, animabilem syderum influxũ quacunq; terræ gremium patet transmittens.

Vno circumactu.) Locus superior cosmographõn proprius est, hic sphæricorũ, quæ disciplinæ quid inter se differant, est eruditis non ignotum. Id eò moneo, ut cum disciplinarum mentionem inferimus lector, hunc uelut locum, hanc speculam esse intelligas, unde inspicitur mundus. Nam sine his frustra huc quisquam contendat. Atq; hic illud semel monere lubet, omnes disciplinas liberales ad mundi considerationem necessario quæsitas. Cosmographia rationem terræ & cœlestium corporum init, situmq; huius in mundo docet, ubi se illa uastitas aperit

quam

quam dixi. Sphærica mundi circumuolutionem tradit, cuiusmodi sit, qui apices, qui cardines. Astronomice siderum singulorum motum notat. Optice radium & lucem excipit. Arithmetice spatia temporum colligit, & motuũ interualla. Geometria angulos scrutatur, interuallorum proportiones. Nempe hæc sunt de cœlo manantia, lux, motus, magnitudo, quæ in naturæ considerationem uiam homini pandunt, & uelut inuitãt. in quarum singulis elaborandum est prius, quàm ad iustam naturæ speculationem ueniatur. Vno igitur circumactu, μιᾷ περιαγωγῇ καὶ κύκλῳ cœlum mouetur, id est, non in longum ut globus quo cum pyramides deiecimus, nec uerticibus ut uertex alteruter ullam in partem nutet, sed in eodem loco, identidem semper uoluitur. Necesse est porrò omnẽ sic motam sphæram, lineam mediam, quam axem uocant immotam habere, sed & pũcta eius lineæ immota esse, tum etiã ut quidq; punctis in omni sphæra propius est, ita tardius moueri necesse est. qua ratione cardines mundi deprehensi sunt, ea parte cœlo minimos circuitus peragente, & alicubi immoto. en alterum ueluti gradum in mundi cognitione. Nam quemadmodum opus tãtum, nisi finibus inuentis obiri cogitatione non potuit, ita de motu cœli statui certum nihil licebat, cardinibus nondum animaduersis. Igitur excitati homines luce & radijs syderũ ad uestigandum sunt tantum, motu uero & interuallis argumenta etiam rerũ sumpserunt.

Cœli porrò.) Hactenus mundi præcipuarum partiũ distributio & situs. de ornatu mirandisq; legibus, quibus in hoc omnia inter se degunt, post. nunc partium singularum, uelut familias ordine recenset, ætheris primum, di-

terrarum globus, uel cum proximo lunæ circuitu collatus, non maior aciculæ nodo, imò ut uerius dicam, acus acie. intra quam non solum hominum, sed omne omnino nascentum genus continetur. O maiestatem operis dei. Et gyrari interea cœlũ, & infallibili certitudine solem reuehi, uices annuas instaurari, orbem totum mirifica serie administrari uidemus. Scilicet opus dei non consideramus: itaq; nec dignum de opifice quicquam animo concipimus, ferarum instar intra terrarum latibula & nubium densa hærentes, nec unquam cogitatione animi in aperta mundi progredientes. Igitur in medio mũdi sita terra est, omnium uim in sese admittens, uices mundi tolerans, & coniugio cœli tacito fœcunda, nascentia omnia pullulãs. Aër quoq; motu caret, nisi quantum uicinitate syderũ, & meantibus radijs incitatur, tum etiã quantum excitos cœli ui terra uapores recipit in se, & campum instauranti se his uicibus naturæ præbet. Nam cũ cœlestis mundi pars, animæ, terra uero corporis uim habeat, medium se præbet aër, animabilem syderum influxũ quacunq; terræ gremium patet transmittens.

Vno circumactu.) Locus superior cosmographõn proprius est, hic sphæricorũ, quæ disciplinæ quid inter se differant, est eruditis non ignotum. Id eò moneo, ut cum disciplinarum mentionem inferimus lector, hunc uelut locum, hanc speculam esse intelligas, unde inspicitur mundus. Nam sine his frustra huc quisquam contendat. Atq; hic illud semel monere lubet, omnes disciplinas liberales ad mundi considerationem necessario quæsitas. Cosmographia rationem terræ & cœlestium corporum init, situmq; huius in mundo docet. ubi se illa uasitas aperit

quam

quam dixi. Sphærica mundi circumuolutionem tradit, cuiusmodi sit, qui apices, qui cardines. Astronomice siderum singulorum motum notat. Optice radium & lucem excipit. Arithmetice spatia temporum colligit, & motuũ interualla. Geometria angulos scrutatur, interuallorum proportiones. Nempe hæc sunt de cœlo manantia, lux, motus, magnitudo, quæ in naturæ considerationem uiam homini pandunt, & uelut inuitãt. in quarum singulis elaborandum est prius, quàm ad iustam naturæ speculationem ueniatur. Vno igitur circumactu, μιᾷ περιφορᾷ καὶ κύκλῳ cœlum mouetur, id est, non in longum ut globus quo cum pyramides deijcimus, nec uerticibus ut uertex alteruter ullam in partem nutet, sed in eodem loco, identidem semper uoluitur. Necesse est porrò omnẽ sic motam sphæram, lineam mediam, quam axem uocant immotam habere, sed & pũcta eius lineæ immota esse, tum etiã ut quidq; punctis in omni sphæra propius est, ita tardius moueri necesse est. qua ratione cardines mundi deprehensi sunt, ea parte cœlo minimos circuitus peragente, & alicubi immoto. en alterum ueluti gradum in mundi cognitione. Nam quemadmodum opus tãtum, nisi finibus inuentis obiri cogitatione non potuit, ita de motu cœli statui certum nihil licebat, cardinibus nondum animaduersis. Igitur excitati homines luce & radijs syderũ ad uestigandum sunt tantum, motu uero & interuallis argumenta etiam rerũ sumpserunt.

Cœli porrò.) Hactenus mundi præcipuarum partiũ distributio & situs. de ornatu mirandisq; legibus, quibus in hoc omnia inter se degunt, post. nunc partium singularum, uelut familiae ordine recenset, ætheris primum, dis-

scussa prius uocabuli ratione. neq; enim à conflagrando, sed ab irrequieto cursu nomen habet. In hoc igitur sydera sunt, stata alia, alia uagantia: stata numero quidem infinita, sed & motu & loco simplicissimis. siquidem eundem in mundo situm, eundem cursum omnia tenēt, stellato cœlo omnia hærentia, & cum eodem circumeuntia. Vis est autem, ut luce & radijs, & tacita ui modificent & illustrent mundum, munus cum uagis in hoc quidem commune. Vaga nec sitū eundē habēt, nec motū, cū alia mēstruo, alia annuo spatiosuum circumuolent orbem. Vaga uero dicta sunt, non quod incerta, sed quod ambagibus pluribus, cum priorum simplicissimi cursus sint, illa ferantur. Nunc enim tanquam maius & nouum in terris quiddam molituri coēunt in unum, & ab eadem omnes parte illata ui sua, infestant mundum: nūc sparsi locis, alius alibi procul conspiciuntur, disiectiq; bellū mundo remittunt: nunc tanquam non sit alioqui uirium satis, sed præsentiorem opem suam flagitent terræ, propius ad hæc nostra sese demittunt: nunc uelut parcentes rebus, longius abstinent, utroq; in sublime tolluntur: nunc uelut opera diligentiore sit opus, hærent & cunctantur alicubi: nunc quasi mora incommodari posset, celeriter transiliunt. Sæpe etiā quasi locus inuitet, aut certe quasi operæ precium aliquod intermissum sit, conuerso cursu regrediuntur. quorum omniū nihil fit absq; prouidentia singulari, nihil non functioni perneccessariæ destinatum. Hisce ueluti nutibus syderum deus loquitur homini. hinc sors & fatalis sua cuiq; lex, hinc mundi gubernatio, noctes dies, hyemes, æstates, menses annui, statæ rerum uices, huc scilicet illa properantium syderum assiduitas festinat. Quia enim certis apud

nos interuallis omnia fiunt, fiunt autem cœli uirtute, sub idem momentum & nostra hæc & illa cœlestia conueniãt oportet. Terrarũ deserta miramur alibi, alibi fœcunditatem summam. Format hæc temporibus cœli cursus, & hic alpes & enormia tubera, istic æquor terrarum, fieri natura iubente necesse est. Hic ille chorus syderum est, serenus & purus semper, cuius conspectus non sine dolore, caliginoso nubium interuentu oculis eripitur unquam. In hunc quoties extulit se mens, deserere terras & squalidam naturæ partem, & in ætheream mundi partem euadere gestit. Cõprimus uero modificator ille naturæ sol, obliquæ per mundũ uia incedens, spectatu dignus est, abitu suo spatium conceptibus terræ præbens, quæ mox aduentu maturet. Siue enim æstas æterna sit, in puluerem uerti solũ, siue hyems, fœtu prolifico destituì mundum necesse sit. ergo & secedit tanti sper, dum imbutis humoribus terra, apta ferendis tam potẽtis mariti congressibus sit, ac uelut dotem sibi paret. & redit, sed ijs gradibus, ut siccatis terrarũ summis, uiq; ad huius aduentum erumpere gestiẽte, cohibita, fibras intus primum gignat, mox tempore herbescentem uiriditatem proliciat, postremum ad maturitatem omnia perducat. Quam rationem, quanquã pro mundi inclinationum uarietate, tanta æstatis, hyemisq; diuersitas sit, quãta est inter se dissitarum procul terrarum, obliquitate tamen circuli, prouidentia eandem ubiq; seruauit. Ad huius cõspectum sæpenumero irriguisse Socratem ferũt, cum exortum, in occasum usq; oculis sequeretur, sic fixis, ut secessus mentis à corpore factus uideretur.

Orbis solis.) Cœptam Astronomicen nondum absolutam his temporibus apparet. Equidem Socrates τὴν κατὰ

ἐν τῶν ἐνιαυτῶν πρωϊμαιτάτην, sua tempestate iam tum primũ appetiuisse fatetur, cum antea fuisset obscura.

At uero ætheriæ diuinæq; naturæ. Hæc est mũdi cõpages, miranda maxime, qua naturæ uariabilis pars cœlesti cohæret. Nam quæ ratio est obsecro, qua tam diuersæ inter se res committuntur? sed enim quemadmodum in homine, in quo uno rerum omniũ imago semper perfecta quædam est, immortalis incorporea mens, mortali corpori non solum applicata est & cohæret, sed commerciũ habet, alterum alterius commoda incommoda sentit, arctissimo quodam societatis uinculo constricta: sic in mundo cogitandum est scilicet. Gradus naturæ rerum sunt, nec infimis summa, aut quiduis cuiuis, sed simile simili finitimum est. quod in contrariis maxime uidere est, quæ quanquam mundum seruant, tamen mediam semper naturam interiectam habent, nec unquam ipsa, nisi magno rerũ periculo propius, etiam in partibus copulantur. Residet in corpore mens, non qua crassissimum est, sed qua simlimũ iam mẽti. Videamus igitur quod illud in corpore tenuissimum sit, quo mens inhabitat, & corpori copulatur. Primum cibus est, sed priusquam sumitur, igni concoctus. qui quidem ne sic tamen demittitur, quin commoliatur subigaturq; dentibus prius. demissus ex frustulento in succũ omnis uertitur (rudis hactenus omins id genus natura est, & non dissimilis coquorum. nihildum puritati mentis simile) hunc ex stomacho trahit, bibitq; caloris ui proximum epar, & in sanguinem format (proprium quidẽ corporis alimentum) sed inabsolutum adhuc & rudem. sequuntur sinus cordis, intra quos uelut distillatorium uas & subtiliorem officinam, ut summa sanguini manus im-

ponitur

ponitur, ita spiritui (sic uapor natiuo cordis calore, subtilissimo de sanguine excoctus uocatur) exordia tantũ præbentur: hic meatibus ad cerebrum uenit, toto itinere, sic quemadmodum cætera natura, subtilior & sibi similior assidue euadens. Inde mille ambagibus & circuitibus per omne pri s cerebrum discurrens, uix tandem, minimum iam scilicet corporeæ rationis habens, purus, syncerusq; ad meditullium cerebri, reliqua cerebri pulpa uelut cortice clausum, penetrat: hic iam uita fit, hic sensus in omne corpus uelut fonte emanat. hic agitatio mẽtis est, animæ domicilium, nexusq; quo corpori copulatur. horũ spirituum, id est summæ in corpore subtilitatis, aëriæq; tenuitatis uaporem, nisi copia animæ fit, tanquam offensa immundo, & minime tolerando sibi domicilio retrosilit, & minime aptum sibi, deserit. Vides lector, quomodo corpori mens conseratur, nempe qua corpus iam uel in incorpoream, uel in incorporeæ proximam euasit spiritus tenuitatem, quam uelut uectigal exigit, cui soluendo cum par esse corpus non potest, destituitur. Eodem pacto mundus. Cohæret cœlum naturæ corruptibili, non qua rudis, sed qua uiuida, qua diuina maxime, puritatis summũ gradum habet. Est enim terra, mũdi medio, quod idẽ imum, mundi est, cœloq; maxime distans, fœculentissima. Hanc circumnubes & uapores densi, sic quemadmodum corpus calor quidam suus, assidue circumstant, ipsa quidem tenuiores, sed qui ab illa lucidi aëris serenitate multum relinquantur. Sequitur nitidus & purus quidem aër, immenso tamen frigori obnoxius, & ob id surgentibus terra uaporibus infestus, dum istuc appulsi statim hærent & colluctantur. Igitur summum illũ cœli uicinitas & eiusdem

rotatio rapidissima, ad summam subtilitatem perducit, & uicinum moribus suis attemperat.

Hanc naturam excipit aër.) Illis tam diuersis naturæ partibus, uelut membris corporis, ad unam mundi totius perfectionem omnibus comparatis, finemq; eundem respicientibus, communicatio quædam officiorum, ac munerum intercedat necesse est. Sed enim cum locis discreta, stationem suam nunquam ipsa quidem mutent, uim autē communicent inter sese, & uelut copias in unum conferāt, esse rursus oportet quod uniciuiq; meanti uiam, non solum ad unumquodq;, sed intra quidq; patefaciat, aditūq; præbeat. Is aër est, quantumcunq; corporum intra naturæ circulum est, omnibus infusus. Nam cum per inane spatium moueri nihil natura possit, is unus omnibus quacunq; tandem uersum euntibus, iter aperit, labentiq; naturæ & sensim sequenti, prior locum occupat. Nō calor, non frigus, non lux, non tenebra, non graue, non leue, nō quidquam deniq; quoquā penetret, nisi aëre cursum prius expediente, & rerum subeundarum latebras prætentante. Itaq; inclusum quidq; natura sit, nec uim suam quoquam proferat, nisi spiritus ille prior occupans, aditū ad omnia præparauisset. qua causa & infusum omnibus esse necesse, & nusquam in omni natura excludi oportebat. quo commercium rebus, hoc uelut imperatore itinera tuta omnia reddente, liberum inter se sit, nec prohibere quisquam possit. Itaq; solidissima rerum penetrat, locumq; negocianti naturæ quauis in re facit. In ossa, in ferrum, in adamantem, uiam patefaciente prius aëre, calor, frigus, insinuāt sese. Itaq; non solum receptator colorum, figurarum, formarum, rationum omnigenarum est & comes aër, sed studia

& uolun-

& uoluntates omnium obsequio suo præuertit. Hoc nihil sequacius, nihil socium magis. formas rerum induit mille, sed idem adeo peruicax, si, qua ius habet expellere uelis, ut saxa frangi, montes disijci necesse sit. Verum de his post. Perpetua hæc illi & nunquam commutanda natura est. cætera accidunt, ut quod circumuicina cœli, rotatu illius accensus feruet, igneusq; fit, quodq; terram iuxta repercussu lucis, & multiplicatis radiorũ caloribus, quoiscunq; radius reuerberatus tollitur, æstuat: quod deniq; media inter hæc regione hinc illinc causa caloris destitutus, frigore torpet: hæc inquam nec ex ingenio planè ipsius, nec perpetua sunt, sed temporibus mutantur.

Ab aëria porrò natura.) Sequitur domicilium humani generis terra, quæ cũ sit infima rerũ, omnibus tamẽ partibus tantum admirationis habet, ut lacubus, fluminibus, montibus diuinitas quædam, non immerito tributa fuerit. Scilicet stupor subit hæc uere cõtemplantibus maior quidam, quàm qualem incutiunt res humanæ. Primũ enim excelsa præruptaq; montium, quis uel adire sine horrore potest, cum se tam altis lateribus immanitas tanta in cœlũ tollit? Ac quæ res est obsecro, quo minus cumulatũ saxetum tantum tantæ uastitatis pondus, cedente semper soli mollicia, in ima (quo etiã suapte natura uergit) assidue subsidendo nõ condatur? præsertim nu'quã, quàm ad illorum radices, teneriore aut paludosiore terra. ut uel immensæ profunditatis fundamenta esse oporteat: uel sic, quemadmodum radices arborum, latissime spargi. Quid quod sæpe uelut industria sic pendent scopuli, ut nulla ui prohiberi, minans tot frustra seculis ruina posse uideatur? Et quem in usum ista sese tanta fastigia tollunt? In his

nempe fornicibus, illa mox tanto cum agmine, erumpens aquæ perennitas concipitur. dum inclusus intra laterũ ca ua spiritus, repercussu gelido in guttas assidue destillat, quæ mox corriuatæ, fontes iam assiduitate fiũt, lacubus, stagnis, fluminibus abunde tantam aquarum uim suppeditantes. Ecce tantum beneficium molibus istis debemus, abdito intus tam stupendo naturæ miraculo. Cæteri uero minores iam, uel spatia, tumore collium apricorũ, terræ planis in alios usus absumptis, largiora præbent, uel mundi latus infestum tanquam uallum oppositum arcent. plerunq; cursus fluminum in proximos campos auertunt, riuantq;. haud raro etiam ferramenta suppeditant, supellectilem non solum colendis agris, mœnibusq; condendis, ligna, saxa, ferrum, sed tractandis negocijs, argentum, aurum. Sordidissima hæc terræ pars est. Sequitur uenustas maior aquarũ. Quos lusus hic natura exercet? Subiecta montibus loca amant, sed ne quis astrictam putet, in ipsis montium, atq; id plerunq; altissimorum uerticibus haud raro fontes, sæpe etiam stagna innatant. Sæpe medijs cãpis ubi nullus iuxta mons est, bulliunt. calidi, frigidi, idq; sæpe iuxta, in continente sæpe sæpe in insulis, puri turbidi, lenes rapidi, è rupe media, uiridi è cespite. Iam quoties datus locus, quæ ambitio, quæ ambages in cursu? Hæc illa tam larga benignitas aquarum, tanta cũ ubertate erũpentium, quoties pura & conspicua uadit, non solũ usum quem scimus affert homini, sed mire animum ipsum interea recreat, tanquam æthera purum intuentem. Accedit mobilitas & uiuacitas mira, nusquam ex sese consistente. Adeo iuxta est, quod utrunq; per sese in admirationem ducat hominem. rigiditas saxea, teneritudo, & mollicia lym

pharum

pharum manans. Iam quæ uerbis nullis explicanda fontium gratia est, quoties æstuanti se uiatori obtulere? tanto maior, quanto minus hominum manus, gratiam illam naturæ corruperunt. è caute prosiliens, citra omne reliquum ornamentum. Quid quod uere iam adulto sic se rebus omnibus comit, uestitq; terra, ut certum sit theatrum homini apparari. dum mox abijcienda & exurenda soli tot florum ornamenta, tot odores, tot suauitates, omnes homini sensus inenarrabili gratia perfundentes, eodem tempore mittit, & fragrantissimum ubiq; spirat, etiam ex seipsa. Dum reiuuenescentis teneritudo tanta diuersitate picturæ inexplebiliter oculos tenet. dum sensus uerbis nullis explicandus subit, lætitia gestientibus animis, conspectu gratulantis homini terræ. Atqui nõ tam nos ista capiũt, quàm felix illa diuesq; insecuturæ mox omnium fructuũ opulentiæ pollicitatio. scilicet hic hortus homini sic rebus omnibus instructus est, ut nihil amplius exquirere etiam uestigando mens possit, indubitata in tantis beneficijs & muneribus liberalitate beneuolẽtiaq; & benignitate creatoris Dei. Porrò quemadmodum singulis hominũ, quod commodum cuiq; fuit, prouidentia prospectum est, sic terris, ut quanquam alicubi uel maria sola, uel soli montes, uel sola syluarum uastitas, uel campi uacui soli pateant, alicubi etiam quod mirum est inaccessibilis, uel cœni profunditate, uel cœli iniuria sit terra, tamen frequentissime flumine, pascuis appositis, mox collibus, postremum monte, & sylua coniunctis habitatur. Hanc sorditatem abluunt cœlestes pluuiæ, auectis fœcibus procul in mare. Venti perspirant, purganteq;, & torporem excutiunt. Renouat hyems, & senectam exuit. hac nihil iustius, nihil

æquius, quæ tanto cum fœnore reddat commissa sibi.

Orbem uero terrarum.) *Primum omnium sustinere syderum & cœli uim terra sola, nisi marium societate adiuta non posset. hunc igitur usum primum maximumq; mare habet, ut uelut æquilibrium elementorum sit, ac consistere mundus inferior aduersus cœlestium corporum impetum possit. Sed tam ipsa maris & terræ commissio quæstiones multas habet. Continens unus sit an plures, quæ sic explicari potest, si quid continens sit intelligamus. Est enim arbitror terræ præcipua pars habitabilis. Certe contra insulas quæ continentes quidam minores & auulsi sunt, distinguitur. atqui nusquam maioribus spatijs eo quem incolimus nos cõtinente terra habitatur. Itaq; quanquam America nuper innotuit, Europa tertia terræ habitabilis parte, ambitu haud minor, tamen hãc constat esse præcipua magnitudine quam continentis nomine nos uocamus. Igitur terræ magnitudo quatenus habitatur istis temporibus, nondum planè constabat, ut nec Ptolemæi. quod uel ex assignata longitudine & latitudine ipsius coniectare licet. alioqui fuisset non obscurum, partem habitabilis orbis nullam maiorem repertam iri. Ex aquis & terra globum unum natura fecit, sed ratione mira, intra caua terrarum antra, & ualles immanes, absumptis reductisq; maribus, ne totam circumfluerent & contegerent, sed relinquerent habitationi locum. Quæ uerba, quæ admiratio sufficit hic, sapientiæ diuinæ narrandæ? Nam cum & natura circumcurrant terrã uniuersam maria, & omni huius facici contegendæ sufficiant, ductis alicubi ueluti sulcis, per plana terrarum prouidentia, & effossis uallibus, in eas cauitates & specus maria proxima*

reuocauit,

reuocauit, & aridã è medijs undis destituit. Vt si quis extornatum globum plumbo uestire circumquaq; uolens, plumbi uero non amplius habens, quàm quod sit contegendo satis, profundiores alicubi rimas globo incidat, alicubi perforet, alicubi reciso rotunditatis gibbo, planum inducat, certũ est, quacunq; parte absolutam illam rotunditatem globi uiolarit, hic inæqualitati plumbi locum fieri, proxima uero quæq; perfectam adhuc rotunditatem seruantia, destitui. Nec tamen intra hæc claustra sic maria continentur, quin egredi & obruere cætera possint, si cœli ui, quantumcunq; aquarum habet terra, ructet, in earum locum spiritu succedente. & aër eodem tempore in pluuiam soluatur, id est, si in summum humiditatis, quatenus possibile lege naturæ est, mundus laxetur. quemadmodum contra eadem naturæ lege fieri potest, ut in caloris summũ, quo flumina, fontes, maria siccari necesse sit, adducatur. Sed & ipsa uastitas fluctuum, uel harenæ egestæ mollicia & cumulis excepta, cõsumitur, uel frangitur promontorium rupibus obiectis. pars est hæc altera, rerũ in maris & terræ compage mirandum. Altera, quã admissus oceanus, & quàm uarie gentes terras q; diuidat inter se. Constat prouidentia fieri omnia, sic ut melius non possint, si quis non proximos euentus, sed perpetuam mundi administrationem intueatur. Quid igitur, non eò loci cœtibus hominum intulit oceanus se, qua confertissimi sunt, & ad commercia huius operæ opus maxime habẽt? Inexplicabilis quæstio uidetur, nisi mundi situm & cardines consideremus. Nam & opportunitatem maris secutæ gentes, applicuisse eò uideri possunt. Verum cum terrarũ orbis, quacunq; patet, temperatus maxime sit qua medius

inter

æquius, quæ tanto cum fœnore reddat commissa sibi.

Orbem uero terrarum.) Primum omnium sustinere syderum & cœli uim terra sola, nisi marium societate adiuta non posset. hunc igitur usum primum maximumq; mare habet, ut uelut æquilibrium elementorum sit, ac consistere mundus inferior aduersus cœlestium corporum impetum possit. Sed tam ipsa maris & terræ commissio quæstiones multas habet. Continens unus sit an plures, quæ sic explicari potest, si quid continens sit intelligamus. Est enim arbitror terræ præcipua pars habitabilis. Certe contra insulas quæ continentes quidam minores & auulsi sunt, distinguitur. atqui nusquam maioribus spatijs eo quem incolimus nos cõtinente terra habitatur. Itaq; quanquam America nuper innotuit, Europa tertia terræ habitabilis parte, ambitu haud minor, tamen hãc constat esse præcipua magnitudine quam continentis nomine nos uocamus. Igitur terræ magnitudo quatenus habitatur istis temporibus, nondum planè constabat, ut nec Ptolemæi. quod uel ex assignata longitudine & latitudine ipsius coniectare licet. alioqui fuisset non obscurum, partem habitabilis orbis nullam maiorem repertam iri. Ex aquis & terra globum unum natura fecit, sed ratione mira, intra caua terrarum antra, & ualles immanes, absumptis reductisq; maribus, ne totam circumfluerent & contegerent, sed relinquerent habitationi locum. Quæ uerba, quæ admiratio sufficit hic, sapientiæ diuinæ narrandæ? Nam cum & natura circumcurrant terrã uniuersam maria, & omni huius faciei contegendæ sufficiant, ductis alicubi ueluti sulcis, per plana terrarum prouidentia, & effossis uallibus, in eas cauitates & specus maria proxima

reuocauit,

*reuocauit, & aridã è medijs undis distituit. Vt si quis ex-
tornatum globum plumbo uestire circumquaq; uolens,
plumbi uero non amplius habens, quàm quod sit contegen
do satis, profundiores alicubi rimas globo incidat, alicu-
bi perforet, alicubi reciso rotunditatis gibbo, planum in-
ducat, certũ est, quacunq; parte absolutam illam rotundi
tatem globi uiolarit, hic inæqualitati plumbi locum fie-
ri, proxima uero quæq;, perfectam adhuc rotunditatem
seruantia, destitui. Nec tamen intra hæc claustra sic ma-
ria continentur, quin egredi & obruere cætera possint, si
cœli ui, quantumcunq; aquarum habet terra, ructet, in ea
rum locum spiritu succedente. & aër eodem tempore in
pluuiam soluatur, id est, si in summum humiditatis, quate
nus possibile lege naturæ est, mundus laxetur. quemadmo
dum contra eadem naturæ lege fieri potest, ut in caloris
summũ, quo flumina, fontes, maria siccari necesse sit, ad
ducatur. Sed & ipsa uastitas fluctuum, uel harenæ ege-
stæ mollicia & cumulis excepta, cõsumitur, uel frangitur
promontorium rupibus obiectis. pars est hæc altera, rerũ
in maris & terræ compage mirandum. Altera, quã ad-
missus oceanus, & quàm uarie gentes terrasq; diuidat in-
ter se. Consiat prouidentia fieri omnia, sic ut melius non
possint, si quis non proximos euentus, sed perpetuam mun
di administrationem intueatur. Quid igitur, non eò loci
cœtibus hominum intulit oceanus se, qua confertissimi
sunt, & ad commercia huius opera opus maxime habẽt?
Inexplicabilis quæstio uidetur, nisi mundi situm & cardi-
nes consideremus. Nam & opportunitatem maris secutæ
gentes, applicuisse eò uideri possunt. Verum cum terrarũ
orbis, quacunq; patet, temperatus maxime sit qua medius*

inter

inter solis orbitam & cardines habitatur, certum est plurimos hic cœtus esse hominum, naturæ scilicet commoditate inuitante. Atqui in medios certe populos incumbit. Nempe quia & diuersitas linguarum, institutaq; gentium seruari impermixta & intacta, nisi uel maribus, uel alpibus interuenientibus, & contrà uel paululum dissitæ, adiri & cognosci, nisi marium intercessu non potuissent. Ergo utrunque maria, & congressum gentium faciliorem, sed paucis, nempe pollẽtibus & instructis, præstant, & diuisionem, discrimenq; gentium pulchrum, perpetuumq; naturæ ornamentum, in omnibus conseruant.

Ac primum quidem insinuari dicitur.) Est & hac parte prouidentia miranda. Nam quo uarietas illa sinuum tanta, quo ambages æquorum tot? Cur cum hic tam uastè terras amoliatur, illic littoribus è regione concurrentibus easdem proximè coniungit, ut uelut in canalem cogatur immanitas aquarũ, mox in immensum sese rursus effusura? Iã in terrã duabus è partibus alicubi incũbens insulam format, & ni angusto collo cohæreat, etiam absolueret, continentiq; totam abriperet. tam parum inter cõcursum minitantia æquora, terræ relinquens, ut non natura, quæ mirabili ratione hæc commenta est, sed contra facti Isthmi uideantur. nempe cursum maris liberum uelut impedientes. quæ res multos ad perfodendũ isthmos frustra inuitauit. quãdo istuc præclare responsum oraculo uideatur, ἰσθμὸν μὴ πορεύοντι, μὴ δ' ὀρύσσοντι. ἓν γὰρ κ' ἴθμια νῆσον, εἰ κ' ἐβούλετο. *Tam enim non temere factus isthmos est, quam non temere angusto uel nares, uel oculi discrimen inter se cohærent. Pylas quis credidisset tanto futuras cõmodo Græciæ, nisi periculum docuisset. Itaq; cum*

per

per cætera Græciam aduersus superiores gentes, utputa feras, obiectis perpetuis illorum montium molibus munire, aditum reliquit tamen aliquem, sed nō maiorem quàm qui minimo momento custodiretur. Fuisset arbitror grassandi nullus modus, ni claustris quibusdam libertas maris cingeretur, insularum frequentia discursus impediretur. & uoluit insuper significare puto prouidentia, nihil natura quātūmcunq; sine suo carere. cum spatia marium in arctū cogi uideamus. Scilicet in minimis & maximis momentis æquè miranda natura est. Cœli motus cuius celeritas supra omnem est propemodum comparationem, tamen circa cardines defficit.

Duas igitur exhalationes.) Quanquam naturam mirari hic nobis tantum propositum est, non etiam disputationibus explicare quicquam, tamen ab instituto discedere aliquantisper lubet, & nonnihil disputationi indulgere. Naturarum aliæ sunt perfectæ, formam scilicet iam assecutæ suam, ut homo, equus, terra, aër: aliæ sunt fluctuantq; adhuc inter incerta, fœtus, uapor, nubes, & quicquid est in commeando, migrandoq;. Commeant in se inuicem elementa, terra in aquam, aqua in aërem, aër in ignem, & contrà. Et hos quidem gradus anticipare non licet, sed in omni natura cum quid fit, mediam rationem obtineat prius necesse est. Igitur cum ex terra aqua fit, nec terram esse quod fit, nec aquam oportet, sed utriusq; rationem obtinere, si non æquam, certe qualemcunq;. Sic est lutum. Eodem pacto cum ex aqua fit aër, similiter nec aqua nec aër est quod fit, sed utrumq;: qualis nubes est aquosa & pluuijs grauida. Quod ex aëre fit, ignis, nec aër, nec ignis est, quale uideri potest quod extrema lingua flammæ mitit, nec

tit, nec ignis iã planè, nec aër, sed uel aër igni proximus, uel ignis proximus aëri. En elementa, en gradus, quibus certa lege transeunt in sese, nempe per naturas quasdam medias, promiscuasq; Nam omne quod mutatur, quodq; è sua forma abiens induit alienam, nec suam momẽto ponit, nec alienam momento assequitur, sed gradibus, aliam interim aliamq; subinde sibi acquirens. Ipsa porrò elementa uelut fontes, quatuor tantum sunt, promiscua uero illa formas, uarietates, nomina mille tenent, ut quæ minimo momento utroq; recidunt, uel eò unde uenerunt, uel quò meare instituebant. Potest enim (exempli gratia) lutũ uel terræ, uel aquæ uicinius esse, prout dilutius, astrictius ue sit: potest uapor uel humidior esse, uel siccior, prout aquæ aëriue propius accedit, qui gradus iam sunt propemodum infiniti. Igitur quoties intra fines suos elementa stant, tranquillitatem mundus habet. cum agitantur, & alterum in alterum parte sui aliqua migrat (quod assidue fit) agitari mundum quoq; necesse est, uel calore, uel humore, uel spiritu nimio redundante. Hæ uices mũdi sunt, nullo momento consistentes, quas natura circum terram agitat, quibusq; continuo instauratur, & ad æqualitatem reducitur, legem & fœdus positũ elementis seruans. Hæc illa tam multiplex mundi uariabilis facies, ut mirum sit rationem hic aliquam ueteres inuenire potuisse. Nunc fœda pluuijs, tristis nebulis, fluctuãs uento, tota adeo, ut nulla cœli parte oculis potiri liceat, toto nubibus intercepto, ac tantum non nocte ingruente, etiam cum horrore & sonitu nubium præteruolantium. Nũc uicissim liquida serenitate & puritate tanta, ut ne maculam quidem unam usquam conspicari possit. Nunc discolor, atq; id non solum

minimo

minimo temporis interuallo, sed persæpe eodem, hic quidem sudo cœlo, istic nubibus obducto. Verũ unus omniũ author est, obliquo cursu sol incedens. omnia quacunque accedere potest excoquens, purificans, serenans: qua non potest, spurca, sœda, nebulosa omnia relinquẽs. Sed et materia omnium una, ui solis, uel terra, uel aquis exhalatio prouocata, & in aliud elementũ iamiam meatura, ad formas omnigenas excipiendas, quauis cera paratior, in niuem, in grandinem, in uentum, in tonitru, in pruinam, in nebulam, in rorem, prout artificem calorem frigusue nacta est, leui sese momento transmutans. Nam quemadmodum è ligno ad focum posito uiridi quidem crassius, siccato uero tenuis fumus exhalat, ita sol ruditatem elementorum lacessens, terræ & maris præsertim, non desinit ad purum excoquere conari, in fumum, in puluerem, in ignẽ omnia redacturus, ni uapor terra editus ipsi continuo, mediæ regionis occursu, uelut extorta possessio restauretur. Hæc igitur materia, hic opifex est, sed enim & officinam, & uas in quo id genus res coquuntur ostendere necesse est, si prius pauca de dispositione aëris, quam loci habet, dicamus in hunc locum seruata. Igitur summum aëra qua proxime cœlum est, accensum uicinitate syderum, & motus uiolentia esse oportet, eamq; rationem ob earum rerum uim, per longissimum interuallum obtinere. Sed & imum identidem calidum & æstuantem esse compertum est, nimirum terra lucem & radios solis excipiente, & reuerberante. quorum repercussus certum est quod igneam quandam uim habet. quæ ipsa quoq; ratio nunc quidem altius, nunc propius durat, prout sese radij refracti sublimius extulere. Ima igitur & summa aëris sunt

ris sunt calida. medium riget, & motu carens scilicet, cuius est natura calorem excitare, & repercussu radiorum, & uicinitate syderum. Mille præterea argumentis compertum est regionem ubi nubes consistunt, esse frigidissimam, cum nihil aliud quàm luce syderum illustretur, caloris uero causam nullam habens, frigoris habeat maximam, nempe summo & imo calidis, & æstuãtibus, in medium frigore per ἀντιπαρίσασιν coacto. Officina igitur quam diximus sic habet. Nunc orbes tres intra sese inuolutas cogitemus, primum terræ, qui fundi instar ima tenet, post hunc aëris proximã regionem calidam, recipiendis uaporibus factã, & huius uasis uelut partes inanes. Post iam ueluti operculum frigidam illam, quæ exeuntem à terra uaporem humidum & calidum, cum primum huc appulit cohibeat, nec lõgius euagari sinat. Accedit, hinc quidem septentrio frigoris ui, illinc meridies, caloris cætera claudentes. Postremum ortus solis aduentu suo omnem uaporum turbam ante se agens. Hæc mundi latera sunt, in quauis plaga eandem inter se, & ad subiectas terras rationem seruantia, imum summum, dextrum, sinistrum, ante, retro. intra quæ omnis imperfectiorum mixtionum diuersitas peragatur oportet. Nec ullam firmitudinem, aut rigiditatem maiorem fingere opus est, unde tanta cum ui uenti, fulmina, nymbi, grandines præcipitentur, non murus enim aheneus quicquam melius seruet, quàm contrarium contrario cohibetur. Nihilq; periculi est, ne uapor calidus, humidus, uel regionis frigidæ, uel septentrionis latus perrumpat, multo sanè minus quàm si ferro includatur, quantisper contrarium contrario natura infestum est. Ergo uel soluitur istuc euadens, dissipatoq;

toq; calore humidum in terram remittit: uel inde in locum alium repellitur: uel si minus tener est, & formari nõdum fert, in nubes cogitur: uel comprehensus istic inuolutusq; decoquitur in grãdines. Sæpe etiam nocturno frigore circa terram excipitur uixdum iter ingressus, conuertiturq; in rorem. Sæpe inter relabendum, in floccos agitando formatur. Quæ omnia uel pro caloris & frigoris artificum scilicet rerum illarum ui & ingenio, uel pro materie modulo diuerse fiunt. Atq; hæc de altero genere. Genus alterum sicci scilicet & subtilioris spiritus, mirãda ciet multo maiora: infestioris scilicet illi quam diximus, mediæ regioni. Vel enim istinc repellitur uiolenter, & locũ nusquã inueniens fluctuat tantisper, dum eò paulatim inclinet, quo alioqui calore facifcens alibi mundi latus, ultro uocat, trahitq;, duplicem iam motus causam nactus: hinc scilicet infestum & aduersum frigus, istinc ultro pellicientem æstum, tãta cum ui per tanta terrarum interualla fertur. uentorum enim uim nemo est qui ignoret. Quod idem à sinubus & montibus fit, quoties similis dispositio accessit, quanquam flatu benigniore. uel rursus ob subtilitatem suam intimius in illam sese penetrans, uimq; suam tanto magis intra se colligens, quanto maiori frigore circumuallatur, mox includi indignans, uiolantissime erumpere, & exitum sibi quærere parat, ut iam non connubium elementorũ, sed prælium rectius dici possit. Inclusus enim nubem intra quam est, aut nondũ rupit, sed murmure intus luctatur, tonitru uocant: aut aperit, sed findens tantũ, & uelut per rimam ignem ostendens: aut erumpit, sed citra ignem, idq; uel dissipata prorsus nube, utputa tenuiore, θύελλα græcis dicitur, uel specu quidem nubis profun- Plin.2

m diore

diore, exitu uero augusto, & meatu tortuoso exiens uortices agit, aut contra specu profundo minus, sed exitu liberiore cursum usq; in terram magno cum impetu promittit. Quod si erumpat ignem quoq; is, si uerus est, fulmen, si flamma & incēdium tantū, Prester uocatur. nec est diuersa spiritus intra terræ uiscera inclusi ratio, omnem illam motuum uarietatem, uel specu intra quod est, uel meatu unde erumpit formante. De his porrò quæ uel spectrum præ se ferunt tantum, uel in sublimi uere emicāt, quia magna opinionum incōstantia est, præstiat ipsos autores, atq; eos ut quisque fide optima de natura scripsit audire. Hæc hactenus, nunc ad institutum redeamus. Primum omniū qui obsecro uis aquarum tanta sublimis pendet, & grauis imbribus nubes libero cœlo libratur, mox impetu tanto ruitura, & late terrā omnem subiectā rigatura? Quo pacto intra sinus tam molles aquæ continent se, in illas nubium moles uelut utres glomeratæ? aut quomodo grauida nimbis uolatū illum peragit? ipsa uero figurarū quas pingunt, & colorum diuersitas, quibus uerbis explicari potest? trahuntur mille modis, angulosæ tamen nūquam, sinuosæ semper, & uelut inuolutæ accumulatæq; sæpe altissimarum alpium instar fastigiatæ, nunc aureæ, nunc rubentes, nūc atræ, nunc candorem omnem superantes. Sed & motus ipse mirus est, nunc sursum scandūt, nunc in contrarium, nunc inter se concurrunt, nunc aliò alioq;, aliæ & aliæ tendunt. est etiam cum sereno per cætera cœlo subito emergunt, & mox è conspectu rursus euanescūt. Ociosus uideri naturæ ludus superuacuusq; possit, ni usum tā præsentem terræ experirentur. Receptacula pluuiarū sunt, ad præstantissimam necessitatem instituta, scilicet

haustas

haustas conceptasq; pluuias, qua terræ humoribus in præsentiarum nimis saturæ abundant, uel hinc auehũt aliò, uel huc aliunde important. quo loco uentorum etiã usum uidemus, nubium uehiculum, ad suum terris uelut commeatum in tempore, idq; ab omni mũdi parte, & quocũq; uorsus suppeditandum. Quis prædicare prouidentiam potest satis? nam quæ uis uel æstu fatiscenti, rimasq; agenti terræ, & omni iam ope sua destitutæ succurrat, nisi per octingenta sæpe miliaria nubes largo pluuiarum aduentu recreet cuncta nascentia: uel contrà, redundanti & diuina pluuia natanti quod remedium sit, ni serenator aliquis uentus nitori suo & cœlum restituat, & terras serenet? Igitur pluuia rigandis terris aquam, nubes autem uas qua conuehantur, uentus currum uehiculumq; præbet. Equi sunt necessitas, gubernator uero lex naturæ. Hinc ille diues terræ proueniens est & alimentũ, in quo dubium utrum magis necessarium sit, an ut in tempore sitienti detur, an ut luxurianti subtrahatur, tam æstu, quàm humoribus nimis fructus haurientibus, quod utrunq; his nubium uentorumq; momentis lex naturæ mira ratione curauit. adeo frustra uerbis quisquam necessitatem rerum illarum ostendere conetur, quarum nos uix usum aliquem uidemus. Sed fulmina quid? quid terribilis tonitruum sonitus? ad quos tam late roborant, & cõtremiscunt terræ? quid ignis ille, tam longa regionum plaga emicans, & cœlum intus omne uelut accensum ostendens? quid minæ, quid terrores isti sibi uolunt? quem usum mundo & terris ferunt? quid terrarum cõcussus & tremores? Satis est fortasse (quo de mox dicemus) quod belligerantium de finibus & æquum inter se distribuentum elemẽtorum uim isti

tam uiolenti motus declarant. Quomodo enim minoribus uiribus mundus cum laborat restituatur? homines humi repens animalculum, minutissimæ partis minima particula, cum inter se bellis expostulant, & nisi armis obtineri iustitia non potest, strepitum concitant aliquem, quid elementa mũdi putemus? Quales concursus credamus? Sed est causa præterea alia. Neq; enim nõ in omnia prouidentia respexit, cum hæc meditaretur. stupere naturæ maiestatem oportuit hominem, & contremiscere supra se positũ mundum. tum etiam luxuriem ex benignitate naturæ natam, coherceri, & cupiditatem moderari. Itaq; uites, fruges, ruri omnia, sæpe grandine, sæpe tempestatibus sub ipsam iam messem, sub ipsam uindemiam contunduntur. En mirum ad frugalitatem docendam, & retundendam luxuriẽ, homini documentũ. Iam si nusquã incendia erumpant, nusquam maria inuadant, si immota terra semper stet, concutiq; nesciat, uel hanc partem stabilem sciens hominum temeritas, contemnere mortalitatem suam possit. Igitur pendere à prouidentiæ legibus per omnia, & in omnibus rebus docemur. inter prælianti a inter se elementa posito homine, & uicibus mundi semper obnoxio.

Atq; ut in uniuersum dicam.) Elementorum ratio bifariam considerari debet, & quatenus animantium nascentumq; salutem respiciunt, & quatenus sese ac mũdum. De posteriore parte hic locus est. Eorum uim figuris & similitudinibus Plato exprimere conatus est. Aristoteles uero profundius naturæ cognitionem ingressus, & numerum ostendit & proprietates, id est, cur nec plura sint, & cur huiusmodi, principem haud dubie ad persequenda cætera locum. Mira prouidentia, quæ sic composuit mũdum,

ut ipsius

ut ipsius certa primordia, cum subsistere singula per se nõ possent, ex seinuicem assidue reficerentur. Ignem demus solum, quod erit igni fomentum? Ergo conflagratis omnibus ne ignis quidem subsistet. Aër ni elementi proximi calore suscitaretur, incitaretúq;, in nubes densatus degeneraret, mox in aquas. Igitur ignis & aër proxime composita sunt, alter alterius recreamentum, aëre uelut copiosa materia subiecto, unde summa & proxima cœlo pars ardens gigneretur. Vt enim nunquam spiritus uitalis cordi cerebroúe, quantisper ad purum excoctus sanguis est, desit, sic nunquam desit igni, quantisper immensitas aëris est proxime substrata. Hunc lambit, hunc in naturam suam cõtinuo uertit ignis, aër contrà & accenditur, & in ignẽ assiduè transit. Quod si nullam extra se aër ipse quoq; subiectam materiam habeat, consumi statim ignis uicinitate & accendi totum necesse sit. Ergo quæ & ipsi instaurãdo, & per hunc igni nutriendo sufficerent, crassa terrarum & marium corpora, immenso uapore plena, subiecta sunt, absq; mora assidue suppetentia, quantumcunq; usus illius requirit. Ac sic quidem earum rerum quæ omnem in mũdo agendi uim habent, altera, calor scilicet ad extrema naturæ uariabilis positus, in omnia cætera se profert, per ennitatis rationem habens, & motum uicinitatemq; siderum, unde est accensus semper, & aërem in quem grassetur, proxime coniunctum. Aër uero ipse terras & aquas. Sed & terra, & maria æquè magno conatu partes suas tuentur, frigoris ui, ni ignis obstet, omnia in se conuersura. Tantis sinubus, tam ingẽti, tam spissa, pressáq; & coacta mole sese ab omni caloris & ignis hostili incursu defendunt, imperiumq; stabiliũt. Sed idem aër, ut ignis uio-

lentiam refrigerat, sic frigoris perpetui malitiã, quo minus in omnia propagetur coercet. hinc illinc extremis partibus, morib. sese utriusq; accõmodãs. in summis igneus & feruens, in imis, caliginosus & ater. Itaq; dũ seruit utriq; obsequio suo uelut deuinctum utrunq; lenit. Ergo nec exurere ignis, nec terra in caliginem & tenebras omnia uertere potest, dum dissidentibus maxime inter se mundi partibus, ac ob id maxime etiam dissitis, suprema igne, infima terris & aquis tenentibus, medium aër sese infestis interponit, utrunque utriq; in mundo tolerabilem reddens. Interea illa elementorum inter se dissidentium contentio assidue naturam instaurat & renouat, alias aliasq; rerũ formas producens. Certum est enim quod ignis, quisquis tandem est, siue elementaris, siue solaris ille, terras calore lacescens, præter partes eas quibus tum fungendo, mundũ seruat, obiter etiam è subiecto solo tepido, humidoq; nascentia omnia producit. Vt enim ex circumstanti natiuo calore, & in uuluam coniecto semine animans fit, sic cætera omnia quæcunq; nascuntur, caloris & humoris coitione fiunt. Hoc igitur pacto ignis & terræ aquarumq;, id est caloris et frigoris, tã inter se procul dissitorũ, æque magna in mundo peruicatia & stabilitate, & aëris intercessu complexuq; medio, simul & in ortu occasuq; mundus assidue est, assidue renouatur, nec interit tamen unquam, naturæ saltem præsente lege: & illarum contentione cætera omnia producuntur. Vbi etiam istue obseruatione dignum est, quod illarum mundi uicium, absq; eo ut mundus ipse quidquam patiatur, libertas & habenæ tantũ patent, ut possit genus omne animantum, elementorum rixa perire, nihil ipsis interim quicquam accipientibus mali.

Sic

Sic mundum è diluuio superstitem fuisse, elementa ad æquilibrium reducta, toto interim genere animantũ consumpto uidemus. Sed hæc est uelut demensa & stataria elementorum inter se lex, hæ factionis illius tantummodo partes, quæ prout siderum conspiratione iuuantur, ita superant uincuntq́. Vbi illud mirandum est, quod diuitius elementorum rixam sidera non fouent, sed uelut arbitri honorary ac dignitatis suæ planè memores iudices, ad usum mundi ac publicam omnium necessitatem tantum, nunc has, nunc illas erigunt, iuuantq́ partes. ab omniq́ hac ipsi quidem factione alieni, longius statim progrediuntur. Vbi excogitatos inexplicabili prouidentiæ consilio, illos in planetarum motibus appẽdices uidemus. quibus nunc ad nos demittuntur, nunc longius absistunt, nũc lente, nunc celeriter præteruehuntur, nunc etiam conuertuntur, prout præsens elementorum necessitas ratioq́ requirit. Itaq́ cum propius æstus & calor siderum, terris incumbit, uicta tellus improba obsequitur tandem, fructusq́ dat: cum recesserũt in glaciem, in caliginem rursus uertitur fructumq́ negat. quem quidem in usum illud mysterium naturæ totum eccentricitatis siderum est institutum. Videmus igitur si siderum uel plurium, uel potentiorũ uis aliqua ignea propius alicubi terras urgeat, æstuare mundum: sin humida, inundare. quorum neutrum ipsa per se elementorum uis posset, pari potestate in mundo locatorum, & ijsdem in locis manentum. Atqui sydera non solum circumeunt mundum, sed nunc alta, nunc humilia, nunc uicina, nunc dissita, nunc festinata, nunc lenta sunt, ex qua diuersitate illa etiam elementorum uelitatio uenit. Sic mundus uariabilis elementis, elementa sideri-

bus reguntur, formanturq́, & totum hoc quod naturam uocamus mutuis officijs & muneribus nixum, tanquam unum quoddam animans degit. Sol igitur uel unus, quoties terras nostras accessit, etiamsi in ecentro scandat interim, tamen quos ignes suscitat? ut terram hac quidem parte domat? Quo loco rursus cogitandum datur, quid euenturum sit terris nostris, si sol quo tempore uicinus maxime nobis est, eodem etiam in ecentro maxime sese demittat. Nempe rationem omnẽ orbis nostri mutari memorabiliter necesse sit. Luna contra spiritu & uelut haustu suo maria quacunq́ ingreditur & uerticibus imminet, aut mundi partem uertici oppositam pulsat, trahit, suspendit q́. Igitur eodem pacto cœli clementia terris omnibus paulatim suo cuiq́ se tempore aliter, aliterq́, quemadmodũ diuini uerbi & cœlestis doctrinæ pluuia impertit. Ac nõ solã faciem elementorũ sideriũ uis, quemadmodum diximus, uel ad mundi temperamentum, uel ad rerum generationes immutat disponitq́, sed proprietatem suam cuiq́ nascentium confert. Vnde illa tam multiplex rerum diuersitas est, figuris, formis, coloribus, modis deniq́ mille distincta, cœlo non minus, terris ipsis picturato.

Nam quicquid pulchritudine præditum.) Sequitur *operis iam totius, machinæq́ mundi quædam uelut æstimatio. Nam siue campum consideres in quo stat, non ipsis summis mentibus perceptibilis est. siue magnitudinẽ ipsius & circuitum, uix concipi mentis humanæ immensitate potest. siue formam, perfecta est undiq́ & omnibus præterea modis. siue partes, cœlum sunt & terra, siue absolutionẽ, sic est in quo nil ultra ne fingere quidẽ ulla in parte uel summa ratio potest, in quo ad unum omnia finem le-*

ge &

lege & ordine suo tendunt peruenuntq́. Deniq́ in quod solum omnis egregia, omnis splendida appellatio competat, nec ullus honestus titulus sit alienus. Nam in ipsum opificem nullus idoneus satis est, nec accipit ille nomen, quod quidem sit nobis compertum. Maximum, perfectissimum, pulcherrimum, accuratissimum, in quo necesse est manifeste opificis illius sapiẽtia cõspicue cernatur. Miracula celebrant in terris quædam, Aegypti labyrinthum præ cæteris, nulla re nisi ambagibus insignem, atq́ ijs inutilibus, nempe hominibus implicandis factum, præterea assidue restaurandum refugendumq́. At uero naturæ opus cõstitutum semel, ex se habet omnia quibus est opus, & omnem optionem longe rebus omnibus anteuertit, maiestate inexpectata, suauitate & pulchritudine omnem cogitationem supergrediente. utilitate inæstimabili, quanquã ad omnes omniũ usus multo locupletissime instructa, perfectum omnis absolutionis exemplar, à quo omnis nomenclatura gratiosa decerpitur. Lubet ueteris poëtæ eloquentiam hic aduocare, qui principem in hoc opere uim, regnantẽ naturã, uide quàm elegãtibus titulis insigniuit:

φύσι παμμήτιρα θεὰ, πολυμήχανοι μῆτιρ,
ἐγρανία, πρίσβειρα, πολύκτιτι δαῖμον ἄναστα,
παυδαμάτωρ, ἀδάματι, κυβιρνήτειρα, παναυγής,
παντοκράτειρα, τιτιμένα, παντοπίρατι πᾶσιν,
ἄρθιτι, πρωτογένεια, παλαίφατι, κυδιάνειρα,
εὐνυχία, πολύτειρι, σιλασφόρι, δαιμονοκάθικτε,
ἄψοφον ἀστραγάλοισι ποδῶν ἴχνος ἱλλίπουσα,
ἀγνὴ κοσμήτειρα θεῶν, ἀτελὴς τι τιλιυτή,
κοινὴ μὲν πάντεσσιν, ἀκοινώνητι δ' μούνοις,
αὐτοπάτωρ, ἀπάτωρ, ἀρετῇ πολύγηθι μεγίστη,

εὐάνθεια, πλόκιν, φιλία, πολύμικτι, δαῖμον,
ἥγεμόνη, πράντειρα, φιρίσβις, πάντροφε κούρη,
αὐτάρκεια, δίκη, χαρίτων πολυώνυμε πανδώ,
αἰδιρία, χθονία, καὶ ἀναλία μιδίουσα,
πικρὰ μὲν φαύλοισι, γλυκεῖα δὲ πειθομένοισι,
πάνσοφε, πανδώτειρα, πομίτρια, παμβασίλεια,
αὐξιτρόφων πίειρα, πιπαινομένων δὲ λύτειρα,
πάντων μὲν σὺ πατὴρ, μήτηρ, τροφὸς, ἠδὲ τιθήνος,
ὠκυλόχεια, μάχαιρα, πολύσπορος, ὠριὰς, ὁρμή,
παντοτιχνὶς, πλάτειρα, πολύκτιστι, πότνια δαῖμον,
ἀιδία, κυφοφόρε, πολύπειρε, πιρίφρων,
ἀιναὸν τροφόλογγε βοὸν ῥύμα δινεύουσα,
πάνφυτε, κυκλοτερὴς, ἀλλοτριομορφοδίαιτε,
ἔνδρονε, τιμήιστα, μόνη τὸ κρεῖν τιλίουσα,
σωμοδούχων ἐφόπιρθε, βαρυβριμέστατα κρατίστη,
ἄτρομε, πανδαμάτειρα, πίπρωμένη, αἶσα, πυρίπνοε,
ἀΐδιος ζωὴ, ἠδ' ἀθανάτων πρόνοια,
πάντα σοι ἐσὶ, τὰ πάντα σὺ γὰρ τάδε μούνη τύχαι.

Sed & opus ipsum,

κόσμε πατὴρ, σφαιρηδὸν ἑλιασύμβρος πιρὶ γαῖαν,
οἶκε θεῶν μακάρων, ῥόμβε δίνασιν ὁδεύων,
θρανίος, χθόνιός τε, φόλαξ πάντων πιριβλυβής,
ἐν πίρνοισιν, ἔχων φύσιως ἄτλητον ἀνάγκην,
κυανόχρως, ἀδάμαστε, παναίολε, αἰολόμορφε,
πανδίρκὴς, κρονότεκνε, μάκαρ πανυπέρτατε δαῖμον.

Vetus igitur sermo.) Sequitur altera iam pars longe ab illa diuersa. nam prior non solum admittit contemplationem sui, sed ultro inuitat, idq; partibus & modis omnibus, ut mirum sit tam paucos mortalium esse, qui in hac sint intenti. Ista uero supra omnem planè cogitationem est,

nem est, nec aditum ad se ullũ sublimitate sua cuiquã relinquit, omni ex parte immensa & imperuestigabilis. Nam æterno tenebrarum abysso omnis imbecillitas humana diuinitatis luce absistit. Huius æstimatio ex opere posito tãtum relinquitur quædam, ut quia tale opus est quale diximus, in quo omnis cogitatio terminetur & consummatur, ipsum opificem necesse sit supra omnem captum infinities existere. Colligi ratione potest, atq; id liquide. Statuam pictamúe tabulam aut opus scriptum cum uidimus numeris suis elaboratum & absolutum, miramur. Verum quia nec manus exequi aut æquare mentis aciem potest, nec ulla materia subtilitatem ingenij perferre, nunquam artifex quisquam uiuum illum conceptæ imaginis spiritum, qui animo residet, inferre in opus extra se positum potest. Itaq; ut omnem maxime industriam & diligentiam aduocet, tamen mortuum est opus omne, quodcunq; extra mentem artificis est, cum eo quod in animo cõcepit, collatũ, quodq; cogitatione peragit, & agitat intra sese. Vnde intelligitur differre residentem intus imaginem, & eam quæ foris ruditate materiæ expressa est, in immensum. motus licet & gestus quosdam sæpe peragãt machinæ ab opificibus excogitatæ. tamen quia ijs aguntur impressis, non suis, perinde est. Igitur disputationem longius iam transferamus. Motu agitur mens nostra (diuinissimum Dei opus, & mirandum maxime spectaculum) non suo, licet philosophorum plerique negent, sed impresso. Nam nec cœpit ex sese iam olim, & destituitur sæpe, non uolens. Est igitur ut statua artifici collata, sic mens; adeoq; tota hæc machina mundi, quanta quanta, opifici collata Deo. Atqui iamdudum istuc constitit, omnem expressam egressamq; imagi-

ginem ab ea unde in mente opificis decerpta est, tanquam mortuam rem à uiua differre. Vnde sequitur summā quālibet effectarum mentium & opus ipsum machinæ totius mundanæ, quādoquidem impresso motu agitur, & exemplar ideæ eius est, quæ in mente residet factoris, mortuū esse, & stupidum totum, si cum ipso magistro & architecto mundi conferatur. Sed sunt hæc propositi alterius, quæ uero huc spectant proprie, sunt ordine quatuor. Totum hoc quod mundum uocamus, nihil ex se quicquā esse, sed ex Deo omnia. Tum ab hoc administrari, regi, seruari, dirigi identidem per omnia. Deinde sine illius ulla fatigatione aut occupatione per placidam & æternam tranquillitatem sic omnia fieri quemadmodum uidemus. Postremum (qui locus huius instituti maxime proprius est) istam mundi administratricem uim quibus nominibus pro suo captu mortalis imbecillitas appellarit. Ac quāquam priores quidem duo loci controuersiam, nisi apud prorsus amentes non habent, sed nec tertius ille, tamen quia non potest humana imbecillitas quas res constanter in omni reliqua natura deprehendit, contrà persuadere sibi, corporeum quicquam scilicet, uel ab incorporeo, uel à non præsente, uel absq; nixu demq; conatuq; moueri posse, alterutrum aut infusum rebus Deum præsentemq; mundi administrationem obire, aut totum extra positū, & ab hac functione alienum esse, & mundum sibi ipsi totum permittere credit, quasi ab uno multa, eodem diuersa & contraria, à simplici multiplicia, immobili mobilia, locis dissito præsentia, nusquam comparente cōspicua, gubernari minime queant. Hos tam crassos persuasionum uulgarium errores, mirum est quàm apta proposito suo ratione, nempe profun-

pe profundioribus disputationibus ex industria temperante, similitudinibus ad hoc incredibili solertia conquisitis, & felicissima uerborum luce confutet. Sed ad similitudines priusquam uenimus, pauca prius in memoriam reuocanda sunt, nempe consertum mundum esse compage perpetua, sic ut est animantis cuiusuis natura corpus, nec quiequam usquam auulsum reperiri. In his dispositio & ordo sic habet, ut à medio ad summum progredienti omnia continuo diuiniora occurrant, unde fit, ut ipsi rerum autori locus summus sit attributus, scilicet rerũ ordinatione flagitãte. Nõ qui locus sit quisquã ubi uersetur, sed sicut ignẽ eo loci esse dicimus, unde meare calorem sentimus, sic cũ omnem maximam mũdi uim istinc uenire uideamus, huc manus, huc oculos, huc mentem tollimus, hic esse Deum credimus, sit ille licet extra omnem locum, tempus, modum, infinities infinitus. Igitur dense perpetuisq; uelut organis & machinis membrisq; in omnes partes opus hoc totum quod mundum uocamus intra summum orbem, quemadmodum Homeri Ilias intra nucis testulam conclusum, cohæret & implicitum est. Immensus autem architectus ipse, & extra quemadmodum diximus, omnem metam & terminum positus, machinæ sic assistit, ut moderetur & regat, unus omnia, simplex contraria, absens præsentia. Non credis. quid igitur si notarum & usurpatarum rerũ similitudine persuadeare? ut quod in cœtibus hominum, quod in te & abs teipso assidue fit, fieri & in mundo & à mundi opifice posse credas. Certe in omni uno corpore, in omni cœtu, in omni republica, in omni exercitu, in omni regno fit, ut unius consilio cætera regantur. imò nisi ab uno ne possint quidem. quid enim si ab alio aliud imperetur?

tur? quomodo imperium procedet? non in dubitationem, etiam in discrimen, quibus capescendum imperium est omnes adducentur? Ergo in omni ordinatione unum esse oportet in quod respiciant cætera, aut ut multa sint, unũ fieri, unius rationem subire necesse est. adeò planè est impossibile uel cogitare qui procedat imperium, nisi ab uno administratum. Nusquam exemplum clarius quàm in nobis ipsis est. Omnis enim intra nos dissensio ex eo fit, quia non est imperium penes unum, sed diuisi partem aliã aliud sibi uendicat, déq; summa rerum factiones inter se susq; déq; contendunt. Non obsequitur caro rationi, non ratio spiritui. Ergo triplicia edicta cum sint, prætores tres, tres iam eodem tempore, in eadem repub. duces, incertum est cui potissimum obtemperetur, unoquoq; sceptra sibi legitimo aliquo prætextu, titulóq; uendicante. hinc fit, ut sibi ipsi uita dissideat, seipsam fugiat, adeo ut inter deliberandum per æternam hæsitationem peragatur, nec quicquã constanter fiat. Sed negas ab incorporeo regi corpora. Crassum est, quando nihil celeritati tam obstat quàm corpus. Igitur si quid expediundum uel celerius uel longius sit, corpus euperemus exutum. animo uero locos & terrarum spacia percurrimus momento. Ad uim etiam longe corpus ualet minus, quando in omni natura, inclusa uis, & spiritus ille longe potentissimus est, moles autem corporea ignaua, truncáq;, spiritu impelli & promoueri opus habet. In quadrupede uidemus, cum dilapsus per effusum sanguinem uitalis ille spiritus est, ruit iacetq; moles, nil ossium duritia, nil tendonum, nil uinculorum tenacitas, nil musculorum pulpa frequens potest. Ac quod supra diximus, omne quod præficiatur regatq; cætera, unum necessario

cessario uideri, sic istuc certum est, idipsum nisi incorporeum esse non posse. Siquidem enim uis est quæ regit corpus, & corpus nullũ subire ingrediq; corpus potest, oportet esse quodcunq; regit corpus, incorporeum. Cibus ipse ingestus, non solum non confert corpori, quantisper corpus & saburra est, sed est etiam molestus, uentremq; grauat. Ergo in spiritum uertatur oportet, siquidem commodaturus est corpori. Et legatus de re aliqua missus, quantisper oculis tantum cernitur, necdum consilium principis sui hominum animis instillauit, signum est & statua magis quàm legatus. adeo nec imperare, nec imperiũ exequi aut expedire quicquam mole corporea licet, quæ organum rebus agendis est tantum, ui omni menti & spiritui commissa. Sed cohærent, inquis, hic membra, dense connexa sunt, & corpus est unum coniunctumq; quod uis illa regit. Atqui regem magnum legisti cum totius Asiæ imperium teneret, & ipse in Ecbatanis sedens nusquam moueret pedem, ad hæc nulli mortali, nisi familiaribus paucis accessibilis, ut nuncios uno die ad fines usq; imperij & emittere, & recipere solitus sit. Memorabile institutum, si ad regum cæterorum oscitantiam conferatur, si ad summum illum, minus est quàm cum somnium cum re ipsa cõposuisti. Ergo si hominum industria tanti regni tãta cum celeritate quicquid incidisset obeundi uiam inuenit, de diuina quid dubitemus? Quid quod diuina hæc fuit? Prophetæ sanè testantur. Ego efficiam, inquit (de Medis loquens) ut omnis exercitus unius uiri instar sit, id est tam expedite quàm articuli corporis unius, animi iussa, imperium capessat. Quod ipsum qui Alexandri victoriarum rationem colligunt, de eius exercitu scriptum reliquere, milite

Plato lib. 10 de repub.

Hierem. 6

milite tanquam membris usum suis. Et Ezechiel omnem magni regis exercitum sic quemadmodum currum unum consertum habenis diuini spiritus rectum iri promittit. Illud igitur siue superbæ affectionis institutum, quo numinis loco sese constituens, etiam pernicitate diuinum quiddam affectauit: siue prouidentiæ cuiusdam, ad moderandum tantum imperium necessariæ, fuit, dispositi per certa interualla homines, quatenus exaudiri clamantis uox posset, uocis celeritatem in exequenda legatione propemodum assequebantur, cum, quæ ex alterius quisq; clamore percepisset, illico conuersus clamore simili transmitteret alteri. En immotum & nusquam comparentem, cuius consilio tam late tum orbis gubernabatur, cuius autoritate & potentia conatus tot regum ineludebãtur. Nec est cur hic obijcias, aliquo tamen loco fuisse unde primũ ab illo imperium in cæteros paulatim deriuaretur. Nam quid legem dicemus quæ cum nullo in loco sit uis eadem, aliam aliamq; in omnibus potestatẽ, suam interim in unoquoq; obtinet. In hoc conscientiam prauam, in illo uirtutem. In alio rursus gloriæ consequendæ spem & uitæ totius alacritatem, in alio abiectionẽ animi, & rerum omnium desperationem. Est etiam quod minime illa quidem instituit, quibus uiam ad uicia patefacit. adeo non est noua res, ab uno atq; eo procul omni hominum conspectu remoto, diuersam uim ostendi. Nam ipsa quidem lex quatenus æri incisa, pro rostris fixa stat, uim nullam dum exercet: uerum ubi translata in hominũ animos & cogitationes, uelut semen sparsum fibras primum iacit, mox fructus profert, hic uidere est lex quid possit. Verum enimuero etiam hic est quod impediat reputantem. neq; enim pariter con-

discitur

discitur imbibitur q̃ lex, sed quãquam tardius alius, alius celerius, omnes tamen mora quadã interposita, primum legendo, mox cogitando, postremo sententiam de lege ferendo, sic tandẽ illos quos diximus tam uarios ex eodem seminario fructus ædunt. Atqui naturam cieri continuo uidemus, momento in aliam aliamq̃ formã mutari. nempe eodem mundi motu, & eodẽ planè tempore, sidera quædam scandere, quædam demitti, quædam retro ire, quædam progredi, ad primum statim extimi cœli nutum constat. Ad hæc occurrere rudiore primũ imagine, sed uera tamen licet. Certe enim qui consecuti numeros iam sunt, & saltando modos præscriptos imitari didicerunt, statim ut innuit præsul ille, ad unumquenq̃ nutum, atq̃ eum leuissimum mouentur. Quid classici uox subito ut intonuit, quos gestus, & quàm uarios momento per exercitum ciet? Vna sit uox buccinæ licet, nec gestibus ipsa, nec modis uariata, repente tamen non solum mouet hominũ tantum, sed in ordinem præterea disponit. Atq̃ hæc quidem hactenus omnia, ut ab illa perfecta naturæ administratione plurimũ distent, animæ rationalis & humanæ mentis uis, cuius consuetudinem domesticã experimur & fruimur tamdiu, quid obsecro à mundi administratione differt, aut qua re relinquitur tandem? Ille igitur admirandus & uere diuinus spiritus, dubium quo loco intra nos residens, ut cuius locus nullus capax sit, omnia quam late machinula corporis patet potẽter explens, quot, quàm uarias, quàm admirandas functiones, eodem minimoq̃ temporis articulo peragit? atq̃ id in rebus innumerabilibus. Loquendum est, non solum uenientem aëra format in sonum, & mox dispositis instrumentis in articulos, sed sensa

interim quæ uoci uerbisq; uelut materiam subiciat, intra pectus molitur. Vtrunq; uarietate & ambagibus immensis, quando non pauciores flexus in uoce quæ auribus excipitur, quam in ijs quæ animo intelliguntur sensis effingit. quorum rursus utrunq; uel cogitatione metiri impossibile est, ipsa licet discrimmandæ uocis organa, quæ intra os disposita sunt sint numero pauca. Quis enim tam leuia momenta, quibus inter se nationum tot linguæ strepentes differunt, omnia numerare possit? nam cogitationũ quidem, quas animus uersat, numerum immensum esse apud omnes est in confesso. Atqui hæc functionum uix minima pars est, tã multiplex imperiũ habet uel in uulgaribus rebus. Deambulãdo ingreditur, mouetq; corpus, simul prospicit sibi, consilium de rebus suis captat, alimenta conficit, sensibus omnibus interim accõmoda sibi quærens. quẽ igitur articulum toto corpore dabis, qui non ad huius nutum quemlibet exiliat momẽto. Imperita utriuis manuũ, præsto est subito, siue est lubricum & molle, siue angulosum & durum comprehendendum, in omnes figurarũ modos, etiam gestiendo digitos transformat. Scilicet in omni re priusquam quicquam natura imperitarit, multo ante formata habet instrumenta, distributa munera, disposita locis densẽq; sese excipiẽtia ministeria, ut uel innuenti tantum præsto quidq; sit. Itaque ille ab imo pectore sonus oriens, per gutturis angusta uelut cannalem procedens in uocem formatur, quæ cauo oris excipitur, & ad illam uarietatem locum istic spatiumq; consequitur, lingua ad hoc suspensa diuiditur & articulatur, nũc ad palati summa, nunc ad extrema labra, nunc ad ipsos dentes præcisa finitaq; quæ uel sola persequi, immensæ cuiusdam subtilitatis

litatis est. adeo mira uocis & loquelæ humanæ officina est, si quis recte perpendat. Et hanc tamen cum sic fundat rector spiritus ille, ut in unaquaque propemodum syllaba sensum peculiarem ostendat, & gratiam quandam affectet, ita tamen celeriter conficit omnia, & expeditè, ut ex infinitis hominibus uix pauci sint, qui diuersitatem hic aliquam notare possint, cum sit nusquam maior. Ecce imperium, quod intra mundum minorem illum corporis humani peragit mens, tam perfectum, tam multiplex, tam uarium, tam absolutũ, cum sit ipsa una simplexq́, & extra omnem locum intelligatur. ut si quis quatuor pluráue eodẽ è sinu, figuris inter se discrepantia corpora, columnam, tesseram, pyramidem, globum effundat. eũ motus uim impetumq́ ab eo qui effudit accipiãt, formam rationemq́ quam in motu tenent, à sua quidq́ figura obtinebunt. Globus minima qualibet inuitatiuncula in quamlibet etiam partem moueri paratus est, ac si locus detur sic ut aqua per infinita decurrere. Cubus ne propelli quidẽ patitur, sed motum indignando exilit impulsus, mox recumbit. Pyramis utcunq́ insistas, in orbem continuo recurrit, & quæ moueri prompta uidetur, nusquam tamen quam quo ipsi lubitum est mouetur. Columna ut est in unam partem æque etiam globo uolubilis, sic in alteram, nisi summa ui moueri nequit. En figuras corporum quatuor ab uno simplicíq́ principio motas, quorum hoc quidem & in rectum & in circulum, sed utrunq́ quoquo uersus, alterum in circulum tantum, tertium in rectum, sed unam modo in partem, quartum nusquam nisi uiolenter impulsum natura mouetur. Cœli syderumq́ motus eodem pacto in circulum est sic natura, quẽadmodum ignis aëris q́

risq; sursum, terræ & aquarum deorsum, & incitata, non aliter quàm ipsorum natura fert, mouentur.

Vnus porrò deus cum sit.) A *summis præcipuisq; & maxime mirabilibus rebus omnibus nomen opifex trahit. Fulmina, tonitrua, tempestatesq; subitas, & id genus res cæteras miramur, quia summa naturæ ope fiant. hinc deo rerum tantarum causam non immerito ascribentes, fulminatorem, tonãtem, pluuium, serenatorem, & id genus innumerabilibus nominibus uocamus, iactatis passim notisq;. Sed sunt quæ præ cæteris eminẽt, ut cum* ξένια καὶ δίκα, *totum huic uitæ beneficium referentes, cœlestem, terrenũ, seruatoremq; uocant. Et quæ reconditam quandam sapientiam habent,* μοῖραν, πεπρωμένην, δίκην, ἀνάγκην. *Nam quia in tota rerum uniuersitate distributa sua singulis officia uidemus, & sortem datam, nec fungi alterum alterius officio posse, aut in opus succedere, sed suis quæque in locis consistere,* μοῖρα *recte hæc ita digerens uis dicta est. Ad hæc quoniam series rerum est concatenata quædam, causamq; aliam alia uelut funiculo trahit, & futurum esse necesse est, quicquid præsentia consequetur, eandem illam fatalem seriem nominarũt. Sed &* δίκην *in rerum natura uersari, uel usus ipse monstrat. Siquidem enim naturæ lex in omnibus quædam est, modusq; & ratio qua quidq; recte fit, oportet quicquid contra legem, contra modum, contraq; naturæ ius sit factum,* τῇ δίκῃ *obnoxium iam, pœnam subire. Excessit diæta modum, & sibi indulgens crapula iniuriã socijs membris fecit, moribus suis omnia cætera grauans, dum maiori iam conatu huius petulantiæ faciendum est satis. Et tamen membrũ nullum, quanquam molestia afficitur, magis quàm ipsa gula punitur.*

Rictus

Rictus undans, & natante saliua plenus ipsam corrumpit. Nec modus, omne etiam in saporibus iudicium amittitur. Hinc corrupta pro synceris ascisciuntur, caditq; corporis status. Quæ maior libidini & uoluptati statui pœna potest, quàm cum iam nullus in toto corpore superest locus, morbis & ægritudinibus & doloribus omnia occupantibus, ipsa uero tota foris profligata? Male quis liberos educauit, habet inobsequentes, graui & acerba satis arbitror pœna. Tum quibus id iucundum fuit, uicini, ciuesúe, pestem illam aut ferre coguntur, aut cum reipub. ignominia plerunq; etiam detrimento tollere. Eodem in cæteris pacto quicquid modum rationemq; & legem naturæ supergreditur, in id incurrit quod contra legem, cõtra naturæ modum est, graue & sibi primum omnium, & coniunctis omnibus iniurium. Hæc igitur illa δίκη est, rectitudo naturæ, quæ statim ut delinquitur secuta, pœnam irrogat. Inde illa sequitur quam ἀνάγκην dicũt, nihil aliud quàm τῆς δίκης irremissibilis pœna existẽs, res præsertim malis nota. nam bonis quidem, qui naturæ ordinem quocunq; ducit consequendum seruandumq; intelligũt, & hoc unum curant, ut ab huius imperio ne quid discedãt, nihil periculi ab illa inexorabili necessitate est, cui ultro sese submittunt dedunt q;. Malos uero, quia cõtrà tendunt, & studijs in diuersum feruntur, expectantq; dum ipsorũ moribus natura rerum submittat sese, bellum insanum gerentes scilicet, necessitatem experiri, & eam cõtinuo obuiam habere necesse est. Cũ nihil aduersus naturã conando proficiant. Vnde etiã istuc liquet, quod multos mortales sollicitos habet, cum prouidentia mundi bonorum cõsilia minime pugnare, fatumq; & sapientum prospicientiam sta-

re simul posse. Nam quisquis in naturæ legem consilio suo insinuat sese, hic quia eodem cum prouidentia tendit, secunda & ex uoto fluentia omnia comperiet. Malis contra longe secus omnia euenient, quibus lis est cum ipsa naturæ lege & ordinatione perpetua quædam suscepta. Atq; hæ quidem proprie radices illæ sunt, unde iustitia humana pullulat, unde leges, unde supplicia & pœnæ, natura prius scilicet omnia docente. Sic enim iudicium natura exercet, ut τῇ δίκῃ quicquid peccatum est, nõ tam puniat, quàm commoneat coarguatq;, & ad frugem reuocet, resipiscere iubens, ostendensq; principio statim si digredi ab ipsius lege pergas, quãtum periculi sit, & quorsum res euadat. Equidem à naturæ ordine, cum uarie discedant, ἐς ἀνάγκην incidunt ij, qui indignationem naturæ, quanquã sæpe experti, non ante tamen legibus ipsius obsequuntur, quàm coacti. Vbi quod peccantibus δίκη fuit hactenus, ea peruicacibus & iam bellum naturæ inferentibus ἀνάγκη fit. Natura docet nihil esse tuum, nudum enim gignit, quæcunq; tua fecit tibiq; largita est, ad communem utilitatem adferre, & cum id feceris, rursus omnia ponere iubet. Quæsitas opes cumulare in immensum, legum naturæ oblitus uis, & eas nulli utiles, sed nec tibi defodiendo reddere, ac cum te iam uita destituat, non amittere. Ergo post pœnam, quam ob istas tot iniurias iuste natura inflixit, omnium scilicet inuidiã, uitam inter opes medias tristem semper & egenam, & plus quàm seruilem, quãdo ijs omnibus nihil te castigando profecit, è matre carnifex & tortrix improbitatis tuæ fit. Vita, quam pro acerui congesti magnitudine longam instituebas, spoliat inuitũ. aceruos ipsos auri animam & cor tuum eripit inuito, & quo

nihil

nihil tristius cogitari potest, distribuit ingratis & tibi infestis (nam cui animum amando donare potuisses, qui ne aurum quidem potuisti?) inuito te & animam adhuc inter tormenta curarum illarum frustra agitante uexantéq; mox cadauer omnibus execrabile proijcit, omnem tui memoriam quamcitissime ex omnium hominum animis tollit. Dira cogitatu res & horribilis, clementiam naturæ in tantam propemodum rabiem cõuerti. Sic est. huc illam hominum peruicacia adducit. Nam est eadem cum clementissima parens, tum seuerissima & rigidissima iustitiæ totius custos. Nec sæua minus pœna, minus sæui exitus consequũtur, quocunq; genere naturæ æqualitatem peruicaciter cõtemnentes. Ab imperio & gloriæ sede tyrãnos æque crudelibus modis deturbat. Ac nõ solum nullus in omni natura locus est, in quo grassari delitescereue uis aut iniquitas ulla impune possit, sed nec momẽtum pœnam diu differt. Insequitur è uestigio peccantem, & sese inuitis ingerit, non solum in oculos, in conspectus hominum, sed in præcordia, in mentes, in conscientias ipsas inuadit. Sed nos quibus naturæ bonitas etiam, è tam mirando cœli terræ spectaculo, perspecta esse debet (nam elegantia & pulchritudo nemini ignota esse potest) tam benigna manu, tam leniter ducentem præeuntemq; pari studio, pari se dulitate secuti, tam pijs monitis placide obtemperemus. Durum sit fortasse, si uel non parens obsequentibus sibi sit, eadem & mater, uel non ueris beneficijs cumulet suos, uel aliã beatæ in terris felicisq; uitæ uia relicta sit, quàm legibus, quibus orbem totum prouidentia regit, quasq; constanter in rebus omnibus impressit obtemperandi. Nunc uero quid luculentum, quid conspicuum, quid frugiferũ,

quid

quid expeditum rectumq; & simplex magis sit, legibus naturæ, quas qui non uidet, cæcus est & amens, qui non seruat colitq;, insanus & furiosus. quarum uis & longa munificentia & circum, & intra nos, & undiq; tanta cum benignitate nobis in locis omnibus, omni tẽpore, læta perfecta absolutaq; occurrit.

ANNOTATIONVM IN ARISTOTELIS *libellum de Mundo, Simone Grynæo authore, finis.*

ΑΡΙΣΤΟΤΕ-

ΑΡΙΣΤΟΤΕ

ΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΚΟΣΜΟΥ.

ΠΟΛΛΑΚΙΣ μὲν ἔμοιγε θεῖ-
ον τι καὶ δαιμόνιον ὄντως χρῆ-
μα ὦ Αλέξανδρε, ἡ φιλοσο-
φία ἔδοξεν εἶναι, μάλισα δὲ
ἐν οἷς μόνη διαραμένη πρὸς
τὴν τῶν ὄντων θέαν, ἐσπουδα-
σε γνῶναι τὴν ἐν αὐτοῖς ἀλή-
θειαν. καὶ τῶν ἄλλων ταύτης ἀποσάντων διὰ τὸ ὕψος
καὶ τὸ μέγεθος, αὕτη τὸ πρᾶγμα ἐκέδεισεν, οὐδ' αὐ-
τὴν τῶν κολίσων ἀπηξίωσεν, ἀλλὰ καὶ συγγενεσάτην
ἑαυτῇ καὶ μάλισα πρέπουσαν ἐνόμισεν εἶναι τὴν ἐκεί-
νων μάθησιν. ἐπειδὴ γὰρ οὐχ οἷόν τε ἦν τῷ σώματι
εἰς τὸν οὐράνιον ἀφικέσθαι τόπον, καὶ τὴν γῆν ἐκλι-
πόντα τὸν οὐράνιον ἐκεῖνον χῶρον κατοπτεῦσαι, κα-
θάπερ οἱ ἀνόητοί ποτε ἐπενόουν ἁλωάσθαι, ἡ γοῦν ψυ-
χὴ διὰ φιλοσοφίας λαβοῦσα ἡγεμόνα τὸν νοῦν, ἐπε-
ραιώθη, καὶ ὀξεδέρκησεν, ἀκοπιασόν τινα ὁδὸν εὑρο-
σα, καὶ τὰ πλεῖσον ἀλλήλων ἀφεστῶτα τοῖς τόποις, τῇ
διανοίᾳ συνεφρόνησε. ῥαδίως οἶμαι τὰ συγγενῆ γνω-
ρίσασα, καὶ θείῳ ψυχῆς ὄμματι τὰ θεῖα καταλαβοῦ-
σα, τοῖς τε ἀνθρώποις προφητεύουσα. τοῦτο δὲ ἔπα-
θε, καθ' ὅσον οἱόν τε ἦν πᾶσιν ἀφθόνως μεταδοῦναι
βουληθεῖσα, τῶν παρ' αὐτῆς τιμίων. διὸ καὶ τοὺς μετὰ

σπουδῆς διαγράψαντας ἡμῖν ἑνὸς τόπου φύσιν, ἢ μιᾶς σχῆμα πόλεως, ἢ ποταμοῦ μέγεθος, ἢ ὄρους κάλλος, οἷά τινες ἤδη πεποιήκασιν φράζοντες, οἱ μὲν, τὴν Ὄασαν, οἱ δὲ τὴν Νύσαν, οἱ δὲ τὸ Κωρύκειον ἄντρον, οἱ δὲ ὁτιοῦν ἔτυχε τῶν ὅσα μέρους, οἰκτίσειεν ἄντις τῆς μικροψυχίας, τὰ τυχόντα ἐκπεπληγμένους, καὶ μέγα φρονοῦντας ὅσα θεωρίαν μικρᾶ, τοῦτο δὲ πάσχουσι διὰ τὸ ἀθέατοι τῶν κρειττόνων εἶναι. λέγω δὲ κόσμους καὶ τῶν ἐν κόσμῳ μεγίστων. οὐδέποτε γὰρ ἂν τούτοις γνησίως ἐπισκήσαντες, ἐθαύμαζόντι τῶν ἄλλων, ἀλλὰ πάντα, αὐτοῖς τὰ ἄλλα μικρὰ κατεφαίνετο ἄν, καὶ ὀδενὸς ἄξια πρὸς τὴν τούτων ὑπεροχήν. λέγωμεν δὴ ἡμεῖς καὶ καθόσον ἐφικτὸν θεολογῶμεν περὶ τούτων συμπάντων, ὡς ἕκαστον ἔχει φύσεως, καὶ θέσεως, καὶ κινήσεως. πρέπειν δὲ οἶμαι καὶ σοὶ ἡγεμόνων ὄντι ἀρίστῳ τὴν τῶν μεγίστων ἱστορίαν μετιέναι, φιλοσοφίᾳ τε μηδὲν μικρὸν ἐπινοεῖν, ἀλλὰ τοῖς ταύτης δώροις δεξιοῦσθαι τοὺς ἀρίστους. κόσμος μὲν οὖν ἐστι σύσκημα ὀξ ὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων. λέγεται δὲ καὶ ἑτέρως κόσμος ἡ τῶν ὅλων τάξις τε καὶ διακόσμησις, ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένη. ταύτης δὲ τὸ μὲν μέσον, ἀκίνητόν τε ὂν καὶ ἑδραῖον, ἡ φερέσβιος ἔλαχε γῆ, παντοδαπῶν ζώων ἑστία τε οὖσα, καὶ μήτηρ. τὸ δὲ ὑπέρθεν αὐτῆς, πᾶν τε καὶ πάντη πεπερατωμένον, ἧς τὸ ἀνώτατον θεοῦ οἰκητήριον, οὐρανὸς ὠνόμασται. πολύρρης δὲ ὢν σωμάτων

θείων,

θεῶν, ἃ δὴ καλεῖν ἄστρα εἰώθαμεν, κινούμενος κί-
νησιν ἀΐδιον, μιᾷ περιαγωγῇ, καὶ κύκλῳ, συναναχω-
ρεῖ πᾶσι τούτοις ἀπαύστως δι' αἰῶνος. τὸ δὲ σύμ-
παντον οὐρανοῦ τε καὶ κόσμου σφαιροειδοῦς ὄντος, καὶ
κινουμένου καθάπερ εἴπομεν ἐνδελεχῶς, δύο ἀκίνητα
δεῖ ἀνάγκης ὄντα σημεῖα, καταντικρὺ ἀλλήλων. καθά-
περ τῆς ἐν τόρνῳ κυκλοφορουμένης σφαίρας, στρεφο-
μένου τα καὶ συνέχοντα τὴν σφαῖραν. περὶ ἃ ὁ πᾶς
κόσμος κινεῖται. ὁ μὲν οὖν κόσμος ἐν κύκλῳ περι-
στρέφεται. καλοῦνται δὲ οὗτοι πόλοι. δι' ὧν εἰ νοήσαι-
μεν ἐπεζευγμένην εὐθεῖαν ἣν τινες ἄξονα καλοῦσιν,
διάμετρος ἔσται τοῦ κόσμου, μέσην μὲν ἔχουσα τὴν
γῆν, τοὺς δὲ δύο πόλους πέρατα. τῶν δὲ ἀκινήτων
πόλων τοῦτον, ὁ μὲν ἀεὶ φανερός ὢν ὑπὲρ κορυ-
φὴν ὤν, κατὰ τὸ βόρειον κλίμα, ἀρκτικὸς καλούμε-
νος, ὁ δὲ, ὑπὸ γῆν ἀεὶ καταδεδυκὼς κατὰ τὸ νότιον
ἀνταρκτικὸς καλούμενος. οὐρανοῦ δὲ καὶ ἄστρων οὐσί-
αν μὲν, ἀΐδιον καλοῦμεν. οὐχ ὡς τινες διὰ τὸ πυρώδη
οὖσαν, ἀΐδιον εἶναι. πλημμελοῦντες περὶ τὴν πλεῖστον
πυρὸς ἀπολλαγμένην δύναμιν. ἀλλὰ διὰ τὸ ἀεὶ θεῖν
κυκλοφορουμένην. στοιχεῖον οὖσαν ἕτερον τῶν τεσσά-
ρων. ἀκήρατόν τε καὶ θεῖον. τῶν γεμὴν ἐμπεριεχομέ-
νων ἄστρων, τὰ μὲν ἀπλανῆ, τῷ σύμπαντι οὐρανῷ
συμπεριστρέφονται, τὰς αὐτὰς ἔχοντα ἕδρας. ὧν
μέσος ὁ ζωοφόρος καλούμενος κύκλος ἡλιάρσιος
διὰ τῶν τροπικῶν διέρχεται. κατὰ μέρος διηρημέ-
νος εἰς δώδεκα ζωδιῶν χώρας. τὰ δὲ, πλανητὰ ὄντα,

ὅτε τοῖς προτέροις, ὁμοιοτάχως κινεῖσθαι πέφυκεν ὅτε ἀλλήλοις, ἀλλ' ἐν ἑτέροις καὶ ἑτέροις κύκλοις. ὡς τε αὐτῶν, τὸ μὲν πρόσω ἑωτέρον εἶναι, τὸ δὲ ἀνωτέρον. τὸ μὲν οὖν τῶν ἀπλανῶν πλῆθος ὅσον ἀνεξεύρητον ἀνθρώποις, καίπερ ὂν μιᾶς κινουμένων ἐπιφανείας τῆς τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ. τὸ δὲ τῶν πλανήτων εἰς ἑπτὰ μέρη κεφαλαιούμενον, ἐν τοσούτοις ὂν κύκλοις ἐφεξῆς κειμένοις, ὡς τε ἀεὶ τὸν ἀνωτέρω, μείζω τοῦ ὑποκάτω εἶναι, τούς τε ἑπτὰ ἐν ἀλλήλοις περιέχεσθαι. πάντας γεμὴν ὑπὸ τῆς τῶν ἀπλανῶν σφαίρας περιειλῆφθαι. συνεχῆ δὲ ἔχει ἀεὶ ταύτῃ τῷ θέσιν, ὁ τοῦ φαίνοντος ἅμα καὶ πρόνυ καλούμενος κύκλος. ἐφεξῆς δὲ ὁ τοῦ φαέθοντος θεὸς λεγόμενος. εἶθ' ὁ πυρόεις ὁ ἡρακλέους τε καὶ ἄρεος προσαγορευόμενος. ἐξῆς δὲ ὁ σίλβων, ὃν ἱερὸν ἑρμῆ καλοῦσιν ἔνιοι, τινὲς δὲ ἀπόλλωνος. μεθ' ὃν ὁ τοῦ φωσφόρου, ὃν ἀφροδίτης, οἱ δὲ ἥρας προσαγορεύουσιν. εἶτα ὁ ἥλιος, καὶ τελευταῖος ὁ τῆς σελήνης μέχρι τῆς γῆς ὁρίζεται. ὁ δὲ ἀιθὴρ τάτε θεῖα ἐμπεριέχει σώματα, καὶ τῶν τῆς κινήσεως τάξιν. μετὰ δὲ τὸν ἀιθέριον καὶ θεῖαν φύσιν, ἥντινα τεταγμένην ἀποφαίνομεν, ἔτι δὲ ἀστρεπὲς τε καὶ ἀνετεροίωτον καὶ ἀπαθῆ, συνεχὴς ὄντων ἢ δι' ὅλων παθητὴ τε καὶ τρεπτὴ, καὶ τὸ σύμπαν ἐπεῖν φθαρτὴ τε καὶ ἐπίκηρος. ταύτης δὲ αὐτῆς, πρώτη μὲν ὄντων ἡ λεπτομερὴς καὶ φλογώδης οὐσία, ὑπὸ τῆς ἀιθερίου φύσεως πυρουμένη. διὰ τὸ μέγεθος αὐτῆς, καὶ τῶν ὀξύτητα τῆς κινήσεως. ἐν δὲ τῇ πυρώδει καὶ ἀτάκτῳ

λεγομένῃ,

λεγομένη, τότε σέλα διάπει, καὶ φλόγες ἀκοντίζον-
ται, καὶ δοκίδες καὶ βόθυνοι καὶ κομῆται λεγόμενοι κρέ-
ζονται, καὶ σείνονται πολλάκις. ἐξῆς δὲ ταύτης ὁ ἀὴρ
ὑποκέχυται, ζοφώδης ὢν καὶ παχυτώδης τὴν φύ-
σιν. ὑπὸ δὲ κινήσεως λαμπόμενος ἅμα καὶ διακαιόμε-
νος, λαμπρότερός τε γίνεται καὶ ἀλεεινός. ἐν δὲ τούτῳ
καὶ αὐτῷ τῆς παθητῆς ὄντι δυνάμεως, καὶ παντοδα-
πῶς ἀλλοιουμένῳ, νέφη τε συνίστανται, καὶ ὄμβροι κα-
ταῤῥάγησι, χιόνες τε καὶ πάχναι, καὶ χάλαζαι, πνοαί
τε ἀνέμων καὶ τυφῶνες. ἔτι τε βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ,
καὶ πρήσεις κεραυνῶν, μυρίων τε γνόφων συμπληγά-
δες. ἐξῆς δὲ τῆς ἀερίου φύσεως, γῆ τε καὶ θάλασσα ἐρή-
ρεισται. φυτοῖς βρύουσα καὶ ζώοις, πηγαῖς τε καὶ ποτα-
μοῖς. τοῖς μὲν, ἀνὰ γῆν ἐλιπομένοις, τοῖς δὲ, ἀνερευ-
γομένοις εἰς θάλασσαν. πεποίκιλται δὲ καὶ χλόαις
μυρίαις, ὀρεσίτε ὑψηλοῖς, καὶ βαθυξύλοις δρυμοῖς, καὶ
πόλεσιν. ἃς τὸ σοφὸν ζῶον ἄνθρωπος ἱδρύσαντο,
νήσοις τε ἐναλίαις, καὶ ἠπείροις. τὴν μὲν οὖν οἰκουμέ-
νην ὁ πολὺς λόγος, εἴς τε νήσους καὶ ἠπείρους διείλεν,
ἀγνοῶν ὅτι καὶ ἡ σύμπασα μία νῆσος ἐστίν. ὑπὸ τῆς
ἀτλαντικῆς καλουμένης θαλάσσης περιῤῥεομένη.
πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας εἰκὸς τῆς δὲ ἀντιπόρθμους ἄπο-
θεν κεῖσθαι. τὰς μὲν, μείζους αὐτῆς, τὰς δὲ ἐλάττους.
ἡμῖν δὲ πάσας πλὴν τῆσδε, ἀόρατος, ὅπερ γὰρ ἂν
παρ' ἡμῖν νῆσοι πρὸς ταῦτα τὰ πελάγη πεπόνθα-
σι, τοῦτο ἤδη οἰκουμένη πρὸς τὴν ἀτλαντικὴν θά-
λασσαν. πολλαὶ τε εἶτεραι πρὸς σύμπασαν τὴν θά-

λασσαν. καὶ γὰρ αὗται μεγάλαι τινὲς εἰσὶ νῆσοι, μεγάλοις τισὶ περικλυζόμεναι πελάγεσιν. ἡ δὲ σύμπασα τῇ ὑγρᾷ φύσις ἐπιπολάζουσα κατά τινας τῆς γῆς σπίλους, τὰς καλουμένας, ἀναπεφυκυῖα οἰκουμένας, ἑξῆς ἂν εἴη τῆς ἀερίου μάλιστα φύσεως. μεταξὺ δὲ ταύτῃ ἐν τοῖς βυθοῖς κατὰ τὸ μεσίτατον τοῦ κόσμου συνειρεισμένη γῇ πᾶσα, καὶ πεπιεσμένη, συνέσκηκεν. ἀκίνητον καὶ ἀσάλευτον, καὶ τοῦτ' ὄντι τὸ κόσμου τὸ πᾶν, ὃ καλοῦμεν κάτω. πέντε δὴ σοι χεῖα ταῦτα ἐν πέντε χώραις σφαιρικῶς ἐγκείμενα, περιεχομένης ἀεὶ τῆς ἐλάττονος τῇ μείζονι, λέγω δὲ γῆς μὲν, ἐν ὕδατι, ὕδατος δὲ ἐν ἀέρι, ἀέρος δὲ ἐν πυρὶ, πυρὸς δὲ ἐν αἰθέρι, τὸν κόσμον ὅλον συνεκόσατο. καὶ τὸ μὲν ἄνω, θεῶν ἀπέδειξεν οἰκητήριον, τὸ κάτω δὲ, ἐφημέρων ζώων. αὐτοῦ γε μὴν τοῦτο τὸ μὲν ὑγρόν ὄντι, ὃ καλεῖν ποταμοὺς καὶ νάματα καὶ θαλάσσας εἰθίσμεθα, τὸ δὲ ξηρὸν ὃ γῆν τε καὶ ἤπειρος καὶ νῆσος ὀνομάζομεν. τῶν τε νήσων, αἱ μὲν εἰσὶ μεγάλαι, καθάπερ ἡ σύμπασα ἥδε οἰκουμένη λέλεκται, πολλαὶ τε ἕτεραι περιῤῥεόμεναι μεγάλοις πελάγεσιν. αἱ δὲ εἰσὶν ἐλάττους, φανεραὶ δὲ ἡμῖν καὶ ἐντὸς οὖσαι. καὶ τούτων αἱ μὲν ἀξιόλογοι, Σικελία καὶ Σαρδὼ, καὶ Κύρνος, καὶ Κρήτη, καὶ Εὔβοια, καὶ Κύπρος, καὶ Λέσβος. αἱ δὲ ὑποδεέστεραι, ὧν αἱ μὲν, σποράδες, αἱ δὲ κυκλάδες, αἱ δὲ ἄλλως ὀνομάζονται. πέλαγος δὲ, τὸ μὲν ἔξω τῆς οἰκουμένης Ατλαντικὸν καλεῖται, καὶ ὠκεανός περιῤῥέων ἡμᾶς. ἐν δὲ τῷ πρὸς δύσιν κενοπόρῳ σώματι διανεωγὸς κατὰ

τὰς

τὰς ἡρακλείους λεγομένας στήλας, τὸν ἴστρον εἰς τὴν ἔσω θάλατταν ὡς ἂν εἰς λιμένα ποιεῖται. κατὰ μικρὸν δὲ ἐπιπλατυνόμενος ἀναχεῖται, μεγάλους περιλαμβάνων κόλπους, ἀλλήλοις συναφεῖς. πῇ μὲν κατὰ Σευνοπόρους αὐχένας ἀνεσομωμένος, πῇ δὲ πάλιν πλατυνόμενος. πρῶτον μὲν οὖν λέγεται ἐγκολπῶσθαι ἐν δεξιᾷ εἰς πλέων τε τὰς ἡρακλείους στήλας διχῶς, εἰς τὰς καλουμένας σύρτεις. ὧν τὴν μὲν μεγάλην, τὴν δὲ μικρὰν καλοῦσιν. ὅσον θάτερα δὲ, οὐκ ἔτι ὁμοίος ἀποκολπούμενος, τρία ποιεῖ πελάγη, τότε Σαρδώνιον, καὶ τὸ Γαλατικὸν καλούμενον, καὶ Ἀδρίαν. ἑξῆς δὲ τούτων Ἐγκάρσιον τὸ Σικελικὸν, μετὰ δὲ τοῦτο τὸ Κρητικόν. συνεχὲς δὲ αὐτῷ, τῇ μὲν τὸ Αἰγύπτιόν τε καὶ Παμφύλιον καὶ Σύριον, τῇ δὲ τῷ Αἰγαῖον τε καὶ Μυρτῷον. ἀντιπαρήκει δὲ τοῖς εἰρημένοις πολυμερέστατον ὧν ὁ Πόντος. οὗ τὸ μὲν μυχάτατον, Μαιῶτις καλεῖται. τὸ δὲ ἔξω πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον συνεσόμωται τῇ καλουμένῃ Προποντίδι. πρὸς γε μὴν ταῖς ἀνασχέσεσι τοῦ ἡλίου πάλιν εἰς ἑῴαν ὁ ὠκεανὸς, τὸν Ἰνδικόν τε καὶ Περσικὸν διανοίξας κόλπον, ἀναφαίνει, συνεχῆ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν διειληφώς. ὅσον θάτερον δὲ κέρας κατὰ Σευνόντε καὶ ἐπιμήκη δίκην αὐχένα, πάλιν ἀνευρύνεται τὴν Ὑρκανίαν τε καὶ Κασπίαν ὁρίζων. τὸ δὲ ὕστερ ταύτην βαθὺν ἔχει τὸν ὕστερ τὴν Μαιῶτιν λιμένα τόπον, ἔτα κατ' ὀλίγον ὕστερ

τοὺς Σκύθας καὶ Κελτικὴν, σφίγγει τὴν οἰκουμένην, πρός τε τὸν Γαλατικὸν κόλπον, καὶ τὰς προειρημένας Ἡρακλείους στήλας, ὧν ἔξω περιρρεῖ τὴν γῆν ὁ ὠκεανός. ἐν τούτῳ γεμὴν, νῆσοι μέγιστάι τε τυγχάνουσιν οὖσαι δύο, Βρετανικαὶ λεγόμεναι Ἄλβιον καὶ Ἱέρνη, τῶν προϊσορημένων μείζους. ὑπὲρ τοὺς Κελτοὺς κεῖνται. τούτων δὲ οὐκ ἐλάττους, ἤτε Ταπροβάνη πέραν Ἰνδῶν, λοξὴ πρὸς τὴν οἰκουμένην, καὶ ἡ φιβόλ καλουμένη κατὰ τὸν Ἀρραβικὸν κεκμένη κόλπον. οὐκ ὀλίγαι δὲ μικραὶ κοῦφαι τὰς Βρετανικὰς καὶ τὴν Ἰβηρίαν, κύκλῳ περιεστεφάνωνται τὴν οἰκουμένην ταύτην. ἣν δὴ νῆσον εἰρήκαμεν, ἧς Πλάτων μὲν ὅτι κατὰ τὸ βαθύτατον τῆς ἠπείρου, βραχὺ ἀποδέον τετράκις μυρίων σταδίων. ὥς φασιν οἱ εὐγεωγραφήσαντες, μῆκος δὲ κοῦφι ἑπτακισμυρίους μάλιστα. διαιρεῖται δὲ εἰς τε Εὐρώπην, καὶ Ἀσίαν καὶ Λιβύην. Εὐρώπη μὲν οὖν ὅσην ἧς ὅροι κύκλῳ, στῆλαι τε Ἡρακλείους, καὶ μυχοὶ Ποντου, θάλαττά τε Ὑρκανία, καθ' ἣν σεινότατος Ἰσθμὸς εἰς τὸν κόντον ἐκπίπτει. τινὲς δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ Τάναϊν κοταμὸν εἰρήκασαν. Ἀσία δὲ ὅσα τὸ ἀπὸ τ' εἰρημένου Ἰσθμοῦ. τοῦ τε Ποντου, καὶ τῆς Ὑρκανίας θαλάσσης, μέχρι θατέρου Ἰσθμοῦ, ὃς μεταξὺ κεῖται τ' Ἀρραβικοῦ κόλπου, καὶ τῆς ἔσω θαλάσσης, περιεχόμενος ὑπότε ταύτης καὶ τοῦ κέριξ ὠκεανοῦ. τινὲς δὲ τὸ ἀπὸ Ταναΐδος μέχρι Νείλου σομάτων, τίθενται τὸν τῆς Ἀσίας ὅρον. Λιβύη δὲ, τὸ ἀπὸ τοῦ Ἀρραβικοῦ Ἰσθμοῦ, ἕως Ἡρακλείους σκλῶν. οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Νείλου φασὶν ἕως

ἐκείνων.

ἐκείνων. τῶν δὲ Αἰγυπτίων ἀπὸ τῶν τοῦ Νείλου στομάτων περιῤῥεομένην, οἱ μὲν τῇ Ασίᾳ, οἱ δὲ τῇ Λιβύῃ, προσαπτουσι. καὶ τὰς νήσους οἱ μὲν, ὀξαιρέτους ποιοῦσιν, οἱ δὲ προσνέμουσι ταῖς γείτοσιν ἀεὶ μοίραις. γῆς μὲν δὴ καὶ θαλάττης φύσιν καὶ θέσιν, ἥντινα καλεῖν εἰώθαμεν οἰκουμένην, τοιάνδε τινὰ ἴσορρόπαμεν. περὶ δὲ τῶν ἀξιολογωτάτων ἐν αὐτῇ καὶ πρὸς αὐτὸν πάθων, νῦν λέγωμεν, αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα ἀναπεφαλαιούμενοι. δύο γὰρ δὴ τινες ἀπ' αὐτῆς ἀναθυμιάσεις ἀναφέρονται συνεχῶς εἰς τὸν ἀπὸ ἡμᾶς ἀέρα, λεπτομερεῖς καὶ ἀόρατοι παντάπασιν, εἴτε μὴ κατὰ τὰς ἐώας ὄσιν, εἴτε διὰ ποταμῶν τε καὶ ναμάτων ἀναφερόμεναι θεωρῶνται. τούτων δὲ ἡ μὲν ὅσι ξηρὰ καὶ πνώδης ἀπὸ τῆς γῆς ἀποῤῥέουσα. ἡ δὲ νοτερὰ καὶ ἀτμώδης, ἀπὸ τῆς ὑγρᾶς ἀναθυμιωμένη φύσεως. γίνονται δὲ ἀπὸ μὲν ταύτης, ὁμίχλαι, καὶ δρόσοι, καὶ πάγοι ἰδέαι. νέφη τε καὶ ὄμβροι, καὶ χιόνες, καὶ χάλαζαι. ἀπὸ δὲ τῆς ξηρᾶς ἄνεμοί τε καὶ πνεύματα διαφορά, βρονταί τε καὶ ἀστραπαὶ, καὶ πρηστῆρες, καὶ πεφαυνοι, καὶ τὰ ἄλλα ἃ δὴ τούτοις ὄσι σύμφυλα. ἔσι δὲ ὁμίχλη μὲν ἀτμώδης ἀναθυμιάσις τις ἄγονος ὕδατος, ἀέρος μὲν παχυτέρα, νέφους δὲ ἀραιοτέρα. γίνεται δὲ ἤτοι ὀξ ἀραιώσεως ἀρχῆς νέφους ἢ ὀξ ὑποπλέμματος. ἀντίπαλος δὲ αὐτῇ λέγεται, καὶ ὄσιν, αἰθρία, ὀδὲν ἄλλο οὖσα, πλὴν ἀὴρ ἀνέφελος καὶ ἀνόμιχλος. δρόσος δὲ ὄσιν ὑγρὸν ὀξ αἰθρίας κατὰ σύσασιν λεπτὸν φερόμενον. κρύσαλλος δὲ ἀθρόον ὕδωρ

ὀξ ἀιθρίας πεπηγός. πάχνη δὲ δρόσος πεπηγυῖα. δρόσοπάχνη δὲ, ἡμιπαγὴς δρόσος. νέφος δέ ἐστι πάχος ἀτμῶδες, συνεστραμμένον γόνιμον ὕδατος. ὄμβρος δὲ γίνεται μὴ κατ' ἐκπνεσμὸν νέφους, εὖ μάλα πεπαχυσμένου. διαφορὰς δὲ ἴσχει τοσάσδε, ὅσας ἡ τοῦ νέφους θλῖψις. ἡπία μὲν γὰρ οὖσα, μαλακὰς ψεκάδας διασπείρει, σφοδρὰ δὲ, ἀδροτέρας, καὶ τοῦτο καλοῦμεν ὑετόν. ὄμβρον μείζω καὶ συνεχῆ συστρέμματα ὅσα γῆς φερόμενα. χιὼν δὲ γίνεται, κατὰ νεφῶν πεπυκνωμένων ἀπόθραυσιν πρὸς τῆς εἰς ὕδωρ μεταβολῆς ἀνακοπέντων. ἐρχάζεται δὲ ἡ μὲν κοπὴ τὸ ἀφρῶδες καὶ ἔλευκον. ἡ δὲ σύμπηξις τοῦ ἐνόντος ὑγροῦ. τῶν ψυχρότητα, ὅπω χυθέντος, ἀδὲ κραιωμένου. σφοδρὰ δὲ αὖτη καὶ ἀθρόα καταφερομένη, νιφετὸς ὠνόμασται. χάλαζα δὲ γίνεται, νιφετοῦ συστραφέντος καὶ βρίθος ἐκ πολλήματος εἰς καταφορὰν ταχυτέραν λαβόντος. παρὰ δὲ τὰ μεγέθη τῶν ἀποῤῥηγνυμένων βραυσμάτων, εἴτε ὄγκοι μείζους, εἴτε καταφοραὶ γίνονται βιαιότεραι. ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τῆς ὑγρᾶς ἀναθυμιάσεως πέφυκε συνεκπίπτειν. ἐκ δὲ τῆς ξηρᾶς ὑπὸ ψύχους μὲν ὠθείσης ὥστε ῥεῖν, ἄνεμος ἐγένετο. ἀδὲν γάρ ἐστιν οὖσαν, πλὴν ἀὴρ πολὺς ῥέων καὶ ἀθρόος, ὅστις ἅμα καὶ πνεῦμα λέγεται. λέγεται δὲ καὶ ἑτέρως πνεῦμα, ἥτε ἐν φυτοῖς καὶ ζώοις καὶ διὰ πάντων διήκουσα ἔμψυχός τε καὶ γόνιμος οὐσία, τοῦδ' ἧς λέγειν νῦν ἐκ ἀναγκαῖον. τὰ δὲ ἐν ἀέρι πνέοντα πνεύματα, καλοῦμεν ἀνέμους. αὔρας δὲ τὰς ὀξ ὑγροῦ φερομένας ἐκπνοάς. τῶν δὲ

ἀνέμων

ἀνέμων οἱ μὲν ἐκ νενοτισμένης γῆς πνέοντες, ἀπόζοι λέγονται. οἱ δὲ ἐκ κόλπων διεξάπλουτοι, ἐγκολπίαι. τούτοις δὲ ἀνάλογόν τι ἔχουσιν οἱ ἐκ ποταμῶν καὶ λιμνῶν. οἱ δὲ κατὰ ῥῆξιν νέφους γινόμενοι, καὶ ἀνάλυσιν τ πάχους πρὸς ἑαυτοὺς ποιούμενοι, ἐκνεφίαι καλοῦνται. μεθ' ὕδατος δὲ ἐκραγέντων ἀθρόως, ὄμβριαι λέγονται. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ ἀνατολῆς συνεχεῖς, Εὖροι κέκληνται. Βορέαι δὲ, οἱ ἀπὸ ἄρκτου. Ζέφυροι δὲ, οἱ ἀπὸ δύσεως. Νότοι δὲ οἱ ἀπὸ μεσημβρίας. τῶν γεμῶν Εὔρων, Καικίας μὲν λέγεται ὁ ἀπὸ τοῦ παρὰ τὰς θερινὰς ἀνατολὰς τόπου νέων πάνεμος. Απηλιώτης δὲ, ὁ ἀπὸ τ περὶ τὰς ἰσημερινάς. Εὖρος δὲ, ὁ ἀπὸ τοῦ περὶ τὰς χειμερινάς, καὶ τῶν ἐναντίων ζεφύρων, Αργέστης, μὲν ὁ ἀπὸ τῆς θερινῆς δύσεως, ὃν τινὲς καλοῦσιν Ολυμπίαν, οἱ δὲ Ιάπυγα. Ζέφυρος δὲ, ὁ ἀπὸ τῆς ἰσημερινῆς. Λίψ δὲ ὁ ἀπὸ τῆς χειμερινῆς, καὶ τῶν βορέων ἰδίως ὁ μὲν ὀξὺς τῷ Καικίᾳ, καλεῖται Βορέας. Απαρκτίας δὲ, ὁ ἐφεξῆς ἀπὸ τ πόλου κατὰ τὸ μεσημβρινὸν πνέων. Θρασκίας δὲ ὁ ὀξὺς πνέων τῷ Αργέστῃ, ὃν ἔνιοι Καικίαν καλοῦσι. καὶ τῶν Νότων ὁ μὲν ἀπὸ τοῦ ἀφανοῦς πόλου φερόμενος ἀντίπαλος τῷ ἀπαρκτίᾳ καλεῖται Νότος. Εὐρόνοτος δὲ ὁ μεταξὺ Εὔρου καὶ Νότου. τὸν δὲ ὅσα θάτερα μεταξὺ Λιβὸς καὶ Νότου, οἱ μὲν, Λιβόνοτον, οἱ δὲ, λιβοφοίνικα καλοῦσι. τῶν δὲ ἀνέμων, οἱ μὲν εἰσιν εὐθύπνοοι. ὁπόσοι διεκπνέουσι πρόσω κατ' εὐθεῖαν, οἱ δὲ ἀνακαμψίπνοοι. καθάπερ ὁ καικίας λεγόμενος. καὶ οἱ μὲν χειμῶνος ὥσπερ

οἱ Νότοι,

οἱ Νότοι, δυνασεύοντες, οἱ δὲ, βέρος, ὡς οἱ ἐτησίαι λε
γόμενοι. μίξιν ἔχοντες τῶν τε ἀπὸ τῆς ἄρκτου φερο
μένων καὶ ζεφύρων. οἱ δὲ ὀρνιθίαι καλούμενοι, ἐαρι
νοί τινες ὄντες ἄνεμοι, βορέαι εἰσὶ τῷ γένει τῶν γε
μὴν βιαίων πνευμάτων, καταιγὶς μὲν ὄτι, πνεῦμα
ἄνωθεν τύπον ὀξαίφνης. θύελλα δὲ, πνεῦμα βίαιον,
καὶ ἄφνω προσαλλόμενον. λαίλαψ δὲ καὶ σρόβιλος
πνεῦμα ἐλούμενον κάτωθεν ἄνω ἀναφύσημα δὲ
γῆς πνεῦμα ἄνω φερόμενον κατὰ τὴν ἐκ βύθου τινὸς
ἢ ῥήγματος ἀνάδοσιν. ὅταν δὲ ἐλούμενον πολὺ
φέρηται, πρηστὴρ χθόνιός ὄστιν. ἐλθὲν δὲ πνεῦμα
ἐν νέφει παχεῖτε καὶ νοτερῷ καὶ ἔξωθεν δὲ αὐτῷ ῥη
γνύον βιαίως τὰ συνεχῆ πιλήματα τῶν νέφους βρό
μον καὶ πάταγον ἀπειργάσατο μέγαν, βροντὴ λε
γόμενον ὥσπερ ἐν ὕδατι πνεῦμα σφοδρῶς ἐλαυνό
μενον. κατὰ δὲ τὴν τῶν νέφους ἔκρηξιν πυρωθὲν τὸ
πνεῦμα καὶ λάμψαν, ἀστραπὴ λέγεται, ὁ δὲ πρότε
ρον τῆς βροντῆς προσέπεσεν, ὕστερον γενόμενον.
ἐπεὶ τὸ ἀκουστὸν ἢ τοῦ ὁρατοῦ πέφυκε φθάνειν. τοῦ
μὲν, καὶ πόρρωθεν ὁρωμένου, τοῦ δὲ, ἐπειδὰν ἐμπελά
σῃ τῇ ἀκοῇ, καὶ μάλιστα ὅταν τὸ μὲν τάχιστον ᾖ τῶν
ὄντων. λέγω δὲ τῷ πυρῶδες, τὸ δὲ ἧττον ταχὺ ἀερῶ
δες ὂν ἐν τῇ πληξει πρὸς ἀκοὴν ἀφικνούμενον. τὸ
δὲ ἀσράψαν ἀναπυρωθὲν βιαίως ἄχρι τῆς γῆς διεκ
θέον, κεραυνὸς καλεῖται. ἐὰν δὲ ἡμίπυρον ᾖ, σφο
δρὸν δὲ ἄλλως καὶ ἀθρόον, πρηστὴρ, ἐὰν δὲ ἄπυρον ἢ
παντελῶς, τυφών. ἕκαστον δὲ τούτων κατασκῆψαν
εἰς τὴν

εἰς τὴν γῆν, σκηπτὸς ὀνομάζεται. τῶν δὲ κεραυνῶν οἱ μὲν ἀιθαλώδεις, ψολόεντες λέγονται, οἱ δὲ ταχέως διάπτοντες, ἀρῆτες. ἑλικίαι δὲ οἱ γραμμοειδῶς φερόμενοι. σκηπτοὶ δὲ, ὅσοι κατασκήπτουσιν εἰσι. συλλόδην δὲ τῶν ἐν ἀέρι φαντασμάτων, τὰ μὲν ὄντα κατ' ἔμφασιν, τὰ δὲ, καθ' ὑπόστασιν, κατ' ἔμφασιν μὲν, ἴριδες, καὶ ῥάβδοι, καὶ τὰ τοιαῦτα, καθ' ὑπόστασιν δὲ, σέλα τε καὶ διάπτοντες, καὶ κομῆται, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. ἶρις μὲν οὖν ὄντων, ἔμφασις ἡλίου τμήματος ἢ σελήνης ἐν νέφει νοτερῷ καὶ κοίλῳ, καὶ συνεχεῖ πρὸς φαντασίαν ὡς ἐν κατόπτρῳ θεωρουμένη κατὰ κύκλου περιφέρειαν. ῥάβδος δὲ ὄντων, ἴριδος ἔμφασις εὐθεῖα. ἄλως δὲ ὄντων, ἔμφασις λαμπρότητος ἄστρου περίαυγος. διαφέρει δὲ ἴριδος, ὅτι ἡ μὲν ἶρις, ὀξεναντίας φαίνεται ἡλίου τε καὶ σελήνης, ἡ δὲ ἄλως, κύκλῳ παντὸς ἄστρου. σέλας δὲ ὄντων, πυρὸς ἀθρόου ἔξαψις ἐν ἀέρι. τῶν δὲ σελάων, ἃ μὲν ἀκοντίζεται, ἃ δὲ σπερίζεται. ὁ μὲν οὖν ὀξακοντισμός ἐστι, πυρὸς γένεσις ἐκπαρατρίψεως ἐν ἀέρι φερομένου ταχέως, καὶ φαντασίαν μήκους ἐμφαίνοντος διὰ τὸ τάχος. ὁ δὲ σπερισμός ἐστι, χωρὶς φορᾶς προμήκης ἔκτασις, καὶ οἷον ἄστρου ῥῦσις. πλατυνομένη δὲ κατὰ θάτερον, κομήτης καλεῖται. πολλάκις δὲ τῶν σελάων, τὰ μὲν, ἐπιμένει πλείονα χρόνον, τὰ δὲ, παραχρῆμα σβέννυται. πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι φαντασμάτων ἰδέαι θεωροῦνται, λαμπάδες τε καλούμεναι, καὶ δοκίδες, καὶ πίθοι, καὶ βόθυνοι, κατὰ

πῶν πρὸς ταῦτα ὁμοιότητα, ὧδε προσαγορευθεῖσαι. καὶ τὰ μὲν τύπων, ἑσπέρια, τὰ δὲ, ἑῷα, τὰ δὲ, ἀμφιφαῆ θεωρεῖται. σπανίως δὲ βόρεια, καὶ νότια, πάντα δὲ ἀβέβαια. ἀδέποτε γὰρ τύπων ἀεὶ φανερὸν ἰσόρρεκται κατεσκευασμένον. τὰ μὲν τοίνυν ἀέρια, τοιαῦτα. ἐμπεριέχει δὲ καὶ πολλὰς κόνις ἐν αὐτῷ καθάπερ ὕδατος, οὕτω καὶ πνεύματος, καὶ πυρός πηγάς. τύπων δὲ αἱ μὲν ὑπὸ γῆν, εἰσὶν ἀόρατοι, πολλαὶ δὲ ἀναπνοὰς ἔχουσι καὶ ἀναφυσήσεις. ὥσπερ Λιπάρα τε καὶ Λίτυκ καὶ τὰ ἐν Αἰόλου νήσοις. αἱ δὲ καὶ ῥέουσι πολλάκις ποταμῶν δίκην, καὶ μύδρους ἀναριπτοῦσι διαπύρους. ἔνιαι δὲ ὑπὸ γῆν οὖσαι πλησίον πηγαίων ὑδάτων, θερμαίνουσι ταῦτα, καὶ τὰ μὲν, χλιαρὰ τῶν κραμάτων ἀνιᾶσι, τὰ δὲ, ὑπέρξεσα, τὰ δὲ, εὖ ἔχοντα κράσεως. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν πνευμάτων πολλὰ πολλαχοῦ γῆς σόμια ἀνέωκται. ὧν τὰ μὲν, ἐνθουσιᾶν ποιεῖ τοὺς ἐμπελάζοντας, τὰ δὲ, ἀτροφεῖν, τὰ δὲ, χρησμοδεῖν, ὥσπερ τὰ ἐν Δελφοῖς καὶ τὰ ἐν Λεβαδίᾳ. τὰ δὲ, καὶ παντάπασιν ἀναιρεῖ. καθάπερ τὰ ἐν φρυγίᾳ. πολλάκις δὲ καὶ συγγενὲς πνεῦμα εὔκρατον ἐν γῇ παρεξωθεῖν, εἰς μυχίους σύριγγας αὐτῆς ἐξεδρομενόμενον ἐκ τῶν οἰκείων τόπων, πολλὰ μέρη συνεκράδανε. πολλάκις δὲ πολὺ γενόμενον ἐξωθεν ἐγκατελάβη τοῖς ταύτης κοιλώμασι, καὶ ἀπόκλεισθεν ὀξόδου μεγάλας αὐτὴν συνετίναξε ζητοῦν ἔξοδον ἑαυτῷ. καὶ ἀπειργάσατο πάθος τοῦτο ὃ καλεῖν εἰώθαμεν σεισμόν. τῶν δὲ σεισμῶν οἱ μὲν εἰς πλά-

για σείοντες κατ' ὀξείας γωνίας, ἐπικλίνται καλοῦν-
ται, οἱ δὲ ἄνω ῥιπτοῦντες καὶ κάτω κατ' ὀρθὰς γωνί-
ας, βράσαι. οἱ δὲ συνεχήσεις ποιοῦντες εἰς τὰ κοῖλα,
χασματίαι. οἱ δὲ χάσματα. ἀνοίγοντες καὶ γῆν ἀναῤ-
ῥηγνύντες, ῥῆκται καλοῦνται. τύπων δὲ, οἱ μὲν, καὶ
πνεῦμα προσαναβάλλουσιν, οἱ δὲ, πέτρας, οἱ δὲ πη-
λόν, οἱ δὲ πηγὰς φαίνουσι τὰς πρότερον ἐκ ὄσας.
τινὲς δὲ ἀνατρέποντες κατὰ μίαν πρόωσιν, οὓς κα-
λοῦσιν ὤσας. οἱ δὲ ἀναπάλλοντες καὶ ταῖς εἰς ἑκάτε-
ρον ἐγκλίσεσι καὶ ἀναπάλσεσι διεῤῥοῦντες ἀεὶ τὸ
σειόμενον, παλματίαι λέγονται, τρόμῳ πάθος ὅμοι-
ον ἀπεργαζόμενοι. γίνονται δὲ καὶ μυκηστίαι σεισμοὶ,
σείοντες τὴν γῆν μετὰ βρόμου. πολλάκις δὲ χωρὶς
σεισμοῦ, γίνεται μύκημα γῆς, ὅταν τὸ πνεῦμα σείειν
μὲν μὴ αὐτάρκες, ἐνειλούμενον δὲ ἐν αὐτῇ κόπη-
ται μετὰ ῥοθίου βίας. συναυματοποιεῖται δὲ τὰ εἰσί-
οντα πνεύματα καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ γῇ ὑγρῶν κεκρυ-
μένων. τὰ δὲ ἀνάλογον συμπίπτει τούτοις καὶ ἐν θα-
λάσσῃ. χάσματά τε γὰρ γίνεται θαλάσσης καὶ ἀναχω-
ρήματα πολλάκις, καὶ κυμάτων ἐπιδρομαί. ποτὲ
μὲν ἀνταναποκρίν ἔχουσαι, ποτὲ δὲ, πρόωσιν μόνον,
ὥσπερ ἰσορεῖται πόδι ἐλίκνυντε καὶ βῦραν.
πολλάκις δὲ καὶ ἀναφυσήματα γίνεται πυρὸς ἐν τῇ
θαλάσσῃ, καὶ πηγῶν ἀναβλύσεις, καὶ ποταμῶν ἐκ-
βολαὶ, καὶ δένδρων ἐκφύσεις, ῥοαί τε καὶ δίναι,
ταῖς τῶν πνευμάτων ἀνάλογον. αἱ μὲν ἐν μέ-
σοις πελάγεσιν, αἱ δὲ κατὰ τοὺς εὐρίπους τε καὶ πορ-

θμοὺς

ἀπώσεις θμούς. πολλαὶ δὲ † ἀπώτεις λέγονται, καὶ κυμάτων
† ἄρσεις † ἄρχας συμπεριοδεύειν ἀεὶ τῇ σελήνῃ κατὰ τινὰς
ὡρισμένας καιρούς. ὡς δὲ τὸ πᾶν εἰπεῖν τῶν ποιχεί-
ων ἐγκεκραμένων ἀλλήλοις, ἐν ἀέρι τε καὶ γῇ καὶ θα-
λάσσῃ κατὰ τὸ εἰκός, αἱ τῶν παθῶν ὁμοιότητες συνέ-
σασται. τοῖς μὲν ὅσα μέρους φθορὰς καὶ γενέσεις φέ-
ρουσα, τὸ δὲ σύμπαν ἀνώλεθρόν τε, καὶ ἀγένητον
φυλάττουσα. καὶ τοιγε τις ἐθαύμασε, πῶς ποτε εἰ
ἐκ τῶν ἐναντίων ἀρχῶν συνέστηκε ὁ κόσμος, λέγω
δὲ ξηρῶν τε καὶ ὑγρῶν ψυχρῶν τε καὶ θερμῶν, ὃ πάν-
λαι διέφθαρται καὶ ἀπόλωλεν. ὡς κἄν εἰ πόλιν τι-
νὲς θαυμάζοιεν, ὅπως διαμένει, συνεστηκυῖαν ἐκ τῶν
ἐναντίων ἐθνῶν πενήτων λέγω καὶ πλουσίων, νέων
καὶ γεραιόντων, ἀσθενῶν ἰσχυρῶν, ποικρῶν χρηστῶν.
ἀγνοοῦσι δὲ ὅτι πότ' ἦν πολιτικῆς ὁμονοίας τὸ θαυμα-
σιώτατον. λέγω δὲ ὅτι ἐκ πολλῶν μίαν καὶ ὁμοίαν
ἐξ ἀνομοίων ἀποτελεῖ διάθεσιν. ὑποδεχομένη καὶ
πᾶσαν φύσιν καὶ τύχην. ἴσως καὶ τῶν ἐναντίων ἡ φύ-
σις γλίχεται, καὶ ἐκ τούτων ἀποτελεῖν τὸ σύμφω-
νον, ἢ κ ἐκ τῶν ὁμοίων. ὥσπερ ἀμέλει τὸ ἄρρεν συ-
νήγαγε πρὸς τὸ θῆλυ, καὶ οὐχ ἑκάτερον πρὸς τὸ ὁμό-
φυλον, καὶ τῶν πρώτων ὁμόνοιαν διὰ τῶν ἐναντίων
συνέκρινεν, ἢ διὰ τῶν ὁμοίων. ἔοικε δὲ καὶ ἡ τέχνη τῶν
φύσιν μιμουμένη τοῦ ποιεῖν. ζωγραφία μὲν γὰρ λευ-
κῶν τε καὶ μελάνων, ὠχρῶν τε καὶ ἐρυθρῶν χρωμά-
των ἐγκερασαμένη φύσεις, τὰς εἰκόνας τοῖς προσγρα-
φομένοις ἀπετέλεσε συμφώνους. μουσικὴ δὲ, ὀξεῖς
ἅμα καὶ

ἅμα καὶ βαρεῖς μακρός τε καὶ βραχεῖς φθόγγους μίξασαν διαφόροις φωναῖς, μίαν ἀπετέλεσεν ἁρμονίαν. γραμματικὴ δὲ ἐκ φωνηέντων καὶ ἀφώνων γραμμάτων, κράσιν ποιησαμένη τῶν ὅλην τέχνην ἀπ' αὐτῶν συνεστήσατο. ταυτὸ δὲ τοῦτο ἦν, καὶ τὸ παρὰ τῷ Σποτεινῷ λεγόμενον Ἡρακλείτῳ. συνάψειας οὖλα, καὶ οὐχὶ οὖλα, συμφερόμενον καὶ διαφερόμενον, συνᾴδον καὶ διᾴδον, καὶ ἐκ πάντων ἓν, καὶ ἐξ ἑνὸς πάντα. οὕτως οὖν καὶ τῶν τῶν ὅλων σύστασιν οὐρανὸν λέγω καὶ γῆς, ἅτε σύμπαντος κόσμου διὰ τῆς τῶν ἐναντιωτάτων ἀρχῶν κράσεως μιᾷ διεκόσμησεν ἁρμονίᾳ. ξηρὸν γὰρ ὑγρῷ, θερμὸν δὲ ψυχρῷ, βαρεῖ τε κοῦφον μιχὲν καὶ ὀρθὸν περιφερεῖ, λῦντε πᾶσαν καὶ θάλασσαν ἀεθέρα τε καὶ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τὸν ὅλον οὐρανὸν διεκόσμησε, μία ἡ διὰ πάντων δικήσασα δύναμις ἐκ τῶν ἀμίκτων καὶ ἑτεροίων, ἀέρος τε καὶ γῆς, καὶ πυρὸς καὶ ὕδατος, τὸν σύμπαντα κόσμον δημιουργήσασα. καὶ μιᾷ διαλαβοῦσα σφαίρᾳ ἐπιφανείᾳ, τάς τε ἐναντιωτάτας ἐν αὐτῷ φύσεις ἀλλήλαις ἀναμιᾷσασα ὁμολογῆσαι, καὶ ἐν τόπῳ μηχανησαμένη τῷ παντὶ σωτηρίαν. αἰτία δὲ ταύτης μὴ ἡ τῶν στοιχείων ὁμολογία. τῆς δὲ ὁμολογίας, ἡ ἰσομοιρία καὶ τὸ μὴ δὲν αὐτῶν πλεῖον ἕτερον ἑτέρου δύνασθαι. τῶν γὰρ ἴσην ἀντίστασιν ἔχει τὰ βαρέα πρὸς τὰ κοῦφα, καὶ τὰ θερμὰ πρὸς τὰ βάτερα. τῆς φύσεως δὴ τῶν μεγίστων διδασκούσης, ὅτι τὸ ἴσον σωτικὸν πως ὂν ὁμονοίας. ἡ δὲ ὁμόνοια τῶν πάντων γενετεῖρος καὶ περιπαλε-

πάντα κόσμον. τίς γὰρ ἂν εἴη φύσις τῶδε κρείττων. ἢν γὰρ ἂν εἴη τοιοῦτος μέρος αὐτοῦ ἐστί. τό, τε καλὸν τῶν ἐπωνυμόν ὄντι τοῦτο. καὶ τὸ τεταγμένον ἀπὸ τοῦ κόσμου λεγόμενον κεκοσμῆσθαι. τίς δὲ τῶν ὄντων μέρους δύναιτ' ἂν ὀξύτερον εἶναι τῆς κατ' οὐρανοῦ τάξεως τε καὶ φορᾶς, ἄστρων ἡλίου τε καὶ σελήνης κινουμένων ἐν ἀκριβεστάτοις μέτροις ὀξὺ ἀιῶνος εἰς ἕτερον ἀιῶνα. τίς δὲ γένοιτ' ἂν ἀψευδεία τοιάδε, ἥν τινα φυλάττουσιν ἀκαλαὶ καὶ γόνιμοι τῶν ὅλων ὧραι, θέρητε καὶ χειμῶνας ἐπάγουσαι τεταγμένως. ἡμέρας τε καὶ νύκτας εἰς μηνὸς ἀποτέλεσμα καὶ ἐνιαυτοῦ. καὶ μὴν μεγέθει μὲν ὁ αὐτὸς πανυπέρτατον, κινήσει δὲ ὀξύτατον, λαμπρότητι δὲ εὐαγέστατον, δυνάμει δὲ ἀγήρως τε καὶ ἄφθαρτον. οὕτω ἐναλίων ζῴων καὶ πεζῶν καὶ ἀερίων φύσεις ἐχώρησε, καὶ βίους ἐμέτρησε τοῖς ἑαυτοῦ κινήσεσιν ἐκ τούτου πάντα ἐκπνεῖτε καὶ ψυχὴν ἴσχει τὰ ζῶα. τοῦτο καὶ αἱ παράδοξοι νεοχμώσεις τεταγμένως ἀποτελοῦνται. συναρπάζοντων μὲν ἀνέμων πανταχόθεν, πιπτόντων δὲ ὀξὺ οὐρανοῦ κεραυνῶν, ῥηγνυμένων δὲ χειμώνων ὀξαισίων. διὰ δὲ τούτων τὸ νοτερόν, ἐκπιεζόμενον, τό, τε πυρῶδες διαπνεόμενον, εἰς ὁμόνοιαν ἄγει τὸ πᾶν καὶ καθίσησιν. ἥτε γῆ φυτοῖς κομῶσα παντοδαποῖς, νάμασίτε περιβλύζουσα καὶ περιοχεμένη ζῴοις, κατὰ καιρὸν ἐκφύουσάτε πάντα καὶ τρέφουσα καὶ δεχομένη, μυρίας τε φέρουσα ἰδέας καὶ πάθη, τῷ ἀγήρω φύσιν ὁμοίως τηρεῖ. καὶ τοι καὶ σεισμοῖς τινασσομένη καὶ πολυμυρίσιν ἐπικλυζομένη

ζομένη, πυρκαϊαῖς τε καὶ μέρος φλογιζομένη. ταῦ-
τα δὲ πάντα ἔοικεν αὐτῇ πρὸς ἀγαθῶν γινόμενα, τὰ
δὲ ἀιῶνας σωτηρίαν παρέχειν. σειομένης τε γὰρ διε-
ξάπαυσιν ἀι πῶν πνευμάτων παρεμπτώσεις, κατὰ τὰ
ῥήματα τὰς ἀναπνοὰς ἴσχουσαι. καθὼς ἄνω λέλεκ-
ται. καθαιρομένη τε ὄμβροις, ἀποκλύζεται πάντα τὰ
νοσώδη. περιπνεομένη δὲ αὔραις, τάτε ὑπ' αὐτῶν καὶ
τὰ ὑπὸ αὐτῶν ἐλικρινεῖται. ἢ μὴν ἀι φλόγες μὲν τὸ
παχυτῶδες παιάνουσιν, οἱ πάγοι δὲ, τὰς φλόγας ἀ-
νιᾶσι. καὶ πῶν ὅσα μέρους τὰ μὲν γίνεται, τὰ δὲ ἀπμά-
ζει, τὰ δὲ φθείρεται. καὶ ἀι μὲν γενέσεις, ἐπανασέλλου
σι τὰς φθορὰς, ἀι δὲ φθοραὶ κυφίζουσι τὰς γενέσεις,
μία δὲ ἐκ πάντων παραινομένη σωτηρία διατελεῖ, ἀν
τιπεριϊσαμένων ἀλλήλοις. καὶ τοτὲ μὲν κρατούν-
των, τοτὲ δὲ κρατουμένων, φυλάττει τὸ σύμπαν ἄφ
θαρτον δὲ ἀιῶνος. λοιπὸν δὲ περὶ τῆς πῶν ὅλων συν
εκτικῆς αἰτίας κεφαλαιωδῶς εἰπεῖν, ὃν τρόπον καὶ
περὶ πῶν ἄλλων. πλημμελὲς γὰρ περὶ κόσμου λέγου-
τας, εἰ καὶ μὴ δι' ἀκριβείας, ἀλλ' οὖν γε ὡς εἰς τυπω-
δη μάθησιν τὸ τοῦ κόσμου κυριώτατον παραλι-
πεῖν. ἀρχαῖος μὲν οὖν τις λόγος καὶ πατριός ὅδε
πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα καὶ διὰ
θεοῦ ἡμῖν συνέστηκεν. οὐδεμία δὲ φύσις, αὐτὴ καθ'
ἑαυτὴν αὐτάρκης. ἐρημωθεῖσα τῆς ἐκ τούτου σωτη-
ρίας, διὸ καὶ πῶν παλαιῶν εἰπεῖν τινες προήχθη-
σαν, ὅτι ταῦτα πάντα ὅδε θεῶν πλέα τε, καὶ δι' ὀφ-
θαλμῶν ἐνδαλλόμενα ἡμῖν, καὶ δ' ἀκοῆς καὶ πάσης

αἰσθήσεως, τῇ μὲν θείᾳ δυνάμει πρέποντα καταβαλ-
λόμενοι λόγον, ὃ μὲν τῆς οὐσίας. σωτὴρ μὲν γὰρ ὄν-
τως ἁπάντων ἐστὶ, καὶ γενέτωρ τῶν ὅπως δήποτε κατὰ
τόνδε τὸν κόσμον συντελουμένων ὁ θεός. ὃ μὲν αὐ-
τουργῶν καὶ ἐπιπόνως ἀκάματον ὑπομένων, ἀλλὰ δυ-
νάμει χρώμενος ἀτρύτῳ, δι᾽ ἧς καὶ τῶν πόρρω δοκούν-
των εἶναι περιγίνεται. τὰ μὲν οὖν ἀνωτάτω καὶ πρώ-
τιστα εἶδαν αὐτὸς ἔλαχεν. ὑπατός τε διὰ τοῦτο ὠνό-
μασται, καὶ κατὰ τὸν ποιητὴν ἀκροτάτῃ κορυφῇ τοῦ
οὐρανοῦ ἐγκαθιδρυμένος ἀεὶ. μάλιστα δ᾽ ἔπεσι
αὐτῷ τῆς δυνάμεως ἀπολαύει τὸ πλησίον αὐτῷ σῶ-
μα, καὶ ἔπειτα τὸ μετ᾽ ἐκεῖνο, καὶ ἐφεξῆς οὕτως ἄχρι
τῶν καθ᾽ ἡμᾶς τόπων. διόπερ καὶ τὰ ὅσα τῆς γῆς
ἔοικεν ἐν ἀποστάσει πλείστῃ τῆς ἐκ θεοῦ ὄντα ὠφελεί-
ας ἀσθενῆ καὶ ἀνατάλλιπα εἶναι, καὶ πολλῆς μεστὰ ταρα-
χῆς, ὃ μὲν ἀλλὰ καὶ καθόσον ὅσα ἐν ἀνθρώποις πέφυκε τὸ θεῖον καὶ τὰ καθ᾽ ἡμᾶς ὁμοίως συμβαίνει. τά-
τε ὑπὲρ ἡμᾶς κατὰ τὸ ἐγγύτερον καὶ πορρότερον θεοῦ
εἶναι. μᾶλλον δὲ καὶ ἧττον ὀφελείας μεταλαμβάνον-
τα. πρεῖπον οὖν ὑπολαβεῖν ὃ καὶ πρέπον ἐστὶ, καὶ θεῷ
μάλιστα ἁρμόζον, ὡς ἐν οὐρανῷ δυνάμις ἱδρυμένη,
καὶ τοῖς πλεῖστον ἀφεστηκόσιν, ὡς ἔνιοι εἰπεῖν καὶ σύμ-
πασιν αἴτιος γίνεται σωτηρίας μᾶλλον, ἢ ὡς δίκαι-
σα καὶ φοιτῶσα ἔντα μὴ καλὸν μὴ δὲ εὔσχημον αὐ-
τουργῆν τὰ ὅσα γῆς. τοῦτο μὲν γὰρ ὃ δὴ ἀνθρώπῳ ἥκι-
στα ἁρμόττει, παντὶ καὶ τῷ τυχόντι ἐφίεσθαι ἔργῳ.
οἷον στρατιᾶς ἄρχοντι, ἢ πόλεως ἢ οἴκου, καὶ ἐν χρεῶν

σρωματόδεσμον εἶν δῆσαι, καὶ εἴτι φαυλότερον ἀπο τελεῖν ἔργον. ὁ δὲ τῷ μεγάλῳ βασιλέως, ὃν ἄρ τὸ τυχὸν ἄνδρα ἀποδόμον ποιήσειεν, ἀλλ' οἷον ἰσορεῖ τὸ Καμβύσου Ξέρξου τε καὶ Δαρείου πρόσχημα, εἰς σεμνότητα καὶ ὑπεροχῆς ὕψος μεγαλοπρεπῶς διεκεκόσμητο. αὐτὸς μὲν γὰρ ὡς λόγος ὕδρυτο ἐν Σούσοις ἢ Εκβατάνοις παντὶ ἀόρατος. θαυμασὸν ἐπίχωρ βασίλειον οἶκον καὶ περίβολον χρυσῷ καὶ ἠλέκτρῳ καὶ ἐλεφαντι ἀσράπτοντα. πυλῶνες δὲ πολλοὶ καὶ συνεχεῖς, πρόθυράτε συχνοῖς ἐιρχόμενα σαθίοις ἀπ' ἀλλήλων, θύραις τε χαλκαῖς καὶ τείχεσι μεγάλοις ὠχύρωτο, ἔξω δὲ τόπον ἄνδρες οἱ πρῶτοι καὶ δοκιμώτατοι διεκεκόσμηντο. οἱ μὲν ἀμφ' αὐτὸν βασιλέα δορυφόροι τε καὶ θεράποντες, οἱ δὲ, ἑκάσου περιβόλου φύλακες, πυλωροίτε, καὶ ὠτακουσθαὶ λεγόμενοι. ὡς ἄν ὁ βασιλεὺς αὐτὸς δεσπότης καὶ θεὸς ὀνομαζόμενος, πάντα μὲν βλέποι, πάντα δὲ ἀκούοι. χωρὶς δὲ τούτων ἄλλοι καθεσήκεσαν προσόδων ταμίαι, καὶ σρατηγοὶ πολέμων καὶ κυνηγεσίων, δώρων τε ἀποδεκτῆρες, πῶν τε λοιπῶν ἔργων ἕκασοι κατὰ τὰς χρείας ἐπιμεληταί. τὴν δὲ σύμπασαν ἀρχὴν τῆς Ασίας περαρμένην, ἑλλησπόντου μὲν ἐκ τῶν πρὸς ἑσπέραν μερῶν, Ινδῶν δὲ, ἐκ τῶν πρὸς ἕω, διελείφεσαν κατὰ ἔθνη σρατηγοὶ καὶ σατράπαι καὶ βασιλεῖς, δοῦλοι τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἡμεροδρόμοί τε καὶ σκοποὶ, καὶ ἀγγελιαφόροι, καὶ φύλακες, φρουρωριῶντε ἐποπῆρες. τοσοῦτον δὲ ἦν ὁ κόσμος καὶ μάλισα τῶν φρουρωριῶν

καθ' διαδοχὰς παρσευουσῶν ἀλλήλοις ἐκ περάτων τῆς ἀρχῆς μέχρι Σούσων καὶ Ἐκβατάνων, ὥςτε τὸν βασιλέα γινώσκειν αὐθημερὸν πάντα τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καινουργούμενα. νομιςέον δὴ τὼ τοῦ μεγάλου βασιλέως ὑπεροχὴν πρὸς τὼ τοῦ τὸν κόσμον ἐπέχοντος θεοῦ, τοσοῦτον καθαδιεςέραν ὅσον τῆς ἐκείνου, τὼ τῶ φαυλοτάτου τέ, καὶ ἀσθενεςάτου ζώου. ὥςτε εἴπερ ἄσεμνον ἦν αὐτῷ, αὐτὸν δοκεῖν ἔρξειν αὐτουργεῖν ἅπαντα, καὶ διατελεῖν ἃ βούλοιτο, καὶ ἐφιςάμενον διοικεῖν, πολὺ μᾶλλον ἀπρεπὲς ἂν εἴη τοῦτο θεῷ. σεμνότερον δὲ καὶ πρεπωδέςερον, αὐτὸν μὲν ὅσα τῆς ἀνωτάτω χώρας ἱδρύσθαι, τὼ δὲ δύναμιν διὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου διήκουσαν, ἡλιόντε κινεῖν καὶ σελήνην, καὶ τὸν πάντα οὐρανὸν περιάγειν. αἴτιόν τε γίνεσθαι τοῖς ὅσα τῆς γῆς σωτηρίας. οὐδὲν γὰρ ἐπιτεχνήσεως αὐτῷ δεῖ καὶ ὑπηρεσίας τῆς παρ' ἑτέρων ὥςπερ τοῖς παρ' ἡμῖν ἄρχουσι τῆς πολυχειρίας διὰ τὼ ἀσθένειαν. ἀλλὰ τοῦτο ἦν τὸ θειότατον, τὸ μεγάρασώνης καὶ ἁπλῆς κινήσεως παντοδαπὰς ἀποτελεῖν ἰδέας. ὥςπερ ἀμέλει δρῶσιν οἱ * μεγαλώτεροι. διὰ μιᾶς ὀργάνου σχαςηρίας, πολλὰς καὶ ποικίλας ἐνεργείας ἀποτελοῦντες. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ νευροσπάςαι, μίαν μίρινθον ἐπισπασάμενοι, ποιοῦσι καὶ αὐχένα κινεῖσθαι, καὶ χεῖρα τοῦ ζώου, καὶ ὦμον, καὶ ὀφθαλμόν. ἔςι δὲ ὅτε πάντα τὰ μέρη μετάτινος εὐρυθμίας. οὕτως οὖν καὶ ἡ θεία φύσις ἀπότινος ἁπλῆς κινήσεως τὸ πρῶτον τὼ δύναμιν εἰς τὰ ξυνεχῆ διδωσι, καὶ ἐπ' ἐκείνου πάλιν εἰς τὰ

πορρωτέρω,

πορρωτέρω, μέχρις ἂν διὰ παντὸς διεξέλθῃ. κινεῖ-
θαι γὰρ ἕτερον ὑφ' ἑτέρου, καὶ αὐτὸ πάλιν ἐκίνησεν ἄλ-
λο σὺν κόσμῳ. δρώντων μὲν πάντων οἰκείως ταῖς
σφετέραις καταστάσεσι, ὑπὸ τῆς αὐτῆς δὲ ὁδοῦ πᾶσιν
οὔσης, ἀλλὰ διαφόρου καὶ ἑτεροίας, ἔστι δὲ οἷς καὶ ἐναντί-
ας, καίτοι τῆς πρώτης οἷον ἐνδόσεως εἰς κίνησιν μέ-
λαν γενομένης. ὥσπερ ἂν εἴ τις ὀξὺ ἄγγος ὁμοῦ ῥίψειε
σφαῖραν, καὶ κύβον, καὶ κῶνον καὶ κύλινδρον. ἕκαστον γὰρ
αὐτῶν κατὰ τὸ ἴδιον κινηθήσεται σχῆμα. ἢ εἴ τις ὁμοῦ
ζῶον ἐνυδρόν τε καὶ χερσαῖον καὶ πτηνὸν ἐν τοῖς κόλ-
ποις ἔχων ἐκβάλοι. δῆλον γὰρ ὅτι τὸ μὲν νηκτὸν ἁλό-
μενον εἰς τὸν ἑαυτοῦ διάπαν ἐκνήξεται, τὸ δὲ χερσαῖον
εἰς τὰ σφέτερα ἤθη καὶ νομοὺς διεξέρπυσει, τὸ δὲ ἀέ-
ριον ὀξαρθὲν ἐκ γῆς, μετάρσιον οἰχήσεται πετόμε-
νον, μιᾶς τῆς πρώτης αἰτίας, πᾶσιν ἀποδούσης τὸν
οἰκεῖον εὐμάρειαν. οὕτως ἔχει καὶ ὅλῳ κόσμῳ, διὰ γὰρ
ἁπλῆς τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ περιαγωγῆς ἡμέρᾳ καὶ νυ-
κτὶ περαινομένης, ἄλλοιαι πάντων διέξοδοι γίνονται.
καίτοι ὑπὸ μιᾶς σφαίρας περιεχομένων τῶν μὲν,
θᾶττον, τῶν δὲ, σχολαιότερον κινουμένων. παράτε τὰ
τῶν διαστημάτων μήκη, καὶ τὰς ἰδίας ἑκάστων κατα-
σκευάς. σελήνη μὲν γὰρ, ἐν μηνὶ τὸν ἑαυτῆς διαπεραί-
νεται κύκλον, αὐξομένη τε καὶ μειουμένη καὶ φθίνουσα.
ἥλιος δὲ ἐν ἐνιαυτῷ, καὶ οἱ τούτου ἰσόδρομοι ὅ, τε φωσ-
φόρος, καὶ ὁ ἑρμῆς λεγόμενος. ὁ δὲ πυρόεις, ἐν δι-
πλασίονι τούτων χρόνῳ. ὁ δὲ Διὸς, ἐν ἑξαπλασίονι
τούτου. καὶ τελευταῖος ὁ τοῦ κρόνου λεγόμενος ἐν

διπλασίονι καὶ ἡμίσει τοῦ ὑποκάτω. μία δὲ ἐκ πάντων ἁρμονία συναδόντων καὶ χορευόντων κατὰ τὸν οὐρανόν, ὃς ἑνός τε γίνεται καὶ εἰς ἓν ἀπολήγει. κόσμον δ' ἑτοίμως τὸ σύμπαν, ἀλλ' οὐκ ἀκοσμίαν ὀνομάσαις ἄν. καθάπερ δ' ἐν χορῷ κορυφαίου καταρξάντος, συνεπιχεῖ πᾶς ὁ χορὸς ἀνδρῶν ἅμα καὶ γυναικῶν ἐν διαφόροις φωναῖς ὀξυτέραις καὶ βαρυτέραις μίαν ἁρμονίαν ἐμμελῆ κεραννύντων, οὕτως ἔχει καὶ ὅτι τὸ σύμπαν διέποντος θεοῦ. κατὰ γὰρ τὸ ἄνωθεν ἐνδόσιμον ὑπὸ τοῦ φερομένου ἄν κορυφαίου προσαγορευθέντος, κινεῖται μὲν τὰ ἄστρα ἀεὶ καὶ ὁ σύμπας οὐρανός. πορεύεται δὲ διπλᾶς πορείας ὁ παμφαὴς ἥλιος, τῇ μὲν, ἡμέραν καὶ νύκτα διορίζων, ἀνατολῇ καὶ δύσει, τῇ δὲ, τὰς τέσσαρας ὥρας ἄγων τοῦ ἔτους. πρόσω τὲ βόρειος, καὶ ὀπίσω νότιος διεξέρχων. γίνονται δὲ ὑετοὶ κατὰ καιρὸν καὶ ἄνεμοι καὶ δρόσοι, τάτε πάθη τὰ ἐν τῷ περιέχοντι συμβαίνοντα διὰ τὴν πρώτην καὶ ἀρχαιόγονον αἰτίαν. ἕπονται δὲ τούτοις, ποταμῶν ἐκροαὶ, θαλάσσης ἀνοιδήσεις, δένδρων ἐκφύσεις, καρπῶν πεπάνσεις, γονὰς ζώων, ἐκτροφαίτε πάντων καὶ ἀκμαὶ καὶ φθίσεις. συμβαλλομένης πρὸς ταῦτα, καὶ τῆς ἑκάστου κατασκευῆς ὡς ἔφην. ὅταν οὖν ὁ πάντων ἡγεμὼν τε καὶ γενέτωρ ἀόρατον ὢν ἄλλως, πλὴν λογισμῷ, σημήνῃ πάσῃ φύσει μεταξὺ οὐρανοῦ τε καὶ γῆς φερομένῃ, κινεῖται πᾶσα ἐνδελεχῶς ἐν κύκλοις καὶ πέρασιν ἰδίοις. ποτὲ μὲν ἀφανιζομένη, ποτὲ δὲ φαινομένη. μυρίας ἰδέας ἀναφαίνουσά τε καὶ πάλιν ἀπο

κρύπτουσα

κρύπτουσα ἐν μιᾶς ἀρχῆς. ἔοικε δὲ κομιδῇ τὸ δρώμενον, τοῖς ἐν πολέμῳ καιροῖς μάλιστα γινομένοις. ἐπεὶ δὲ ἀνὴ σάλπιγξ σημαίνει τῷ στρατοπέδῳ. τότε γὰρ τῆς φωνῆς ἕκαστος ἀκούσας, ὁ μὲν, ἀσπίδα ἀναιρεῖται, ὁ δὲ θώρακα ἐνδύεται, ὁ δὲ κνημίδας, ἢ κράνος, ἢ ζωστῆρα περιτίθεται. καὶ ὁ μὲν ἵππον χαλινοῖ, ὁ δὲ συνωρίδα ἀναβαίνει, ὁ δὲ, σύνθημα παρεγγυᾷ. καθίσταται δὲ εὐθέως, ὁ μὲν λοχαγὸς, εἰς λόχον, ὁ δὲ ταξίαρχος εἰς τάξιν, ὁ δὲ ἱππεὺς ὅπου κέρας, ὁ δὲ ψιλὸς, εἰς τὸν ἰδίον ἀντικτίσκει χώραν. πάντα δὲ ὑφ' ἕνα σημάντορα, δίνεται κατὰ πρὸς τάξιν τὸ τὸ κράτος ἔχοντος ἡγεμόνος, οὕτω χρὴ καὶ πρὸς τὸ σύμπαντος φρονεῖν. ὑπὸ γὰρ μιᾶς ἐπῆς ὀτρυνομένων ἁπάντων, γίνεται τὰ οἰκεῖα καὶ ταύτης ἀόρατα καὶ ἀφανῆς. ὅπερ ἐδυνάμως ἔστιν ἐμπόδιον, ὅτε ἐκείνῃ πρὸς τὸ δρᾶν, ὅτε ἡμῖν πρὸς τὸ πιστεῦσαι. καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ δι' ἣν ζῶμέν τε καὶ πόλεις καὶ οἴκους ἔχομεν ἀόρατος οὖσα, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ὁρᾶται. πᾶς γὰρ ὁ τοῦ βίου διάκοσμος, ὑπὸ ταύτης εὕρηται καὶ διατέτακται καὶ συνέχεται, γῆς ἀρόσεις καὶ φυτεύσεις, τέχνης ἐπίνοιαι, χρήσεις νόμων, κόσμος πολιτείας, εὐδαιμονίαι πράξεις, ὑπερόροις πόλεμος, εἰρήνη. ταῦτα χρὴ καὶ πρὸς θεοῦ διανοεῖσθαι. δυνάμει μὲν ὄντος ἰσχυροτάτου, κάλλει δὲ εὐπρεπεστάτου, ζωῇ δὲ ἀθανάτου, ἀρετῇ δὲ κρατίστου. διότι πάσῃ θνητῇ φύσει γενόμενος ἀθεώρητος, ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων θεωρεῖται. τὰ γὰρ πάθη καὶ τὰ δι' ἀέρος ἅπαντα καὶ τὰ ὑπὸ γῆς, καὶ τὰ ἐν ὕδατι, θεοῦ λέγοιτ' ἂν ὄντως ἔργα εἶναι

τ τὸν κόσμον ἐπέχοντα, ὃ οὐ κατὰ τὸν φυσικὸν Εμπεδοκλέα, πάνθ' ὅσαν ἐν ὅσαν τ' ἐστὶν ἰδ' ὅσα τ' ἔσται ὀπίσω. Δένδρεά τ' ἔβλάστησε καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, θῆρες τ' οἰωνοί τε, καὶ ὑδατοθρέμμονες ἰχθῦς. ἔοικε δὲ ὄντως εἰ καὶ μικρότερον παραβάλλειν τὸν κόσμον, τοῖς ὀμφαλοῖς λεγομένοις τοῖς ἐν ταῖς ψαλίσι λίθοις. οἱ μέσοι κέμβοι κατὰ τὼ εἰς ἑκάτερον μέρος ἔνδοσιν ἐν ἁρμονίᾳ πρῶσι καὶ ἐν τάξει, τὸ πᾶν σχῆμα τῆς ψαλίδος καὶ ἀκίνητον. φασὶ δὲ καὶ τὸν ἀγαλματοποιὸν φειδίαν κατασκευαζόμενον τὼ ἐν ἀκροπόλει ἀθηνᾶν, ἐν μέσῃ τῇ ταύτης ἀσπίδι, τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ἐντυπώσασθαι, καὶ συνδήσαι τῷ ἀγάλματι διάτινος ἀφανοῦς δημιουργίας. ὥστε ὃ ἀνάγκης εἴτις βούλοιτο αὐτὸ περιαιρεῖν, τὸ σύμπαν ἄγαλμα λύειν τε καὶ συγχεῖν. τοῦτον οὖν ἔχει τὸν λόγον ὁ θεὸς ἐν κόσμῳ, συνέχων τὼ πᾶν ὅλων ἁρμονίαν τε καὶ σωτηρίαν. πλὴν ὅτε μέσος ὢν ἔνθα ἥλιός τε καὶ ὁ βορέας οὐ τοῦ τόπος. ἀλλ' ἄνω καὶ καθαρὸς ἐν καθαρῷ χώρῳ βεβηκὼς, ὃν ἐτύμως καλοῦμεν, οὐρανὸν μὲν ἀπὸ τ' ὄρον εἶναι πᾶν ἄνω, ὄλυμπον δὲ, οἷον ὁλολαμπῆ καὶ πανταχόσε φόφον καὶ ἀπάντων κινήματων κεχωρισμένον. οἷα γίνεται παρ' ἡμῖν διὰ χειμῶνος καὶ ἀνέμων βίας. ὥσπερ ἔφη καὶ ὁ ποιητὴς Ὅμηρος, Ὀλύμπου δ' ὄθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ Ἔμμεναι, οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται, οὔτε ποτ' ὄμβρῳ, Δεύεται, οὔτε χιὼν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ' αἴθρη, Πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἀναδίδρομεν αἴγλη. συνεπιμαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ βίος

ἅπας

ἅπας τὴν ἄνω χώραν ἀποδοὺς θεῷ. καὶ γὰρ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀνατείνομεν τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχὰς ποιούμενοι, καθ' ὃν λόγον, ὃ κακῶς κἀκεῖνο ἀναπεφώνηται, Ζεὺς δ' ἔλαχ' οὐρανὸν εὐρὺν ἐν αἰθέρι καὶ νεφέλῃσι. διὸ καὶ τῶν ἀειθέων τὰ τιμιώτατα, τὸν αὐτὸν ἐπέχει τόπον ἄστρα τε καὶ ἥλιος καὶ σελήνη. μόνα τὰ οὐράνια διάττοντα ἀεὶ τὴν αὐτὴν σώζουσα τάξιν διακεκόσμηται, καὶ οὔποτε ἀλλοιωθέντα μετεκινήθη. καθάπερ τὰ ὅσα γῆς εὔτρεπτα ὄντα, πολλὰς ἑτεροιώσεις καὶ πάθη ἀναδέδεκται. σεισμοῖς γὰρ ἤδη βίαιοι πολλὰ μέρη τῆς γῆς ἀνέῤῥηξαν. ὄμβροι τε κατέκλυσαν ὀξεῖαι σοι καταῤῥαγέντες. ἐπιδρομαῖς τε κυμάτων καὶ ἀναχωρήσεις. πολλάκις καὶ ἠπείρους ἐθαλάττωσαν, καὶ θαλάττας ἠπείρωσαν. βίαι τε πνευμάτων καὶ τυφώνων, εἰσὶν ὅτε πόλεις ὅλας ἀνέτρεψαν. πυρκαϊαί τε καὶ φλόγες ἀμφὶ, ὀξ οὐρανοῦ γενόμεναι πρότερον, ὥςπερ φασὶν ὅσοι φαίθοντα, τὰ πρὸς ἕω μέρη κατέφλεξαν. ἃ δὲ, πρὸς ἑσπέρας ἐκ γῆς ἀναβλύσασαι, καὶ ἐκφυσήσασαι, καθάπερ τῶν ἐν Αἴτνῃ κρατήρων ἀναῤῥαγέντων, καὶ ἀνὰ τὴν γῆν φερομένων χειμάῤῥους δίκην. ἔνθα καὶ τὸ τῶν εὐσεβῶν γένος ὀξόχως ἐτίμησε τὸ δαιμόνιον. περικαταληφθέντων ἐκεῖ τῷ ῥεύματος διὰ τὸ βασάζειν γέροντας ὅσοι τῶν ὤμων γονεῖς καὶ σώζειν. πλησίον γὰρ αὐτῶν γενόμενος ὁ τῶν πυρὸς πολεμός, ὀξεσχίσθη. παρέτρεψέ τε τὸ μὲν, ἔνθα, τόδ' ἔνθα. καὶ ἐτήρησεν ἀβλαβεῖς ἅμα τοῖς γονεῦσι τοὺς νεανίσκους. καθόλου δὲ ὅπερ ἐννὴ κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος,

ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ, κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ, νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ, ἡγεμών, τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ. πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν, καμπτῆρ τὸ ἄρχειν πολυκίνητόν τε καὶ πολυμέριμνον, τῷ δὲ, ἄλυπον, ἀπονόν τε πάσης κεχωρισμένον σωματικῶς ἀσθενείας. ἐν ἀκινήτῳ γὰρ ἱδρυμένος, πάντα κινεῖ καὶ περιάγει ὅπῃ βούλεται, καὶ ὅπως. ἐν διαφόροις τε ἰδέαις καὶ φύσεσιν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ τῆς πόλεως νόμος, ἀκίνητον ὢν ἐν ταῖς τῶν χρωμένων ψυχαῖς, πάντα οἰκονομεῖ τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν. ἐφεπόμενοι γὰρ αὐτῷ δηλονότι δίκαιοι, ἄρχοντες μὲν ὅσα τὰ ἀρχεῖα, θεσμοθέται δὲ εἰς τὰ οἰκεῖα δικαστήρια, βουλευταὶ δὲ καὶ ἐκκλησιαστὰ εἰς συνέδρια τὰ προσήκοντα, καὶ ὁ μέντοι εἰς τὸ πρυτανεῖον βαδίζει, σιτισόμενος, ὁ δὲ, πρὸς τοὺς δικαστὰς, ἀπολογησόμενος, ὁ δὲ, εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀποθανούμενος. γίνονται δὲ καὶ δημοθοινίαι νόμιμοι, καὶ πανηγύρεις ἐνιαύσιοι, θεῶν τε θυσίαι, καὶ ἡρώων θεραπεῖαι, καὶ χοαὶ κεκοιμημένων, ἄλλα δὲ ἄλλοις ἐνεγγύμενα κατὰ μίαν πρὸς τάξιν ἢ νόμιμον ὀρθοσίαν, σώζει τὸ τῷ ποιήσαντι ὄντα. πόλις δ' ὁμῶ μὲν θυμιαμάτων γέμει, ὁμῶ δὲ παιάνων τε καὶ στεναγμάτων. οὕτως ὑπολαμβάνων καὶ ὑπὸ τῆς μείζονος πόλεως. λέγω δὲ τόδε τὸ κόσμου. νόμος μὲν γὰρ ἡμῖν ἰσοκλινὴς ὁ θεὸς ὀδὸν μίαν ἐπιδεχόμενος διόρθωσιν, ἢ μετάθεσιν. κρείττων δὲ οἶμαι καὶ βεβαιότερος τῶν ἐν κύρβεσιν ἀναγεγραμμένων. ἡγεμόνα δὲ ἀεὶ κινήσας αὐτῷ καὶ ἐμμελῶς, ὁ σύμπας διοικονομεῖται διάκοσμος

μος ὀρανῶ καὶ γῆς, μεμερισμένος κατὰ τὰς φύσεις πάσας διὰ τῶν οἰκείων σπερμάτων εἴτε τὰ φυτὰ καὶ ζῶα, κατὰ γένη τε καὶ εἴδη. καὶ γὰρ ἄμπελοι, καὶ φοίνικες, καὶ περσέαι, συκέαι τε γλυκεραὶ, καὶ ἐλαῖαι ὡς φησιν ὁ ποιητής, τάτε ἄκαρπα μὲν, ἄλλας δὲ παρεχόμενα χρείας, πλάτανοι, καὶ πίτυες, καὶ πύξοι. Κλιθρήτ' αἰγειρός τε καὶ εὐώδης κυπάρισσας, αἴτε καρπὸν ὀπώρης ἡδύν, ἄλλως δὲ δυσθησαύρισον φέρουσαι. ὄχναι καὶ ῥοιαὶ καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι, τῶν τε βώων τάτε ἄγρια καὶ ἥμερα, τάτε ἐν ἀέρι καὶ ὑπὸ γῆς καὶ ἐν ὕδατι βοσκόμενα γίνεται, καὶ ἀκμάζει καὶ φθείρεται, τοῖς τοῦ θεοῦ πειθόμενα θεσμοῖς. πᾶν γὰρ ἑρπετὸν, τὸν γῆν νέμεται ὡς φησιν Ἡράκλειτος. εἷς δὲ ὢν, πολυώνυμός ἐστι, κατονομαζόμενος τοῖς πάθεσι πᾶσιν, ἅπερ αὐτὸς νεοχμεῖ. καλοῦσι δὲ αὐτὸν καὶ ζῆνα καὶ διὰ παραλλήλως χρώμενος τοῖς ὀνόμασιν, ὡς κᾶν ἐπιλέγοιμεν δι' ὃν ζῶμεν, κρόνον δὲ καὶ χρόνον λέγεται, δίκαιον δὴ αἰῶνος ἀτέρμονος, εἰς ἕτερον αἰῶνα. ἀστραπαῖός τε καὶ βροντᾶιος, καὶ ἀέριος καὶ ἀιθέριος, περανίός τε καὶ ὑέτιος, ἀπὸ τῶν ὑετῶν καὶ περανῶν καὶ τῶν ἄλλων καλεῖται. καὶ μὴν ἐπικάρπιος μὲν ἀπὸ τῶν καρπῶν, πολιεὺς δὲ ἀπὸ τῶν πόλεων ὀνομάζεται, γενέθλιός τε καὶ ἑρκεῖος καὶ ὁμόγνιος καὶ πάτριος, ἀπὸ τῆς πρὸς ταῦτα κοινωνίας. ἑταιρεῖός τε καὶ φίλιος, καὶ ξένιος καὶ στράτιος, καὶ τροπαιοῦχος. καθάρσιός τε καὶ παλαμναῖος, καὶ ἱκέσιος καὶ μειλίχιος, ὥσπερ οἱ ποιηταὶ λέγουσι. σωτήρ τε καὶ ἐλευθέριος ἐτύμως. ὡς δὲ

τὸ πᾶν

τὸ πᾶν εἰπεῖν, οὐράνιός τε καὶ χθόνιος πᾶσης ἐπόνυμος ὢν φύσεώς τε καὶ τύχης. ἅτε πάντων αὐτὸς αἴτιος ὤν. διὸ καὶ ἐν τοῖς ὀρφικοῖς ὃ καὶ κῶς λέγεται ἃ λέγεται. οἶμαι δὲ καὶ τὴν ἀνάγκην ὃν καὶ ἄλλό τι λέγεσθαι πλὴν τοῦτον. οἱονεὶ ἀκίνητον οὐσίαν ὄντα. εἱμαρμένην δὲ, διὰ τὸ εἴρειν τε καὶ χωρεῖν ἀκωλύτως. πεπρωμένην δὲ διὰ τὸ πεπεραῶσθαι πάντα καὶ μηδὲν ἐν τοῖς οὖσιν ἄπειρον εἶναι. καὶ μοῖραν μὲν, ἀπὸ τοῦ μεμερίσθαι. νέμεσιν δὲ, ἀπὸ τῆς ἑκάστῳ διανεμήσεως. ἀδράστειαν δὲ, ἀναποδρατον αἰτίαν οὖσαν κατὰ φύσιν. αἶσαν δὲ, ἀεὶ οὖσαν. τάτε πᾶσι τὰς μοίρας καὶ τὸν ἄτρακτον, εἰς ἕν τι πως νεύει. τρεῖς μὲν γὰρ αἱ μοῖραι κατὰ τοὺς χρόνους μεμερισμέναι. νῆμα δὲ ἀτρακτοῦ τὸ μὲν, ὀρθεργασμένον. τὸ δὲ, μέλλον, τὸ δὲ, περιστρεφόμενον. τέτακται δὲ κατὰ μὲν τὸ γεγονὸς, μία τῶν μοιρῶν Ἄτροπος. ἐπὶ τὰ παρελθόντα πάντα, ἀστρεπτά ἐστι. κατὰ δὲ τὸ μέλλον Λάχεσις, εἰς πάντα γὰρ ἡ κατὰ φύσιν μένει λῆξις. κατὰ δὲ τὸ ἐνεστὼς, Κλωθὼ, συμπεραίνουσά τε καὶ κλώθουσα ἑκάστῳ τὰ οἰκεῖα. περαίνεται δὲ καὶ ὁ μῦθος ὃν ἀτάκτως. ταῦτα δὲ πάντα ἐστὶν, ὃν ἄλλοτι πλὴν ὁ θεός. καθάπερ καὶ ὁ γενναῖος Πλάτων φησίν. ὁ μὲν δὴ θεὸς ὥσπερ ὁ παλαιὸς λόγος ἀρχὴν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων, εὐθεῖα περαίνει κατὰ φύσιν πορευόμενος. τῷ δὲ, ἀεὶ ξυνέπεται δίκη τῶν ἀπολειπομένων τὸ θεῖον νόμου τιμωρός. ὃς ὁ εὐδαιμονήσειν μέλλων, μακάριός τε καὶ εὐδαίμων ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς μέτοχος εἴη.

ΤΕΛΟΣ.

ΦΙΛΩΝΟΣ

ΠΕΡΙ ΚΩΣΜΟΥ.

ΟΥΔΕΝ τῶν ὄντων, ἰσότιμον ὑφίστησι θεῷ. ἀλλ' ἔστιν εἷς ἄρχων καὶ ἡγεμὼν καὶ βασιλεύς, ὡ τῶ τυτανεύειν καὶ διοικεῖν μόνῳ θέμις τὰ σύμπαντα. τὸ γὰρ ὄν ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς. ὃν δὴ τῶν πόλεων καὶ ἀνθρώπων λέγοι τ' ἂν ἐν δίκῃ μᾶλλον, ἢ δὴ κόσμου καὶ θεοῦ. ἑνὸς γὰρ ἕνα ποιητήν τε καὶ δεσπότην ἀναγκαῖον εἶναι. τοῦτο δὴ προομολογηθέν τα, ἀκόλουθον ἂν εἴη συνυφαίνειν τὰ ἁρμόζοντα. τί ἂν οὖν δὴ σκοπῶμεν. εἷς ὢν ὁ θεός, δύο τὰς ἀνωτάτω δυνάμεις ἔχει. διὰ τούτων τῶν δυνάμεων, ὁ ἀσώματος καὶ νοητὸς ἐπάγη κόσμος, τὸ τῶ φαινομένου τῶδε ἀρχέτυπον, ἰδέαις ἀοράτοις συναθεὶς, ὥσπερ οὕτω ὄμμασιν ὁρατός. καταπλαγέντες οὖν τινες τὴν ἑκατέρου τῶν κόσμων φύσιν, ὃ μόνον ὄλως ὄντα θεώσαν, ἀλλὰ καὶ τὰ κάλλιστα τῶν ἐν αὐτοῖς μερῶν, ἥλιον λέγω καὶ σελήνην, καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανόν, ἅπερ ὑδὲν ἀιδιαθέντων θεοὺς ἐκάλεσαν. ὧν τὴν ἐπίνοιαν κατιδὼν Μωυσῆς φησὶ, κύριε κύριε βασιλεῦ τῶν θεῶν, ἔνδειξιν τῆς παρ' ὑπηκόοις ἄρχοντος διαφορᾶς. καὶ ὁ τῶν ἰουδαίων ἔθνους τρεσβύτατον, γένει μὲν

ἐν χαλ-

ἣν χαλδαῖος. πατρὸς δὲ ἀστρονομικῶν περὶ τὰ μα
θήματα διατριβόντων, οἳ τοὺς ἀστέρας θεοὺς νομίζου
σι, καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον. παρ' οὓς
τότε εὖ, καὶ τὸ χεῖρον φασὶν ἀποβαίνειν, ὑδὲν ἔξω τῶν
αἰσθητῶν αἴτιον ὑπολαμβάνοντες εἶναι. τοῦτο δὲ,
τι ἂν εἰκαλεπώτερον, ἢ μᾶλλον ἀπελέγξαι τὴν ἐν
τῇ ψυχῇ δυσχέρειαν δυνάμενον δι' ἐπιστήμης τῶν πολ
λῶν καὶ δευτέρων καὶ γενικῶν, εἰς ἀνεπιστημοσύνην
ἐνέσης τοῦ ἑνὸς καὶ πρεσβυτάτου, καὶ ἀγενήτου, καὶ ποιητοῦ
πάντων ὅλων, καὶ διὰ τε ταῦτα ἀρίστου. καὶ μυρία ἄλλα, ἃ
διὰ μέγεθος, ἀνθρώπινος λογισμὸς ὑ χωρεῖ. ὃν ἐν
νῷ λαβὼν καὶ ἐπιθειάσας, καταλείπει μὴν πατρίδα καὶ
γενεὰν καὶ πατρῷον οἶκον, εἰδὼς ὅτι μένοντος μὴν, αἱ
τῆς πολυθεΐας δόξης ἐγκαταμένουσαι ἅπαται, ἐννοιαν
νύνυτον κατασκευάζουσιν εἰς τὴν τοῦ ἑνὸς εὕρεσιν, ὅς
ἐστιν ἀΐδιος μόνος, καὶ τῶν ἄλλων πατὴρ νοητῶν τε καὶ
αἰσθητῶν. εἰ δὲ μεταναστὰν, μεταναστὴν αἴτε καὶ τῆς δια
νοίας τὴν ἀπάτην, μεταρμοσάμενος τὴν ψευδῆ δό
ξαν, εἰς ἀλήθειαν. ἅμα δὲ καὶ τὸν πόθον ὃν ἐπόθει γνῶ
ναι τὸ ὂν προσανερίπτει τὸ μια, τὰ χρηθέντα. ὃς πο
θηγετούμενος ὑπὸ τὴν τ ἑνὸς ἀοικνωτάτην σπουδὴν, καὶ
ζήτησιν, κεῖ καὶ ὑ πρότερον ἀνῆκεν, ἢ τραχυτέρας λα
βεῖν φαντασίας ὑχὶ τῆς οὐσας (τοῦτο γὰρ ἀμήχανον)
ἀλλὰ τῆς ὑπαράξεως αὐτοῦ. καὶ τῆς προνοίας. διὸ καὶ
πιστεῦσαι λέγεται τῷ θεῷ πρῶτον. ἐπειδὴ καὶ πρῶτον
ἀκριβῆ καὶ βεβαίαν ἔσχεν ὑπόληψιν, ὡς ἔστιν ἓν αἴτιον
ἀνώτατον τὸ προνοοῦν τοῦτε κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐ
τῷ. ἐπειδὴ

τῶν. ἐπειδὴ γὰρ τὴν οὐσίαν ἄτακτον συγκεχυμένην οὖσαν εἰς τάξιν ἐξ ἀταξίας, καὶ ἐκ συγχύσεως εἰς διάκρισιν ἄγων ὁ κοσμοπλάστης, κοσμεῖν ἤρξατο, γῆν μὲν καὶ ὕδωρ, ὅσα τὸ μέσον ἐρείδει, τὰ δὲ ἀέρος καὶ πυρὸς δένδρα, πρὸς τὴν μετάρσιον ἀνείλκειν ἀπὸ τοῦ μέσου χώραν, τὸν δὲ αἰθέριον ἐν κύκλῳ τόπον ὠχυρώτατο, πῶν ἐντὸς ὅρουτε καὶ φυλακτήριον αὐτὸν τιθείς. ἀφ' οὗ καὶ οὐρανὸς ὠνομάσθαι δοκεῖ. καὶ ταῦτα μὲν τὰ τέλεια τοῦ παντὸς ἦν κοσμεύματα. τὸ δὲ παμμέγεθες καὶ παμφορώτατον ἔργον ὁ κόσμος οὗτος, οὗ παραφυάδες οἱ ἐρημίαι βλαστοί, ὅπου ποτ' οὖν ἄρα τὰς ῥίζας καθῆκε, καὶ τίς ὑπὸν αὐτῷ βάσις, ἐφ' ἧς ὥσπερ ἀνδριὰς ἐρήρεισται σκεπτέον. σῶμα μὲν οὐδὲν ἀπολεφθὲν ἐκὸς ἔξω πλανᾶσθαι, τὴν δὲ ὅλων ὕλην ἐργασαμένου καὶ διακοσμήσαντος θεοῦ. τελειότατον γὰρ ἁρμόττει τὸ μέγιστον τῶν ἔργων, τῷ μεγίστῳ δημιουργῷ διαπλάσασθαι. τελειότατον δ' οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ τελείοις συνεπληροῦτο μέρεσιν. ὥς τε εἰ τῆς ἁπάσης ὕλης μηδὲν ἔξω μὴ δὲ τῆς βραχυτάτης καταλειφθείσης συνέστη ὅδε ὁ κόσμος, ἀνάγκη τοίνυν ἐκτός, ἢ κενὸν ἢ μηδὲν εἶναι. εἰ μὲν δὴ κενόν, ὡς τὸν πλήρη καὶ νασὸν καὶ πῶν ὄντων βαρύτατον εὑρέθη καταντεῦον, σεσεῦ μηδενὸς ἐπερείδοντος. ἐξ οὗ φάσματι ἂν ἐοικέναι δόξαι. ῥητέον ἀεὶ τῆς διανοίας βάσιν σωματικήν, ὡς ἔχειν ἐκός, ἐάν τε κινούμενον τυγχάνῃ, τὸν δὲ δὴ κόσμον διαφέροντος. ὅτι τὸ μέγιστον σωμάτων ὄν, καὶ πλῆθος ἄλλων σωμάτων ὡς οἰκεῖα ἐγκεκόλπωται

μέρη, τὰς δυσωπίας οὖν εἴτις ἀποδιδράσειεν βούλοιτο τὰς ἐν τοῖς διαπορηθεῖσι, λεγέτω μετὰ παρρησίας, ὅτι οὐδὲν τῶν ὕλων κρατεῖν οὕτως, ὡς τὸν κόσμον ἀχθοφορεῖν ἰσχύσαι. νόμος δὲ ὁ ἄϊδιος θεοῦ αἰωνίου, τὸ ὀχυρώτατον καὶ βεβαιότατον ἔρεισμα τῶν ὅλων ἐστίν. οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ πέρατα, καὶ ἀπὸ τῶν ἄκρων ἐπὶ τὰ μέσα τὰ βεῖς, δολιχεύει τὸν τῆς φύσεως δρόμον ἀκήκοτον. συνάγων πάντα τὰ μέρη καὶ σφίγγων. δεσμὸν γὰρ ἄρρηκτον τ᾽ παντὸς ὁ γεννήσας ἐποιεῖ πατήρ. εἰκότως οὖν, ὃ δὴ γῆ πᾶσα διαλυθήσεται πρὸς ὕδατα. ὅπερ αὐτῆς οἱ πόλποι κεχωρήκασιν ὑδ᾽ ὑπ᾽ ἀέρος σβεσθήσεται πῦρ. ὑδ᾽ ἐμπαλιν ἐπὸ πυρὸς ἀὴρ ἀναφλεχθήσεται. τ᾽ θείου νόμου μεθόριον τάττουσι αὐτόν. ὅπω μὴ δὴ τὸ παμφορώτατον φυτὸν ἐρρίζοτο, καὶ ῥιζωθὲν, ἐκρατεῖτο. πῶν δὲ ἐν μέρει καὶ βραχυτέρων φυτῶν, τὰ μὲν μεταβατικῶς κινητά, τὰ δὲ ἄνευ μεταβάσεως, ὡς ἂν ἐσώζετο κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον ἐδημιουργεῖτο. τὰ μὲν οὖν μεταβατικῇ κινήσει χρώμενα, ἃ δὴ φαμὲν ἡμεῖς ζῶα εἶναι, ταῖς τ᾽ παντὸς ὁλοσχερεστέραις προσεγένετο μοίραις. γῆ μὲν τὰ χερσαῖα. πλωτὰ δὲ τὸ ὕδατι, τὰ πτηνὰ δὲ ἀέρι τοὺς ἀστέρας δὲ ἐν οὐρανῷ. διπλᾶ δὲ ἔν τε γῇ καὶ ὕδατι, καὶ ἀέρι γένει, ὁ ποιῶν ἐποιεῖ. ἀέρι μὲν τὰ πτηνά, καὶ δυνάμεις ἄλλας, ἀποδώσει ἑδαμεῖ ἑδαμῶς κρατλαμβανομένας. ψυχῶν ὀβίασος οὕτως ἀσωμάτων ἐστί, διακεκοσμημένων ἕσαις αὐταῖς ἐν τάξεσι. τὰς μὲν γὰρ εἰσπρίνεσθαι, λόγος ἔχει σώμασι θνητοῖς. καὶ κατά τινας ὡρισμένας περιόδους ἀπαλλάττεσθαι πάλιν. τὰς δὲ, θεοτέ

ρας καθασκευῆς λαχόσας ἅπαντα ἀλογεῖν τὸ τῆς γῆς χωρίον. ἀνωτάτω δ' εἶναι πρὸς αὐτῷ τῷ αἰθέρι τὰς καθαρωτάτας. ἃς οἱ μὲν παρ' ἕλλησι φιλοσοφήσαντες, ἥρωας καλοῦσι καὶ δαίμονας. Μωϋσῆς δὲ εὐθυβόλῳ χρώμενος ὀνόματι, ἀγγέλους προσαγορεύει. πρεσβευομένας καὶ διαγγελούσας τά τε παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τοῖς ὑπηκόοις ἀγαθά, καὶ τῷ βασιλεῖ ὧν εἰσιν ὑπήκοοι χρεῖοι. εἶναι δὲ ὥσπερ εἰς ποταμὸν τὸ σῶμα καταβᾶσαι, ποτὲ μὲν ὑπὸ συρμοῦ δίνης βιαιοτάτης ἁρπασθεῖσαι κατεπόθησαν, ποτὲ δὲ πρὸς τὴν φορὰν ἀντισχεῖν δυνηθεῖσαι, τὸ μὲν πρῶτον ἀνενηξαντο, εἶτα ὅθεν ὁρμήθησαν, ἐκεῖσε πάλιν ἀνέπλησαν. αὗται μὲν οὖν εἰσι ψυχαὶ τῶν ἄνωθεν εὐθενῶς φιλοσοφούντων, ἕως ἀρχῆς ἄχρι τέλους μελετῶσαι τὸν μετὰ σωμάτων, ἀποθνήσκειν βίον. ἵνα τῆς ἀσωμάτου καὶ ἀφθάρτου παρὰ τῷ ἀγενήτῳ καὶ ἀφθάρτῳ ζωῆς μεταλάχωσιν. αἱ δὲ καταπόθεῖσαι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὅσοι σοφίας ἐπλόησαν, ἐκδόντων ἀεράτοις καὶ τυχηροῖς πράγμασιν ἑαυτούς, ὧν οὐδὲν εἰς ψυχὴν ἢ νοῦν ἀναφέρεται. πάντα δὲ ὅσα τὸν συμφυᾶ νεκρὸν ἡμῶν τὸ σῶμα, ἢ ὅσα τὰ ἀψυχότερα τούτου. δόξαν λέγω καὶ χρήματα, καὶ ἀρχὰς, καὶ τιμὰς. καὶ ὅσα ἄλλα ὑπὸ τῶν μὴ τιθεμένων τὰ πρὸς ἀλήθειαν καλὰ, ἀπάτῃ ψευδοῦς δόξης ἀναπλάττεται ἢ ζωγραφεῖται. ψυχὰς οὖν καὶ δαίμονας καὶ ἀγγέλους, ὀνόματι μὲν διαφέροντας, ἔργῳ δὲ καὶ ταυτόν ὑποκείμενον διανοηθεὶς, ἄχθος βαρύτατον ἀποθήσεις δεισιδαιμονίαν. ὥσπερ γὰρ ἀγαθοὺς δαίμονας, καὶ κακοὺς λέγουσιν οἱ πολλοὶ καὶ ψυχὰς ὁμοίως, οὕτω καὶ ἀγγέλους τοὺς μὲν τῆς

προῤῥήσεως ἀξίους πρεσβύτας τινὰς ἀνθρώπων πρὸς θεόν, καὶ θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἱερεῖς καὶ ἀσύλους, φύλακας διὰ τὸν ἀνυπαίτιον καὶ παγκάλιν ταύτην ὑπηρεσίαν. τοὺς δ' ἔμπαλιν ἀνιέρους καὶ ἀναξίους τῆς προῤῥήσεως καὶ αὐτὸς ὑπολαμβάνων, οὐχ' ἁμαρτήσεις. μαρτυρεῖ δέ μοι τῷ λόγῳ, ὁ ὑμνογράφος οὑπωστὶ λέγων. ὀξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς, ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ δι' ἀγγέλων πονηρῶν. ὕδατι δὲ ζῶα πολυζῴα καὶ ζωόφυτα, τῇ γῇ δ' αὖ, ζῶά τε χερσαῖα καὶ φυτά. καὶ ζῷα μὲν φυτὰ. κατώκαρα εἰργάσατο ζῴας κεφαλὰς αὐτῶν, τοῖς βαθέσι τοῖς τῆς γῆς μέρεσι πήξας. ζώων δὲ τῶν ἀλόγων ζῴας κεφαλὰς ἀνελκύσας ἀπὸ γῆς ὅπῃ προμήκους αὐχένος ἄκρας ἐρμόζετο τῷ αὐχένι. ὥσπερ ἐπίβασιν τοὺς ἐμπροσθίους πόδας θείς. ὀξαιρέτῳ δὲ τῆς κατασκευῆς ἔλαχεν ἄνθρωπος. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ζῴων ὄψεις, περιήγαγε κάτω κύψας. διὸ νένευκε πρὸς χέρσον. ἀνθρώπῳ δὲ ἔμπαλιν ἀνώρθωσεν. ἵνα τὸν οὐρανὸν κατοπτεύεται. φυτὸν ἐπιγείου, ἀλλ' οὐρανίου ὡς παλαιὸς λόγος. ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι, τῆς ἀιθερίου φύσεως τὸν ἡμέτερον νοῦν μοίραν ἐπόντων ἔναι, συγγένειαν ἀνθρώπῳ πρὸς ἀιθέρα συνῆψαν. ὁ δὲ θεὶ μέγας Μωυσῆς ἀδεινὶ τῶν γεγονότων τῆς λογικῆς ψυχῆς τὸ εἶδος ὁμοίως ὠνόμασεν. ἀλλ' εἶπεν αὐτῷ τῷ θείῳ καὶ ἀοράτῳ θεοῦ εἰκείνου εἰκόνα. δόκιμον ἔναι νομίσας κῆς εἰωθε καὶ τυπωθεὶν σφραγῖδα θεοῦ. κῆς ὁ χαρακτὴρ ὄστιν, ὁ ἀΐδιος λόγος. ἐνέπνευσε γὰρ φησιν ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, πνοὴν ζωῆς, ὥστε ἀνάγκη πρὸς

τὸν

τὸν ἐκπέμποντα τὸν δεχόμενον ἀπεικονίζεσθαι. διὸ καὶ τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα φασὶ θεοῦ γεγενῆσθαι. οὐ μὴν κατ' εἰκόνα τινὸς τῶν γεγονότων. ἀλλ' ἐπαναλαβόντες τὸν λόγον σαφηνείας χάριν εἰπωμεν, ὅτι τῶν σωμάτων, τὰ μὲν ἐνεδύσαντο ἕξιν, τὰ δὲ, φύσιν, τὰ δὲ ψυχὴν, τὰ δὲ, λογικὴν ψυχήν. λίθων μὲν οὖν καὶ ξύλων ἃ δὴ τῆς συμφυΐας ἀπέσπασαι, δεσμὸν κρατιστότατον, ἕξιν εἰργάσατο. ἡ δὲ ὅστι, πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ' ἑαυτό. ἄρχεται μὲν γὰρ, ἀπὸ τῶν μέσων ὅσα τὰ πέρατα τείνεσθαι, ψαῦσαν δὲ ἄκρας ἐπιφανείας, ἀνακάμπτει πάλιν ἄχρις ἂν ἵκῃ τὸν αὐτὸν ἀφίκνεται τόπον, ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον ὡρμήθη. ἕξεως ὁ συνεχὴς οὕτω διάυλος. τῶν δὲ φύσιν ἀπένειμε τοῖς φυτοῖς, κερασάμενος αὐτῶν, ἐκ πλείσων δυνάμεων, θρεπτικῆς τε, καὶ γεννητικοῖς. ψυχὴν δὲ φύσεως τρισὶ διαλλάξας ὁ ποιῶν ἐποίει. αἰσθήσει, φαντασίᾳ, ὁρμῇ. τὰ μὲν δὴ φυτὰ, τύπων ἀμέτοχα, τῶν δὲ ζώων ἕκαστον, ἀθρόον μετέχει τῶν εἰρημένων. αἴσθησις μὲν οὖν ὡς αὐτὸ δηλοῖ τὸ ὄνομα, εἴσθεσίς τις οὖσα, τὰ φαινόμενα ἐπεισφέρει τῷ νῷ. φαντασία δὲ, τύπωσιν ἐν ψυχῇ, οἱονεὶ φαοσασίατις οὖσα. ἃ γὰρ εἰσήγαγεν ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων ὥσπερ δακτύλιός τις, ἢ σφραγὶς ἐναπεμάξατο τὸν οἰκεῖον χαρακτῆρα, ἢ τὸ ἐκμαγεῖον φυλάττει παρ' ἑαυτῇ, μέχρις ἂν ἡ ἀντίπαλος τῇ μνήμῃ, τὸν τύπον λεάνασα λήθη, ἀμυδρὸν ἐργάσηται, ἢ παντελῶς ἀφανίσῃ. τὸ δὲ φανὲν καὶ τυπῶσαν, τοτὲ μὲν, οἰκείως, τοτὲ δὲ, ὡς ἑτέρα διέθηκε τὴν ψυχήν. τὸ

το δὲ αὐτῆς τὸ πάθος, ὁρμὴ καλεῖται. ἣν ὁριζόμενοι, πρώτην ἔφησαν ψυχῆς κίνησιν. τοσούτοις μὴν ζῶα ὑπερέχει φυτῶν. ἴδωμεν τοίνυν τίνι τῶν ἄλλων ζώων ὑπερβέβηκεν ἄνθρωπος. τοῦτο δὴ ὀξαίρετον, χέρας ἔλαχε διάνοιαν. ἅ ζῶα ἁπάντων φύσεις σωμάτων τε καὶ πραγμάτων, εἴωθε καταλαμβάνειν. καθάπερ γὰρ ἐν μὲν τῷ σώματι τὸ ἡγεμονικώτατον ὄψις ὄσιν, ἐν δὲ τῷ παντὶ ἡ τοῦ φωτὸς φύσις, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῶν ἐν ἡμῖν τὸ κρατιστεῦον, ὁ νοῦς. ψυχῆς γὰρ ὄψις οὗτος, ταῖς οἰκείαις περιλαμπόμενος αὐγαῖς, δι' ὧν ὁ πολὺς καὶ βαθὺς ζόφος ὃν κατέχει, ἄγνοια τῶν πραγμάτων ἀνασκεδνάται. τοῦτο τῆς ψυχῆς τὸ εἶδος οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων ὀξῶν τὰ ἄλλα ἀπετελεῖτο διεπλάσθη. καθαρωτέρας δὲ καὶ ἀμείνονος ἔλαχε τῆς οὐσίας ὀξῆς ἀθεῖαι φύσεις ἐδημιουργοῦντο, παρὸ καὶ μόνων τῶν ἐν ἡμῖν, εἰκότως ἄφθαρτον ἔδοξεν εἶναι διάνοια. μόνην γὰρ αὐτὴν ὁ γεννήσας πατήρ, ἐλευθερίας ἠξίωσε, καὶ τὰ τῆς ἀνάγκης ἀνεῖς δεσμά, ἄφετον εἴασε. δωρησάμενος αὐτῇ τὸ πρεποδεστάτο, καὶ οἰκείοις κτήματων αὐτῶν, τὴν ἑκουσίν μοίραν, ἣν ἠδύνατο δίξασθαι. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ζῶα ὧν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡ ὀξαιρεμένη εἰς ἐλευθερίαν διάνοια ἐστί, καταζευγνύτα καὶ χαλινωθέντα πρὸς ὑπηρεσίαν ἀνθρώποις παραδέδοται, ὥσπερ οἰκέται δεσπόταις. ὁ δ' ἄνθρωπος, ἐθελοντὴ καὶ αὐτοκελεύστῳ νόμῳ λαχών, καὶ πρωαρετικαῖς χρώμενος ταῖς ἐνεργείαις, εἰκότως ψόγον μὲν ἔσχεν ἐφ' οἷς ἐκ προνοίας ἀδικεῖ. ἔπαινον δὲ ἐφ' οἷς ἑκὼν κατορθοῖ. παρὰ γὰρ θεῶν τῶν ἑκούσιον κίνησιν ἐλι

φῶς, καὶ κατὰ τὸ ὁμοιωθὲς αὐτῷ, χαλεπῶς καὶ ἀργαλεωτάτης δεσποίνης τῆς ἀνάγκης ἐλευθερωθὲς, καὶ πικρίας δεόντως τυγχάνει, ὅτι τὸν ἐλευθερώσαντα ἐπιλείπει. τοι γάρ τοι τῶν κατ' ἀπελευθέρων ἀχαρίστων ἀπαραίτητον δίκην ὀρθοτάτα ἀποτίσει. τῶτοι καὶ τὸ σῶμα ἀνεγερθὲν πρὸς τῶν καθαρωτάτων τ παντὸς μοῖραν ἐρανὸν τὰς ὄψεις ἀνέτεινεν. ἵνα τῷ φανερῷ, τὸ ἀφανὲς ἐκδήλως καταλαμβάνηται. ἐπειδὴ τοίνυν τῶν πρὸς τὸ ὂν διανοίας ὁλκὴν ἀμήχανον ἦν ἰδεῖν, ὅτι μὴ τοὺς ἀχθέντας πρὸς αὐτὸν μόνους, ὁ γὰρ πέπονθεν ἕκαστος αὐτὸς ἐξαιρέτως οἶδεν, εἰδωλον ἐναργὲς ἀεὶ δὸς ὄμμασιν, τὰ τ σώματα ποιεῖ, δυνάμενα πρὸς ἀιθέρα ἀπονεύειν. ὁπότε γὰρ οἱ ἐκ φθαρτῆς παγέντων ὕλης ὀφθαλμοὶ, τοσοῦτον ἐπέβησαν, ὡς ἀπὸ τ τῆς γῆς χωρὶς πρὸς τὸν μακρὰν ὄντως ἀφεστῶτα ἀνατρέχειν ἐρανὸν, καὶ ψαύειν τῶν περάτων αὐτ, πόσον τινὰ χρὴ νομίσαι τὸν δρόμον τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων. ἅπερ ὑπὸ πολλοῦ τ τὸ ἐν κατιδεῖν πλανῶς ἡμέρᾳ πιέρωθέντα, οὐ μόνον πρὸς τὸν ἔσχατον ἀιθέρα τείνεται, ἀλλὰ κάτωθεν λιπὼν παντὸς τ κόσμου τοὺς ὅρους ἐπείγεται πρὸς τὸν ἀγένητον. διεξελθόντων οὖν πρὸς τῶν ὁλοσχερεστέρων ἐν κόσμῳ φυτῶν. ἴδωμεν ὃν τρόπον καὶ τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τῷ βραχεῖ κόσμῳ δίνδρα ὁ πάνσοφος ἐδημιούργει θεός. αὐτίκα τοίνυν ὥς περ βαθύγειον χωρίον, σῶμα τὸ ἡμέτερον λαβὼν, δεξαμένας αὐτῷ τὰς αἰσθήσεις ἀπειργάζετο. κἀπειδ' οἷα φυτὸν ἥμερον καὶ ὠφελιμώτατον, ἑκάστην αὐτῶν ἐνετίθει.

ἀκοὴν μὲν, εἰς οὖς, ὄψιν δ' εἰς ὄμματα, καὶ εἰς μυκτῆρας ὀσφρησιν, καὶ τὰς ἄλλας, εἰς τὰ οἰκεῖα συγγενῆ χωρία. μαρτυρεῖ δὲ μοι τῷ λόγῳ, ὁ θεσπέσιος ἀνὴρ, ἐν ὕμνοις λέγων ὧδε. ὁ φυτεύων οὖς οὐκ ἀκούει· ὁ πλάσσων ὀφθαλμὸν οὐκ ἐπιβλέπει· καὶ τὰς διοικούσας μέν τοι μέχρι σκελῶν τε καὶ χειρῶν, καὶ τῶν ἄλλων τοῦ σώματος μερῶν, ὅσα ἐντός τε καὶ ἐκτὸς δυνάμεις ἁπάσας εὐγενῆ μοσχεύματα εἶναι συμβέβηκε. τὰ δὲ ἀμείνω καὶ τελειότερα τῷ μεσαιτάτῳ καὶ καρποφορεῖν δυναμένα διαφερόντως ἡγεμόνι προσεριζῇ. ταῦτα δὲ εἰσι, νόησις, κατάληψις, εὐσοχία, μελέται, μνῆμαι, ἕξεις, διαθέσεις, τεχνῶν ἰδέαι πολύτροποι, βεβαιότης ἐπισημῶν, τῶν ἀρετῆς ἁπάσης θεωρημάτων, ἄλησος ἀνάληψις. τούτων οὐδὲν οὐδεὶς ἱκανὸς ἐντὸς φυτοργῆσαι. πάντων δὲ ἀθρόον, εἷς ὁ ἀγένητος τεχνίτης. οὐ ποιοικῶς μόνον ἀλλὰ καὶ ποιῶν ἀεὶ, καθέκαστον τῶν γιγνομένων τὰ φυτὰ ταῦτα. τοῖς εἰρημένοις ὅσιν ἀκόλουθος, καὶ ἡ παραδεῖσου φυτοργία. λέγεται γὰρ, ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον ἐν ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς. καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασε. τὸ μὲν οὖν ἀμπέλης, καὶ ἐλαιῶν, ἢ μηλεῶν, ἢ ῥοιῶν, ἢ τῶν παραπλησίων δένδρα οἰέσθαι, πολλὴ καὶ δυσθεράπευτος ἀλήθεια. ἀλλ' ὅπως μηδεὶς ὑπολάβῃ τὸν ποιοῦντα χρεῖον εἶναί τινος τῶν γεγονότων, ἀναγκαίως ἐπεβόησε Μωυσῆς λέγων. κύριος βασιλεύων τῶν αἰώνων, καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι. ὁ γὰρ δὴ θεὸς. καὶ πατὴρ καὶ τεχνίτης καὶ ἐπίτροπος τῶν ἐν οὐρανῷ τε καὶ κόσμῳ, πρὸς ἀλήθειαν

ὅλη. καὶ

ὄν. καὶ μὴν τάχα μέλλοντα συσκιάζεται ὑπὸ τοῦ αὐθις χρόνου τότε μὲν βραχεῖ, τοτὲ δὲ μακρῷ διαστήματι, ὅν μικρὸς δὲ καὶ χρόνος ὁ θεός. καὶ γὰρ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, πατὴρ. πατὴρ δὲ κόσμος, χρόνου, τῷ αὐτοῦ κίνησιν, γένεσιν ἀποφήνας ἐκείνου. ὥστε οὐδὲν παρὰ θεῷ μέλλον, πῶς καὶ τὰ τῶν χρόνων ὑπεκμένῳ πέρατα. καὶ γὰρ ὁ χρόνος, ἀλλὰ τὸ ἀρχέτυπον τοῦ χρόνου καὶ παράδειγμα. ἐν αἰῶνι δὲ, οὔτε παρεληλύθεν οὐδὲν, οὔτε μέλλει. ἀλλὰ μόνον ὑφέστηκεν. ἱκανῶς οὖν διαλεχθέντων περὶ τούτων, σκεπτέον ἤδη καὶ περὶ ἀφθαρσίας αὐτοῦ. τρεῖς τοίνυν δόξαι παρὰ τοῖς φιλοσόφοις περὶ τούτου γεγόνασι. τῶν μὲν, ἀΐδιον φαμένων, ἀγένητόν τε καὶ ἀνώλεθρον, τῶν δὲ, ὀξ ἐναντίας γεννητόν τε καὶ φθαρτόν. εἰσὶ δ' οἱ παρ' ἑκατέρων ἐκλαβόντες, τὸ μὲν γενητόν, ἀπὸ τῶν ὑστέρων, παρὰ δὲ τῶν πρωτέρων τὸ ἄφθαρτον, μικτὴν δόξαν ἀπέλιπον, γενητόν καὶ ἄφθαρτον εἰκθέντων αὐτὸν εἶναι. Δημόκριτον μὲν οὖν καὶ Ἐπίκουρος, καὶ ὁ πολὺς ὅμιλος τῶν ἀπὸ τῆς σοᾶς φιλοσόφων, γένεσιν καὶ φθορὰν ἀπολείπουσι τοῦ κόσμου. πλὴν οὐχ ὁμοίως. οἱ μὲν γὰρ, πολλοὺς κόσμους ὑπογράφουσιν, ὧν τὴν γένεσιν ἀλλοτυπίαις καὶ ἐπιπλοκαῖς ἀτόμων, ἀνατιθέασι. τὴν δὲ φθορὰν, ἀντικοπαῖς καὶ προσράξεσι τῶν γεγονότων. οἱ δὲ σωτικοὶ, κόσμον μὲν ἕνα, γενέσεως δ' αὐτοῦ, τὸν θεὸν αἴτιον, φθορᾶς δὲ, μηκέτι θεόν. ἀλλὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐντοῖς οὖσι πρὸς ἀκαμάτου δύναμιν χρόνῳ μακραῖς περιόδοις ἀναλίσκουσαν τὰ πάντα εἰς ἑαυτὴν. ὀξ ἧς πάλιν

λιν ἀναγέννησιν κόσμου συνίσασθαι προμηθείᾳ τ' τι χνίτου. ἀριστοτέλης δὲ, ἀγένητον καὶ ἄφθαρτον ἔφη τὸν κόσμον εἶναι. δεινὴν δὲ ἀθεότητα καταγίνωσκε τῶν τ' ἀναντία διεξιόντων, οἳ τῶν χειροκμήτων ὀδὲν ὠήθησαν διαφέρειν τὸ τοσοῦτον ἔργον θεοῦ. γενητὸν δὲ καὶ ἄφθαρτον φασὶν ὑπὸ πλάτωνος ἐν τιμαίῳ δηλοῦσθαι. τινὲς καὶ οἴονται σοφιζόμενοι, κατὰ πλάτωνα γενητὸν λέγεσθαι τὸν κόσμον, ὑ τῷ λαβεῖν γενέσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ τῷ ἐπεὶ ἐγίγνετο μὴ ἄνευ ἑτέρως, ἢ τὸν ἐρημένον συστῆναι τρόπον. ἢ διὰ τὸ ἐν γενέσει, καὶ μεταβολῇ τὰ μέρη θεωρῆσθαι. βέλτιον δὲ καὶ ἀληθέστερον ὑπονοεῖν τὸ πρότερον. οὐ μόνον ὅτι διὰ παντὸς τ' συγγράμματος πατέρα μὲν καὶ ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τὸν θεοπλάστην ἐκεῖνον, καλλίεργον δὲ καὶ ἔγγονον τοτονὶ τὸν κόσμον ἀπ' ἀρχετύπου νοητοῦ παραδείγματος μίμημα ἀιδιότητον, πανθ' ὅσα ἐκείνῳ νοητῷ περιέχοντα, ἀιδιότατα ἐν αὐτῷ, τελειότατον πρὸς νοῦ τελειότητα. ἐκμαγεῖον πρὸς αἰσθησιν, ἀλλ' ὅτι καὶ Ἀριστοτέλης ταῦτα μαρτυρεῖ πολὺ πλάτωνος, διὰ τὸν τῆς φιλοσοφίας ἀιδῶ. μηδὲν ἄρ ψευσάμενος. πατέρα δὲ τοῦ πλατωνικοῦ δόγματος ἔνιοι νομίζουσι τὸν ποιητὴν ἡσίοδον, γενητὸν καὶ ἄφθαρτον οἰόμενοι τὸν κόσμον ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι. γενητὸν μὲν, ὅτι φησίν

Ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετ' αὐτὰρ ἔπειτα.
Γαῖ', εὐρύστερνος πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί.

ἄφθαρτον δὲ, ὅτι διάλυσιν καὶ φθορὰς ὑ μεμήνυκεν αὐτ. χάος δὲ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης τόπον οἴεται, ὅτι τὸ

δεξόμε

δεξόμενον ἀνάγκη προυποτίθεσθαι σώματι. τὸ τοί-
νυν γενητὸν εἶναι τὸν κόσμον, ἐναργέσταται παρ' Ἡσιό-
δῳ μεμήνυται. πανάρχον δὲ χρόνοις πρότερον, ὁ τοῦ
Ἰουδαίων ἔθνους νομοθέτης Μωϋσῆς γενητὸν καὶ ἄφθαρ
τον ἔφη τὸν κόσμον ἐν ἱεραῖς βίβλοις. εἰσὶ δὲ πάντε
ὧν τῶν πρώτων ἐπίγραφε γένεσιν. ἐν ᾗ ἄρχεται τὸν
τρόπον τοῦτον. ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν
καὶ τὴν γῆν. τοὺς δὲ ἀγένητον καὶ ἄφθαρτον κατα-
σκευάζοντας λόγους προτέρους τακτέον. οἰκείαν ἀρ-
χὴν λαβόντας. ἅπασι δὲ τοῖς φθορὰν ἐνδεχομένοις,
αἰτία διπλῆ τῆς ἀπωλείας. ἡ μὲν ἐντός, ἡ δὲ, ἐκτὸς
προυπόκειται. σίδηρον γὰρ καὶ χαλκὸν, καὶ ζῶντοι-
αὐτοτρόπους οὐσίας, εὕροις ἂν ἀφαιρουμένας, ὑπὸ ἑαυ-
τῶν μὴ ὅλαν ἐπινοοῦντος νοσήματος τρόπον ἰὸς ἐπι
βραμὼν διαφάγοι. πρὸς δὲ τὸν ἐκτὸς, ὅλαν ἐμπι-
πραμένης οἰκείας, ἢ πόλεως, συναναφλεχθεῖσαι τῷ
πυρὸς βιαίῳ ῥοπῇ διαλυθῶσιν. ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ
ζῴοις ἐπιμένεται τελευτή. νοσήμασι μὲν ὑπὸ ἑαυτῶν,
ὑπὸ δὲ τῶν ἐκτὸς, σφαττομένοις, ἢ καὶ λευκομένοις, ἢ
ἐμπιπραμένοις, ἢ θάνατον ὑπὸ καθαρὸν, τὸν δι' ἀγχό-
νης ὑπομένουσιν. εἰ δὲ φθείρεται καὶ ὁ κόσμος ὑπὸ ἀνάγ-
κης, ἤτοι ὑπότινος τῶν ἐκτὸς, ἢ πρός τινος τῶν ἐν
αὐτῷ διαφθειρόντων δυνάμεων. ἀμήχανον δ' ἑκατέ-
ρον. ἐκτὸς μὲν γὰρ οὐδὲν ὄντι τὸ κόσμου. πόθεν γὰρ εἰς τὴν
συμπλήρωσιν αὐτοῦ συνεπανιθέντων. οὔτε γὰρ εἷς τέ
ἐστι, καὶ ὅλος καὶ ἀγήρως. εἷς μὲν καὶ ὅλος, διὰ τὴν προ-
ειρημένην αἰτίαν. ἀγήρως δὲ καὶ ἄνοσος, ἐπειδὴ τὰ
νόσοις καὶ γήρα σώματα ἁλωτὰ, θερμότησι καὶ ψύ-

ξεσι καὶ τοῖς ἔλλοις ἀναντιώσεσι, πρὸς ἐπιπιπτούσας ἔξωθεν ἰσχυρῶς ἀνατρέπεται. ὧν οὐδεμία δύναμις ἀπο δρᾶσα κυκλοῦται καὶ ἐπιτίθεται παθῶν. μηδενὸς ἀπο σπῶντος μέρους ἀλλ' ὁλοκλήρων ἐγκατεκλεισμένων εἴσω. εἰδ' ἄρατι ὅσιν ἐκτός, πάντως ἂν εἴη κενὸς ἡ ἀπαθὴς φύσις, ἣν ἀδύνατον παθεῖν τι, ἢ δράσαι. καὶ μὴν οὐ δὲ ὑπό τινος αἰτίας διαλυθήσεται τῶν ἐντὸς αὐτῶν. πρότερον μὲν, ἐπειδὴ τὸ ὅλον τὸ μέρος καὶ μεῖζον ἔσται καὶ κραταιότερον ὅπερ ὅσιν ἀτοπώτατον. ὁ γὰρ κόσμος ἀνυπερβλήτῳ κράτει χρώμενος, ἄγει τὰ πάντα μέρη, πρὸς μηδενὸς αὐτῶν ἀγόμενος. ἔπειτα διότι διεῖλον οὐσῶν τῶν φθορᾶς αἰτιῶν, τῆς μὲν, ἐντὸς, τῆς δὲ ἐκτός. ἃ τὴν ἑτέραν οἴεται ὑπομένειν, δεικτικὰ καὶ τῆς ἑτέρας ὅσι πάντως. σημεῖον δὲ βοῦς, ἵππος ἄνθρωπος, καὶ τὰ παραπλήσια ζῶα. διότι τὴν φυσιν ἀναιρεῖται ὑπὸ σιδήρου, καὶ νόσῳ τελευτήσει. ἐπεὶ δὴ τοίνυν ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἐκτὸς φθαρησόμενος εἰδέχθη ὁ κόσμος τῷ μηδὲν ἔξω καταλελεῖφθαι, πάντως οὐδ' ὑπό τινος τῶν ἐν αὐτῷ διὰ τὴν προεπιλογισθεῖσαν ἀπόδειξιν, καθ' ἣν τὸ ἀλωτὸν τῇ ἑτέρᾳ τῶν αἰτιῶν, καὶ τὴν ἑτέραν ἐπεφύκει δέχεσθαι. μαρτύρια δὲ, καὶ τὰ ἐν τιμαίῳ περὶ τοῦ τὸν κόσμον ἄνοσον εἶναι καὶ μὴ φθαρησόμενον. τάδε τῶν δὲ δὴ τεταρῶν, ἓν ἕκαστον εἴληφεν ὅλον ἡ τοῦ κόσμου σύστασις. ἐκ γὰρ πυρὸς παντὸς, ὕδατός τε καὶ ἀέρος καὶ γῆς συνέστησεν αὐτὸν ὁ συνιστάς. μέρος οὐδὲν οὐδενὸς, οὐ δὲ δύναμιν ἔξωθεν ἀπολιπών. τάδε διανοηθείς, πρῶτον μὲν ἵνα ὅλον

ὅτι

ὅτι μάλιστα ζῶον τέλειον ἐκ τελείων μερῶν εἰκ, πρὸς δὲ τούτοις ἕνα τε ἀχ᾽ ὑπολελειμμένον. ὃ ζῶν ἄλλο τοιοῦτον γένοιτ᾽ ἄν. Ἔτι δὲ, ἵνα ἀγήρω καὶ ἄνοσον ᾖ, καταννοῶν ὡς ζᾷ τῷ σώματι θερμὰ καὶ ψυχρὰ, καὶ πάνθ᾽ ὅσα δυνάμεις ἔχει ἰσχυρὰς, καὶ περιιστάμενα ἔξωθεν, καὶ πρὸς πίπτοντα ἀκαίρως λυπεῖ, καὶ νόσους καὶ γήρας ἐπάγοντα, φθίνειν ποιεῖ διὰ τὴν αὐτῶν αἰτίαν. καὶ τὸν λογισμὸν τόνδε, θεὸς ὅλον, ὃ ὅλων ἁπάντων τέλειον καὶ ἀγήρω καὶ ἄνοσον αὐτὸν ἐτεκτήνατο. τοῦτο μὲν δὴ παρὰ πλάτωνος πρὸς τὴν ἀφθαρσίαν τοῦ κόσμου μαρτύριον ἐλήφθω. τὸ δ᾽ ἀγένητον παρὰ τῆς φυσικῆς ἀληθείας. ἕπεται γὰρ τῷ γενομένῳ διάλυσις. ἀφθαρσία δὲ τῷ ἀγενήτῳ. ἐπεὶ καὶ ὁ τὸ τρίμετρον ἐκεῖνο ποιήσας, τότοι γενόμενον κατθανεῖν ὀφείλεται, δοκεῖ μὲν ἀπὸ σκοπῶν συνθεὶς. ἀλλ᾽ ἀπολυθίαν τῆς φθορᾶς ὧδ᾽ ἔχει. ἑτέρῳ δέ ὅτι τοιόνδε. πάνθ᾽ ὅσα τῶν συνθέτων φθείρεται, διάλυσιν εἰς ζᾷ ὃ ζῶν συνετέθη λαμβάνει. διάλυσις δὲ, ἀδέν ἦν ἄρα, ἢ πρὸς τὴν κατὰ φύσιν ἑκάστων ἐπάνοδος. ὥστε κατὰ τοὐναντίον ἡ σύνθεσις εἰς τὸ παρὰ φύσιν ζᾷ συνελθόντα βεβίασται. καὶ δὴ ζᾷ, οὕτως ἔοικεν ἀψευδήσαντα ἔχειν. ἄνθρωποι γὰρ ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων, ἃ δὴ ὅλα τὸ παντός ἐστιν, οὐρανοῦ γῆς, ἀέρος τε καὶ πυρός, βραχέα μέρη δανεισάμενοι συνεκράθησαν. ζᾷ δ᾽ ἀναπραθέντα, τῆς κατὰ φύσιν θέσεως ἐστέρηται. θερμότης μὲν, τῆς ἄνω φοίτου, κάτω δὲ, τῆς γεώδους καὶ βάρος ἐχούσης οὐσίας ἐπιλαφριθείσης. καὶ τὸν ἄνω

τόπον

τόπον ἀντιλαβούσης, ὧν τὸ γεωδέστατον τῶν ἐν ἡμῖν ἐπέσχε κεφαλή. δεσμὸς δὲ φαυλότατος οὐ ἐσφίγξε βία, βιαιος ὅτι καὶ ὀλιγοχρόνιος. ἐκνυται γὰρ θάτερον ὑπὸ τῶν δεθέντων. ἅτε ἀπαυχενιζόντων διὰ τὸ τὸν ὑπὸ τῆς κατὰ φύσιν κινήσεως, πρὸς ἣν σπεύδοντα μεζανίσαται. κατὰ γὰρ τὸν τραχηλον, χωρεῖ δ' ὀπίσω τὰ μὲν ἐκ γαίας φύντ' ἐς γαῖαν, τὰ δ' ἀπ' αἰθρίου βλαστάνοντα, ἐς οὐρανὸν πόλον ἦλθε πάλιν. θνήσκει δ' οὐδὲν τῶν γιγνομένων, διακρινόμενον δ' ἄλλο πρὸς ἄλλο, μορφὴν ἰδίαν ἀπέδειξε. τοῖς μὲν δὴ φθειρομένοις ἅπασι, νόμος ἀναγέγραπται καὶ θεσμὸς οὗτος. ὁπότε μὲν ὑφίσταιτο τὰ συνελκυθόντα ἐν τῇ κράσει πρὸ τῆς κατὰ φύσιν τάξεως, ἀτάξιας ἀντιμετελαφίναι, τὸ πρὸς τοὺς ἐναντίους τόπους μεζανίσαθαι, ὡς τρόπον τινὰ ξενιτεύειν δοκεῖν. ὁπότε δὲ διαλύοιτο, πρὸς τὴν οἰκείαν τῆς φύσεως λῆξιν ἀνακάμπτειν. ὁ δὲ κόσμος ἀμέτοχος τῆς ἐν τοῖς λεχθεῖσιν ἀταξίας ἐστίν. ἐπεὶ φέρε θεασώμεθα. φθειρομένου τὰ μέρη νυνὶ μὲν ἀνάγκη τετάχθαι παρὰ φύσιν ἕκαστα χώραν. τὸ δὲ ὑπονοεῖν ἀκ ἀγεννές. ἀρίστην γὰρ θέσιν καὶ τάξιν ἐναρμόνιον τὰ τοῦ κόσμου μέρη εἴληχεν. ὡς ἕκαστον καθάπερ πατρίδι φιλοχώρῳ, μὴ ζητεῖν ἀμείνω μεταβολήν. διὰ τοῦτο γῆ μὲν ὁ μεσαίτατον ἀπενεμήθη τόπος, ἐφ' ἣ πάντα τὰ γεώδη, κἂν ἀναρρίψῃς τι τῶν γεωδῶν, κάτω φέρεται. τὸ δ' ἐστὶ σημεῖον χώρας τῆς κατὰ φύσιν. ἔνθα γὰρ μὴ ὑπὸ βίας ὀτιοῦν ἐνεχθὲν ἵσταται καὶ κρεμᾶ, τὸν οἰκεῖον εἴληχε χῶρον. ὕδωρ δὲ ὅτι γῆν ἀνα

κέχυται

κέχυται δεύτερον. ἀὴρ δὲ καὶ πῦρ, ἀπὸ τοῦ μέσου πρὸς τὸν ἄνω κεχώρηκεν. ἀὴρ μὲν, τὸν μεθόριον ὕδατος καὶ πυρὸς κληρωσάμενος τόπον. πῦρ δὲ, τὸν ἀνώτατον. διὸ καὶ ἀψάμενος δᾶδα πρὸς λῆν καταφέρης, ἡ φλὸξ ὑδὲν ἧττον ἀντιβιάσεται. καὶ πρὸς τῶν φύσιν κινῆν τ πυρὸς κίνησιν ἐπικυφίσασα αὐτῶν ἀναδραμεῖται. εἰ δὲ φθορᾶς μὲν ἄιτιον ἡ παρὰ φύσιν κατὰ τῶν ἄλλων ἔχει ζῴων, ἐν δὲ τῷ κόσμῳ κατὰ φύσιν ἕκαστα τῶν μερῶν διατέτακται τὰς οἰκείας διακληρωσάμενα χώρας, ἐνδίκως ἂν λέγοιτο ὁ κόσμος ἄφθαρτος. ἔτι τοίνυν ἐκεῖνο παντὶ τῷ δῆλον. ὅτι φύσις ἑκάστη διατηρεῖν καὶ διασώζειν, εἰδ' οἱόντε ἦν, καὶ ἀθανατίζειν ἕκαστα ὧν φύσις ὄντ' ἐσπάθαμεν. ἡ μὲν ἐν τοῖς δένδρεσι, τὰ δένδρα, ἡδ' ἐν τοῖς ζῴοις, τῶν ζῴων ἕκαστον. ὀξαθενεῖ δὴ ὅτι μέρος ἀναγκαίως ἄγειν πρὸς ἀιδιότητα. ἡ γὰρ ἐνδεια, ἡ φλογμός, ἡ κρυμός, ἡ μυρία ἄλλα, τῶν εἰωθότων ἐπισυνίσαται καταστήσαντα διέσεισε καὶ διέλυσε τὸν συνέχοντα δεσμὸν, καὶ τέλος κατέῤῥηξε μικρά τε αὖ καὶ μεγάλα ἀγῶνα διαφυλάττειν. ἀναγκαῖον οὖν τῷ τοῦ κόσμου φύσιν γλίχεσθαι τῷ ὅλῳ διαμονὴν. ὁ γὰρ δὴ τῶν ὅτι μέρη, ἐστὶ χείρων, ὡς ἀποδιδράσκουσα καὶ λειποτακτοῦσα νόσον ἀνθ' ὑγείας, καὶ φθορὰς ἀντὶ σωτηρίας παντελοῦς ἐπιχειρεῖ τεχνάζειν. ἐπεὶ δὲ πασάων ὕπερ ἥδε κάρη ἔχει, ἥδε μέτωπα. ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται καὶ δέ τε πᾶσαι. ἀλλ' εἰ τοῦτ' ἀληθές ἐστι, φθορὰς ὁ κόσμος οὐ δέξεται. διατί; ὅτι ἡ συνέχουσα φύσις

αὐτὸν

αὐτὸν ἀκήρατος ὄντι καὶ πολλὴν ἰσχύος ῥώμην. τῶν ἄλλων ὅσα βλάπτειν ἐμέλλεν, ἅπαξ ἀπαύστων ἐπικρατοῦσα. διὸ καὶ πλάτων φησίν, οὐδὲν ὅτε προσεῖναι αὐτῷ πόθεν. αὐτὸς γὰρ ἑαυτῷ τροφὴν τῶν ἑαυτοῦ φύσιν παρέχων, καὶ πάντα ἐν ἑαυτῷ καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ πάσχων καὶ δρῶν, ἐκ τέχνης γέγονεν ἀρίστης. κἠνήσατο αὐτὸ ὁ συνθεὶς αὐτάρκες ὄν, ἄμεινον ἔσεσθαι μᾶλλον, ἢ προσδεές. ἀποδεικτικώτατον γεμὴν κἀκεῖνος ὁ λόγος ὅστις, ἐφ' ᾧ μυρίας οἶδα σεμνυνομένας, ὡς κηριβωμένω καὶ πάνυ ἀνεξελέγκτω. συνθάνουσι γὰρ, τίνος ἕνεκα τὸν κόσμον φθείρει ὁ θεός. κἄτοι γὰρ ὑπὲρ τὸ μὴ κοσμοποιῆσαι, ἢ ὑπὲρ τὸ ἕτερον κατασκευάσαι. τὸ μὲν δὴ πρότερον, ἀλλότριον θεοῦ. πρὸς τάξιν γὰρ ἀταξίαν μεταβάλλειν δεῖ, οὐ πρὸς ἀταξίαν τάξιν. εἶτα δ' ὅτι καὶ μετάνοιαν, πάθος καὶ νόσημα δίξεται ψυχῆς. εἶδεν γὰρ ἢ μὴ κοσμοποιῆσαι τὸ παράπαν, ἢ κρίνουσα πρέπον αὐτῷ τὸ ἔργον, χαίρειν τῷ γενομένῳ. τὸ δὲ δεύτερον ἄξιον οὐ βραχείας ἐρευνῆς. εἰ γὰρ ἕτερον ἀντὶ τοῦ νῦν ὄντος κατασκευάσει, πάντως ὁ γενόμενος, ἢ χείρων ἢ κρείττων, ἢ ὁμοίως ἀποτελεσθήσεται. ὧν ἕκαστον ἐπίλιπτον. εἰ μὲν γὰρ χείρων ὁ κόσμος, χείρων καὶ ὁ δημιουργός. ἀμώμητα δὲ καὶ ἀνεξέλεγκτα καὶ ἀνεπανόρθωτα τὰ τοῦ θεοῦ, τελειοτάτη τέχνη καὶ ἐπιστήμη δημιουργηθέντα. εὐπρεπὲς δὲ θεῷ, τὰ ἄμορφα μορφοῦν. καὶ τοῖς αἰσχίστοις περιτιθέναι θαυμαστὰ κάλλη. εἰ δὲ ὅμοιος, ὁ τεχνίτης οὐδὲν κωμῳδῶν ἔπεσιν παίδων διαφέρων, οἱ πολλάκις παρ' αἰτίας λοῖς ἀθυ-

λοῖς ἀθύροντῶν ψάμμους γεωλόφους ἀνεσᾶσι, κἄπειθ' ὑφαιρῶντῶν ταῖς χερσί, πάλιν ἐρείπουσι. πολὺ γὰρ ἄμεινον τὸ κατασκευάζειν ὅμοιον μηδὲν μήτε ἀφαιροῦντα, μήτε προστιθέντα, μήτε πρὸς τὸ ἄμεινον ἢ χεῖρον μεταβάλλοντα, τὸν δὲ ἀρχῆς γενόμενον ἅπαξ κατὰ χώραν ἐᾶν. εἰ δὲ πρείττονα δημιουργήσει, γεννήσεται τότε πρείττων καὶ ὁ δημιουργός. ὡς θ' ἑνίκα κατεσκευάσε, καὶ τῶν τέχνην καὶ τῶν διάνοιαν, ἣν ἀτελέστερος. ὅπερ ὁ δὲ θέμις ὑπονοεῖν, πρὸς δὲ τούτοις, τὰ μὲν τῶν θνητῶν ἔργα ἡμῶν, φθαρτὰ δεόντως ἂν γένοιτο. τὰ δὲ τῶ ἀθανάτῳ κατὰ τὸν εἰκότα λόγον, ἄφθαρτα δεῖπε. τῇ γὰρ φύσει τῶν τεχνιτῶν, εὔλογον τὰ δημιουργηθέντα ὀξομοιοῦσθαι. ἀποδείξεσι δὲ οἱ πρὸς τὸν βουθὸν κέχρηνται πιθανοτάταις, ἃς αὐτίκα λέξομεν. φασὶ γὰρ, εἰ γεννητὸς καὶ φθαρτὸς ὁ κόσμος, ἐκ τῶ μὴ ὄντων τὶ γεννήσεται. ὅπερ καὶ τοῖς σωϊκοῖς ἀτοπώτατον δοκεῖ εἶναι. διατί; ὅτι οὐδὲ μίαν φθοροποιὸν αἰτίαν εὑρεῖν ὄσιν. οὔτ' ἐντὸς, οὔτ' ἐκτὸς ἢ τὸν κόσμον ἀνελεῖ. ἐκτὸς μὲν γὰρ οὐδὲν ὄσιν, ὅτι μὴ τάχαπε κενόν, πῶν σοιχείων ἀποκριθέντων εἰς αὐτὸν ὁλοκλήρων. εἴσω δ' ἐδὲν νόσημα τοιοῦτον, ὃ γένοιτ' ἂν αἴτιον τῶ τοσούτῳ διαλύσεως. εἰδ' ἀναιτίως φθείρεται δῆλον ὅτι ἐκ τῶ μὴ ὄντος ἔσται ἡ γένεσις τῆς φθορᾶς, ὅπερ οὐδ' ἡ διάνοια παραδέξεται. καὶ μὴν φασιν ὅτι γενικοὶ φθορᾶς τρόποι εἰσὶ τρεῖς, ὅτε κατὰ διαίρεσιν, καὶ ὁ κατὰ ἀναίρεσιν τῆς ἐπεχούσης ποιότητος, καὶ ὁ κατὰ

σύγχυσιν. τὰ μὲν οὖν ἐκ διεσηκότων ἀπόλια, βυκόλια, στρατεύματα, χοροί, ἢ πάλιν ἐκ συναπτομένου σώματος πάντα διασάσει καὶ διαιρέσει λύεται. καθὰ δὲ ἀναίρεσιν τῆς ἐπεχούσης ποιότητος, ὁ μεταχηματιζόμενος, ἵνα μὴ δὲ ἑτεροειδῆ τινα τύπον παράσχῃ μορφῆς, κατὰ δὲ σύγχυσιν, ὡς ἡ παρὰ ἰατροῖς τετραφάρμακος. αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν συνενεχθέντων ἀφανισθήσαν εἰς ἀδιαιρέτους μιᾶς γένεσιν ἀποτελεσθεῖσαι. ποίῳ δὴ τούτων ἄξιον, τὸν κόσμον φθείρεσθαι φάναι, τῷ κατὰ διαίρεσιν; ἀλλ' οὔτε ἐκ διεσηκότων ὄντων ὡς τὰ μέρη συνεδασθῆναι, οὔτε ἐκ συναπτομένων ὡς διαλυθῆναι, οὔτε τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς ἡμετέροις ἥνωται σώμασι. τὰ μὲν γὰρ ἐπικήρως τε ἀφ' ἑαυτῶν ἔχει καὶ δυνασεύεται πρὸς μυρίων ἀφ' ὧν βλάπτεται. τὸ δ' ἀπήκοον ἡ ῥώμη πολλῇ τινι περιουσίᾳ πάντων κατακρατοῦσα. ἀλλ' ἀναιρέσει παντελεῖ τῆς ποιότητος; ἀλλ' ἀμήχανον τοῦτο γε. μένει γὰρ κατὰ τοὺς τἀναντία αἱρουμένους ἡ τῆς διακοσμήσεως ποιότης, ἐπ' ἐλάττονος ὀσίας τῇ τοῦ τοιοῦδε ἀλεῖσα κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν. ἀλλὰ τῷ κατὰ σύγχυσιν; ἄπαγε. δείσει γὰρ πάλιν ὡς τὸ μὴ ὂν γίγνεσθαι τὴν φθορὰν παραδέχεσθαι. τὸ χάριν· ὅτι εἰ μὲν ἕπαστον ἐν μέρει τῶν στοιχείων ἐφθείρετο, μεταβολὴν κδύνατο τὴν εἰς ἕτερον δέχεσθαι, πάντων συλλήδην ἀθρόον κατὰ σύγχυσιν ἀναιρουμένων, ἀνάγκη ὑπονοεῖν τὸ ἀδύνατον. ἐκεῖνο δ' ἄξιον διαπορῆσαι, τίνα τρόπον ἔσται παλιγγενεσία, πάντων εἰς

πῦρ ἀναλυθέντων; ἐξαναλωθείσης γὰρ τῆς οὐσίας ὑπὸ πυρός, ἀνάγκη καὶ τὸ πῦρ οὐκέτ' ἔχον τροφὴν ἀποσβεσθῆναι. μένοντων μὲν οὖν, ὁ σπερματικὸς ἐσώζετο λόγος τῆς διακοσμήσεως. ἀναλυθέντων δὲ, συνανήρηται. τὸ δ' εἶναι ἔνθεσμον καὶ ἀσέβημα κόσμου διπλοῦν, μὴ μόνον φθορὰν τοῦ κόσμου κατηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ παλιγγενεσίαν ἀναιρεῖν, ὥσπερ ἀκοσμία καὶ ἀπραξία, καὶ τοῖς πλημμελέσι πᾶσι χαίροντα θεοῦ. τὸν δὲ λόγον ἀκριβέστερον ὧδε διερευνητέον. πυρός, τριττὸν εἶδος, τὸ μὲν ἄνθραξ, τὸ δὲ φλὸξ, τὸ δὲ αὐγή. ἄνθραξ μὲν οὖν ὅτι, πῦρ ἐνγεώδες, ὂν τρόπον ἕξεως πνευματικῆς πεφώλευκε καὶ ἐλλοχᾷ δὲ ὅλης ἄχρι περάτων τεταμένον. φλὸξ δέ ἐστιν, ὅπερ ἐκ τροφῆς αἴρεται μετεωριζόμενον. αὐγὴ δὲ, τὸ ἀποσελλόμενον ἐκ φλογὸς, συνεργὸν ὀφθαλμοῖς, εἰς πλὴν τῶν ὁρατῶν ἀντίληψιν, μίσκει δὲ χώραν αὐγῆς τε, καὶ ἄνθρακος ἐλλιχὲ φλὸξ. σβεσθεῖσα μὲν γὰρ εἰς ἄνθρακα τελευτᾷ, ζωπυρουμένη δ' ἔχει φέγγος, ὃ πλὴν καυστικὴν ἀφικνούμενον δύναμιν, ἀσράπτει. εἰ κατὰ πλὴν ἐκπύρωσιν οὖν τὸν κόσμον ἀναλύεσθαι φῶμεν, ἄνθραξ μὲν οὐκ ἂν γένοιτο. διότι παμπληθὲς ὑπολήψεως τοῦ γεώδους. ὡς τὸ πῦρ ἐγκατειλῆφθαι συμβέβηκεν. ἀρίσκει δὲ μηδὲν τότε τῶν ἄλλων ὑφεσάναι σωμάτων, ἀλλὰ γῆν καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα, εἰς ἄκρατον πῦρ ἀναλύεσθαι. καὶ μὴν οὐδὲ φλὸξ, ἅμμα γὰρ τροφῆς ὅτι. μηδενὸς δὲ καταληφθέντων, ἀτροφήσασα αὐτίκα ἀποσβεσθήσεται. τούτοις ἐπι-

ται, τὸ μὴ δ' αὐτὴν ἀποτελεῖσθαι. καθ' ἑαυτὸν γὰρ ὑπόσαιν ὅν ἔχει. ῥεῖδ' ἀπὸ τῶν πρωτέρων ἄνθρακος καὶ φλογός, ἀφ' οὗ μὲν ἔλαττον, πολὺ δ' ἀπὸ φλογός. ἐκείνων δ' ὡς ἐδείχθη κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν ὅν ὄντων, ὃ δ' ἂν αὐτὴ γένοιτο, ὥστ' ἀμήχανον πα λιγγενεσίαν τὸν κόσμον λαβεῖν, μηδενὸς ἐν τυφο μένου σπερματικοῦ λόγου. ὃ ὢν ὅτι δῆλον, ὅτι ἀγέ νητον καὶ ἄφθαρτον ὢν διατελεῖ. διὰ τοίνυν τῶν ἐρημένων, κἀκείνῳ χρήσαιτο ἄντις εἰς πίστιν, ὃ μὴ τοὺς μὴ πίστα τῷ μέτρῳ φιλονεικεῖν αἱρουμένους ἐπι σπάσεται. τῶν ἐν ταῖς συζυγίαις ἐναντίων ἀμήχα νον τὸ μὲν, εἶναι, τὸ δὲ μὴ. λευκοῦ γὰρ ὄντος, ἀνάγ κη καὶ μέλαν ὑπάρχειν. καὶ μεγάλου βραχύ, καὶ πε ριττὸν, ἄρτιον. καὶ γλυκέος πικρόν. καὶ ἡμέρας νύ κτα, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοιότροπα. γενομένης δ' ἐκπυ ρώσεως, ἀδύνατόν τι συμβήσεται. τὸ μὲν γὰρ ἕτε ρον ὑπάρξει τῶν ἐν ταῖς συζυγίαις, τὸ δὲ ἕτερον ὄν ἔσται. φέρε δ' οὐπωσὶ θεασώμεθα. πάντων γὰρ εἰς πῦρ ἀναλυθέντων, κῦφον μὲν ἔσται, καὶ μανὸν καὶ θερμόν. ἴδια γὰρ πυρὸς ταῦτα. βαρὺ δ' ἢ δὲν ἢ πυκνόν, ἢ ψυχρόν, τὰ τοῖς λεχθεῖσιν ἐναντία. πῶς οὖν ἄντις ἐπισχεῖται μᾶλλον τὴν πεπλεγμένην ἐκ τῆς ἐκπυρώσεως ἀκοσμίαν ἢ τὰ φύσει συνυπάρχοντα δεκνὺς ἀπαρτώμενα τῆς συζυγίας. ἡ δ' ἀλλοτρίω σις ὅσῳ τοσοῦτον κεχώρηκεν, ὡς τοῖς μὲν ἀιδιότη τα προσομολογεῖν, τοῖς δὲ τὸ ἀνύπαρκτον. Ἔτι τοί νυν κἀκεῖνό μοι δοκεῖ, μὴ ἀπὸ σκοπῶν τοῖς ἰχνηλα τοῦσι

τοῦσι τἀληθὲς εἰρῆσθαι. φθειρόμενος ὁ κόσμος, κἂν τοι ὑπότινος φθείρεσθαι αἰτίας, ἢ ὑπὸ θεοῦ. ὑπ' ἄλλου δὲ οὐδενὸς τὸ παράπαν διέξεται διάλυσιν. οὐδὲν γὰρ ὅστιν ὃ μὴ περιέχει. τὸ δὲ περιεχόμενον μὴ κρατούμενον ἀθανάτερον δήπου τῶ περιέχοντος, ὑφ' οὗ καὶ κατακρατεῖται. ἐκὼ δὲ θεοῦ φθείρεσθαι λέγειν αὐτόν, πάντων ἀνοσιώτατον. ὁ γὰρ θεός, οὐκ ἀταξίας, καὶ ἀκοσμίας, καὶ φθορᾶς, ἀλλὰ τάξεως καὶ εὐκοσμίας καὶ ζωῆς, καὶ παντὸς αἴτιος ἀγαθοῦ ἀνωμολόγηται παρὰ τοῖς τ' ἀληθῆ δοξάζουσι. προσφιλοτεχνοῦντῶν δέ τινες τῶν ἀΐδιον ὑπολαμβανόντων τὸν κόσμον εἶναι, καὶ τοιούτῳ πρὸς κατασκευὴν λόγῳ χρῶνται. φθορὰς τέτταρας εἶναι τρόπους τοὺς ἀνωτάτω συμβέβηκε, προσθέσιν, ἀφαίρεσιν, μετάθεσιν, καὶ ἀλλοίωσιν. δυὰς μὴν οὖν, προσθέσει μονάδος, εἰς τριάδα φθείρεται, μενεῖ τε μένουσα δυάς. τετρὰς δ' ἀφαιρέσει μονάδος, εἰς τριάδα. μεταθέσει δὲ, τὸ ζ στοιχεῖον εἰς η. ὅταν αἱ μὴν ἐγκάρσιαι παράλληλοι πρὸς ὀρθὰς διανεύσωσιν. ἡ δὲ πρὸς ὀρθὰς ἐπεζευγμένη πλαγιασθεῖσα συναφὴ τὰς παρ' ἑκάτερα. κατ' ἀλλοίωσιν δὲ, μεταβάλλων οἶνος εἰς ὄξος. τῶν δὲ κατειλεγμένων τρόπων, οὐδὲς ἐφάπτεται τῶ κόσμου τὸ παράπαν. ἐπὲ μὴ τὶ φῶμεν, προστιθέναι τὶ τῷ κόσμῳ πρὸς ἀναίρεσιν: ἀλλ' οὐδὲν ὅστιν ἐκτός. ὃ μὴ μέρος γίγνοιτο αὐτοῦ ὅλου. περιέχεται γὰρ καὶ κατακρατεῖται. ἀλλ' ἀφαιρεῖσθαι; πρῶτον μὲν τὸ ἀφαιρεθὲν, πάλιν κόσμος ἔσται τὸ νῦν βραχύτερος.

τερος. ἔπειτα ἀμήχανον ἔξω τι σῶμα τοῦ ὅλου διαρτηθῆν τῆς συμφυΐας σκεδασθῆναι. ἀλλὰ τὰ μέρη μετατίθεσθαι; μένει μὴν οὖν ἐν ὁμοίῳ, τοὺς τόπους οὐκ ἐναλλάττοντα. οὐ γὰρ ἐποχηθήσεται ποτε ἔτι ὕδατι πᾶσα ἡ γῆ οὐδ' ὕδωρ ἀέρι, ἢ οὖπω, πυρί. ἀλλὰ τὰ μὴν φύσει βαρέα, ἐν γῇ, καὶ ὕδωρ τὸν μέσον ὑφέξει τόπον, γῆς μὴν, θεμελίου τρόπον ἐπερειδόμενα, ὕδατος δ' ἐπιπολάζοντος. ἀὴρ δὲ καὶ πῦρ τὰ φύσει κοῦφα, τὸν ἄνω. καὶ μὴν οὐδὲ κατὰ ἀλλοίωσιν φθείρεσθαι νομιστέον. ἰσοκρατὴς γὰρ ἡ τῶν στοιχείων μετάβολή. τὸ δ' ἰσοκρατὲς, ἀκλινοῦς βεβαιότητος καὶ ἀσαλεύτου μονῆς αἴτιον, ἅτε μὴ πλεονεκτούμενον. ὡς τε ἡ ἀντίδοσις καὶ ἡ ἀντέκτισις τῶν δυναμένων ἀναλογίας ἐξισουμένη κανόσιν ὑγείας καὶ ἀτελευτήτου σωτηρίας δημιουργός. ἐξ ὧν ἀΐδιος ὁ κόσμος ἀποδείκνυται. Θεόφραστος μέν τοι φησὶ τοὺς γένεσιν καὶ φθορὰν τοῦ κόσμου κατηγοροῦντας, ὑπὸ τεττάρων ἀπατηθῆναι τῶν μεγίστων, γῆς ἀνωμαλίας, θαλάττης ἀναχωρήσεως, ἑκάστων τῶν τοῦ ὅλου μερῶν διαλύσεως, χερσαίων φθορᾶς κατὰ γένη ζώων. κατασκευάζει δὲ, τὸ μὴν πρῶτον οὕτως. ἐμὴ γενέσεως ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ γῆ, μέρος ὑπανεσὼς ὑδὲν ἄν ἔτι αὐτῆς ἐωρᾶτο. χθαμαλὰ δ' ἤδη, τὰ ὄρη πάντων ἐγεγένητο. καὶ οἱ γεώλοφοι πάντες, ἰσόπεδοι τῇ πεδιάδι. τοσοῦτον γὰρ παθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὄμβρων ἐξ ἀΐδιου φερομένων, ἐκὸς ἦν τῶν διηρημένων εἰς ὕψος, τὰ μὴν, χειμάῤῥοις ἀπεῤῥήχθαι, τὰ δ' ὑπονοστήσαντα μεχαλάσθαι.

λάθαι. πάντα δὲ διὰ πάντων ἤδη λελειάνθαι. νυνὶ δὲ, συνεχεῖς ἀνωμαλίαι, καὶ παμπόλλων ὁρῶν ἀιπρὸς ὕψος ὑπερβολαὶ, μηνύματ' ὄντι, τὸ τῶν γῆν μὴ ἀΐδιον εἶναι. πάλαι γὰρ ὡς ἔφην ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ τᾶις ἐπομβρίαις ἀπὸ περάτων ἄκρα πέρατα πᾶσα λεωφόρος ἐγεγένητο. πέφυκε γὰρ ἡ ὕδατων φύσις καὶ μάλιστα ἀπὸ ὑψηλοτάτων καταράπτουσα, τὰ μὲν, ἐξωθεῖν τῇ βίᾳ, τὰ δὲ, τῷ συνεχεῖ τῶν ψηφίδων κλάπτουσα κοιλαίνειν. ὑπερλάβεσθαί τε τῷ σκληρότητι καὶ λιθωδεστάτων, ὀρυκτήρων οὐκ ἐλάττων. καὶ μὴν ἥδε θάλασσα φασὶν ἤδη μεμείωται. μάρτυρες δὲ, αἱ νῆσων εὐδοκιμοῦσαι, ῥόδος τε καὶ δῆλος. αὗται γὰρ τὸ μὲν παλαιὸν ἀφανισμέναι κατὰ τᾶς θαλάσσης ἐδεδύκεσαν ἐπικλυζόμεναι, χρόνῳ δ' ὕστερον ἐλαττουμένης κρέμα. κατ' ὀλίγον ἀνίσχουσαι διεφάνησαν, ὡς αἱ περὶ αὐτῶν γραφεῖσαι μηνύουσιν ἱστορίαι. πρὸς δὲ τούτοις, μεγάλων πελαγῶν μεγάλους κόλπους καὶ βαθεῖς ἀναξηρανθέντας, ἠπειρῶσθαι καὶ γεγεννῆσθαι τᾶς παρακειμένης χώρας μοίραν ἡ λυπρὰν, σπειρομένους καὶ φυτευομένους, οἷς σημεῖα, τὰ τᾶς παλαιᾶς ἐναπολελεῖφθαι θαλάσσας, ψηφίδας τε καὶ κόγχας, καὶ ὅσα ὁμοιότροπα πρὸς ἀιγιαλοὺς εἰώθεν ἀποβράσσεσθαι. ἐὰν δὲ μείωται ἡ θάλασσα, μειωθήσεται μὲν ἡ γῆ. μακρᾶις δὲ ἐνιαυτῶν περιόδοις, καὶ εἰσάπαν ἑκάτερον στοιχεῖον ἀναλυθήσεται, δαπανηθήσεται καὶ ὁ σύμπας ἀήρ, ἐκ κατ' ὀλίγον ἐλαττούμενος. ἀποκριθήσεται δὲ τὰ πάντα, εἰς

μίαν ἐσίαν τῶν πυρός. πρὸς δὲ τῶν τῆς τρίτης κα-
τασκευὴν κεφαλαίων, χρῶνται λόγῳ τοιῷδε. φθεί-
ρεται πάντως ἐκεῖνο, οὗ πάντα τὰ μέρη φθαρτά ἐ-
στι. τῷ δὲ κόσμῳ πάντα τὰ μέρη φθαρτά ἐστι, φθαρ-
τὸς ἄρα καὶ ὁ κόσμος. ὁ δὲ ὑπερεθέμεθα, νῦν ἐπι-
σκεπτέον. ποῖον μέρος τῆς γῆς, ἵνα ἀπὸ τ' αὐτῶ ἀρ-
ξώμεθα, μεῖζον ἢ ἔλαττον, οὐ χρόνῳ διαλυθήσεται.
λίθων οἱ κραταιότατοι ἆρ' ὑ μυδῶσι καὶ σήπονται
κατὰ τὴν ἕξεως ἀσθένειαν; (ἢ δ' ἐστὶ πνευματικὸς
τόνος δεσμὸς οὐκ ἄρρηκτος, ἀλλὰ μόνον δυσδιά-
λυτος) βριπόμενοι καὶ ῥέοντες, εἰς λεπτὴν τὸ πρῶ-
τον ἀναλύονται κόνιν, εἶθ' ὕστερον δαπανηθέντες,
ἐξαναλύονται; τί δ' εἰμὴ πρὸς ἀνέμου ῥιπίζοιτο τὸ ὕ-
δωρ οὐκ ἀκίνητον ἑαθὲν, ὑφ' ἡσυχίας νεκροῦται;
μεταβάλλει γοῦν, καὶ δυσωδέστατον γίγνεται, οἷα ψυ-
χὴν ἀφηρημένου ζῶον. εἰ μὴν ἀέρος φθορὰ, παν-
τί πῃ δῆλον. νοσεῖν γὰρ καὶ φθίνειν, καὶ τρόπον τινὰ
ἀποθνήσκειν πέφυκεν. ἐπεὶ, τί ἄντις μὴ σοχαζό-
μενος, ὀνομάτων ἐυπρεπείαις, ἀλλὰ τἀληθοῦς, εἴ-
ποι λοιμὸν εἶναι, πλὴν ἀέρος θάνατον. τὸ οἰκεῖον
πάθος ἀναχέοντα ἐπιφθορᾶ πάντων, ὅσα ψυχῆς
μεμοίραται. τί χρὴ μακρολογεῖν περὶ πυρός, ἀ-
τροφήσαν γὰρ, αὐτίκα σβέννυται. εἰδὴ τῶν μερῶν
ἕκαστον τῷ κόσμῳ φθορὰν ἐπιμένει, δηλονότι καὶ ὁ
ὃ αὐτῶν πάντες κόσμος, ἄφθαρτος οὐκ ἔσται. τὸν δὲ
τέταρτον καὶ λοιπὸν λόγον ἀκριβέστερον ὧδέ φα-
σιν. εἰ ὁ κόσμος ἀΐδιος ἦν, ἦν ἂν καὶ τὰ ζῶα ἀΐδια. καὶ
πολύ

πολύ γε μᾶλλον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅσῳ μὴ τῶν ἄλλων ἄμεινον, ἀλλὰ μὴ ὀψίγονον φανῆναι τοῖς βουλομένοις ἐρευνᾶν τὰς φύσεις. εἰκὸς γὰρ, μᾶλλον δ' ἀναγκαῖον, ἀνθρώποις συνυπάρξαι τὰς τέχνας. ὡς ἀνιστάμενας. ἢ μόνον ὅτι λογικῇ φύσει ἐμμέθοδον τὸ οἰκεῖον, ἀλλὰ καὶ ὅτι ζῇν ἄνευ τέχνων, οὐκ ἔστιν. ἴδωμεν οὖν τοὺς ἑκάστων χρόνους ἀναλογίσαντες τῶν ἐπιτραγῳδουμένων θεοῖς μύθων. ἐμὲ ἀΐδιος ἄνθρωπος, οὐδ' ἄλλοτι ζῶον, ὥστε, οὐδὲ αἱ διδιγμένναι ταῦτα χῶραι, γῆ, καὶ ὕδωρ, καὶ ἀήρ, ὧν τὸ φθαρτὸν εἶναι τὸν κόσμον, δῆλόν ἐστιν. ἀναγκαῖον δὲ πρὸς τῷ τοσαύτῃ εὑρεσιλογίᾳ ἀπαντῆσαι, μή τις τῶν ἀπειροτέρων ὑπαχθῇ. καὶ ἀρκτέον γε, τῆς ἀντιρρήσεως, ἀφ' οὗ καὶ τῆς ἀπάτης οἱ σοφισταί. τὰς ἀνομαλίας, οὐκέτ' ἐχρῆν εἶναι τῆς γῆς, εἴπερ ἀΐδιος ἦν ὁ κόσμος. διατί ὦ γενναῖε. φήσουσι γὰρ ἕτεροι παρελθόντες, ὅτι δένδρων οὐδὲν αἱ φύσεις τῶν ὁρῶν διαφέρουσιν, ἀλλὰ καθάπερ ἐκεῖνα καιροῖς μέν τισι φυλλορροεῖ, καιροῖς δὲ πάλιν ἀνθεῖ, τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ τῶν ὀρῶν, τὰ μὲν ἀποθραύεται μέρη, τὰ δὲ προσφύεται. μακροῖς δὲ χρόνοις ἡ προσφυσις καθίσταται γνώριμος. διότι τὰ μὲν δένδρα ὠκυτέρα χρώμενα τῇ φύσει, θᾶττον καταλαμβάνειν ἔχει τὸν ἐπιδοσιν. τὰ δ' ὄρη βραχυτέρα. διὸ καὶ τὰς ἐκφύσεις αὐτῶν ἀισθητὰς, ὅτε μὴ χρόνῳ μακρῷ μόλις εἶναι συμβέβηκεν, ἐοίκασιτε τὸν τρόπον τῆς γενέσεως αὐτῶν ἀγνοεῖν, ἐπεὶ κἂν ἴσως ἀιδιοθέντων ἴσου-

χασαν. φθόνος δ' ὐδεὶς ἀναδιδάσκειν. ἐστι δ' οὔτε νέον τὸ λεγόμενον οὔθ' ἡμέτερον ῥῆμα, ἀλλὰ παλαιῶν καὶ σοφῶν ἀνδρῶν. οἷς ὐδὲν ἀδιερεύνητον τῶν εἰς ἐπιστήμην ἀναγκαίων ἀπολέλειπται. ὅταν τὸ καταπεπλεισμένον ἐν τῇ γῇ πυρῶδες, ἄνω τῇ τοῦ πυρὸς ἐλαύνηται φυσικῇ δυνάμει, πρὸς τὸν οἰκεῖον τόπον σείει, κἄντινος λάβεται βραχείας ἀναπνοῆς, ἄνω μὲν συναναστᾷ πολλὴν τῆς γεώδους ὐσίας ὅσον ἂν οἷόν τε ᾖ. ἔξωθ' ἐπιγινόμενον, φέρεσθαι βραχυτέραν, ἢ καὶ μέχρι πολλοῦ συμπαριλαβεῖν βιαθεῖσα, πρὸς μήκισον ἀρθεῖσα ὕψος συσέλλεται κορυφούμενη, καὶ πρὸς ὀξεῖαν ἀποτελευτᾶ κορυφήν, πυρὸς σχῆμα μιμουμένη. γίνεται γὰρ τοῦ κουφοτάτου καὶ βαρυτάτου τότε τῶν φύσει ἀντιπάλων, ἀναγκαία συρράξαντων διαμάχη, πρὸς τὴν οἰκείαν ἑκατέρου χώραν ἐπειγομένου. καὶ τὸ βιαζόμενον ἀντιτείνοντος, τὸ μὲν δὴ πυρῶν συνανέλκον γῆν ὑπὸ τοῦ πόθου αὐτῶν νευσικοῦ, βρίθειν ἀναγκάζεται. ἡ δὲ γῆ κατωτάτω ζαλαντεύουσα, τῷ τοῦ πυρὸς ἀνωφοίτῳ ἐπιλαφριαθεῖσα, μόλις ὑπὸ δυνατωτέρας τῆς ὄντως κουφιζούσης ἰσχύος, ἄνω πρὸς τὴν τοῦ πυρὸς ἕδραν ὠθεῖται καὶ ἵσταται. τί οὖν θαυμαστὸν εἰμὴ ζᾷ ὄρνιθες τῶν ὑετῶν φοραῖς ὀχανήλωται. τῆς συνεχοῦσης αὐτὰ δυνάμεως ὑφ' ἧς καὶ διανίσταται μάλα παγίως καὶ κραταιῶς ἐνειλημμένης. λυθέντος γὰρ δεσμοῦ τοῦ συνέχοντος, ἑκὸς ἦν διαλυθῆναι καὶ πρὸς ὕδατα σκεδασθῆναι. δυνάμει τε σφιγγόμενα τῇ τοῦ πυρὸς

σιγανώτερον πρὸς ζῴς τῶν ὑετῶν φορὰς ἀντέχει. ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν λελέχθω περὶ τῆς τῶν ἀνωμαλίας τῆς γῆς πίσιν οὐκ εἶναι γενέσεως καὶ φθορᾶς κόσμου. πρὸς δὲ τὸ ἀπὸ τῆς μειώσεως τῆς θαλάσσης ἐπιχειρεῖν, εἰ εἶνο δεόντως ἂν λέγοιτο. μὴ ζῴς ἀνισχούσας νήσους αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ δ' εἰτινες ἀποτομαὶ κατακλυζόμεναι τοῖς πάλαι χρόνοις, αὖθις ἠπειρώθησαν σκοπεῖν χρή. φυσιολογίας γὰρ ἀντίπαλον φιλονεικία. τρίπθικτον ἡγεμένης ἀληθείας ἰχνηλατήσειν. ἀλλὰ πολυπραγμονεῖται καὶ τοὐναντίον. ὅσαι μὲν ἢ πείροις ἢ παράλιοι μόνον, ἀλλὰ καὶ μεσόγειοι μοῖραι κατεπόθησαν. ὅτι δὲ χέρσος θαλαττωθεῖσα μυριοφόροις ναυσὶν ἐμπλεῖται, ἢ περὶ τὸν σικελικὸν πορθμὸν ἀδομένη ἱστορία, ἀγνοεῖται παρ' ὀλίγους τῶν ἐλλογίμων, τὸ παλαιὸν ἠπείρω ἰταλία σικελίαν προσάπτουσα. μεγάλων δὲ πῶν παρ' ἑκάτερα πελαγῶν βιαίοις πνεύμασιν ὀξ ἐναντίας ἐπιδραμόντων, ἢ μεθόριος ἐπεκλύθη καὶ ἀνερράγη, παρ' ἣν καὶ πόλις ἐπώνυμος τ' πάθους ῥήγιον κτισθεῖσα ὠνομάσθη. καὶ τὐναντίον οὐ προσεδόκησεν ἄν τις ἀπέβη. συνεξεύχθη μὲν γὰρ ζῴ τέως διεσῶζα πελάγη, κατὰ τὴν σύρρευσιν ἐνωθεῖσα. ἡ δ' ἡνωμένη γῆ, τῷ μεθορίῳ πορθμῷ διεξεύχθη. παρ' ὃν ἤπειρος οὖσα σικελία νῆσος ἐβιάσθη γενέσθαι. πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας λόγος τῆς θαλάττης ὑπερσχούσης ἀφανισθαι πόλεις κατακαποθείσας. ἐπεὶ καὶ κατὰ πελοπόνησον, φασὶ τρεῖς,

Αἴγειραν,

Αἰγιραν, Βοῦραν τε, καὶ ὑψηλὴν Ἑλίκην, πολλῶν τῶν πελάγους ἐπικλυσθῆναι φορᾷ, ἡδὴ Ἀτλάντις νῆσος ἅμα λιβύης καὶ ἀσίας μείζων, ἣ φησιν ἐν τιμαίῳ Πλάτων, ἡμέρα μιᾷ καὶ νυκτὶ, σεισμῶν βιαιοτάτων καὶ καταικλυσμῶν γενομένων δύσα κατὰ τῆς θαλάττης, ἀφανὴς ἀφανίσθη, γενομένη πέλαγος ἀπόρον τόν, ἀλλὰ βαραθρῶδες. οὐδὲν οὖν εἰς τὸ φθείρεσθαι τὸν κόσμον ἡ πλαθεῖσα τῷ λόγῳ μείωσις τῆς θαλάττης συνεργεῖ. φαίνεται γὰρ ὧν μὴν βιαναχωροῦσα, τὰ δ' ἐπικλύζουσα. ἐχρῆν δὲ, μὴ θάτερον τῶν γινομένων, ἀλλὰ συνάμφω θεωροῦντας ἐπιπρίνειν. ἐπεὶ καὶ τοῖς περὶ βίον ἀμφισβητήμασι, ὁ νόμος δικαστὴς, περὶν παρὰ τῶν ἀντιδίκων ἀκοῦσαι γνώμην ἐκ ἀποφανεῖται. καὶ μὴν ὁ τρίτον λόγος βιαιοτῶ διελέγχεται. μὴ ὑγιῶς ἐρωτηθεὶς, ἀπὸ τῆς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ φάσεως. ἐ γὰρ δικαίου θεν οὐ πάντα τὰ μέρη φθείρεται, φθαρτὸν ὅτιν ἐκεῖνο. ἀλλ' οὐ πάντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ἐν ταυτῷ ἀθρόα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. ἐπεὶ καὶ ἄκρον ἀποκοπεὶς τις δάκτυλον, ζῆν οὐ κεκώλυται. εἰδὲ τὴν κοινωνίαν τῶν μερῶν, καὶ μελῶν πᾶσαν, αὐτίκα τελευτήσει. τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον, εἰ μὴν συλλήβδην ἁπαξάπαντα τὰ στοιχεῖα ὑφ' ἕνα καιρῶν ἀφανίζετο, φάσκειν ἐνδέχεσθαι τὸν κόσμον φθορὰν ἂν ἀναγκαῖον. εἰ δ' ἕκαστον ἰδίᾳ πρὸς τὴν τῶν χρόνος μεταβάλλει φύσιν, ἀθανατίζεται μᾶλλον ἢ φθείρεται. παντελῆς

γεμὴν

γεμὴν εἰκθεια, τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν τε χνῶν ὀξεταζεσθαι. τῇ γὰρ πρὸς τὸν λόγον ἀτοπία τὶς ἀκολουθήσας, νέον τὸν κόσμον ἀποφανεῖ. κομιδῇ μόλις πρὸ χιλίων πολλὰ ἐνιαυτῶν. ἐπὲ καὶ οὓς περιλήφαμεν τῶν ἐπισημῶν εὑρετὰς, τὸν λεχθέν τα ἐνιαυτῶν ἀριθμὸν ὐχ ὑπερβάλλουσιν. εἰ δὲ δὴ καὶ λεκτέον ἅς τέχνας ἰσκλήκας ἀνθρώπων γένει, μεθ' ἱσορίας φυσικῆς, ἀλλ' οὐκ ἀπειρισκέπτως, καὶ ῥαθύμως λεκτέον. ἡ δ' ἱσορία τις, φθοραὶ τῶν κατὰ γῆν οὐκ ἀθρόων ἁπάντων ἀλλὰ τῶν πλείσων δυσὶ ταῖς μεγίσαις αἰτίαις ἀνατίθενται, πυρὸς καὶ ὕδατος ἀλίκτοις φοραῖς. κατασκέπτειν δ' ἑκατέραν φασὶν ἐν μέρει, ἐν πάνυ μακραῖς ἐπῶν περιόδοις. ὁ τὶ μὴν οὖν ἐμπρησμοῖς καταλαμβάνει, ῥεῦμα ἀιθερίου πυρὸς ἄνωθεν ἐκχεόμενον, πολλαχῇ σκεδάνυται μεγάλα κλίματα τῆς οἰκουμένης ἐπιτρέχον. ὁτὶ δὲ κατακλυσμὸς, ἅπασαν τὴν ὕδατος κατασύρει φύσιν, αὐξηνῶν ποταμῶν καὶ χειμάῤῥων ὑπλημυρούντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κατεκὸς προσυπερβαλλόντων τῆς ἐπιβάσεως, κατὰ δὴ τοὺς λεχθέντας τρόπους, δίχα μυρίων ἄλλων βραχυτέρων, φθειρομένων τῶν πλείσων μέρους ἀνθρώπων, ἐπιλιπεῖν ὀξ ἀνάγκης καὶ τὰς τέχνας. δίχα γὰρ τοῦ μεθοδεύοντος, οὐκ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἰδεῖν ἐπιστήμην. ἐπειδὰν δὲ, αἱ μὴν κοιναὶ νόσοι χαλάσωσιν, ἄρξηται δὲ ἀνεβᾶν καὶ βλαστάνειν τὸ γένος ἐκ τῶν προς-

καταλει-

ΦΙΛΩΝΟΣ ΠΕΡΙ ΚΟΣΜΟΥ.

καταλαφθέντων τοῖς ἐπιβρίσασι δεινοῖς, ἄρχεσθαι καὶ τὰς τέχνας πάλιν ἀνίσασθαι, οὔτε πρῶτον γιγνομένας. ἀλλὰ τῇ μειώσει τῶν ἐχόντων ὑποσπανισθείσας. ἃ μὴν οὖν τοῦδε κόσμου παρελήφαμεν, εἴρηται κατὰ δύναμιν.

ΤΕΛΟΣ.

BASILEAE, APVD IOAN. VVALDERVM, MENSE MARTIO, AN. M. D. XXXIII.

POEMATA

PYTHAGORAE, ET PHOCYLIDIS:

CVM DVPLICI INTERPRETATIONE *Viti Amerbachij.*

Cum Gratia & Priuil.

M. D. XLV.

53468

53468

VVOL. FAVSTVS AD Authorem.

Carpitur in uiuis Virtus, post fata quiete
Viuere cum grata posteritate solet.
Fortiter interea duros superare labores
Te decet, atq; tuis nos cumulare bonis.
Tempora & interea nos longa precabimur omnes
Vitæ Vite tuæ, qui tua tur ba sumus.

IDEM AD LECTOREM.

Hoc candore legas, oro, relegasq; libellos,
Quo tibi dat docti Musa benigna Viri.
Sic, fructum studijs, quantum communibus affert,
Hic tibi cum multis inde legendus erit.
Et pariter mecum Lector uenerabere doctum
Pectore, quod moneo, candidiore uirum.

CLARISSIMIS, ET NOBILISSIMIS PRINcipebus Iohanni Fridrico maiori natu, & Iohanni Guilelmo, Saxoniæ Ducibus, Lantgrauijs Turingiæ, Marchionibus Misniæ, Electoris filijs, Patronis suis clementißimis Vitus Amerbachius S. D.

Rudenter est dictum à duobus præstantissimis, & uetustißimis Poëtis apud Græcos, Homero, & Hesiodo: Verecundiam inutilem esse uiro egenti. Nisi enim petat, qui opus habet alieno auxilio, nonnunquàm etiam instet, ac urgeat petitionem, quod cupit, aut petit, non consequitur, cum non raro nihil impetretur, à quibus crebro aliquid est petitum & rogatum. Metuere autem ne parum deceat petere aut rogare, quo quis non poßit carere sine uitæ, aut rerum suarum incommodo, non tàm est uirtus quàm arrogantia, & superbia, ne dicam stultitia. Quis enim est om-

nium hominum, qui non sæpissimè indigeat aliorum ope, labore, opera, aut rebus? Quid Imperator potest, nisi habeat milites, quid milites, nisi habeant Imperatorem? Quomodo locum, & maiestatem, & dignitatem suam tuebuntur sine populis Reges, Principes et alij Magistratus? Quomodo salutem, uitam, opes, coniuges, & liberos populi sine Regibus, aut Principibus? Possunt carere ministris patresfamilias, aut patribusfamilias ministri, liberi parentibus, & parentes liberis? Coniuges uero nec rem familiarem, nec suum nomen retinere poterunt absq; mutuo auxilio. Quid dicam de ciuibus inter se, quid de ciuitatibus, quid de nationibus, adeoq; omnibus inter se hominibus? Tanta uerò est in rebus humanis coniunctio & copulatio, singulari Dei consilio proculdubio instituta, & conseruata hucusq;, ut nemo sibi sufficiat, ut omnes aliorum opera, & auxilio multis in rebus, & per totam uitam opus habeãt. Itaq; non tantum inutilis iam est egenti uiro uerecundia, sed etiam turpis. Et non est propriè uerecundia, sed imitatio, & falsa quædam species uerecundiæ, ne dicam, quod hæc à magnis uiris non habetur inter uirtutes, & in uniuersum in uiris damnatur. Nihil enim aliud est uerecundia, sine pudor, quàm aut iustæ reprehensionis, aut iudicij, aut opinionis de nobis hominum timor, & deesse

nobis

nobis aliquid adeò non est inhonestum, ut sæpe ad uirtutem hoc nos excitet, uirtutem in nobis aliqua ex parte efficiat, alat, & augeat, adeo non inutile, ut magnarum utilitatum nobis, & totis populis sit causa, adeo non dissentiens à natura, ut hæc ipsa id ordinauerit, atq; constituerit, cum ad rationem, aut exemplum, & uelut πολιτείας quandam superioris Mundi, tum ad salutem, & ingenia commoda nostri generis. Verum hæc satis de hoc dicto, quæ tamen dicenda censui, non ideo, quod mea, meiq; similium opera uobis opus esse arbitrer, clementissimi Principes, non tamen defuturus uestræ aut excellentiæ, aut commodis unquàm, si uel res postularet, uel is ego essem, qui posset uobis prodesse ulla ratione, sed, ut uobis tantis Principibus mei facti rationem, & consilium probarem, aut illis potius, qui meam audaciam reprehendent, quod ego homuncio nec uirtutibus, nec opibus cõmendatus, cum potentissimis, & nobilissimis Principibus colloqui, & defensores mihi meorum libellorum eos quærere non dubitem. Non ita multo enim ante hoc tempus edidi enarrationem liberiorem, &, ut minus grammaticam, ita magis Philosophicam, disputationis M. Ciceronis de officijs, et patruo uestro Principi, ut paucis uerbis multa dicam, Saxoniæ, & nato ex Electorum familia dedicaui, nec male mihi meum

de eo iudicium, & spes cecidit. Certis enim & manifestis argumentis intellexi, non ingratum ipsi hoc meum uel officium, uel iudicium, uel spem, & expectationem esse, nec tantum ei conatum, ac studium in re tàm honesta, & laudabili displicere. Quod ut summis uotis exoptaui, ita cum sperante mihi, (cur enim hoc non sperarem de talibus principibus?) & exoptanti contigerit, non possum non facere plurimi, amplecti & exosculari. Certè primo, quando id compert, exultebam lætitia, & sentiebam mihi non paruum stimulũ ad uirtutem additum esse. Cœpi deinde cogitare & quærere, quo simili officio uos quoque mihi, & meis studijs beneuolos redderem & patronos pararem, atq; facile inueni, ut qui haberem nunc in manibus hæc duo poëmata, alterum Pythagoræ, alterũ Phocylidis, ac uerterem in latinos uersus, et propter uetustatem spectatissima, & propter materiã uestræ ætati aptissima. Ne autem breuitas aut uos, aut alios, qui legẽt ea deterreret, imò ut aliquando causas præceptorum, et circumstantias uideretis, & haberetis aut compendiolum, aut ἐισαγωγὴν, & uelut fasciculum huius Philosophiæ, cui à moribus nomen est factum, addidi interpretationem paulo prolixiorem, & φιλοσοφικοτέραν, prorsus, ut feci in Ciceronis opere de Officijs. Est harum rerum cognitio & doctrina cum alijs hominibus

nibus digna, tum uero Principibus dignissima. Nam si Magistratus est loquens Lex, ut Cicero sentit, aut custos legum, & Iuris defensor, ut recte summi Philosophi, & sacrarum rerum scriptores uolunt. Principes autem summi nunc sunt Magistratus, quomodo non sit huius ordinis homines non tàm hæc scire pulchrum, quàm nescire tetrum, deforme, & flagitiosum? Nec satis est eos, qui præsunt populis, habere consultores eruditos, & prudentes, ipsos etiam decet, quantum negocia patiuntur, literas colere, legere, discere, intelligere, non tantum alienis præsentium, at suis pectoribus sapere, nec ulla uox perniciosior est inuenta, & apud multos celebris adhuc habetur, quàm quod dicitur, Principes & opulentos non habere opus doctrina, quasi tantum ad uenationes, luxum, & uoluptates nati sint, quæ corporis sunt oblectationes, & suauitates, non etiam ad doctrinam, ad cognitionem rerum, ad liberales artes, ad intelligendam iusticiam, æquitatem, & alias uirtutes, quæ sunt animorũ cultus, et uelut epulæ quædam, aut literæ nullum alium habeant usum, quàm ut uictum nobis quærant, rem faciant, prostrut, & sedeant in quæstu pro meretrice, ut ille ait de Amicitia. Hoc uero nihil aliud est, quàm principem & potentem infra omnes homines

collocare, nec à pecudibus admodum secernere. Quare factum est à parente uestro sapientissimè, quod uos planè pueros adhuc tradidit erudiendos Magistro & doctrina, & moribus excellenti, atq; ad instituendos Principes, ut mihi uidetur, nato, Georgio Prennero, singulari, & ueteri amico meo, cuius opera planè futurum esse confido, ut & intelligatis uirtutem, & honestatis uim, & præstantiã, & ea faciatis uolentes, & uestra sponte, quæ alij aut non faciunt, aut faciunt inuiti. Ad quod uobis, dici non potest, quantum prodesse possint exempla domestica, magni patrui uestri sapientia, & amor summus erga uirtutem, & ingenuas artes: Aui integritas, pietas, & singularis quædam clementia, cognatorum grauitas, & regendorum populorum insignis peritia & studium, religionis amor, & fides, cum in alijs rebus, tum in coniugijs uerè Christiana. De patre uero quid dicam? Tacere equidem satius est, quàm dicere, quod non exprimat eius uirtutes, quæ tantæ sunt, & tàm multæ, ut ideo & patris ei sui nomen, & patrui datum esse putem, quia futurum erat, ut Sanctitate, & uirtutibus cum sua maxima laude, & ciuitatum infinito bono utrumq; referret, ne dicam superaret, si tantæ uirtutes superari possunt. Horum uestigijs si insistetis, horum similes fieri si studebitis (debetis autem sedulo, & sem-

semper studere (nunquàm nec magnorũ Principum nomen, & fama uobis deerit, nec uestros populos fallet sua de uobis non tàm spes, & expectatio, quàm præsagium, & diuinatio. Verum hæc præceptor uester hauddubie sapienter, & grauiter uobis instillat, & magna cura inculcat, nec sanè ad aliud hac admonitione ego sum usus, quàm ut meum erga uos perpetuum studium, & obseruantiam uobis declararem. Quod si uidebor aliquibus impudenter facere, quod uos mihi meorum studiorum, & in primis huius libri defensores dari cupiam, sic illi cogitent, ac sciant, hoc mihi concessum esse ab illis, de quibus dictum est suprà, doctrinæ luminibus, & nec dedecere Principes literas, & literatos defendere, cum neminem suorum ciuium negligere debeant, nec ante me nullos hoc fecisse, quod ego nunc facio, uerum & multos hoc tempore idem facere, & iam inde à uetustissimis temporibus fecisse quàm plurimos, ac non existimo id mihi uicio dari posse à quoquam cordato, quod meos Principes maluerim habere patronos, & tutores in hac re, quàm peregrinos, præsertim in meorum talium conatuum, & edendarum lucubrationum initio. Nam, ut Aratus à Ioue est exorsus, ita ego post Deum rectissime à principibus quenq;, & suis existimo ex ordiri: à principibus quidem, quod

inter homines ij sint Deo similimi: à suis uero, quod propria sit eorum nostri, & omnium nostrarum rerum cura, tutela, & defensio. Quare mito ad uos, generosissimi principes, hunc librum nõ tam literarium donum, quàm & testificationem studij, pietatis, amoris, obscruantiæ erga uos meæ, et opus aut rem qualemcunq; uestri clientis, & ciuis, qua fruamini, quàm diu libet, cuiusq; tutelam suscipiatis, atq; ita in ea consuescatis à primis annis honestissimorum studiorum, et liberalium artium curam gerere, quæ certè una est ex illis, quæ maximè conueniunt Principibus, idq; ut faciatis magnopere à uobis quæso. Christus Opt. Max. diu conseruet nobis uestram uitam, aspiret studijs uestris, mentes, & pectora uestra suo lumine illustret, cogitationes, & mores ita regat, ut quàm diutissimè uiuatis ad æternam ipsius gloriam, solatium, & gaudium parentum uestrorum, ad uestram, & populorum uestrorum salutem, & utilitatem. Valete.

Vitenbergæ III. Calend. Martias.

Anno Dn.

M. D. XXXIX.

VITVS AMERBAchius ad Lectorem.

Ateor, mi Christiane lector, in hoc opere quædam duriora, & à Christiana modestia, & simplicitate alieniora, ut iam quidem sentio, mihi, nescio quo calore, ac studio incitato excidisse potius quàm scripta esse, idq; relegens nuper librum deprehendi, ac, ut decet, ingenue horum alia prorsus deleui, alia mutaui, alia clarius exposui, totumq; opus correctum hoc modo iterum edere uolui. Quod autem ita huic enarrationi aliquando inserui Theologica, factum est hoc deteriore euentu, quàm aut proposito, aut etiam iure, ut opinor. Quis enim Iurisconsultus, quis Medicus, aut Grãmaticus, imò quis cerdo, aut omnino paterfamilias apud Christianos ut uitam, & actiones omnes, ita & doctrinam suam, ac artem non referat, & examinet ad salutarem Euangelij tractationem, & pie uiuendi rationem, quantum potest, ac licet fieri, nedum ego in talibus disputationibus, de morali Philosophia, quæ haud dubie cum diuinis scriptis

ptis plurimum inter omnes humanas disciplinas habent cognationis, ne dicam nullos ita uideri mihi docendos esse hanc partem Philosophiæ, pueros præsertim, sine tali quadam collatione, ut simul & naturæ iudicium, & Dei uoluntas de honeste uiuendo teneris animis instilletur, utq; ita uelut geminis testibus animi discentium conuincantur obligationis illius ad pietatem, & probitatem exercendam? Hæc mei quidem animi est inductio, hoc iudicium. Nihil tamen in his tantis rebus (exceptis ijs, quæ sunt ad credendum necessaria, quatenus ea quidem scio) sic assero, ut non putem errare me posse, ac labi. Homo enim sum, & humanum est errare: Propterea non pudet me non hoc tantum, sed etiam alia, quæ tractantur & in hoc opere, & in alijs meis libris, censenda permittere doctioribus, atq; adeo Ecclesiæ Christianæ, Catholicæ, & Orthodoxæ iudicium nunquam subterfugiam. Correxi & in priore interpretatione plerosq; errores, partim commissos mea, partim Chalcographorum culpa, sperocq; ita fore, ut non offendat in posterum hic liber admodum nec Grammaticos, nec Philosophos, nec Theologos. Si quid tamen relictum est erroris, ut facile potuit fieri ex humana imbecillitate, hoc ut ego non defendam

defendam pertinaciter admonitus, ita Eruditi emen dabunt candidè, cogitabuntq;, me nec impietatis amantem esse, nec diuino ingenio præditum. Vale, ac recte iudica. Datum III. Nonas Maias, Anno Domini,

M. D. XLII.

ΧΡΥΣΑ

ΕΠΗ ΤΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΟΥ.

Θεωάτους μὲν πρῶτα θεὸς νόμῳ ὡς διάκεινται,
τίμα, καὶ σέβε ὅρκον, ἔπειθ' ἥρωας ἀγανές.
τὸς τε καταχθονίους σέβε δ' αἰμονας ἔννομα ῥέζων.
τὸς τε γονεῖς τίμα, τὸς τ' ἄγχιστ' ἐκγεγαῶτας.
τῶν δ' ἄλλων ἀρετῆ ποιεῦ φίλον, ὃς τις ἄριστος.
πρᾶεσι δ' ἐκεῖ λόγοις, ἔργοισιν τ' ἐπωφελίμοισι.
μηδ' ἔχθαιρε φίλον σόν ἁμαρτάδος εἴνεκα μικρῆς,
ὄφρα δύνῃ. δύναμις γὰρ ἀνάγκης ἐγγύθι ναίει.
ταῦτα μὲν ὅτως ἴσθι, κρατεῖν δ' ἐθίζεο τῶνδε:
γαστρὸς μὲν πρώτιστα, καὶ ὕπνου, λαγνείης τε,

καὶ

ἰθυμῶ. πρήξεις δ' ἀεικρου ποτε μήτε μέτ' ἄλλου,
μήτ' ἰδίη. πάντων δὲ μάλιστ' αἰδέεο σαυτόν.
εἶτα δικαιοσύνεω ἀσκεῖν ἔργωτε, λόγωτε.
μήδ' ἀλογίεως σαυτόν ἔχειν πόδι μηδὲν ἔθειζε.
ἀλλὰ γνῶθι μὲν ὡς θανέειν πέπρωται ἅπασι.
χρήματα δ' ἄλλοτε μὲν κτᾶσθαι φίλε, ἄλλοτ' ὀλέσθαι.
ὅσσά τε δ' αἰμονίησι τύχαις βροτοὶ ἄλγε' ἔχουσιν,
ὧν αὖ μοῖραν ἔχῃς, πράως φέρε, μήδ' ἀγανάκτει.
ἰᾶσθαι δὲ πρέπει καθόσον δύνῃ. ὦδε δὲ φράζευ.
οὐ πάνυ τοῖς ἀγαθοῖς, τούτων πολὺ μοῖρα δίδωσι.
πολλοὶ δ' ἀνθρώποισι λόγοι δ' ἐλοίτε, καὶ ἐσθλοί
προσπίπτουσ', ὧν μήτ' ἐκπλήσσεο, μήτ' ἀξεύεσθαι
ἔργεσθαι σαυτόν. ψεῦδος δ' ἰὼ πέρ τε λέγωσι,

πράως

πράως ἴχ'. ὃ δέ τοι ἐρέω, ὦ παντί τελέ-
σδω.
μηδέις μήτε λόγωσι πρόσπη, μήτέ τι ἔρ-
γω
πρῆξαι, μήδ' εἰπεῖν, ὅ, τι τοι μὴ βέλτερόν
δῃ.
βελέυε δὲ πρὸ ἔργου, ὅπως μὴ μωρὰ πέλη-
ται.
σκεπτέον τοι πρήσσεντι, λέγειν τ' ἀνόητα
πρὸ: ἀνδρός.
ἀλλὰ τάδ' ἐκτελέειν, ἃ σε μὴ μετέπειτ'
ἀνιήσῃ.
πρῆσσε δὲ μηδὲν ἃ μὴ πίσασαι, ἀλλὰ δι-
δάσκειν
ὅσσα χρεών· καὶ τερπνότατον βίον ὧδε
διάξεις.
ἐυδ' ὑγιείης τῆς πρέι σῶμ' ἀμέλεειν ἔ-
χειν χρὴ,
ἐδλὰ ποτὸ τε μέτρον, καὶ σίτε, γυμνα-
σίου τε
ποιέσθαι. μέτρον δὲ λέγω τόδ', ὅ μὴ σ' ἀ-
νήσῃ
εὐδίζε δὲ δίαιταν ἔχειν καθάρσιον, ἄθρυ-
πτον.
καὶ περφυλάξο γε ταῦτα ποιέων, ὁπόσα
φθόνον ἔχει.

μὴ δ' ἀπαναῦν παρὰ καιρόν, ὁποῖα καλῶν ἀσλαπίμων.
μὴ δ' ἀνελεύθερον ἴδοι. μέτρον δ' ὧν πᾶσιν ἄριστον.
πρῶτον δὲ ταῦθ', ἅσι μὴ βλάψῃ. λόγισαι δὲ πρὸ ἔργου.
μὴ δ' ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ' ὄμμασι πρόσδεξαθῆ,
πρίν, ἅσ' ἡμεριναῖν ἔργων ἕκαστον ἐπελθεῖν:
τί παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δ' ἔον οὐκ ἐτελέσθη;
ἀρξάμενον δ' ἀπὸ πρώτου, ἐπέλθοι κἀμε τέωστα.
θεὰ λὰ μὲν ἐκτρήξας, ἐπιπλήσσεο, χρηστὰ δὲ, τέρπου.
ταῦτα τόνα, ταῦτ' ἐκμελέτα, τούτων χρὴ ἐραῦ σε.
ταῦτά σε φῶ θείης ἀρετῆς εἰς ἴχνια βάσει.
ναὶ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τε βακτὺν
παγαῦ ἀνάου φύσιος: ἀλλ' ἔργου ἐπ' ἔργον.
θεοῖσιν ἐπευξάμενον τελέσαι, τούτων δὲ κρατήσας.

γνώσῃ

γνώσῃ ἀθανάτων τε θεῶν, θνητῶν τ' αὖ θρώπων
σύστασιν, ἥτε ἕκαστα διέρχεται, ἥτε κρατεῖται.
γνώσῃ δ' ἡ θέμις ἐστὶ, φύσιν πᾶσι ὡσαυτὸς ὁμοίην,
ὥς τέοι μήτε ἄελπτ' ἐλπώιζειν, μή τέ τι λήθειν.
γνώσῃ δ' ἀνθρώπους αὐθαίρετα πήματ' ἔχοντας·
τλήμονες, ὅτι ἀγαθῶν τέλας ὄντων, οὐκ ἐσορῶσιν,
οὔτε κλύουσι. λύσιν δὲ κακῶν παῦροι συνίασι·
τοίη μοῖρα βροτοὺς βλάπτει φρένας. οἱ δὲ κυλίνδονται
ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλα φέρονται, ἀπείρονα πήματ' ἔχοντες·
λυγρὴ γὰρ σύμποδος ἔρις βλάπτουσα λέλυθε
σύμφυτος, ἣ οὐ δεῖ προσάγειν, ἑκόντα δὲ φεύγειν.
ἣν πάτερ ἡ πολλῶν τε κακῶν παύσειας ἅπαντας,
ἣ πᾶσιν δείξας, οἷος δὴ δαίμονι χρῶνται.

ἀλλὰ σὺ θάρσει, ἐπεὶ θεὸν γένος ὄν βροτοῖσιν,
ὅς ἱερὰ προφέρουσα φύσις δείκνυσιν ἑκάστα.
ὧν εἰ σοί τιμέτεται, κρατήσεις ὧν σε κελεύω
ἀλκήεσσας, ψυχὴν δὲ πόνων ἀπὸ τῶνδε σαώσεις,
ἀλλ' ἔργου βρωτῶν, ὧν εἴπομεν, ἢ τε καθαρμοῖς,
ἢ τε λύσει, ψυχῆς πρῖνον, καὶ φράζειν ἕκαστα.
πνίσχον γνώμην πάσας καθύπερθεν ἀρίστην.
ὣ δ' ἀπολείψας σῶμα, ἷς αἰθέρ' ἐλεύθερον ἔλθῃς:
ἔσσεαι ἄθάνατος θεός, ἄμβροτος, οὐκέτι θνητός.

τέλος τῶν χρυσῶν ἐπῶν τοῦ Πυθαγόρου.

Αμτεα

AVREA CARMINA PYTHAgoræ.

PRincipio uenerare Deos, ut lege receptum est,
Et iusiurandum colito, post armipotentes
Heroas, magnæ uenerandaq; numina terræ,
Et cum cognatis dulces uenerare parentes.
Ex alijs uirtute tibi iungatur amicus,
Qui reliquos homines superat uirtutibus omnes.
Lenibus & uerbis cedas, factisq; benignis.
Oderis & nunquam earum leue propter amicum
Peccatum, donec potes, & nihil impedit illud.
Tecta tenet duris nam iuncta potentia fatis.
Ista quidem noris, sed & hæc quoq; discere debes:
Initio uentrem cohibere, grauemq; soporem
Cum Venere, atq; ira facias nil turpiter unquam
Seu fueris solus, seu non consorte carebis:
Teq; magis nullum metuas in crimine testem,
Postea Iusticiam factis quoq;, non modo uerbis
Exerce, contraq; geras te, recta requirit
Quàm ratio, nunquàm, res qualiscunq; gerenda est,
Sed mortem cunctis subeundam noueris esse.
Nec semper spernas numinum, nec semper amabis.
Quicquid & humanis poterit contingere rebus,

Leniter, hoc tibi si dederit sors, ferre memento,
Quodq; tamen poteris, sana, sic deinde putato,
Quòd non multa bonis tribuat sors talia multis.
Quodq; homines mittant voces prauasq;, bonasq;,
Ne grauiter quicquam uel te conterreat harum,
Vel teneat uinction. Si quis mendacia dicat,
Sustineas, & quod dico, fac, insuper addas.
Non dictis, factisue, tibi persuadeat ullus,
Vt facias, dicasue, tibi quod possit obesse.
Antè, quid ut stultè non fiat, prospice factum,
Nam miser est, stultè quisquis dicitue, facitue.
Perfice, quæ nequeant animum mordere peracta
Ne fac, quæ nescis, sed, quæ te scire decebit,
Disce, tibi current sic mollia tempora uitæ,
Corporis & debes non intermittere curam,
Inq; cibo, potuq; modus sit, gymnasiisq;.
Hoc fiet, lassum si te non illa grauabunt.
In uictu mundus frugalisq; esse studeto.
Vt non inuidia, caueas, hac parte labores.
Fac tempestiuos, non ut plebs inscia, sumptus.
Et sordes fugias. In re modus optimus omni est.
Ne fac, quæ lædant, consulta, quàm facis antè.
Ne capias oculis in mollibus ante quietem,
Quàm tota tibi gesta die ter mente putaris:
Quò ueni? quid nam feci? cur praua peregi?

A primis

A primis animum sic ad postrema reuoluas,
Vt bene lætitiam pariant, malefacta dolorem.
Huc labor, huc curæ, studium tibi tendat & omne,
Hæc tibi uirtutemq; ducem, diuosq; parabunt.
Hunc animæ numerum nostræ qui, iuro, quaternum
Naturæ fontem tribuit sine fine fluentem.
Ne uenias ad opus, nisi numina fausta precatus.
His bene seruatis, hominum coniunctio quæ sit
Cum dijs, cognosces, implet quæ cuncta, tenetq;,
Naturamq;, sibi similis quæ perstat ubiq;,
Ne non sperandum speres, utq; omnia noris,
Quodq; ipsi existant homines sibi causa malorum,
Cognosces, miseri, bona qui non cernere possunt,
Non audire, procul quæ nõ posita esse putandũ est,
Et pauci norunt, quæ res mala finiat: hæc sors
Afflixit mentes hominum, huc quos pellit, & illuc,
Insistensq; rota per mille pericula uersat.
Nam funesta comes tecte contentio lædit
Nata simul. Fugere hãc decet, haud accersere pestẽ,
Eripe magne malis aut cunctos Iuppiter istis,
Omnibus aut monstra, uitam quo dæmone degant.
Sed tu fide, hominum quoniam cœlestis origo est.
Illi natura rerum sacra cuncta docentur,
Quorum si quid habes, uicijs, mea iussa, remotis

Perficies, animumq; malis seruabis ab istis.
Atq; cibos uita, quos dixi, puraq; quæ sint,
Quæq; animum soluant, teneas, & singula spectes.
Consilio auriga suprema in parte locato.
Corpore deposito, uacuum sed in aëra positū
Veneris, existes immortalisq;, Deusq;.

PRAEFA-

PRAEFATIO.

Ythagoræ Titulo est inscriptum hoc Poëma. Vnde apparet à magna parte hominum esse creditum quod Pythagoras eius author sit, non aliquis alius Pythagoricæ doctrinæ studiosus. Quanquam contrà Suidas scribit: Nonnullos Aurea carmina quoq; Pythagoræ adscribere. Sic ille inquit: τινὲς δὲ ἀνατιθέασιν αὐτῷ καὶ τὰ χρυσᾶ ἔπη. Quibus uerbis significat plures non habuisse illum pro horum uersuum authore. Sed nos adducimur his etiam coniecturis, ut credamus ab ipso Pythagora factum esse Poëma, quòd, ut Diogenes & Suidas testantur, mandauerit suis discipulis, ut, qui ingrederentur domum, dicerent hunc uersiculum: πῆ παρέβην, τί δ' ἔρεξα, τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη, quodq;, ut Plutarchus in uita Numæ Pomp. refert, Pythagorici nihil in literas referre consueuerint, quanquam caussa, cur hoc factum sit, potest etiam ad Pythagoram ipsum accommodari. Deinde quòd tam splendidum titulum habet, & quidem coniunctum cum Pythagoræ nomine. Postremo, quia sit dignum uisum Vergilio principi latinorum Poëtarum, quod imitaretur, & tantum

non uerteret. Certè unum locum integrum in carmine suo de Bono uiro trãsiuit. Nam quod pleraq; Pythagoricæ doctrinæ continet, non minus arguit Pythagoram authorem esse, quàm aliquem ex eius discipulis, aut sectatoribus. Verum, ut ut est, carmen hoc apparet in magno precio fuisse. Non enim contendo ualde, sed conijcio tantum à Pythagora scriptum esse. Quanquam Chrysippus etiam apud Gellium uidetur sentire hoc à Pythagoricis uelut de consilij alicuius sententia compositum, ubi ait: δ᾽ τὸ ὑπὸ τῶν πυθαγορείων ὅτως εἴρηται, γνώσεται δ᾽ αὐθρώπους ἐνθυμέρεται πάμαν ἐλόντας. Ego dixi, quod mihi uidetur, ac dignum esse Poëma censui, quod mea enarratione aliquid luminis acciperet. Nam sine tali adminiculo non potest intelligi ab imperitioribus. Addidi etiam uersionem pedestrem, ut hac quoq; parte aliquam consequeretur commendationem hic libellus. Hanc non ualde iacto, sed hoc tamen dico, non eam paruo labore mihi constitisse, præsertim cum studuerim uersuum numerum exprimere, & quantum fieri posset, figuras & phrasin eius retinere, hocq; magna ex parte ut opinor, præstiterim. Quod existimo non multo minus difficile esse, quàm culturam & copiam adhibere, aut certè felicioribus & exercitatioribus ingenijs tam est illud difficile, quàm hoc est aridioribus,

&

& non ualde in hac facultate exercitatis. Quanq; & illi sæpe non assequuntur Græcam suauitatem, aut omnino phrasin, ac proprietatem etiamsi magna cultura, et longis ambagibus utantur, ac ne quidem possunt hoc aliquando facere cum linguarum natura, & diuersitas repugnet. Qua dere sunt hi bellissimi, et dulcissimi uersiculi Martialis: Dicunt Earinon tamen Poëtæ, Sed Græci, quibus est nihil negatum, Et quos ἄεῤῥες ἄεῤῥες decet sonare. Nobis non licet esse tam disertis, Qui musas colimus seueriores. Ego frei, quod potui, nec alijs inuideo meliorem interpretationem.

SCHOLIA.

Χρυσὰ ἔπη) ἔπος Græcis non quodlibet carmen significat, sed hoc tantum, quod heroicum alioqui, aut hexametrum dicitur. Veteres etiam Deliacum, & Pythicum: item Dactylicum uocauerũt. Dictum est autem hoc genus carminis, ut Græci docent: ἀπὸ τοῦ ἑπεσθαι τὰς φάσεις ἀλλήλαις, id est, quod in hoc uersu aptius cohæreant syllabæ, & pedes suauius decurrant, quàm in alijs, per quandam Antonomasiam, aut Exochen. Aurea sunt dicta per Metaphoram, sicut aureum seculum à Poëtis dicitur. Nota est figura etiam in Germanico sermone

mone. Pythagoras autem appellatus est à studio, & facultate ueri dicendi. τῶν ἀληθείας ἡγόρευεν ἀχ' ἅτερον τῶ πυθίου, inquit Suidas.

Ἀθανάτους μὲν) Quod initio præcepit de ordine distribuendi honoris, idem ferè est apud Diogenem & Suidam, nisi quod Diogenes tantum de Deo & dæmonibus dicit, & Suidas dæmones heroibus præponit. Hæc autē uox non ita hic significat, ut theologis. Simulia quædam de colendo Deo, & sanctis nostri Theologi docuerunt, cum λατρείαν ad Deum referunt δουλείαν ad sanctos, & alias creaturas. Addiderunt etiam nonnulli differentiam de humanitate Christi, sed malè, ut mecum plerique sentiunt. Non enim debet humanitas à diuinitate in cultu separari. Quinquam alioqui habet multos gradus δουλεία, tot, quot sunt hominum inter se gradus, de quibus diligenter docuerunt Cicero & Gellius, adeoq; aliarum creaturarum.

τῶν δὲ ἄλλων) Tanti fecit amicitiam Pythagoras, ut dicere solitus sit ex inimicis amicos, non ex amicis inimicos faciendos esse. Idem uult sibi Liuius cum dicit: Amicitias immortales, inimicitias mortales esse debere. Quod dictum celebratū fuisse apud Græcos, et inde fortasse in Italiam uenisse ostendunt hæc uerba Aristotelis: ἡ μὲν πόλυβος τὰς φιλίας ἀθανάτους ἀξιοῦν εἴν' κ' κάνων ἐρχομένων

ναρ ὑπὸ τῶν τυχόντων τῆς ἔχθρας μὴ βόλεσθ᾽ ποιεῖσθ᾽ λύσεις.

πράσσει δ᾽ ἔπη) Hi duo uersus ad caput humanitatis pertinent. Nihil enim tam conuenit hominis naturæ, quàm non esse inexorabilem: aut non flecti posse nec uerbis, nec officijs. & amicitiam prodere propter leue erratum aut offensam, flagitium est. Quatenus autem sint amicorum uicia tolerandа, tum alibi, tum in libello de amicitia docetur apud Ciceronem.

ὄφρα δ᾽ ἔνι) id est, donec potes, aut quantum potes, aut si potes. Impediri enim possumus aut affectibus, aut alijs quibuscunq; rebus, siue recte fiat hoc, siue non recte, de quo nihil hic dicitur, & additur causa, potentia enim propè necessitatem habitat, id est, cognata enim sunt hæc inter se, & nihil est necesse fieri, nisi unà sit possibile etiam, ut cum dico, necesse est hominem mori, eatenus hoc est uerum, quatenus habet potentiam quoq; moriendi. Quanquam hæc potentia non spectat in alteram partem, id est, homo non potest etiam non mori, sicut cœlum non potest etiam non moueri, propterea quod potentiam habet mors & motus continentem cum necessitate. Subtiliter omnino, & philosophicè dictum est hoc à Pythagora.

ταῦτα μὲν ὅτως) Transitione quadam adnectit sequentia præcepta superioribus. Docet autem initio de continentia, quæ consistit maxime in re frenandis uoluptatibus, quæ tactu & gestu percipiuntur, ut Aristo. tradit: Et horum uelut fons est immodicus cibi, & potus usus. Nam sine Cerere & Libero friget Venus, ita possumus de Somno quoq; dicere. Cæterum uenter cohibetur, quando seruatur modus in uictu, & non appetitui frena laxantur. In uentre enim consistit illa potentia appetendi nutrimenti. Hinc est, quòd ipsos etiam homines uoraces, & bibaces Græci, & Latini uentres appellauerint aliquando. Ad hoc præceptum pertinet, quod scribunt Pythagoram docuisse de abstinendo à carnibus: uoluit enim uictum parabilem esse hominibus & sobrietati, et acuendo ingenio accõmodatissimũ.

καὶ θυμῶ) Impetum animi Græci θυμὸν proprie uocant, Latini aliquando animositatem, confidentiam quoq; possent appellare, nisi hoc uocabulũ in uitio poneretur: Quanquam confidens laudis est, ut Cicero scribit. Resistit autem timori, non expellit prorsus timorem, id est, non est contrarium timoris. Germani recentiores, eym mut, uocant. Nam ueteres hac uoce pro animo simpliciter sunt usi. Is impetus, si moderetur, fortitudinem efficit, si non moderetur, temeritatem.

πρὸ-

πρήξας δ' αἰχρόν) Hoc Ausonius ita dixit:

Turpe quid ausurus te, sine teste, time.

Si enim per se uicium est fugiendum, fugi debet, etiam si nemo, nisi nos, sit nobis eius conscius. Quod quando non fit, perpetuo nos accusat, & damnat nostra conscientia. Est enim hoc inditum nostris mentibus diuinitus, honeste faciendum esse, & turpitudinem uitandam.

εἶτα δ' ἰκαιοσύ.) Iusticiam non rebus tantum, sed uerbis exerceri posse notum est. Contumeliosis enim dictis, & delationibus fama & existimatio lædatur. Quod nihil aliud est, quam suum adimere alteri, & non seruare æqualitatem, quod est contra iusticiam.

μηδ' ἀλογίστως) Quod nihil sit faciendum contra rationem, docet. Huius rei causa est in Ethicis Aristotelis, qui sic dicit: ὀρθῶς γὰρ, ἡγοῦνται τὰ βέλτιστα πρᾶξαι καλεῖ. s. λόγον ἔχον. Est enim λόγος uox deriuata Græcis à λέγω, id est, dico, præscribo, dicto, iudico. Similem originem apud Latinos habet ratio, à uerbo reor, cuius participium ratum, quando usurpatur nominis loco, firmum & certum significat, inde ratio dicta est.

ἀλλὰ γνωθι) Ideo scire iubet, moriendum esse omnibus, quod sensit, post hanc uitam benefacta præmium, malefacta pœnam habere, atq; animam esse

immor-

immortalem. Quæ res ad cohercendos homines plurimum ualet.

χρήματα δ' ἄλλοτε) Quia pecunia sunt res media, aut potentia bona, ut Aristoteles alicubi docet, per se neq; amanda est, neq; negligenda, sed utrumq; faciendum in loco. Est enim ubi prodesse, est etiam ubi nocere possit.

ὅσα δ' ἄκμον.) Fatalia mala sunt æquo animo ferenda. Non enim sunt leuiora, sed potius grauiora indignatione & impatientia. Sicut Horatius pulchrè monet:

Durum, sed leuius fit patientia
Quicquid corrigere est nefas.

Et ipse iubet ea corrigere & sanare, & addit eam solationem, uerè bonis raro illa accidere. Christiani aliam habent & firmiorem consolationem, uoluntatem Dei, & præparationem sui ad uitam æternam. Quare non habent etiam pro fatalibus malis, quæ patiuntur, nec debent habere.

πολλοὶ δ' ἀνθρώποισι) Ne facile perturbemur hominum sermonibus, sic, ut mens de suo tenq̃ statu deijciatur, sed retinendam esse animi tranquillitatem & constantiam siue blandi, siue minaces, siue etiam falsi fuerint. Est autem generale præceptum contra turbidiores animi motus, qui oriuntur ex hominum uocibus siue præsentibus, siue absentibus.

Deinde

Deinde præcipit neq; dicto, neq; facto aliorum præbendos esse nostros animos decipiendos, ut faciant, aut dicant, quod non sit honestum aut utile, hoc est, ad prudentiam nos adhortatur.

βουλεύου δὲ πρὸ) Treis sequentes uersus eodem spectant. Est enim prudentiæ munus cogitare, & consulere de rebus ante, quàm agantur, hoc est, præcipitantiam uitare, quæ raro habet felicem exitum. Idem Salustius præcipit. Nam & prius, quàm incipias consulto, & ubi consulueris, maturè facto opus est. Et Aristo. 6. Ethicorum prouerbij loco tali dicto utitur. Sic ait: καὶ φάσι πράττειν μὲν οὖν τὰ βουλευθέντα, βουλεύειν δὲ βραδέως. Quanquam hæ sententiæ præcipiunt hoc etiam, agendum esse tandem, non perpetuò consultandum esse, nec mirum, cum agendi causa suscipiatur deliberatio, non propter se.

πρῶτον δὲ) Non discedunt à superioribus & hi duo uersus. Docent enim discenda esse, quæ ad uitam sunt usui, quod cum deliberando cognatum est. Quanquam prius quiddam est discere, posterius est deliberare, & alterum ad potentiam remotam, ad propinquam alterum pertinet, ut philosophi loquuntur.

οὐδ' ὑγιείης) Valetudinis habendam esse rationem, docet, & eam rem consistere in modo quo-

dam cibi, potus & exercitationis. Modum autem ab experientia sumi. Sic etiam iubet fieri Cicero, sed paulo copiosius in libello de Officijs, cum inquit: Sed ualetudo sustentatur notitia sui corporis, & obseruatione earum rerum, quæ res aut prodesse soleant, aut obesse, & continentia in uictu omni, atq; cultu corporis tuendi causa, & prætermittendis uoluptatibus, hæc ille. Quantum autem habeat momenti illa cuiusq; diligentia, quanq; sit periculosum, hoc præsertim tempore, medicorum tantum consilia sequi, demonstrat eadem illa experientia, magistra fidissima & certissima,, nec frustra est à Philemone uetere Poëta dictum: ὡς κακῶς ἔχει ἰατρὸς οὐ κακῶς μηδὲς ἔχῃ.

εὐθίζει δὲ) Est ad frugalitatem adhortatio. Hæc autem uirtus non solum ad rem familiarem prodest (est enim, ut ait Cicero, magnũ uectigal parsimonia) sed etiam ad ualetudinem, & eatenus hoc præceptum est præcedenti affine. Facit etiam ad uitandam inuidiam aliqua ex parte, sic enim dissimulantur opes, quas comitatur inuidia. Et certè per se res odiosa est luxus. Sic tamen sunt contrahendi sumptus, ut non incurramus interim in cognatum uicium, quod sordes & illiberalitas appellatur. Ideo additur μηδ' ἀνελεύθερος. Et hæc est omnino μεσότης Aristotelica.

πρῶτος δὲ) Repetitio est quædam superiorum hic uersus.

μνήσθ' ὕπνου) Ad comparandam uirtutem utilissimus est hic locus. Continet enim præceptum de repetendo sæpe, & uelut aspiciendo apud animum ista omnia, quæ gessimus, per totum diem. Idq; debere quotidie fieri, & uesperi docet. Quod quantum habeat momenti cum turpiter facta, turpem speciem in animis hominum naturaliter habeant, contra honeste facta pulchram, non est obscurum. Valet autem hoc non tantum ad consequendam uirtutem, sed etiam ad exercendam memoriam. Cuius rei causa quoq; id fecisse Pythagoricos alicubi Cicero scribit. Scribunt præterea Diogenes & Suidas iussisse Pythagoram suos auditores pronunciare quotidie secum ante, quàm domum ingrederentur, hunc uersiculum:

πῶς παρέβλω; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

Vergilius integram hanc partem transtulit in suum poëma de bono Viro, ac non tam interpretatus est, quàm παραφρασε κατὰ πόδας exposuit, posteriores præsertim uersus. Priores duos ad uerbum penè sic expressit admodum suauiter:

Non prius in dulcem declinat lumina somnum,
Omnia quàm longi reputauerit acta diei.

Testatur ipse author etiam in fine loci hoc epiphonemate, ταῦτά σε τῆς θέσης quòd plurimũ conferat ad honeste uiuendum hæc ratio & diligentia.

ναὶ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ) Macrobius citat hunc locum in 1. lib. Saturnalium, cap. 6. Vbi tantum dicit Pythagoricos quaternarium numerum (τετρακτὺς cum significat) quasi ad perfectionem animæ pertinentem inter arcana adeo uenerari, ut ex eo et iusiurandi religionem sibi fecerint, non etiam explicat eius rei caussam. Suidas duplicem caussam facit. Altera est, quòd ex eo componatur denarius, qui est perfectissimus numerus. Sed hanc non admodum probo, cum fortasse rectius ex quinario, aut binario constet ille, quàm quaternario. Altera, quòd elementa rerum eo numero constent, quæ quidem satis est probabilis, tametsi Macrobius ad illorum corporũ perfectionem addit etiam interualla, quæ coniuncta cum ipsis corporibus septenarium constituunt. Sed hoc nihil impedit, cum & ipse quaternariũ ut principium, aut elementum illius perfectionis ponat, & corpora sint interuallis nobiliora. Aristoteles γὰρ τοῖς ἄνω μετὰ τὰ φυσικὰ scribit quosdam Pythagoricos hanc contrarietatem τεταγμένον, κατὰ τὴν ἡμέτερον μνήμην inter principia rerum posuisse. Porro hoc iusiurandum confirmandi superioris epiphonematis gratia est additum.

ἀλλ'

ἀλλ' ἔρχεν) *Ad religionem hoc præceptum pertinet. Vult enim, ut in omnibus actionibus et negotijs incipiendis Deum prius inuocemus, ut bene cadant. Frustra enim homines nituntur & laborant, nisi Deus adiuuet eos, & adsit eorum conatibus. Atq; hoc ut sentiamus, partim in naturam est ingeneratum, partim experientia docuit, tum etiam à patribus est acceptum. Plato non tam præcepit, ut homines aliquid incepturi inuocent auxilium diuinum, quàm ostendit hoc solere fieri, cum ait in Timæo:* τοῖς γε δὴ πειθοῖς, ὅσοι κατὰ βραχὺ σωφροσύνης μετέχουσι, ὧν πάσης ὁρμὴ κατὰ σμικρὸν, καὶ μεγάλου πράγματος θεὸν ἐπικαλοῦσι.

τοῖσιν δὲ κρατήσας) *Superiora præcepta si quis seruet, illum ueniturum in cognitionem trium rerum dicit, quod sint deorum & hominum congressus, naturam rerum sibi ubiq; similem esse, & homines pati, quæ patiuntur, sua culpa. Congressus autem hominum cum dijs immortalibus, non sunt intelligendi de somnijs aut sacrificijs, aut alijs occultis modis, sed de ueris colloquijs, ita, ut homines numinis aliquam speciem uideant, & uocem audiant, sicut scribunt Numam congressus agitasse cum Egeria nympha, & cum alijs Musis, tum ea, quam ipse Tacitam appellauit, ut significaret* ἐχεμυθίαν,

id est, silentium Pythagoræ, cuius etiam auditor fuisse propterea non ineptè creditur, etsi alij putant uenisse in Italiam Pythagoram Tarquinio Superbo regnante. Hunc etiam est imitatus Socrates, qui sibi dæmonem adscripsit, ac ab eo futura se doceri dixit, ut Plato scribit. Hoc autem simulatum est, & ideo factum, ut ipsorum uerba plus authoritatis haberent in uulgus, ut feroces homines ad uirtutem, & obedientiam allicerentur, & adsuefierent, sicut de Numa & Socrate constat ex Platone, & Liuio. Quanquam uerisimile est & uisa nonnullis aliquando istiusmodi apparuisse. Deinde naturam sibi in omnibus similem esse nihil est aliud, quàm eundem cursum esse & tenorem in rebus, quæ natura fiunt, atq; adeo perpetuitatem, ut Aristoteles docet. Tertium ad mores & disciplinam plurimum habet momenti: si enim significatur omnium rerum necessitas, ut nihil uoluntati nostræ relinquatur, non tantum irritum est nostrum studium, sed ruunt leges, iudicia, mores & omnis disciplina. Similis locus est in Homeri Odyssea:

ὦ πόποι οἷον δὴ μῦν θεὸς ἐρητόν ἀτιώωντας,
ἐξ ἡμέων γὰρ φασί κακ' ἔμμεναι, οἱ δὲ νῦν αὐτοί
σφῆσιν ἄτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

Hunc

Hunc unà cum Pythagorico ex Chrysippo Gellius citauit in sexto libro. Porrò σύμφυτος ἕξις hic dicitur non eò, quod nobis ingeneratam esse uelit, sed nobiscum unà generatam, à nobis tamen separatam, sic ut eam uitare possimus.

(εὖ πάτερ) In his duobus uersibus precatur Deum Pythagoras, ut aut liberet homines ab omnibus malis, aut eis ostendat, quo dæmone, id est, qua fortuna utantur homines, ut ipsi possint uitare mala suo quodam studio & prudentia. Contra fortunam enim nulla cura, nulla sapientia satis est, nec uideo quomodo propriè sit fortuna in potestate sapientis, ut Stoici noluerunt eò, quod ferantur eius ludibria constanti, & infracto animo à sapiente, quod tamen etiam non sit perfectè. Astrologi suam cuiq; fortunam conantur indicare, sed, ut est fortuna incerta, ita sunt incerta sæpe illorum iudicia & uaticinationes. Quare Pythagoras à Ioue petit hominibus indicari, qua utantur fortuna, id est, in quæ mala facile incidant præter suum propositum, ut illa cauere possint: Et quæ bona consequi proclive sit eis, ut illa non fugiant, sed accersant. Incidunt enim alij in alia mala facilius natura contrà, quàm proposuerint, quæ res Fortuna dicitur, apud Græcos τυχὴ, in hoc loco δαίμων, sicut in Aristophane, ubi ait quidam: τοῦ σώματος γὰρ ἐκ τῆς τοῦ κύ-

ριον κρείττω δαίμων, ἀλλὰ τὸν ἐνοικοῦντα μόνον: pro numine usurpatur hæc uox alioqui apud Græcos, ut apud Callimachum: τοιοῦτοι δαίμονες ἐσὶ φίλοι. Græci Theologi, & hos, ut in alijs, imitati Latini diabolum, aut Sathanam hoc nomine appellant κατ' ἐξοχὴν. Hinc fiunt εὐδαίμων & κακοδαίμων uocabula, quæ tum felicem & infelicem significant, tum bonum & malum genium.

ἀλλὰ σὺ θάρσει) Consolatur hic lectorem, quem instituit, ac iubet cum bono animo esse, quòd sint diuinum genus homines, hoc est, partem habeāt diuinæ naturæ, ut noster Poëta de toto mundo dicit:

Igneus est ollis uigor, & cœlestis origo.

Quod cum ita sit, & natura duce, homines uideant sacra, id est, honesta & bona, non difficile est liberam à tantis malis animam conseruare, si adhibitū sit remedium iusta diligentia. Sed uidentur hæc cum paulo superioribus pugnare, ubi dicit homines nec audire, nec uidere mala, & sua sponte in eis uersari. Hoc ita accipi debet, ut homines irruant in mala, quasi non uideant ea, cum tamen ex magna parte uideant, aut certe mala quadam consuetudine, & negligentia in discendis rebus & uitandis malis cæcos fieri, tametsi mentem habeant, & semina dijudicandarum rerum, ac uirtutum in animis, ut Peripatetici postea quoq; docuerunt.

ἀλλ'

ἀλλ' ἔργου) *Hic locus tantum ad frugalitatem in uictu, & facilitatem referendus est. Ideo enim à carnibus & fabis abstinendum esse docuit, ut puto, & pleriq; de eo scripserunt, quod hic uictus & non esset parabilis, & ad uoluptatem, ac turbandum animum spectaret, & impediret honestas cogitationes & actiones, hoc est, quod arbitror in his uersibus dici:* ὅστε καθαρμοῖς, ὅστε λύσῃ ψυχῆς κρίνον. *Contaminant enim animam illa omnia, quæ ad luxum & libidinem faciunt, & gignunt alia uicia. Quia uero sine intellectu nihil horum fieri potest, iubet omnia diligenter considerari, & uelut aurigam harum rerum statui mentem.*

ἤνδε' ἀπολείψας) *Hi duo postremi uersus observandi sunt, qui indicant illius temporis philosophos nondum ita corruptos fuisse illis opinionibus, quæ postea secutæ sunt de interitu animæ, non tamen statim. Socrates enim & Plato acriter pugnauerunt pro animæ immortalitate. Quæ nisi ponatur, nec religio, nec sacra possunt retineri, nec disciplina inter homines & boni mores florere. Trahit sanè doctrina de interitu animæ ruinam secum innumerabilium malorum.*

Sed de hac re aliàs copiosius dicetur.

ΣΤΙΧΟΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΦΩΚΥΛΙΔΗΝ.

Ο φωκυλίδης εὐπρεπῆ ζήσας βίον,
ὡς Χρισομύσης, ὡς ἀπόσολος μέγας,
ὡς ἀκροατὴς τῶν θεοῦ θεσπισμάτων.
καὶ μυσαγωγὸς τῶν ἀρίσων πρακτέων,
εὐαγγελικῶς ταῦτα λαλῶν καὶ γράφων,
εὔχησα τυγχάνον τα τοῖς τοῦ βίου.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΕΤΕΡΟΙ.

Ταῦτα δίκης ὁσίησι σεοῦ βουλεύματα φαίνει
φωκυλίδης ἀνδρῶν ὁ σοφώτατος, ὄλβια δῶρα.

φωκυ-

ΦΩΚΥΛΙΔΟΥ ΓΟΙΗΜΑ ΝΟΥΘΕΤΙΚΟΝ.

Μήτε γαμοκλοπέειν, μήτ' ἄρσενα κοῦρον ἐρείνειν.
μήτε δόλους ῥάπτειν, μήτ' αἷμα χεῖρα μιαίνειν.
μὴ πλουτεῖν ἀδίκως, ἀλλ' ὀξ ὁσίων βιοτεύειν.
ἀρκεῖσθαι παρεοῦσι, καὶ ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι.
ψευδεα μὴ βάζειν, τάδ' ἐτήτυμα πάντ' ἀγορεύειν.
πρῶτα θεὸν τίμα, μετέπειτα δὲ σεῖο γονῆας.
πᾶσι δίκαια νέμειν, μήδε κρίσιν ἐς χάριν ἕλκειν.
μὴ ξένους πενίῃ, ἀδίκως μὴ κρίνε πρόσωπον.
ἢν σὺ κακῶς δικάσῃς, σὲ θεὸς μετέπειτα δικάσει.
μαρτυρίῃ ψευδῆ φεύγειν, τὰ δίκαια ἀγορεύειν.
παρθενίῃ τηρεῖν, πίστιν δ' ἐν πᾶσι φυλάσσειν.

μέτρα

μέξαν ἐμεν τὰς δίκας, καλοῦ δ' ὦν μέξον ἅπασι.

καὶ μὴν μὴ κρύειν ἐπιβόλευγον, ἀλλ' ἴσον ἔλκειν·

μήτ' ἐπιορκήσης, μήτ' ἀγνῶς, μήτε ἑκοντί.

ψεύδορκον τυγέειθεὸς ἄβροτος, ὃς τις ὀμόσσῃ.

σπέρματα μὴ κλέπτειν, ἐπαράσιμος ὃς τις ἀρεῖται.

μισθὸν μοχθήσαντι δίδου, μὴ θλίβε πένητα.

γλώσσῃ νοῦν ἐχέμεν, κερυπτὸν λόγον ᾧ φρεσὶν ἔχειν.

μήτ' ἀδικεῖν ἐθέλης, μήτ' οὖν ἀδικοῦντα ἐάσῃς.

πῶς χὰ δ' ἐυθὺς δίδα, μὴ δ' ἄνριον ἐλθὲ μὲν εἴπῃς·

πλήρωσας σέο χεῖρ', ἔλεον χρήζοντι παράσχου.

ἄστυ γὰρ εἰς οἶκον δίξαι, καὶ τυφλὸν ὁδήγει.

ναυκλήρῳ οἴκτειρον, ἐπεὶ πλόος δὶν ἄδηλος.

χεῖρα πιδόντι δίδου, σῶσον δ' ἀπειρέσιον ἄνδρα.

κοινὰ

κοινὰ πάθη πάντων. ὁ βίος τροχός, ἄστα-
τος ὄλβος.
πλοῦτον ἔχων, σὺν χεῖρα πενητεύουσιν ὄρι-
ξον.
ὧν σοι ἔδωκε θεός, τούτων χρήζουσι παράσ-
χου.
ἴσω κοινὸς ἅπας ὁ βίος, καὶ ὁμόφρονα πάν-
τα.
ὀξὺ φίφος ἀμφιβαλὲ μὴ πρὸς φόνον, ἀλλ' ἐς
ἄμμαν.
εἴθι δὲ μὴ χρήζοις μήτ' γένοιμα, μήτε ἀσθέ-
νης.
σὺν γὰρ ἀποκτείνης ἐχθρὸν, σὸν χεῖρα μιαί-
νεις.
ἀγρὸν γεωτόνευον τοῦ ἀπόχεο, μὴδ' ἄρ' ὑ-
περβῆς.
πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβασίαι δ' ἀλε-
ιναί,
μηδέ τιν' ἀυξόμενον καρπὸν λαβήσῃ ἀρούρης.
ἴσωσαν ὁμότιμοι ἐπήλυδες ἐν πολίταις.
πάντες γὰρ πενίης πειρώμεθα οἱ πολυπλάγκτοι.
χώρην δ' οὔτι βέβαιον ἔχει πόδος αὐδεόποισιν.

ἡ φι-

ἄφιλοχρημοσύνη μήτης κακότητος ἀπαλλάσσης.
χρυσὸς ἀεὶ δίλος δὲ, καὶ ἄργυρος ἀνθρώποισιν.
χρυσὲ κακῶν ἀρχηγὲ, βιοφθόρε, πάντα χαλέπτων
εἴθε σε μὴ θνητοῖσι γενέσθαι πῆμα τοσόνδε.
σὺ γὰρ ἔκνιτι μάχας τε, λεηλασίας τε, φόνοιτε.
ἐχθρὰ δὲ τέκνα γονεῦσιν, ἀδελφοῖτε, συναίμοις.
μήδ' ἕτερον κένθης κρασίν νόον, ἀλλ' ἀγορεύων.
μήδ' ὡς πετροφυὴς πολύπους κατὰ χῶρον ἀμάθου.
ὅς τις ἑκὼν ἀδικεῖ, κακὸς ἀνὴρ. ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης,
οὐκ ἐρέω τὸ τέλος. βουλὴν δ' εὔθυνε ἑκάστου.
μὴ γαυροῦ σοφίῃ, μήτ' ἀλκῇ, μήτ' ἐν πλούτῳ.
εἷς θεὸς δὴ σοφὸς, δίωνατος, ἅμα καὶ πολύολβος.
μήδ' παροιχομένοισι κακοῖς τρύχου τὸν ἔπτορ

οὐκ

οὐκέτι γὰρ δ' ὑναται ὁ τεθυμμένον ἐν ἄν-
τυκτον.
μὴ προπετὴς ἐς χεῖρα, χαλίνουσ' ἄγριον
ὀργήν.
πολλάκι γὰρ πλήξας ἀέκων φόνον ἐξετέ-
λεσσας.
ἔσω κοινὰ πάθη, μηδὲν μέγα, μηδ' ὑπέρο-
πλον.
οὐκ ἀγαθόν, πλειονάζον ἐφυθυντοῖσιν ὄ-
νειαρ.
ἡ πολλὴ δὲ τρυφὴ, πρὸς ἀμέτρους ἕλκει
ἔρωτας.
ὑψαυχεῖ δὲ ὁ πολὺς πλοῦτος, καὶ ἐς ὕβριν
ἀίξει.
θυμὸς ὑπερχόμενος, μανίῃ ὁλοόφρονα
τεύχει.
ὀργὴ δὲ, ἔστιν ὄρεξις, ὑπερβαίνουσα δὲ μῆ-
νις.
ζῆλος τῶν ἀγαθῶν, ἐσθλός. φαύλων δὲ, ὑ-
πόερος.
τόλμα κακῶν, ὀλοή. μέγ' ὀφέλλει δ' ἐσθλὰ
πονεῦντας.
σεμνὸς ἔρως ἀρετῆς, ὁ δὲ κύπριδος αἶσχος
ὀφέλλει.
ἅδυς, ἀγανόφρων κικλήσκεται ἠὲ πολῖ-
τας.

μέτρῳ

μέτρα μὲν φαγεῖν, καὶ πιεῖν, καὶ μυθολογεῖν.
πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβασίη δ' ἀλιτφνή.
μὴ φθονέοις ἀγαθῶν ἑτάροις, μὴ μῶμον ἀνάψῃς.
ἄφθονοι ὀρανίδαι, καὶ ἐν ἀλλήλοις τελέθουσιν.
ὁ φθονέων μήνη πολὺ κρείσσοσιν ἠλίου αὐγαῖς,
ὁ χθὼν ὀυρανίοις ὑψώμασι, νέρθεν ἐοῦσα.
ὁ ποταμοὶ πελάγεσιν, ἀεὶ δ' ὁμόνοιαν ἔχουσιν.
εἰ γὰρ ἔρις μακάρεσιν ἔοιν, ὀκ αὖ πόλεσκε.
Σωφροσύνῃ δ' ἀσκεῖν, αἰσχρῶν δ' ἔργων ἀπέχεσθαι.
μὴ μιμοῦ κακότητα· δίκην δ' ἀπάλαψον ἄμμιν.
πειρῶ μὲν γὰρ ὄνειαρ, ἔρις δ' ἔριν ἀντιφυτεύει.
μὴ πίστευε τάχιστα, πρὶν ἀξιόπιστος πέλῃς ὄψει.
νικᾶν εὖ ἔρδοντας ὦν πλείονεσι καθήκει.

καλὸν

καλὸν ξυνίζειν ταχέως λιταῖσι τραπέζαις,
ἢ πλούσαις, δ' ὀλίγαισι, βραδ' υνόσαις παρὰ καιρόν.
μηδέποτε χρήσης πικρὸς γενεὰ αὐδρὶ πένητι.
μὴ δ' ἔτις ὄρνιθας καλιῆς ἅμα πάντας ἑλέσθαι:
μητέρα δ' ἐκπρολίπῃς, ἵν' ἔχῃς πάλι φῶ δ' ἐνεοσσόν.
μηδέποτε κρίνειν ἀδικήμονας ἄνδρας ἐάσῃς.
τὼ σοφίῃ σοφὸς ἰθύνει, τέχνας δ' ὁμότεχνος.
οὐ χωρεῖ μεγάλῃ δ' ἰδ' ἀχλὺ ἀδίδακτος ἄκουαν.
οὐ γὰρ δὴ νοέουσ' οἱ μηδέ ποτ' ἐθλὰ μαθόντες.
μηδ' ἐ ῥαπιζοκόρυς κόλακας ποιεῖσθαι ἑταίρους.
πολλοὶ γὰρ πόσιος καὶ βρώσιός εἰσιν ἑταῖροι
καιρὸν θωπεύοντες, ἐπὶ κορέσασθαι ἔχωσιν.
ἀχθόμενοι δ' ὀλίγοις, καὶ πολλοῖς, πάντες ἄπληστοι.

λαῶ μὴ πίστευε, πολύτροπος δεῖν ὅμι-
λεῖν.
λαός, καὶ οὐδ' ὀρνίθων ἀκατάσχετα πάν-
τα.
μέσθι μάτλιον ἢ τῶν καθίσας μινύθης φί-
λον ἦτορ.
μέβρα δὲ τεύχε θεοῖσι. τὸ γὰρ μέβρον δεῖν ἄ-
ριστον.
γάμον ἐπιμφράσθαι ἀταρχεύτοις νεκύ-
εσσι.
μὴ τύμβον φθιμένων ἀνορύξης, μὴ δ' ἀ-
θάπτα
δέξης ἠελίῳ, καὶ δαιμόνιον χόλον ἔρ-
σης.
οὐ καλόν, ἁρμονίλιον ἀναλύειμεν ἀνθρώ-
ποιο.
καὶ τάχα σ' ἐκ γαίης ἐλπίζομεν εἰς φάος
ἐλθεῖν.
λάφαν' ἀποιχομένων ὀπίσω δὲ θεοὶ τελέ-
θουσι.
ψυχαὶ γὰρ μίμνουσιν ἀκήριοι αἱ φθιμένοι-
σι.
πνεῦμα γὰρ ὅτι θεῶν χρῆσις θνητοῖσι καὶ ἀ-
κῶν.
σῶμα γὰρ ἐκ γαίης ἔχομεν, καὶ πάντες ἐς
αὖτιν

λυόμε

λυόμενοι, κόνις ἐσμὲν ἀνὴρ δ' αὖα πνεῦμα δεδόσεται.
πλότου μὴ φείδου, μέμνησ' ὅτι θνητὸς ὑπάρχεις.
οὐκ ἐν ἐς ἄδδιον ὄλβον ἔχειν, καὶ χρήματ' ἀγεῖν.
πάντες ἴσοι νέκυες, ψυχῶν δὲ θεὸς βασιλεύει.
κοινὰ μέλαθρα δόμων αἰώνια, καὶ πατρὶς ἅδης.
ξυνὸς χῶρος ἅπασι, πένησί τε, καὶ βασιλεῦσιν.
οὐ πολὺν ἀνθρωποι ζῶμεν χρόνον, ἀλλ' ὀλίγον καιρόν.
ψυχὴ δ' ἀθανάτου καὶ ἀγήρως ἐν δέμας θνητόν.
μήτε κακοῖς ἄχθου, μήτ' ἐσθλοῖς ἐπαγάλλου χάρμη.
πολλάκις ἐν βιότῳ καὶ θαρραλέοισιν ἄτισον.
καιρῷ λατρεύειν, μὴ δὲ αὐτὶ πνέειν ἀνέμοισι.
θῆμα κακὸν ἀχθομένοισι, κακῶν λύσεις ἄλυθον ἄφνω.
μὴ μεγαλη γορίη τρυφῶν φρένα λυσεθέης.

ἐυεπίλω ἀσκεῖν, ἤ τις μάλα πάντας ὀνήσει.

ὅπλον τοι λόγος ἀνδρὶ τομώτερόν ἐστι δίκης.

ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεὸς, φύσιν κερδοφόρον

ὄρνισι μὲν πτόλεμον ταχύτητ', ἀλκὴν ὀφεσι λέβησι.

ταύροις δ' αὐτοχύτοις κεράεσι, κρέα μελίσσαις

ἔμφυτον ἄλκαρ ἔδωκε. λόγος δ' ἔρυμ' ἀνθρώποισι.

τῆς δ' ἐνοπνεύσας σοφίης λόγος ἐστὶ φέριστος.

βέλτερος ἀληθέος ἔφυ σεσοφισμένος ἀνήρ.

ἀγορὰς καὶ πόλιας σοφία, καὶ νῆας κυβερνᾷ.

οὐχ ὅσιον κρύπτειν τὸν ἀτάλαντον ἄνδρα ἀτίμου,

ἀλλὰ χρὴ κακοεργὸν ἀποδοκιμάζειν ἀναγκῆ,

πολλάκις συμφθείρουσι κακοῖς οἱ συμπαρέοντες.

φωρῶν μὴ δέξῃ κλοπίμων ἀνδρῶν παραθήκας.

ἀμφό-

ἀμφότεροι κλῶπες, καὶ ὁ λῃξάμενος, καὶ ὁ κλέψας.

μοῖραν πᾶσι νέμειν, ἰσότης δ' γὰ πᾶσιν ἄριστη.

ἀρχόμενος φεύγου πάντων, μὴ τέρμ' ἐπιδίευης.

μὴ κτήνος θνητοῖο βορὰν κατὰ μέτρον ἔλαυε·

κτῆνος δ' ἢν ἐχθροῖο πίσυνε καθ' ὁδόν, συνέχειρον.

πλαζόμενόν τε βροτὸν καὶ ἁλίτροπον μὴ δ' ὑπαλύξῃς.

βέλτερον αὖτ' ἐχθρὸν τυχεῖν φίλου ἐνμενέοντος.

ἀρχόμενον τὸ κακὸν κόπτειν, ἕλκος τ' ἀκέεσθαι.

μὴ δ' ἔτι θηριοβόρον δαίσῃ κρέας, ἀργίποσιν δὲ

λέψανα λεῖπε κυσί. θηρῶν ἄπο θῆρες ἔδουσι.

φάρμακα μὴ τεύχε, μαγικῶν βίβλων ἀπέχεσθαι.

νηπιάχοις ἄπαλοῖς μὴ μάρψῃ χεῖρα βιαίως.

φεύγε δ' ἰχοσκοπίαν, καὶ ἔριν, πολέμου προσίοντος.

μὴ κακὸν ἓν ἔρξῃς, πάσειν ἴσον ἐς ἀνὲ πόντω.
ἐργάζου μοχθῶν, ὡς δὲ ἐλίων βιοτεύσῃς.
πᾶς γὰρ ἄεργος αὐὴρ ζώει πλουσίμων ἀπὸ χειρῶν.
μηδ' ἄλλα παρὰ δαιτὸς ἔδοις σκυβάλισμα ἀρπάζῃς,
ἀλλ' ἀπὸ τ' οἰκείων βιότων φάγοις αὐύβρισθε.
εἰ δ' ἔτις ὁ δειδάκκει τέχνῃ, σκάπτοιτο δι κέλλῃ.
ἔστι βίος πᾶν ἔργον, ἐπὴν μοχθῶν ἐθέλῃσθα.
ναυτίλου εἰ πλώειν ἐθέλοις, ἐυρεῖα θάλασσα.
εἰ δ' γεωπονίῃ μεθέπειν, μακρὰ τοι ἄρσραι.
οὐδὲν ἄνευ καμάτου πέλει αὐδράσιν ἐυπέτες ἔργον.
ὁ δ' αὐτοῖς μακάρεσσι. πόνου δ' ἀρετὴν μὲγ' ὀφέλλει.
μύρμηκες γαίης μυχάτους προλελοιπότες οἴκους,
ἔρχονται βιότοιο κεχρημένοι, ὁππότ' ἄρσραι

λήϊα

λήϊα κειράμενοι, καρπῶν πλήθουσιν ἀλωάς.
οἱ δ' αὐτοὶ πυροῖο νεοτρεβὲς ἄχθος ἔχουσιν,
ἢ κριθῶν. ἀεὶ δὲ φέρων φορέοντα δεώκει.
ἐνθέρεος ποτὶ χεῖμα βορεῖω σφετέρεω ἐπάγοντες
ἄτρυτον. φῦλον δ' ὀλίγον τε λίθοι πολύμοχθον.
κάμνει δ' ἠερόφοιτος, ἀριστοπόνος τε μέλισσα.
ἢ ἐπὶ τρῆς κοίλης κατὰ χηραμόν, ἢ δ' ὀνάκεσιν.
ἢ δρυὸς ὠγυγίης κατὰ κοιλάδος ἔνδοθι σίμβλων.
σμήνεσι μυριότητα κατ' αὔθεα κηροδομοῦσα.
μὴ μείνῃς ἄγαμος, μήπως νώνυμος ὄλῃαι.
δεύτερα φύσει κ' αὐτός, τέκε δ' ἔμπαλιν, ὡς ἐλοχεύθης.
μὴ προγωγεύσῃς ἄλοχον, σέο τέκνα μιαίνων.
οὐ γὰρ τίκτει παῖδας ὁμοίους μοιχικὰ λέκτρα.

μηδ' ἐνίης μὴ φαίνεν, δεύτερα λέκτρα γο-
νῆος.
μητέρα δ' ὡς τίμα, τῶν μητέρος ἴχνια
βᾶσαν.
μὴ δὲ κασιγνήτης ἐς ἀπόβροπον ἐλθέμεν
ἐυνῆν,
μήδ' ὧν παλλακοῖσι πατρὸς λεχέοσι μι-
γέντες.
μὴ δὲ γυνὴ φθείρῃ βρέφος ἔμβρυον ἐνδοθι
γαστρός.
μὴ δὲ τεκοῦσα κυσὶ ῥίψῃ, καὶ γυψὶν ἑλω-
ρα.
μὴ δέ τις ἢ ἀλόχῳ ἐγκύμονι χεῖρα βάλη-
σαι.
μήδ' αὖ παιδογόνον ποτὲ τέμνειν ἄρσε-
να κοῦρον.
μὴ δ' ἀλόγοις ζώοις βατήριον εἰς λέχος ἐλ
θεῖν.
μήδ' ὑβρίζε γυναῖκα ἐπ' αἰχμητοῖς λε-
χέεσσι.
μὴ παραβὰς ἐυνὰς φύσιος εἰς κύπριν ἄθε-
σμον.
σὺ δ' αὐτοῖς αὔδρεσσ' ἄρσιν συμβάδην
ἐς ἐυνήν.
μὴ δέτι θηλύτεραι λέχος αὐδρῶν μιμήσ-
σαντο.

μὴ

μήδ' ἐς ἔρωτα γλυκερῶν ἅπας ἐρεύσης ἀκάθεκτον.
οὐ γὰρ ἔρως θεός ἐστι, πάθος δ' ἀϊδήλου ἁπάντων·
μὴ δὲ κασιγνήτων ἀλόχων ἐπὶ δ' ἔμμεναι βάνεν.
τέρψε τελὼ ἄλοχον. τί γὰρ ἡδύτερον καὶ ἄρειον
ἢ ὅταν αὐδρεί γυνὴ φρονέῃ φίλα γήραος ἄχρι,
καὶ πόσις ἠ ἀλόχῳ; μήδ' ἐμπέσῃ αὐδρὶ χαλεπὸν.
μὴ δέ τις ἀμνήστευτα βίῃ κούρῃσι μιγείη.
μὴ δὲ γυναῖκα κακὴν σοῖσιν ἐν οἴκοισιν ἄγεσθαι.
λαγνεύεις δ' ἀλόχῳ, λυγρῆς χάριν εἵνεκα φέρνης.
ἵππους δ' εὐγενέας δίζεσθ' μὴν κατὰ οἶκον.
ταύρους δ' ὑψιτένοντας, ἀτὰρ σκυλάκων παναγρίους,
γῆμαι δ' ὃν ἀγαθὴν ἐρίδ' αἰνομόρῳ ἀφρονέοντες;
οὐ δὲ γυνὴ κακὸν αὐδρὶ ἀπαναίνεται ἀφνεὸν ὄντα.

μὴ δὲ γάμῳ γάμου ἄλλου ἄγης, ἐπὶ πήματι πῆμα·
παισὶ δὲ μὴ χαλέπαινε τοῖς, ἀλλ' ἤτοι θέδι.
ἢν δέ τι παῖς ἀλίτῃ, κωλυέτω ἥτε μήτηρ
ἢ καὶ πρεσβύτατοι γενέων, ἢ δημογέροντες.
μὴ μὲν ἐπ' ἄρσενι παιδὶ τρέφειν πλοκαμίδ' ὄρος χαίτῃ.
μὴ κορυφῇ πλέξῃ, μήθ' ἁμματα λοξὰ κορύμβων.
ἄρσεσιν ἐκ ἐπέοικε κόμη, χλιδαὶ δὲ γυναιξί.
παιδὸς δ' εὐμόρφου φορεῖν νεοτήσιον ὤρῃ.
πολλοὶ γὰρ λυσσῶσι πρὸς ἄρσενα μίξιν ἔρωτι.
παρθενικῇ δὲ φύλασσε πολυκλείστοις θαλάμοισι.
μὴ δὲ μιν ἄχρι γάμου πρὸ δόμων ὀφθῆναι ἐάσῃς.
κάλλος δυστήρητον ἔφυ παίδων τοκέεσσι.
συγγενέσιν φιλότητα νέμοις, ὁσίην θ' ὁμόνοιαν.

αἰδῶ

αἰδεῖσθ' πολιοκροτάφους. εἴκειν δ' γέρου-
σιν
ἥδρης καὶ γεράων παντῶν. γενεῆς δ' ἀτάλ-
λαντον
πρέσβιν ὁμήλικα πατρὸς ἴσας τιμᾶς γέ-
ραιρε.
γαστρὸς ὀφειλόμενον δασμὸν παρέχου θεράπ-
ουσι.
δ' ἄλοχ τακτὰ νέμοις, ἵνα τοι καταθύμιος
εἶν.
σίγματα μὴ γράψῃς ἐπονειδίζων θεράπ-
ουσα.
δ' ἄλλον μὴ βλάψῃς τι κακηγορέων πρὸς
ἄνακτα.
λάμβανε καὶ βάλλω παρ' οἰκέτα ἐυφρο-
νέοντ'.
ἁγνεῖαι ψυχῆς σε σώματός εἰσι καθαρ-
μοί.
ταῦτα δικαιοσύνης μυστήρια, οἷα βιοῦν-
τες
ζωὴν ἐκτελέοιντ' ἀγαθὴν μέχρι γήρας
ἀλῶν.
τέλος τῶν τοῦ φωκυλίδου ἐπῶν. καὶ θεῷ
δόξα.

Versus

VERSVS
DE PHOCYLIDE.

VItam bene, Phocylides, qui finijt,
Vt Christomystes, magnus ut apostolus,
Oraculorum ut auditor cœlestium,
Atq; optimarum ut actionum dux sacer,
Euangelicè dicit hæc, atq; exarat,
Quæ commodi multum afferunt uiuentibus.

DE EODEM
alij.

Numinis hæc plenus monstrat cœlestia dona
Phocylides, nulli cuius sapientia cedit.

Phocy-

PHOCYLIDIS POEMA ADMONITORIVM.

FVrtiuam uita Venerem, tædasq; uiriles,
Mitte dolos, seruaq; manus à sanguine puras.
Ne malè ditescas, de iuste uiue paratis.
Sis contentus eo, quod adest, aliena nec auser.
Et uerum loquitor, nunquam mendacia dicas.
Principio uenerare Deum, cole deinde parentes.
Fac iuste cunctis, ne te fauor abstrahat ullus.
Ne spernas inopem, aut personæ deditus esto.
Iudicio si quem falles, Deus ipse rependet.
Sis testis uerax, & ne non iusta loquaris.
Sis castus, rebusq; fidem seruato gerendis.
Vtere mensuris, ornat modus omnia, iustis.
Libram ne pulses, æqualem sed trahe semper.
Ne iusiurandum uiola nolensue, uolensue.
Nam Deus æternus periurum quemlibet odit.
Ne sata fureris, res execrabilis hæc est.
Mercedem soluas, inopem ne supprime quenquam.
Linguam contineas, arcanum in pectore cela,
Ne fac iniuste, nec non facientibus obstes.
Des inopi cito, nec redeat cras ille iubeto.
Plena dona manu præbens miseretor egeni.
Errantem excipias, cæco dux esto uiarum.
Naufragis miserere, uia est incerta per undas.

Incau-

Incautum serua, lapsuro porrige dextram.
Communes casus, rota uita est, diuitiæq;.
Si tibi opes fuerint, his auxilieris egeno.
Pauperibus des inde, Deus tibi quæ dedit olim.
Publica sint uitæ iura, & concordia cuncta.
Ne cædis gladium, sed caussa sume salutis.
Hoc non indigeas, utinam per fasue, nefasue.
Namq; manum maculas, inimici sanguine fuso,
Vicinos agros mittas, ne limina transi.
Optima res modus est, rerũ transgressio praua est.
Nullius fructum crescentem læseris arui.
Sint in honore pares peregrini ciuibus ipsis.
Nam uaga paupertas omnes cum tempore tentat,
In terraq; manent homines non semper eadem,
Mater auaricia est cunctorum, & caussa malorum.
Decipit argentum mortales semper, & aurum.
Aurum pernicies rerum, mala cuncta gubernans
O utinam nulli studio mortalibus esses,
Nam pugnæ, & cædes propter te, suntq; rapinæ,
Fratribus inuisi fratres, natisq; parentes.
Pectore ne claudas aliudq;, aliudq; loquaris,
Neue, ut per petras Polypus, muteris ubiq;.
Iniuste quicunq; uolens facit, is malus est uir,
Qui nolens, aliter. Cuiusq; expendito sensum.
Nec uires, nec opes, nec te sapientia tollat.
Vnus enim sapiens Deus est, diuesq; potensq;.

Ne

Ne cruciare malis animum, quæ præterierunt.
Nam factum nequit infectum nunc amplius esse.
Nulli nim facias, iram compesce ferocem.
Nam cædem nolens post crebros feceris ictus.
Quod superat mediocre, bonum non utile nobis.
Communes sint affectus prægrandia uita.
Non prælustre bonum prodest mortalibus unquã.
Ad turpes creber perducit luxus amores.
Fastus opes sequitur, sequitur petulantia magnas.
Pestiferum uehemens animus facit ipse furorem.
Ira cupit tantum, metam uehementia transit.
Est mala prauorum, est imitatio recta bonorum.
In prauis nocet, in rectis audacia prodest.
Virtutis grauis est amor, & mala Cypridos auget.
Est inter ciues prudens uir magna uoluptas.
In potuq; cibóq; modum, seruaq; loquendo.
Optimus in rebus modus est, transgressio praua est.
Et Momus caueas sociorum, atq; inuidus esse.
Inuidia careant quod cœli numina, florent,
Non Phœbo melius lumen soror inuidet ipsi,
Corporibus non terra locum cœlestibus altum,
Non amnes pelagis, sed agunt concordia semper.
Non staret cœlum, scirent si iurgia Diui.
Turpia ne facias, exerce facta modesti.
Neue imitere malum, sed iure iniusta repellas.
Nam bene Suada iuuat, litem lis altera gignit.

Crede-

Credere non debes, quàm finem uideris, ante,
Qui faciunt, illos pulchrum est superare, benignè.
Pulchrius in tenui mensa cito pascitur hospes,
Quàm lauta, sed suspecta, nimiumq; morante.
Erga inopem nunquam fias in fœnore acerbus,
E nido uolucres ne quis detraxerit omnes,
Pro pullis iterum matrem sed linque fruendis.
Iudicia indoctis nunquam permittere debes.
Ars docto regitur, regitur sapientia docto.
Ne rudis accedas doctrinæ limina magnæ,
Talem non capiunt alijs non ante parati.
Assentatores cultores defuge mensæ.
Multi sunt etenim socij potusq;, cibiq;,
Tempus & obseruant, dum fit, quo uenter alatur.
Pauca ferunt ægrè, multis nequeunt saturari.
Ne credas uulgo, uarium, & mutabile uulgus.
Non uulgus, non unda etiam cohibetur, & ignis.
Iuxta ignem frustra cor ne cruciere sedendo,
Proq; modo fac sacra Deis. Modus optima res est.
Impartitor humum nondum post fata sepultis.
No iustorum aperi tumulos, Soliq; tegenda
Ne monstres, & commoueas tibi numinis iram.
Harmoniam non est hominis dissoluere pulchrum.
Et cito speramus de terra in lumen ituros.
Relliquiæ uita functorum nomina fiunt,
Nam remanent animæ post mortem labe carentes.

Spi-

Spiritus est & imago Dei, & mortalibus usus.
Sumpsimus è terra corpus, puluisq; soluti
Cuncta sumus, cœlo est sed spiritus inde receptus.
Ne parcas opibus, mortalem te esse memento
Diuitias nemo secum portabit ad Orcum
Mors æquat cunctos, animas Deus ipse gubernat.
Communis patria est æterni regia Ditis,
Huc reges uenium omnes, huc uulgus egenum.
Nostra breuis uita est, & certam durat in horam.
Mors animam tollit nunquàm, lædituè senecta.
Ne dolor in duris, in lætis gaudia turbent.
Sæpe etiam in uita firmis non fidere fas est.
Temporibus serui, ne flatumq; obijce uentis.
Emergitq; malum subito, cessatq; solutum.
Ne reddas Tragico mentem sermone furentem.
Quæ cunctis multum, lenis sit dictio, prodest.
Arma uiro sermo est plus, quàm penetrãtia, ferrũ.
Arma dedit sua cuiq; Deus: pernicibus alis
Per cœlum tranant uolucres, roburq; leones,
Cornua Taurus habet, natiuum spicula gestant
Robur apes, homini sunt propugnacula sermo.
Quem diuina parit, sermo, sapientia, regnat.
Natura, sapiens robusto, iudice præstat.
Agros ac urbes regit, & sapientia nauem.
Non debet tutus clam uir malefactor haberi,
Sed male quisquis agit, procul amoueatur oportet.

Sæpe boni prauis missi moriuntur, ut illi.
Depositum, quod subtractum est, ne suscipe furto.
Accipiens furti, & faciens damnandus uterq; est.
Cuiq; suum tribuas: excellit in omnibus æquum.
Cuncta tune incipiens, metam ne transgrediaris.
Ne tractes hominis uictum iumenta furenter.
Iumentum prolapsum inimici forte leuato.
Ne fugias hominem errantem terrane, mariue.
Nanciscì longè, quàm inimicum, præstat amicum.
Incipiens abscinde malum, medicator & ulcus.
Ne quem carne cibes putrida: uelocibus illam
Sed linquas canibus, fera uescaturq; ferina.
Nulla uenena pares, magicos & defuge libros.
Infantum ne tange manum uiolentius æquo.
Et rixas belli fugitato, dissidiumq;
Ne benefac prauo: sic dantur semina ponto.
De proprio ut uiuas, duros tractato labores.
Namq; piger manibus uitam sustentat iniquis.
De cœna alterius mensæ ne comede sordes.
Sed te pasce tuis, ignominiaq; carebis.
Artem qui didicit non ullam, fodiat ille.
Quod facias, non desit opus sudare uolenti.
Si tractare uoles remos, est æquor apertum,
Si terræ cultura placet, sunt grandia rura.
Nil bene si desit, geritur, sudorq;, laborq;,
Non ipsisq; deis: uirtus sudore iuuatur.

Deser-

Desertis antris uictu telluris egentes
Formicæ uadunt, redeuntq; per inuia, quando
Desectæ campis complent nunc horrea fruges.
Hordea conuectant, tritici uel grana labore
Assiduo, sequuntq; ferens sua dona ferentem,
Inq; hyemem uictum proprium de messe reponunt
Impigrum, paruumq; genus, multiq; laboris.
Tractat apis studiosa suum, prudensq; laborem,
Siue caua petræ per specian, in arundinibusue,
Aut in uentre cauo iucundo roboris antro
Floribus efficiens benevolentia cerea tecta.
Ne maneas cœlebs, pereas ne inglorius olim.
Te quoq;, ut es genitus, naturam gigne secutus.
Vxorem ne prostituas, ne pollue prolem.
Nam similes lectus pueros non gignit adulter.
Ne uiola sobolem natam de matre nouerca.
Vt matrem cole, quæ graditur uestigia matris.
Et uetitum caueas intrare cubile sororis,
Et cum pellicibus patris conciambere noli,
Nec mulier fœtum tenerum corrumpat in aluo,
Nec partum canibus det, uulturibusue uorandum.
Vxoriq; manus grauidæ non afferat ullus.
Nec marem castres natum generare ualentem.
Et pecudum uenerem fugito ratione carentum.
Quæ ratione carent, animalia tangere noli.
Et ne deformes uxorem factus adulter.

Legitimam retine uenerem, uetitamq; caueto,
Nec mas in turpi est iunctus cum mare cubili,
Et partes mulier sumat sibi nulla uirorum,
Et ne in fœmineum soluaris totum amorem.
Nãq; amor haud Deus est, sed cæcæ agitatio mentis.
Vxorum fraternarum ne scande cubile.
Turpiter uxores fratrum ne tange tuorum.
Diligito uxorem. Quid enim mage dulce bonumq;,
Quàm si fœmina amans in tempora sera maritum,
Atq; uir uxorem concordia fœdera seruent.
Qui non est coniunx, nullam ui tangere debet.
Fœmina praua tuas tibi nec ducatur in ædes,
Vxori nec te faciat donatio seruum,
Perq; domum nec equos quæras, taurosq; superbos
Et propter natos, & nobilitate feroces.
Iungere non autem nobis conamur honestam,
Nec mulier prauum, si dives, respuit, ille est.
Nec debes nuptam nuptæ damnum addere damno.
Ne sis prædurus pueris, sed mitior esto.
Filioli mater peccatum puniat, aut qui
Sunt generis primi natu, populiue potentes.
Ne mari puero calamistris ure capillos,
Nec summis nodos, nec des crinale capillis.
Non decet, ut iuuenes ita sint, ut fœmina compti.
Custodi puerum pulchrum florentibus annis.
Nam rabies maris multos inflammat amore.

Clausa

Clausa tibi uirgo thalamis seruetur honestis,
Neu sinito hanc ad connubium foris usq; uideri.
Aegre seruatur puerorum forma parenti.
Dilige cognatos, & idem sentito, quod ipsi.
Obserua canos, cedas de muneribusq;,
Deq; loco senibus, natuq;, & sarpe senemq;
Aequali similem tractabis honore parenti.
Præbe, quod uentris debetur iure, ministris.
Et sua da seruo, sic te quoq; seruus amabit.
Neue inscribe notas, hæc sunt opprobria seruo.
Ne defer seruum regi, sic læditur ille.
Consilium, rectè si sentit, & accipe serui.
Hæc animamq; tuam purgant arcana, piantq;,
Iusticiæ, corpus, quorum qui iussa sequuntur,
Felicem poterunt hi totam degere uitam.

ARGVMENTVM POEMATIS PHOcylidis.

PHocylides, & Pythagoras uixerunt eodem tempore, sed Phocylides ante Pythagoram clarus fuit, sicut testatur Eusebius. Ille floruit olympiade 60. hic olympiade 63. floruerunt tum etiam Pherecydes magister Pythagoræ, Theognis, Simonides, Anacreon poëtæ, Pisistratus Atheniensium Tyrannus, paulo post, quam Cræsus à Cyro captus est, & Hieremias in Iudæa docuit. Suidas in uno tantum anno uariat ab Eusebio. Scribit enim simul uixisse Phocylidẽ, & Theognidem olympiade 59. mille quadraginta septem annis post Troianum bellum: Is præterea sic scribit de Phocylide. ἔγραψεν ἔπη, κεφαλαιώδεις, παραινέσεις. ἅτοι γνώμας, ἅς τινας, καὶ φόλλαια ἐπιγράφουσιν, οἱ δὲ ἐκ τῶν σιβυλλιακῶν κεκλεμμένα. Diogenes non multum ab Eusebio & Suida recedit, quod ad tempus Pherecydis, & Pythagoræ attinet. De Pythagora similia scribit Plutarchus in uita Numæ, & Cicero multa in præfatione 4. li. Tusculanarum quæstionum. Cæterum hoc poëma, quod Suidas Capita fuisse

fuisse inscriptum testatur, præcepta continet de bonis moribus, & honeste uiuendo, quæ quidem ex media humanitate, & Philosophia morali, aut sacra natura desumpta sunt. Quæ debent etiam pueris, & adolescentibus, imò senibus etiam quàm commendatissima esse. Est enim uelut primus gradus ad honestatem, & uirtutem, scire quæ sint facienda. Quod egregie docetur in hoc poëmate. Eius generis scripta sunt apud nos Catonis carmen, & Mimi, libri Ciceronis de Officijs. Quanquam non tantum nudæ in illis sententiæ recitantur, sed illustratæ Rhetoricè, & continua quadam oratione contrà, quàm in his & similibus libris. Apud Iudæos prouerbia Salomonis, Ecclesiasticus. Apud Græcos Theognidis sententiæ, pleraq; in Hesiodi poëmate, dicta sapientum, & paranesis Isocratis ad Demon. Quanquàm hoc est discriminis inter Latina, & Græca, & Iudaica, quod hæc de pietate Christiana, & uera religione habent aspersa pleraq;, illa non habent. Ad huiusmodi scriptum referri debent, quæ passim in authoribus tum prophanis, tum sacris occurrunt de uirtute & officijs tradita. Multa autem in multis cuiuscunq; generis scriptoribus inueniuntur, sed tamen obiter ferè tantum tractata. Sunt autem talia dicta & sententiæ diligenter obseruandæ, & annotandæ, & ediscendæ in autoribus, non tan-

tum ideo, quod formant pectus & animum, sed hanc etiam ob caussam, quod uelut syluam quandam dicendi, & scribendi continent, & admonent nos in scribendo, & dicendo de uarijs rebus, & plurimum faciunt ad copiam & ubertatem, sine qua iacet, & uelut mortua est omnis oratio. Et tanto magis in hoc, & similibus ueteribus authoribus hoc faciendum est, quod uetustas suam quandam reuerentiam, aut religionem habet, ac plus mouent omnino, quæ à ueteribus sunt dicta, & altius in animum demittuntur, ac sunt gratiora, quàm quæ sunt à recentibus dicta. Præterea de titulo sciri debet νουθετητικὸν dici poëma, & παραίνεσις, ex eo, quod nuda præcepta in eo tantum sunt. Significat enim παραίνεσις propriè tale præceptum, quod est uelut exutum omnibus ornamentis Rhetoricis, breue, atq; ad statuendum magis comparatum, quàm ad persuadendum, cuiusmodi sunt etiam præcepta Decalogi. Quanquàm breues caussæ aliquando adduntur, ut hic sæpe fit. Et quidem ubi de discordia uitanda, & laborando Poëta præcipit, propemodum assurgit in adhortationem. νουθετήματα fere est idem, & est factum uocabulum à νοῦς mens, & τίθημι propterea, quod tales sententiæ monitoriæ, seu iubentes breuiter aliquid fieri, uelut mentem statuant,

& collocent tanquàm in certa sede, aut loco. Quod *autem tale quiddam significet* παραένεσις *propriè, testatur Isocrates in libello ad Demonicum, in quo prorsus etiam huius farinæ dicta continentur, cum inquit, faciens discrimen inter* παράκλησιν, *&* παραένεσιν, διόπερ ἡμεῖς τὸ παράκλησιν εὑρόντες, ἀλλὰ παραένεσιν γράψαντες &c. *Item in Nicocle his uerbis:* προτέτακται νεωτέρους ἐπ' ἀρετὴν οὐ μόνον παραινοῦντες, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς πράξεις ὑποδείκνυντες αὐτοῖς. *Itaq; νουθετικὸν ego admonitorium uerti, quod non esset aliud commodius uocabulum, nisi uoluissem dicere præceptorium, aut iussorium, quod nescio, an satis latinè potuisset etiam fieri.*

ENARRATIO POEMATIS Phocylidis.

Μὴτε γαμοκλοπεῖν.

NOn à deorum cultu Phocylides exorsus est, ut fecit Pythagoras, sed à præceptis de quibusdam grauibus peccatis uitandis. Quanquam ipse postea cum ad eum locum uenit, docet ante omnia Deum colendum esse, ut suspicer etiam transpositos esse hos initij uersus, & initium carminis fuisse πρῶτα θεὸν τίμα &c. Sed hæc nihil admodum ad rem faciunt, & curiositas tantum, aut superstitio est talia diligentius inquirere. γαμοκλοπέω autem uox est facta à γάμος, & κλέπτω, uel κλέπτω, & intelligere uidetur omnem illicitam uenerem, nisi putetur singulariter prohibere illam, quam recentiores Theologi mollicie appellant. Cæterum infinitiui ponuntur loco imperatiuorum Ionico more, ubi deest imperatiuus. Et est hæc figura poëtis Græcis usitatissima. Est & hoc Ionicum γαμοκλοπέω pro contracto γαμοκλοπεῖν.

παρεῦσι) dictum est, ε interposito, per epẽthesin.

ψεύ-

ψεύδεα pro ψεύδη) Ionicè resoluta contractione, & ἔτήτυμα pro ἔτυμα.

σεο γονῆας pro σου, & primitiuum est positum pro possessiuo, quod etiam in prosa Græci faciunt. ut πατὴρ ἡμῶν pro ἡμέτερος.

μὴ ῥίψης πεσ.) ῥίψης pro ἀποῤῥίψης. & πενίω pro πένητα mutatione speciei, sicut Terentius scelus pro scelesto ponit, ut nos dicimus, die armut ist veracht.

παρθενίω τηρεῖν) Non est generale præceptum hoc, si propriam habeat significationem παρθενίου, aut referatur ad totam uitam. Si enim seruaretur, interiret humanum genus. Sed aut castitas generaliter præcipitur, aut uirginitas usq; ad matrimonium, et in matrimonio fides coniugalis. Quanq; potest esse, & quidem melius, commendatio quædam uirginitatis. Est enim coniugium plenum molestiarum, et impedit homines in gerendis rebus, in discendo, in docendo, & in curandis omnibus ijs, quæ ad religionem pertinent. Sicut etiam Paulus in prima epist. ad Cor. docet, cum ait: Qui sine uxore est, sollicitus est de ijs, quæ Domini sunt, quomodo placiturus sit Domino. Qui uero habet uxorem, sollicitus est de ijs, quæ mundi sunt, quomodo sit placiturus uxori. Verum ista conditio debet addi, nisi repugnet imbecillitas naturæ, aut animi quædam libido. Non

enim

enim peccat is, qui uxorem ducit, imò is peccat, qui cum non uult, aut non potest abstinere, non ducit uxorem. Melius est enim, ut idem Apostolus ait, contrahere matrimonium, quàm uri. Et quanquam est melius quiddam cœlibatus castus, quàm matrimonium, non tamen cogendi sunt homines ad cœlibatum, & non est eis propterea laqueus iniijciendus, ut loquitur Paulus, sed tota res debet esse libera.

κακόμου μὴ κρόλυ) Turpissimũ genus doli est, et callidissimum apud mercatores hoc, de quo uitando hic præcipitur. Solet enim pulsari ab illis deceptoribus libræ iugum, ut lanx, in qua merx est posita, præponderet alteri lanci, in qua pondus est collocatum, etiam si pondus sit legitimum. Debet autem accommodari præceptum ad omnes dolos, qui perागuntur ponderandis rebus. De quibus uitandis diligenter Salomon etiam in prouerbijs præcipit.

μὴτ' ἀγνῶς) Coactè, non liberè, aut non uoluntarie significat hoc loco ἀγνῶς. Qui enim ui coactus, aut metu peierat, purè, quod propriè significat hæc uox Græcis, uidetur hoc facere, & habere excusationem, quam tamen non habet, cum ueritati & diuino honori uita etiam postponi debeat. Quanquam mitius peccat, quàm ille alter, qui assentitur malo, aut delectatur eò, quod per se peccatum est.

αὐτόματα μὴ κλέπτειν.) De incantatoribus & ueneficis, hoc debet intelligi. Nam isti, ut alias res, ita semina quoq; carminibus ex agris alienis auertunt, ne quid nascatur uel ex odio, uel ex auaritia, uel alia de causa quacunq;. Notum est quod nostris temporibus aliquando sagæ intercipiunt lac, butyrum, quæ alij debebant capere, succum pecori subtrahunt, tonitrua, fulmina, grandines efficiunt, & omnino uariè tempestates mutant. Istiusmodi multa recitat Lucanus in. 6. libro. Quid autem de istis rebus sentiendum sit Christianis, non est huius loci tractare.

μισθὸν μοχθήσαντι) Quantum sit flagitium, non modo peccatum aut non plenam, aut prorsus nullam dare mercedem operario, uel hoc ostendit, quod plerumq; pauperes sunt huius generis homines, & pauperibus addendum potius aliquid erat, quàm detrahendum. Præterea per se quiddam præstantius est labor, aut opera, quàm quod pro labore, uel opera dari solet, nisi labor pro labore, aut opera pro opera detur, quod raro fit hoc modo. Grande genus est hoc iniusticiæ. Quod ut significanter exprimerent recentiores Theologi, non nulli peccatum in cœlum Clamans appellauerunt. ἐχέμεν, pro ἐχέμεναι, & hoc pro ἐχειν consuetudine Dorica.

μετ'

μητ' ἀδικεῖν) Nec ab alijs fieri alijs iniuriam debemus ferre, sed hoc impedire quantum potest fieri per ius, non tantum ipsi nec facere, nec facientes adiuuare.

πτωχῶν δ') Seneca præcipit beneficium hilari uultu esse dandum, & faciliter, & sine intercessore. Mimus inquit: Bis est gratum, quod opus est, ultro si offeras. Item S. Paulus: Hilarem datorem diligit Deus. Id copiose hic Poëta nouem uersibus explicauit, multis enim rebus & modis homines iuuari possunt. In hoc numero sextus uersus est γνώμη, id est, generale quoddam dictum ad mores pertinens, ac docet, communes miserias omnium hominum esse, incertam uitam & caducas ac fluxas opes. Atq; est hæc sententia, cur diuites & potentes debeant inopibus & infirmis opitulari, caussa. Nihil enim est secundum Philosophiam, tum ad hoc persuadendum hominibus, ut miseros adiuuent, tum ad retundendam ferociam & superbiam, & crudelitatem efficacius, quàm crebra mentio communium calamitatum, & illorum uelut demonstratio, qui ex diuitibus pauperes, ex potentibus imbecilles, ex felicibus miseri, ex robustis infirmi facti sunt, adeoq; ex alto loco in humilem sunt detracti. Sicut è contra nihil uehementius homines consolatur, quàm cum aut hæc, aut similia carmina occinimus eis:

Non

Non si malè nunc, & olim sic erit.

O paßi grauiora dabit Deus his quoq; finem.

ἐλπίδες γὰρ ζώοισιν, ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες.

Ad hunc uersum pertinent quæ multa Philosophi & Poëtæ scripserunt de miserijs humanæ uitæ, ut cum dicitur: Homo bulla, umbræ somnium, fumi umbra & alia, quæ ne quidem enumerari possunt. Obserua lector, πάθη significare in hoc loco miserias, aut casus, id est, quæ possunt hominibus accidere, quæ Græci alioqui παθήματα & συμφορὰς, & alijs nominibus appellant. Hoc addidi propterea, quod πάθος ferè Græcis affectionem uel animi, uel corporis aliam non paulò significet. Nonus uersus est uelut summa quædam, & expositio præcedentium, ubi iubet uitam esse communem, aut res ad uitam pertinentes, & præcipit, ut omnia seruent concordiam. Loquitur autem de communione, quæ consistit in iusticia commutatiua, & studio quodam, ac propensione adiuuandorum aliorum. Si enim de illa Platonica, aut Socratica potius communione loqueretur, frustra essent tradita reliquæ præcepta, quæ non possunt existere, sine rerum proprietate, ut est de non furando, de mercede soluenda operario, & præter alia multa, quod hic dicitur de discrimine diuitum, & pauperum. Non enim

enim uetat alios esse diuites, alios pauperes, sed iubet diuites pauperibus de suo succurrere. Quod in altera parte uersus dicitur de concordia, notum est, sine hac animorum adiunctione hominibus non posse bene esse. Et huc pertinet, quod Salustius dicit: Concordia paruæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Eleganter hæc res etiam depicta est in quadam fabella Aesopi, ubi singuli filij cuiusdam rustici funguntur non potuisse frangere fasciculum uirgarum à patre in medium positum: Vniuersi uero facere illud facilime.

τὸ ξίφος ἀμφιβαλοῦ) Defendendæ uitæ caussa gladium gestandum esse, non ut alius homo lædatur, aut occidatur, hi uersus præcipiunt. Tantum enim est flagitium occidere hominem, ut is etiam, qui suum inimicum, & iustam ob caussam occiderit, se nonnihil contaminet. Est enim per se res fœda, & horribilis, humano sanguine hominem aspergi, & hauddubie non parum & mores lædit, & conscientiam turbat. Quanquam Leges & Iura permittunt interficere hominem ad uim depellendam, & conseruandam cuiq; suam uitam. Et hoc est, quod Germani quoq; habent in uulgari dicto, gestandum esse gladium sexaginta annos propter unam malam horam, hoc est, ut uis arceatur, quæ potest semel incidere in tam longo tem-

pore.

pore. Quanquam optandum est, ut nunquam sit opus gladio, sicut hic etiam humanissimè scribitur. Cæterum στο pro σε, & ἀπόχτο pro ἀπόχτε sunt posita.

ἄγρα γε &c.) Non esse transferendos terminos, aut etiam ullo alio modo lædendum uicini aruum dicit. Et additum est generale dictum, uelut causa, quod tamẽ per se ad omnes actiones humanas pertinet, ac totam uitam hominum regere debet. Nihil enim aliud sunt Virtutes omnes, quæ hominis naturæ maximè conueniunt, quàm uel μέτρον, uel μεσότης, id est, mensura uel modus, & medium, uel medietas. Maluit enim Aristoteles uti posteriore, tametsi res eadem utroq; significatur, & est quidem prius, ut hic, & in alijs ueteribus Poëtis apparet, uetustius nomen in huius rei significatione. Aristoteles ad punctum, quod est in medio asseris, aut maceriei, uersus quam tela iaciuntur in exercitijs sagittarijs, sua uirtutis appellatione respexit. Veteres ad metam quandam, aut septa, extra quæ secundum prouerbium, non est saltandum. Ac ideo sequitur hic ὑπερβασίας ἀλεγεινάς. Sic enim debet, ut puto, scriptum esse.

ἔσωσαν) De tractandis peregrinis hi tres uersiculi præcipiunt. Est autem humanissimum, quod dicit, pari honore cum ciuibus afficiendos esse. Et

addit causam: quia nemo sit, quem non oporteat aliquando alio proficisci, nec ulli certum, & perpetuum esse domicilium, ita ut hic locus referendus sit ad hoc dictum Mimi, ab alio expectes, alteri quod feceris, & hoc Euangelistæ: Omnia ergo quæcunq; uultis, ut faciant uobis homines, & nos facite illis.

ἡ φιλοχρημοσύνη) *Quàm fœdum & miserum, quàm sordidum, & indignum natura hominis uicium sit Auaritia, plus, quàm satis declarant exempla, uersantur enim quotidie nobis ob oculos. Hanc Poëta docet fugiendam esse, dicitq; matrem esse uniuersæ iniusticiæ. Tale quiddam enim puto significari uocabulo κακότης & hoc in loco. Pugnat enim hæc pestis cum iusticia maximè, nascunturq; ex ea quæcunq; cum iniusticia coniuncta sunt, unà cum ipsa, doli, fraudes, insidiæ, delationes, calumniæ, contumeliæ, conuicia, iniuriæ, uanitas, periuria, furta, iurgia, rixæ, dissensiones, seditiones, bella, cædes, similiaq; multa. Cæterum quod per quandam Prosopopœiam hæc auro, & argento asscribuntur, ita factum est, ut Stoici postea de his rebus disputauerunt, male tamen. Non enim uitium est auri, seu pecuniæ, sed humanarum cupiditatum non recte uti illa, & per se, & sua natura diuitiæ, quæ sic propriè, communiq; hominum consuetudine appellantur, sunt bonum æquè, ac aliæ res, quibus*

bus homines utuntur in uita, & conditæ à DEO. *Quod uero ad usum hominum attinet, iam bonæ sunt, iam malæ, & hoc posterius propter hominum uicia frequentius, atq; huc tantum respiciunt qui damnant opes, ut hic fecit Phocylides. Quanquam Rhetoricè ad abstrahendos homines ab auaricia. Philosophi debent hæc aliter disputare.*

μηδ' ἕτερον κεύθ.) Contra boni uiri officium est, aliud sentire, aliud loqui, sicut apertum animum gerere, & candidum, naturæ hominis maxime conuenit. Alterum enim calliditatis est, ac dolum habet adiunctum, alterum probitatis, & cum iustitia coniunctissimum. Quare Homerus etiam dicit hunc se magis odisse, quàm portas inferorum, qui aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum habeat, sicut Salustius latine loquitur ex Homero. Sunt autem hi uersus Homeri:

ἐχθρὸς γὰρ μοί κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσι,
ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσί, ἄλλο δὲ εἴπῃ.

Salustius hoc uicium ex ambitione deriuat. Ego duco non tantum ex ambitione, sed ex auaritia quoque, & alijs cupiditatibus, atq; adeo ex ipsa etiam malitia. Sunt enim homines, quos ipsum peccare delectat per se, non ex aliqua caussa. Quod

uero longissime abest ab officio & natura hominis. Erasmus ita hos duos uersiculos elegantissime, & succinctissime conuertit:

Pectore neue aliud celes, aliudue loquare,
Pro loco uariere, petris ut Polypus hæreas.

Ceterum Polypus πορφυρὺς *dicitur propterea, quod in periculo adhærescit petris, & illarum colorem induit. De qua re nonnihil est in. 29. capite noni libri apud Plinium. Et Theognis ita inquit:* πολύποικίλος νόον ἔχε πολυπλόκε, ὅς ποτε πέτρῃ τῇ προσομιλίζει, τοῖος ἐὼν ἐφάνη. *Quod præceptum nihil cum hoc Phocylidis præcepto pugnat. Illic enim de Prudentia expetenda præcipitur, hic de fugienda calliditate, mendacijs & dolis. Et nihil uetat Polypi mentem habere, ut in Prouerbio dicitur, hoc est, mutare mores pro loco, ac tempore, sic, ut absit turpitudo, & hoc non facere decipiendi alterius gratia.*

ὅς τις ἑκὼν ἀδικεῖ, κακός) *Sicut honesta actio non est uirtus, nisi ex deliberatione quadam, & iudicio, seu uoluntate libera proficiscatur, ita non est uicium turpis actio, si uel casu fiat, ac necessitate. Quocirca recte hic est additum:* ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης οὐκ ἐρέω τὸ τέλος. *Quorum uerborum sensus est: Sed non ex necessitate. s. qui*

in iuste

iniuste facit, est malus uir. Et τὸ τέλ & aduerbialiter est positum pro τελέως, uel πάνυ, hoc est: Qui necessitate quadam impulsus iniuste facit, habet excusationem. Propterea quoq; sequitur βελτὶ δ' ἐνθυνε ἐπάστω, quasi diceret, non statim pro malo uiro habeas eum, qui fecit iniuste, sed prius animum eius explora, uolens ne fecerit, an coactus. Quanquam impropriè dicitur iniuste facere, qui coactus aliquem læsit, cum tota res de uirtutibus & uicijs in uoluntate consistat.

μὴ γαυρὸ) *Hic locus monet uitandam esse insolentiam, & superbiam in rebus secundis, & non esse affligendum animum propter mala præterita. Et sunt additæ caussæ prioris partis, quod exigua sint nostra bona, uel potius nullius momenti, si conferantur cum ijs, quæ Deus habet: Posterioris, quod factum non possit fieri infectum, nec isto modo leniantur mala, sed alia illis addantur. Pertinet autem hoc præceptum ad fortitudinem. Huius enim est officium, & superbiam retundere, & desperationem arcere, hoc est moderari formidines, & confidentiam.*

μὴ προπετὴς &c.) *Præcipitantia, seu temeritas, & ira nunquam aut rarò felicem habent exitum. Pugnant enim cum modo, & magno impetu rapiunt homines ad ea designanda, quorum eos de-*

inde pœnitet. Quare tum iræ sunt uelut frena inijciendæ, ut cohibeatur, nec erumpat in ultionem, tum ipsæ manus sunt cohibendæ, nec inflammato ira animo debent obtemperare. Id hic docetur. Quod ferè totidem uerbis apud Horatium est:

Animum rege, qui nisi paret,
Imperat, hunc frenis hunc tu compesce catena.

ἔξω κοινὰ πάθη &c.) πάθη significat in hoc loco affectus, seu animi quendam habitum, paulo aliter, quàm in hoc uersu præcedente κοινὰ πάθη πάντ' ὦ &c. Vnde autem Poëta, ut mediocria, non aut summa cogitemus, & speremus, aut faciamus etiam. Quemadmodum dicitur Germanicè: Oben auß, und nirgent an. *Cum ne bonum quidem conducat, si modum excedat. Sicut Horatius speciatim loquitur:*

Insani sapiens nomen feret, æquus iniqui,
Vltra quàm satis est, uirtutem si petat ipsam.

Quæ adduntur de luxu, & de uitijs nota sunt. Sine Cerere enim, & Libero, ut inquit Terentius, friget Venus. Et Iuuenalis de uitijs:

Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu
Diuitiæ molles.

Sicut enim deliciæ, seu luxuria alit studium uoluptatum, & auget incontinentiam, sic opes.

pes tum incitant ad voluptates, tum superbos, feroces, & contumeliosos faciunt, præsertim quorum animi sunt infirmi, & facile possunt corrumpi. Porro quid sit θυμὸς dictum est antea. Hoc autem interest inter θυμόν, & ὀργὴν, quod inter σύνεσιν & φρόνησιν, seu φιλοχρηματίαν apud Aristotelem. Est enim θυμὸς uis, aut magnitudo, aut elatio quædam, siue alacritas animi, & propensio ad contemnenda pericula, propemodum id, quod Latinè dicimus audaciam, ὀργὴ, quæ Latinè ira dicitur, ipse motus animi, uel ardor in certa specie tamen, is, qui factus est propter iniuriam, aut damnum acceptum. θυμόν dicit Poëta, facere μαίνεσθαι, id est, insaniam, si non regatur ratione, ac rectè quidem. Nihil enim aliud est insania, quàm audacia nimia, uel carens ratione prorsus periculorum susceptio, ὀργὴ etiam, & μῆνις differunt. Illud enim est leuius quiddam, aut remissius, hoc grauius & uehementius, ira tantum est ulciscendi cupiditas, ut hic etiam dicitur ὄρεξις, μῆνις, quod habet adiunctum factum, & quidem non contentiens per omnia cum ratione. Talis animi commotio fuit in Achille, quum propter priuatam iniuriam noluit omnes Græcos pessum ire, nec potuit flecti ad humanitatem & misericordiam. Propterea sic dicit Homerus in Iliados initio.

μῖμησιν ἄεισθε θεὰ πολυιδάδεω ἀχιλλῆος.

Ζῆλος τοῦ ἀγαθοῦ &c.)

Imitationem tantum significat hic ζῆλος, *hoc est, honestam, aut inhonestam æmulationem. Duplex enim hæc est, ut Cicero in Tusculanis docet, honesta, & est uirtutis imitatio, & uiciosa, quæ est dolor alicuius de eo, quod ipse careat eo, quo alius potiatur. Suidas tantum in laude putat esse* ζῆλον *cum ait:* ζῆλος ἀγαθὸς τινος ἐπιθυμία φθόνου τινὸς χωρὶς ἐγγινομένη τῇ ψυχῇ, *cum quo consentit hoc Isocratis in Nicocle:* μὴ ζηλοῦτε τοὺς πόλλα κεκτημένους &c. *& illud Hesiodi:* ζηλοῖ δέ τε γείτονα γείτων &c. *Hinc est* ζηλοτυπία, *quæ est æmulatio ex suspicione de propria coniuge, quod cum alio consuescat. Cicero putat latine obtrectationem dici hunc affectum seu ægritudinem, quæ sit ex eo, quod alter quoq; potiatur eò, quod ille ipse concupierit. Est autem sic dicta, quod sit uelut imago* τοῦ ζήλου, *hoc est, æmulationis honestæ. Est enim desiderium, uel cupiditas, non libera tamen, sed coniuncta cum quadam inuidia, aut suspicione, ac propriè erga uxorem. Germanicè uocatur, eifer. Transfertur ad alias tamen quoq; res, quæ similiter cupiuntur, aut amantur, siue additam habeat inuidiam, siue non habeat,*

in

in sacris præsertim literis, ubi apud Græcos est usurpatum ζῆλος, & ζηλώτης. *Quanquam in talibus locis, ut mihi quidem uidetur, hæc rectius ad iram, quæ concipitur ex peccatis hominum, aut indignatione, aut excitatione animi ad ulciscendũ, siue puniendum cum studio quodam corrigendi referuntur. Idq; satis indicant ea, quæ sequuntur in Exodo, post uerba Fortis zelotis: Visitans iniquitatem patrum in filios &c. Hæc enim uerba sunt scientis, non suspicantis, et quidem de ijs, qui iamdudum sunt mortui. In summa* ζῆλος *Græcis propriè significat imitationem, in hoc tamen loco, tum bonæ rei, tum malæ, non, ut Suidas uult, bonæ tantum, quanquam sine inuidia, quæ ut affinis est imitationi, sic tamen est ab ea secreta, idq; testatur Platò, cum inquit:* πρῶτον μὲν ζῆλος, ἀπὸ ζήλου δὲ φθόνος. *Sic etiam* τόλμα *in sequente uersu in utranq; partem accipitur. Apud Latinos audacia plerunq; in laude est, de uitio tantum dicitur temeritas, & confidentia, quanquam hoc posterius, ut Cicero docet, impropriè.*

σεμνος ἔρως.) *Multa sunt in Platone de duplici amore, cum alibi, tum in Symposio, & Phædro. Quod autem dicitur de amore Venereo, sic intelligatur, ut ille sit turpis, aut turpitudinem iuuet, ut hic dicitur, aut quatenus cum uirtute pugnat. In con-*

iugio enim per se, ut est licitus, ita honestus est, ac uelut uirtutis materia. In sequente uersu uirtutis laus continetur. Est enim talis uelut publica quædam uoluptas hominum, seu deliciæ, ut Titus Imperator etiam dici est solitus.

μέτρῳ μὲν φαγ. &c.) *De modo & mediocritate satis iam antea dictum est. Nihil autem refert dicere siue modum, siue mediocritatem, siue medium, aut etiam mensuram, quod propriè Græcum uocabulum μέτρον significat. Omnibus enim istis in talibus locis præscriptum quoddam naturæ, & quod uelut præcipitur à recta ratione significatur, & in eo uirtutes omnes uersantur, aut sunt ipsissimæ uirtutes.*

μὴ φθονέοις &c.) *Vitandam esse inuidiam, & discordiam, quæ ab illa excitatur, hic locus docet. Et est alter eorum, qui sunt paulo tractati copiosius, & ῥητορικωτέρως. Vtitur argumento ab exemplo Deorum, & corporum cœlestium, quod maximam habet uim ad persuadendum. Cum enim æternæ illæ substantiæ, corporaq; nulli mutationi subiecta, non inuideant alijs alia suis dotes, ac in summa concordia maneant, fieri non potest, ut res humanæ, quæ sunt fluxæ & caducæ, atq; ad illorum figuram & naturam conditæ, perdurent inter se discordes. Plenæ sunt omnes historiæ talium exem-*

plorum

plorum; plena est etiam tota uita nostra, non solum in Republica, sed etiam in singulis familijs, aut domibus, nec est opus ad hanc rem pluribus uerbis. Porro μὴ φθονέοις ἀγαθῶν ἑταίροις, est Græca phrasis, Latini accusatiuo utuntur pro genitiuo, ne inuideas bona socijs, nisi quis ita malit exponere, ut genitiuus ἀγαθῶν pendeat à datiuo ἑταίροις, quod mihi placet. ἀνάγκας deinde significat excites, id est, exhibeas, ut desit accusatiuus te.

σωφροσύνην δ' ἀσκεῖν &c.) σωφροσύνη est uirtus, quæ moderatur uoluptates & dolores. Quam scribit Aristoteles dictam ὡς σώζουσαν τὴν φρόνησιν, hoc est ex eo, quod conseruet prudentiam. Voluptas enim, & dolor corrumpunt & peruertunt, aut uelut distorquent iudicium de ijs, quæ sunt hominibus uerè utilia & bona. Hæc autem prudentia quærit & comparat. Latinè propriè dici potest temperantia. De hac ita scribit Cicero in Tusculanis quæstionibus: Verisimile etiam illud est qui sit temperans, quem Græci σώφρονα appellant, eamq; uirtutem σωφροσύνην uocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonunquam etiam modestiam. Quæ sequuntur ibi in Cicerone sunt nimis lata. Complectitur enim huius uirtutis appellatione prudentiã, iusti-

iusticiam, fortitudinem, & censet frugalitatem esse talem, facit idem in alio quoq; loco. Sed pertinet illa ad aliam disputationem, quæ est de uirtutum cognatione. Germani uocant hanc uirtutem meßikeit, aliud quiddam est zucht latius patens, et ferè quod Cicero in illis locis frugalitatem appellat sua lingua, Græcis putat σωφροσύνην esse. Videtur hic locus Poëtæ cum Cicerone facere, ubi dicens ἀεχρῶν δ' ἔργων ἀπέχεσθαι uitationem factorum turpium huic uirtuti opponit. Plato sic loquitur de ista uirtute 4. Poli. κόσμος πατίς, ἡν δ' ἔγω, σωφροσύνη δοξὴ, καὶ ἡδονῶν τινῶν, καὶ ἐπιθυμιῶν ἐγκράτειαν ὥς φασι. Quæ paulo post ibi sequuntur, uidetur imitatus esse Cicero in descriptione huius uirtutis ubiq;. In sequente uersu κακότητας uocat iniurias, quas non iniurijs docet rependendas, sed iure, seu in iudicio, depellendas. Alioqui κακότης, & κακία significat generatim omne uicium, & est uirtutis contrarium. In tertio uersu docet argumentis homines, & suauibus uerbis uincendos esse, quod contentio contentionem gignat.

μὴ πίστευε) Non temere credendum esse res ipsa docet, ac multa alia dicta id monent. Valde significanter autem hic loquitur Poëta, cum dicit non esse credendũ, nisi q̃ cernatur. Sicut germanicè dicimus de incredulo: Er gleubet nicht uueiter den er sicht.

Non

Non autem hoc dicit, quod nulli uelit credi, sed non cuiuis, & præcipitanter. Vt enim est temeritas cuilibet credere, ita inhumanitas nulli credere.

νικᾶν ἐῦ &c.) Notum est, quod Hesiodus dicit: κοὐ λώϊον, οὐκ ἐ δύνασθε. Sic in hoc etiam uersu præcipitur. Est autem huius rei causa, quod, ut Aristoteles docet, melius est ἐῦ ποιεῖν, quàm ἐῦ πάσχειν: & sacræ literæ: Melius est dare, quàm accipere.

καλὸς ξενίζειν &c.) Hæc est sententia horum duorum uersuum: Melius est exiguum dare, & celeriter, & libenter, quàm magnum tardè, & intempestuè. Præterquam enim quod ingrata sunt talia beneficia, non carent etiam suspitione. Salomon inquit: Nec dicas amico tuo, uade, & reuertere, & cras dabo tibi, cum mox possis dare. Similes alibi quoq; extant sententiæ.

μὴ δ' ἐπὶ τοῖς γήτεσι) Totum œconomicum est hoc præceptum, & tantum ad priuatam utilitatem hic refertur. Quanq; enim fœnerator iubetur non durus, aut acerbus esse pauperi, id tamen ideo fieri debere significat, ut in posterum queq; ab eo sumere possit. Atq; hanc partem præcepti bellissima allegoria tractauit, cum relinquendam esse matrem in nido, non unà cum pullis auferendam docet, causam quoq; addens, ut iterum eius pullos habere possis.

Hæc

Hac ratione, & uia, uulgus, & imperiti, aut etiam periti, nimium tamen indulgentes affectibus, doceri solent, ut uel sui commodi caussa recte, ac iuste faciant. Conuncta enim est ferè semper utilitas cum honestate ac uirtute, ut taceam præstantius bonum esse, ac natura pluris fieri ab hominibus præstantioribus & melioribus, quod honestum dicitur, quàm hoc, quod omnes homines, Stoicis exceptis, utile uocant. Et hæc quidem uis est huius præcepti. Nunc egregiè transferri potest ad omnes eos, qui præsunt alijs, aut potestatem in alios habent cuiuscunq; generis. Ita enim siue pater filio, siue maritus uxori, siue dominus seruo debet præesse, ut illi relinquant his aliquid iuris uel suæ utilitatis retinendæ, & augendæ gratia, si non uolunt hoc facere propter iusticiam, quæ certè sic uult esse hominem in hominis, etiam seruum in domini, quanto magis in patris filiũ, aut in mariti uxorem potestate, ut ipsius quoq; salus, & commodum non prorsus negligatur. Et uehementer illi peccant, qui putant aut liberos, aut seruos uel à natura se, uel à legibus, & iure accepisse, ut pro sua libidine cum ijs agant, eosq; habeãt perinde, ac si essent pecudes. Quanquam & his tribui uoluit natura suum quoddam ius. In imperijs etiam plurimum delinquitur eò, quod sæpe non habetur popularium, aut subditorum ratio, aut, si habetur,

betur, leuiter, aut non satis habetur. Ad id genus enim potestatis uel maximè debet hoc præceptum ac commodari. propterea, q., cum, ut docet ex Homero Plato, rex aut princeps non plus iuris habeat in populum, quàm pastor in pecudes, aut quàm pater in filium, ut Aristo. uult, ne suæ quidem potentiæ, ac utilitati satis consulant monarchæ interea, dum nimis magnis tributis & uectigalibus aliquando grauant, ac nõ ualde necessario tempore, adeo quoq;, ut et ipsis postea cum misera plebecula sit esuriendum, aut carendum necessarijs sumptibus cum aliquid difficultatis, aut periculi inciderit. Et tamen non defuerunt, qui ad alendam potentum auariciam dicere, et scribere satis licenter auderent, omnia esse imperatoris: Quæ quidem uox, nisi habeat cõmodum interpretem, est falsissima. Nam contra potius erat dicendum ex illorum principum Philoso. & ipsius naturæ doctrina, omnia populi esse, & Reges ac Principes tantum esse illorum administratores, aut, ut Plato loquitur, φύλακας, quod & ipsorum nomina testantur. Estq; hæc similitudo Platonis (Cur enim tanti uiri authoritatem non sæpe inculcemus?) diligenter obseruanda, in qua monarchas dicit pastoribus esse similes, præfectos eorum canibus defendentibus gregem aduersus lupos, et ἐπικούρους appellat, id est, adiutores. Nec detrahit hoc principum autho

ritati

ritati & dignitati quicq̃, imò cõmendat & illustrat eam dicere, quod non sint lupi aut fuci, qui tantum noceant, & ociosi pascant sese de alieno, sed, q. sint ministri & gubernatores, aut custodes legum, disciplinæ, religionis, pacis, tranquillitatis, cultus & omnium eorum, quæ possident, & proprium habent homines in populo. Talesq; prorsus esse in Rebuspu. qualis Deus est in toto mundo. Nam, ut Græci uerè dicunt, εἰκὼν δὲ βασιλεύς ὅσιν ἔμψυχος θεῶ. Qualis autem Deus est? bonus, liberalis, iustus, dat, non accipit, conseruat, nõ conseruatur, alit, non alitur. Quanq̃ autem monarcha non potest non accipere à ciuibus, cum sit homo, non Deus, tamen longe plus dat, quàm accipit, quando facit suum officium, nec debet accipere præter hoc, quo ipse honeste uti potest ad retinendam, & uitam suam, & authoritatem, sic tamen, ut meminerit, hoc totum ad publicã utilitatem pertinere, & referendum esse. Quod quid clarius indicare potest, quàm quod Aristoteles principatum, aut monarchiam, siue regnum patriæ potestati comparauit. Sic autem inquit:

ἡ μὲν γὰρ πατρὸς πρὸς υἱὸς κοινωνία βασιλείας ἔχει χῆμα. οἷς τέκνων γὰρ πατρὶ μέλει. φύτευσιν δὲ καὶ ὅμηρος τὸν δία πατέρα προσαγορεύει, πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βούλεται ἡ βασιλεία εἶναι.

Quid

Quid autem pater facit alens, & educens liberos? Num quærit aut spectat suam utilitatem, ac utitur eis, ut mancipijs? In Persia quidem fuit hoc ius, & olim in Italia, sed contra naturam. Et ius hoc iniustum, est mutatum iustiore, ac uero, & naturali iure etiam in rebus publicis. In natura enim semper fuit, ac erit, quanquam homines ab eo discesserint, nec unquam potest mutari. Quin potius ad liberorum salutem, & utilitatem totus respicit pater, ac nihil dubitat uitam pro eis profundere, si opus sit. Tam bene illis cupit, quàm sibi ipsi, aliquando melius etiam. Idem debent & monarchæ facere, si uolunt exequi & Dei, & naturæ uelut mandatum quoddam, & facere, ad quod constituti sunt, quantum fragilitatis humanæ ratio patitur. Sunt itaq; Reges, & Monarchæ uerè, quod Romani quoq; suis Principibus quibusdam præstantibus tribuerunt patres Patriæ, sicut populus, & Patria sunt illorũ soboles. Vnde facile æstimari potest utrorumque officium, & hoc intelligere, & amplecti habet maximum ad hoc momentum, ut quàm optimè, & pulcherrimè regna, & imperia tum constituantur, tum conseruentur. Ibi enim necesse est magnam & acram, & sollicitudinem in animis Principum esse erga ciues, & eum amorem, & reuerentiam ciuium erga illos, quæ solet esse liberorum erga parentes.

Debebant hoc ergo diligenter à prima pueritia docere utrumq; ordinis homines priuatim à parentibus, & præceptoribus, & publicè in cõcionibus, nec tantum erat aut in uulgus acriter uociferandũ de Principum officio, aut occinendum Principibus de licentia & alijs uicijs multitudinis: Sed utriq; sic erant monendi et informandi, ut subinde mutuus amor augeretur, non ut alteri alteris suspecti fierent, & inter se animis, & uoluntatibus alienarentur. Debet enim, qui præest, patris affectum gerere erga eos, qui parent, & ij, qui parent affectus liberorum erga eos, qui præsunt. Atq; hoc sanè inter Regem & Tyrannum interest, quòd, ut dominus erga seruum se gerit, ita Tyrannus gerit se erga populũ, & suum commodum tantum spectat, & uoluptates, Rex, ut sæpe nunc est dictum, gerit se erga ciues, ut pater erga liberos, & pro horum magis utilitate, & salute sollicitus est, quàm pro sua. Verum de hac re hactenus obiter dictum esto, non omnino, ut arbitror, extra institutum. Nunc ad Poëtam redeamus, cuius præcepto admodum est affine, quod Tiberius Cæsar amicis respondit, monitus ab eis, ut uectigalia maiora faceret: Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere, hoc est, ita accipiendum esse à subiectis, ut aliquid eis relinquatur, quò possint iterum, atq; iterum Principibus usui esse, quod non fit, quando exuuntur

uuntur omnibus bonis, aut non tam facile fit, quando nimium eis adimitur. Sicut lanam non iterum percipit ab oue pastor, ubi cutem oui detraxerit, hoc enim significat deglubo facta uoce à gluana, ut scribunt Grammatici, quæ est tunicula ordei. Nos per oportunè uidemur nobis transtulisse præceptum Poëtæ ad omnia potestatum genera, atq; propterea paulò uerbosius de regia potestate explicuisse, facturi hoc multò prolixius, nisi ratio incepti operis nos impediuisset.

μηδὲ πόλιν κρίνειν.) Non esse permittendum iudicium de rebus, nisi peritis earum, monent hi duo uersus, nec frustra. Fit enim ferè, ut siue per stulticiam, siue per arrogantiam homines de operibus, & artibus iudicium sibi sumant, à quibus prorsus alieni sunt, & quidem audent aliquando pronunciare præsentibus artificibus non tantum quid sibi uideatur, sed quid male uideatur artificibus, & cum eis contendere. Tali fatuo recte Appelles dixit: Ne sutor ultra crepidam. Et quendam Megabizen, ut Plutarchus scribit, loquentem in eius officina de umbris, & lineis ita obiurgauit: Hi pueri, qui terunt colorem melidem, antea, cum taceres, te mirabantur, rident postea, quàm cepisti loqui de rebus, quas non didicisti. Plinius ad Alexandrum magnum Appellem scribit simile quiddam di

xisse. Cicero in Tusculanis disputationibus senarium usurpat: Quam quisq; norit artem, in hac se exerceat. Quem uidetur ex hoc Aristophanis uersu fecisse. ἔρδοι τις ὧν ἕκαστος εἰδείη τέχνην. Idem Horatius præcipit, cum ait: quod medicorum est

Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

Non autem debemus obtemperare tantum huic præcepto, quod rideri solent tales iudices, et faciunt contra decorũ, sed etiam propterea quòd periculosum est, & damnosum sæpe ad istam temeritatem adsuefieri homines, non ipsis modo priuatim, sed etiam Reipu. Est hoc genus hominum cognatum cum eo, quod Ardeliones latine, πολυπράγμονας Græcè appellatur, & hoc tantum interest, quod alteri in factis, alteri in dictis, & iudicando suam stulticiam, & arrogantiam produnt, nec est difficile inuenire utrumq; genus.

ὁ χωρὶς μεγάλου) Gradatim, et ab infimis ad altiora in discendis artibus ascendendum esse, multi sciunt, sed paucissimi hoc faciunt, præsertim nostro tempore, quo cum ad quæstum ferè tantũ referantur omnes artes, laboriosissimum est & res longi temporis, uel Grammaticam recte et purum sermonẽ discere, ita, ut bonus Grãmaticus nunc monstri propemodum similis sit, hoc est, rarissimus. Non enim intra

tam

tam angustos terminos collocata hæc ars est, ut tantum doceat declinationes, & coniugationes nominum, & uerborum, regulasq; de Constructione, quales in uulgaribus, & uelut minorum gentium libris Grammaticorum habentur, sed iudicat etiam de sermonis proprietate, & phrasi aliquo modo, hoc est, quæ cum quibus dictionibus recte connectantur, quæ secus, non tantum quod pertinet ad genera, casus, & similia, sed quod ad consuetudinem & usum uetustatis pertinet. Quotus quisq; autem nũc est in omnis generis professionibus, qui purè loqui possit, aut ualde studeat, adeò, ut ipsa uix se grammatica possit inter sui cultores & doctores defendere, tanta est hominum uel ignauia, & pigritia, uel tarditas & infelicitas, tanta est præterea corruptio, ut malint rem facere & possidere, quàm elegantiam sermonis discere & scire. Vtinam uero minus esset contentionum & disputationum inter Theologos & Iurisconsultos, maximè uero Theologos: Medici enim & Iurisconsulti etiam non adeò possunt obesse literis propter paucitatem, quanquã eis cum literis tanquam his seculis est πόλεμος ἄσπονδος, sine dubio, nec superioribus temporibus tantam iacturam passa essent liberaliora studia, nec isto nostro tempore passura tam facilè essent. Quod ualde metuo, ne futurum sit, et breui. Diuinat etiam

animus nescio quid de quarundam rerum in Scholis abusu. Quid acciderit, & unde acciderit superioribus seculis, non est obscurum. Sed quid facio? Non erat fortasse querelæ locus, & tamen rei cognatio, & indignitas huc me abstraxit. Poëta non esse attingendam præstantem artem, sine aliarum inferiorum peritia, propterea quod nõ poßint illæ sine his intelligi, monet ferè eodem modo, quomodo Quintilianus docet: Firmum fundamentum locandum, alioqui corruiturum, quicquid fuerit superstructum.

μόλις ἐπιτροπόρος.) *Hic uero difficilem locum ingredimur, non ad intelligendum quidem, sed ad persuadendum hominibus. Verum bene habet, non est hoc nostrum propositum, nec ad interpretis hoc officium spectat. Docetur hic adulatores fugiendos esse. Plurimum enim hi nocent, maximè tamen rebuspublicis. Nam quanquam sæpe id genus hominum sic dementat priuatos opulentos, ut uideantur sibi pulchrè docti, aut probi, ipsiq; intercipiunt ibi, quod meliores oportebat capere, uere fundi calamitas, non tamen hoc ad multos diriuatur, nisi fortasse paulatim, & propter cognationem illam, quæ inter publicum est & priuatum. In rebus pub. uero, ut apud Principes & alios, qui præsunt, quantum damni & cladis inferant rebus humanis adulatores, ne quidem ab ullo satis explicari potest.*

test. Egregiam in ea re nauauit operam Plutarchus in opusculo, cui est titulus: De discrimine adulatoris, & amici. Hunc libellum cuperem in omnibus Aulis & administrationibus publicis quàm notissimum esse. Nihil dubito futurum esse, ut saltem aliquos puderet aliquando φιλοκόλακας commercij, quod habent cum eiusmodi monstris, & ipsi assentatores agniti, & propterea negligentius habiti uel corrigerent se, uel darent locum melioribus. Sed hoc ne fiat, utrisq; magna est cautio. Gaudent enim applausu potentes pleriq;, & illi nullam aliam artem, si Dijs placet, adulatoriam esse artem, didicerunt, & toti nihil aliud sunt, quàm, ut Plutarchus pulchrè in eo opere, cuius nunc memini, hos uersiculos à Cancro ad parasitum detorquet:

γαστὴρ ὅλον τὸ σῶμα παντάχῃ βλέπων
ὀφθαλμὸς, ἕρπει τοῖς ὀδοῦσι θηρίον.

Sed quid dicam? cum tam fœda sit belua parasitica, nos eam ciuilitatem & humanitatem uocamus: Contrà uero candorem appellamus rusticitatem & morositatem. Pulchrè admodum consentiunt omnia cum hoc corruptissimo seculo.

ἀχθόμενος.) Hunc uersum putaui aliquando à præcedentibus separatum esse, & hoc sibi uelle, quòd, cum uictus, ut Philosophi sunt locuti, sit pa-

rabilis, & natura sit paucis contenta, quibus non sufficiat hoc exiguum, quod natura desiderat, hos etiam propter cupiditates, quas Cicero dicit esse insatiabiles, non expleri posse, nec est sanè incommoda, ut existimo, sententia. Verum nunc magis mihi placet, ut superiori loco de adulatoribus adiungatur ideo, quod non solum recte cũ eo conuenit (Sunt enim adulatores, ut qui maxime, delicati, & insatiabili ingluuie) Sed quod in plerisq; alijs uersibus præcedentibus & sequentibus præcipitur, non indicatur aliquid faciendum, exceptis ijs, in quibus sunt causæ præceptorum.

λαῷ μὴ πίσευε.) *Par est inconstantia uulgi, & fœminæ. Sed illius propter imperitiam & corruptam educationem, rèrumq; sordidarum tractationem, huius propter imbecillitatem ingenij & naturæ. Quanquam & uulgo natura hoc inest, sicut contra Principes, & proceres magna ex parte sunt apti, seu, ut loquuntur Græci, εὐεύροι ad constantiam & fortitudinem. Hinc est, quòd Poëta uulgus & fœminam cum aqua uelut comparat, qua nihil est propter humiditatem ferè mobilius.*

Ouidius de uulgo:

Mobile sic sequitur fortunæ lumina uulgus.

De muliere Comicus: Nolunt ubi uelis, ubi nolis ibi cupiunt ultro. Quanq̃ quid de mulieribus dicimus?

Inue=

Inuenias uiros, qui tantum constantes sint mobilitate sua, ut Poëta ait.

μὴ δὲ μάτλω) Puto hic uituperari superstitionem, hoc est, immodicum metum, & curam de rebus diuinis, nisi quis priorem uersum uelit à sequente separare, ut isthic prohibeatur mœror, & tristitia, quæ facit etiam homines segnes & negligentes suarum rerum, inde est, quod dicit: Vbi consederis ad ignem. Hoc enim ociosi faciunt in hyeme præsertim: Vnde uulgò apud nos dicunt, sedet ad fornacem, & assat mala. Sed prior expositio commodior est meo iudicio. Notum uero est, quod res sacra fieri solita sit plerumq; ad ignem. Porro τεῦχε pro sacrificare positum est, quod aliquando Poëtæ Græci dicunt ῥέζειν, & ἔρδειν, μέρα pro μετρίως.

γαῖαν ἐπιμοιρᾶσθαι) Et sepeliendos esse mortuos, nec sepultos eruendos, non tantum hic docet Poëta, sed omnis omnium gentium non barbarorum consuetudo, institutio, & consensus. Viderunt enim sapientes homines aliquid esse præstantius in natura humana, quàm esset in pecudibus, nec interire simul omnia cum hac sensibili, ut sic dicam, uita, propterea post mortem etiam cadauer hominis honore aliquo affici debere, quem Latini sepulturam uocauerunt à sepeliendo, quod putant sepiendi significationem habere. In eo namq; summa rei

consistit, ut terra condatur, & tegatur cadauer, & uelut sepiatur, hoc est, muniatur aduersus iniuriam bestiarum, & immanium hominum, qui parum à bestijs admodum differunt. Appellatur idem honor apud eosdem Latinos, *& humatio, eandem ob caussam, & locus, iam monimentum à conseruatione memoriæ mortuorum, iam sepulchrum, aut tumulus à contectione, & specie, quam exhibet illa contectio. Fuit is ueteribus Græcis & Romanis sacer, & religiosus. Quam consuetudinem & ius uetus Pontificium Christiani Pontifices merito retinuerunt, mutatis ceremonijs, & ritibus priscorum, ut decuit fieri, nec sunt audiendi Cynici, qui iubent se inhumatos proijci, & dicunt non referre, ubi corpus sit post mortem. Cicero scribit in Tusculanis quæstionibus: Maximis ingenijs præditos magna cura coluisse, & inexpiabili religione sanxisse (hæc enim sunt eius uerba) ceremonias sepulchrorum. Quanto minus Christianis, apud quos omnia debent fieri modeste, aut* εὐσχημόνως, *ut S. Paulus inquit, licet sepulchra uiolare? Hæc ideo addidi, quod sciebam, hoc turbulentißimo seculo non parum hac in re peccari. Hæc uerba* μὴδ' ἀθάπτατα σῆς, *&c. Puto esse tantum expositionem præcedentium. Ea si quis uolet ad alia referre, cuiusmodi est hoc Hesiodi* μήδ' ἄντ' ἠελίοιο

τετραμμένος ὀρθὸς ὁμιχλεῖν, cum eo non pugnabo, nec sum iniquus multitudini præceptorum, si sunt bona & utilia.

οὐ καλὸν ἀρμονίην.) Aliud præceptum indicatiuè tamen, non imperatiuè prolatum, quod nihil de re mutat. Tantundem enim est sive dicam: Turpe est pœnam esse, quàm delictum, maiorem, &, ne sit pœna delicto maior. Vult autem Poëta, non esse uitam abrumpendam, sed naturam, aut Deum expectandum uelut euocatorem ex hac uita. Fuerunt enim, qui studio quodam consequendæ immortalitatis, & abijciendi corporis, ipsi conscisserent sibi mortem. Sicut de Cleombroto Callimachus scribit, quod lecto Platonis libro de immortalitate animorum, se in mare de muro abiecerit. In eo libro cum doceatur à Socrate Philosophorum uitam esse tantum commentationem mortis, fuit hoc etiam quærendum, debeat ne sapiens afferre sibi manus, ut quàm citissimè liberetur è carcere corporis animus. Et additur hoc non esse faciendum, qui in hac custodia sinus diuinitus collocati, & hominem esse uelut Dei mancipium, quod non debeat aufugere sine illius mandato. Verba Platonis inter alia de hac re sunt: ἴσως τοίνυν ταύτην ἐκ ἄλογον μὴ πρότερον ἑαυτὸν ἀποκτιννύναι δεῖν, πρὶν ἀνάγκην τινὰ ὁ θεὸς ἐπι-

ἐπιπέμψῃ, ὥσπερ καὶ τοῖς νῦν ἡμῖν πρᾶξαι.

Ex quibus uerbis, & reliquis eius loci hæc Cicero scripsit: Cato autem sic abijt è uita, ut caussam moriendi nactum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis Deus iniussu hinc nos suo demigrare. Cum uero caussam iustam Deus ipse dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe multis, ne ille mediusfidius uir sapiens lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit, nec tamen illa uincula carceris ruperit: Leges enim uetant, sed tanquam à Magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à Deo euocatus, atq; emissus exierit. Hactenus Cicero. A quo, & ipso Platone, sicut à plerisq; alijs Philosophis nos Christiani dissentimus, qui ob nullam caussam iudicamus hominem sibi uim inferre debere. Et erraui sanè Cicero, si fas est mihi hoc dicere, qui putauit Catonem honeste uiuere in seruitute non potuisse. Non enim sunt inhonesta aut turpia, quæ citra nostram culpam acciderunt. Quanto rectius Martialis:

Rebus in aduersis facile est contemnere uitam,
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

Item alibi: Summum nec metuas diem, nec optes. Hoc enim est inseruire, & parere Deo, ac naturæ,

turæ, quæ uera est fortitudo animi. Rectius etiam Phocylides, qui nullam exceptionem addit, sed dicit non esse hominis compagem (potest autem hoc etiam intelligi de cæde, quæ fit à nobis in alijs, non tantum de ea, quæ fit in nobis à nobis) soluendam ui, cum alioquin cito per naturam hoc fit futurum, & quidem sic, ut anima sit mansura incorrupta. Animam enim spiritum ipse uocat, usum Dei, & imaginem esse. Quod uehementer significans est, & pulchre conuenit cum eo, quod in sacris literis dicitur: hominem conditum esse ad imaginem Dei, præsertim quantũ ad posterius pertinet. Prius enim uidetur nimis magnificum, quo significatur homo, Dei uelut pars quædam esse, aut Deum ipsum nostra corpora sic mouere sine medio, aut instrumento. Quod, quia non est pars naturæ diuinæ anima, & uis quædam à Deo diuersa, aut creata, ut Theologi loquuntur, falsum est, ac Poëticum, aut Rhetoricum. Quod si accipiantur, sicut hæc Paulo sunt accipienda: In ipso enim uiuimus, & mouemur, & sumus, sicut & quidam uestrorum Poëtarum dixerunt: Ipsius enim & genus sumus, & ut possunt accipi sine incommodo, adeoq; debent, ut opinor, non repugnante etiam Philosophia, pulchrè coniuncta sunt cum sequentibus, ita, ut uideantur à Iudæis propugnata sic hæsisse in ore, & sermone hominum

minum illorum temporum. Sic etiam Vergilius *loquitur:*

Totamq; infusa per artus
Mens agitat molem. &,
Igneus est ollis uigor, & cœlestis origo
Seminibus.

Sed desino excurrere, & ad institutam redeo, ἁρμονία *pro coniunctione corporis cum anima debet hic intelligi, non sola anima, sicut alibi in* Platone, *&* Aristotele. *Notandus est hic locus inter præcipuos, propter perspicuam sententiam de animæ æternitate. Porro in his uerbis* πάντα πρὸς ἀντὶ λυόμενοι κόνις ἐσμὲν, *aut est* Syllepsis *eius generis, quod fit in una clausula, quales hæ sunt apud* Latinos: *Illum senium, Præneste sub ipsa, ut* πάντα *sit positum pro* πάντες, *aut iste accusatiuus pendet à participio* λυόμενοι *Græco more, quod etiam est simplicius.*

πλότου μὴ φείδου) *Non pugnat hoc præceptum cum eo, quod unus de septem sapientibus iussit: Compara uiaticum ad senectutem. Item alius* φείδου ὡς ἀθάνατος. *Sed prohibet auariciam, propter quam etiam dicitur homini tam deesse, quod habet, quàm quod non habet. Atq; sicut illud est dictum*

ctum prodigis, ita hoc dictum est auaris, amboq; ad medium, hoc est, uirtutem prouocantur. Magis autem plerumq; peccant homines auaricia, quàm prodigalitate, ideoq; Aristoteles docet hoc uitium illo facilius sanari, & corrigi posse. Hinc est etiam, quod plurà præcepta sapientum hominum de contemnendis diuitijs, quàm de uitanda auaricia prodita sunt, non, quòd sint abijciendæ opes, & nihil hominibus utiles, sed ne habeamus eas in eo loco & ordine bonorum, in quo non debent haberi. Si qui autem simpliciter damnauerunt eas, ut Stoici, illi non sunt bene sani, propterea q; explodendi cum sua sapientia. Sentiunt nobiscum etiam sacræ literæ, quæ dicunt: Diuitiæ si affluxerint, nolite cor apponere, non dicunt: Abijcite diuitias, nec obstat, quod Christus dicit: Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Non enim ibi diues eum simpliciter uidetur significare, qui multa possidet, sed qui sic possidet, ut spem positam & fiduciam habeat in diuitijs, quales plerumq; sunt diuites, & talis erat adolescens, cum quo erat nunc locutus Christus, & ad quem hæc uerba sunt accommodata, quemadmodum pauperes spiritu contrà uocantur, qui nec opibus, nec alijs rebus fidunt, sed Dei sola & benignitate & misericordia, suaq; in Christo, & propter Christum

inno-

innocentia. Quanquam uerum est, quod animus plerumq; mutatur cum fortuna: Non tamen ideo per se malæ sunt diuiciæ, maliq; male eis utuntur, sicut boni bene. Hinc etiam est, quod plerumq; mali sunt, qui habent magnas diuicias. Nam, quia corrupti sunt animi, & depranati cupiditatibus, quærunt opes, & accumulant facile, non, quia sunt diuites, animi statim sunt depranati aut corrupti. Verum hoc parum ad rem. Addit Poëta in hoc loco, meminisse nos debere, quod mortales simus, & nihil ad inferos auferamus nobiscum. Talia passim in latinis Poëtis occurrunt:

Tendimus huc omnes, metam properamus ad unã,
Sed tamen huc omnes, huc primus & ultimus ordo.
Est mala sed cunctis ista tenenda uia est.

Et in Horatio:

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas
Regumq; turres.

Item in Propertio:

Haud ullas portabis opes Acherontis ad undas,
Nudus ad infernas stulte ueheris aquas.

Pertinet huc etiam prouerbium: Homo bulla. De æqualitate uero, quam hic facere dicitur mors inter omnes homines, ita Seneca scribit: Hoc habet inter

cætera

cætera iusticiæ suæ Natura præcipuum, quod, cum ad exitum uentum est, omnes in æquo sumus. Iteratur, & quod erat dictum de immortalitate animæ. Est hic obseruanda figura ἐν ἐν ἐς ἀδ᾽ νῦν ὄλβον ἔχειν, *ubi uerbum quietis coniungitur cum casu motus. Hoc interdum sunt imitati Latini, ut Terentius:* Vbi uidet me esse in tantum honorem. *Tales aliquot figuras & Gellius annotauit.*

μήτε κακοῖς ἄχθου) *Hi quatuor uersus ad magnitudinem animi pertinent, cuius officium est in uictum se præbere in omni fortuna, hoc est, nec frangi in duris rebus, nec superbire in secundis. Quanquam Aristoteles facit ex his duas uirtutes. Sed nihil attinet hæc ad uiuum resecare hoc in loco. Tempori seruire est cedere tempori, hoc est, ut Cicero exponit, parere necessitati. Idem est, quod additur, non esse contra uentos flandum, idem alijs uerbis Iuuenalis dicit: dirigere brachia contra torrentem. Terentius, aduersus stimulum calces, quod Græcum est* πρὸς κέντρα λακτίζειν. *Postremus uersus est consolatio, qualis hæc est Horatij:* Non, si male nunc & olim sic erit, *& Græcum Prouerbium:* θεὸς ἀπὸ μηχανῆς ἐπιφανεὶς.

μὴ μεγαληγορίη) *Egregium est hoc præceptum, & nostro tempore uel maxime necessarium. Vult enim, ne morem geramus animi libidini, & pe*

tulantiæ in dicendo, sed ut refrenemus ipsi nos, ac potius benedicamus, quàm maledicamus alijs hominibus. Sumus enim natura ferè omnes ad maledicendum, quàm ad benedicendum promptiores. Et multis antè seculis non fuit dicendi & scribendi licentia tanta, & ob hoc etiam animorum tam magna alienatio, & acerbitas odiorum, quanta nunc est. Non tamen hoc ita intelligi debet, quasi non sint reprehendenda hominum uicia, quiq; ad dicendum & scribendum ualent, non debeant illi morum corruptionem, & peccata hominum, quæ fuerunt omnibus ætatibus uel infinita, carpere, & uituperare, sed quod modus adhibendus quidam sit & ratio, nec temere aliqui nominandi, nec, nisi priuatim moniti, noluerint se ipsi emendare, quodq; caput est rei, nihil prorsus falsi admiscendum, sed rem nudam, hoc est, ueritatem dicendam esse, non tamen in quibuslibet erratis, nisi generaliter, & quanta potest fieri modestia, cuius optimum, ut opinor, exemplum habet nostrum seculum in Erasmo Roterodamo uiro sine controuersia doctissimo, & de rebus humanis uberrime merito, quoq; magis opus habuit Germania, uel potius totus orbis, quàm dignus fuit. Vtinam uero plures hoc sensissent, aut potius ingenuè confessi, ac liberè testati essent, quàm factum est. Nihil enim dubito, quin maior esset inter multos homi-

homines benevolentia, studium, consensus, amor. Sed verissime dixit Poëta.

Pascitur in viuis liuor, post fata quiescit.

Sume tantum Colloquiorum librum huius viri, non tam puerilem, ut ipse per quandam extenuationem, & perpetuam modestiam, non tam videri vult, quàm vocat, & lege diligenter, deierabis, nisi me fallit animus, totius nostri seculi status expressissimam imaginem in eo depictam contineri. Quanquam non probo, quæ scripsit, omnia, præsertim Theologica illa, quæ ne ipse quidem, ut debuit, mordicus voluit teneri, sed Ecclesiæ catholicæ, et orthodoxæ reliquit iudicanda, in quo modeste fecit, & ego libenter eum sequor, faciléq; pati possum, ut ab ijs, quorum hoc est officium, ubi opus est, mea censeantur longe inferiora quidem, sed ab homine tamen profecta, & ab eo, qui non libenter sciens velit à communi orthodoxæ Ecclesiæ sententia discedere, hoc est, ipsam veritatem abnegare, quod merito summum habetur flagitium. Quid autem? iterum incidi in declamationem, ac cesso mihi indulgere. μεγαλογοφία significat grandiloquentiam, quæ plerumq; cum dicacitate & maledicentia coniuncta est, ac verè quod hic dicitur, huius rei nimio studio in rabiem propemodum aguntur homines. Id quod multa veterum & recentium exempla de-

monstrant. Potest etiam intelligi dictum esse de genere orationis simpliciter, sic, ut præcipiatur lenitas, & uelut uerecundia quædam, ac mansuetudo in oratione, ut prohibeatur inanis ubertas, & tanquam tumultus quidam aut tonitrua, uel tuba, ut Martialis inquit orationis, hoc est, studium bene & appositè, ac simpliciter & uerè dicendi, magis, quàm tragicè & inaniter. Quod ut uerum est, ita, ut hic dicitur, uehementer utile in commune. Qui uolet hos uersus de ostentatione uitanda exponere fortasse non errabit, me certe non improbante, faciet. Quanquam hæc omnia sunt ualde cognata, & tamen non coniungi possunt.

ὅπλον τοι λόγος) Magna est apud doctos querela, nudum & inermem nasci hominem, nec addi ei processu ætatis arma, quibus se contra uim defendat, ac sane uera. Sed hoc tamen etiam debebat cogitari, mentem & iudicium homini, quod multo est, quàm reliquorum animantium omnium arma nobilius, datum esse, quo & arma, quando uult, excogitare potest facile, & excogitatis expedite, ac prudenter uti. Hinc est, quod nullius bestiæ robur contra uim humanam tuta est, ac omnes quidem, si sit congrediendum ac dimicandum ab instructis utrinq;, uinci possunt ab homine. Sed quorsum hæc? ut intelligatur, non ita male prospectum

esse

esse hac in parte nobis à natura, ut nonnulli conqueruntur, nec immerito tamen, cum uideant homines inter se alios crudelius, quàm ullas bestias sæuire in alios, ac uere abuti suis armis. Addidit eadem natura rerum nobis aliud armorum genus, sermonem uel præcipue in hoc, ut, si qua de re non conuenit inter nos, uerbis & disceptatione utamur, pro sua quisq; caussa defendenda. Quod etiam Terentius monuit, cum dicit: Omnia prius experiri, quàm armis sapientem decet. Sic & Libanius: ὥστε κἀκεῖνα τὰ ὅπλα παρεσκευάσαντες πρότερον χρώμεθα τοῖς λόγοις. *Quanquam propter alia quoq; habemus sermonem, propter hoc tamen uidemur eum habere singulariter, ut nos & nostra tueamur, & consequamur apud alios, quæ sunt ad honestam uitam necessaria, sine ui aut armis. Hoc enim est naturæ, uelut consilium quoddam in rerum affectione, ut unaquæq; non sit modo, sed ut bene & feliciter quoq; sit.*

Quare et sermo sic est homini datus, ut eo consequendorum & retinendorum bonorum caussa non aliter, ac instrumento, ac armis uteretur. Atq; hoc est, quod Phocylides hic dicit, alia aliis animantibus contigisse arma, homini sermonem contigisse pro armis. Ita uulgus nostrum dicit aliquando: Hæc mulier habet gladium in ore. Et barbarum seculũ,

ungues, & uerba sunt mulierum arma. Recitantur autem aliquot exempla. Et in fine loci adijcit, Optimum sermonem esse, qui proficiscatur ex sapientia. Nam stulta oratio tantum abest, ut prosit homini, ut ualde noceat etiam, ac recte Graeci dicunt: ῥῆμα παρὰ καιρὸν ῥηθὲν, ἀνατρέπει βίον. Obseruanda est etiam ἀντιπλῶσις in hoc loco, τούτοις δ' αὐτοχύτοις κεράσι pro αὐτόχυτα κέρατα, aut certè κατ' ἔλλειψιν aliud uerbum quàm praecedit, aut sequitur, subintelligendum est.

βέλτερος ἀλκήεντος) Sapientis & sapientiae continent Encomium hi duo uersus. Addita est in priore comparatio, cuius caussa est in hoc Horatij uersu:

Vis consili expers mole ruit sua.

Hoc est, robur sine sapientia nihil prodest, ac potius lædit, sapientia uero sine robore multum prodest. Ostendunt hoc etiam formae Rerumpub. & Imperiorum. Ibi enim, ubi optime res geritur, unus aliquis excellens alijs sapientia, & uirtute praest, reliqui omnes parent, ac felix est status omnium, quàm diu sic fit, cum tamen unus aliquis ex multitudine uiribus, & robore corporis longe sæpe uincat eum, qui regnat. Contrà uero, ubi quisq; facit, quod sibi uidetur, ac placet, ruunt etiam, & pessum

eunt

eunt maximæ opes, & summa potentia. Idq; adeo uerum est, ut in Democratia quoq; aut unus, aut multi, ut unus, præditi sapientia, quæ unum quiddam est, ac simplex, rerum potiantur. Et in monarchijs hæreditarijs, ubi sæpe non sunt apti ad imperandum Principes propterea, quod non ualent satis aut ingenio, aut usu rerum, & doctrina, uel unus aliquis consiliarius, uel plures gerunt omnia, sic, ut Principes titulo tantum fruantur, & dignitate, ac uere sunt in aliena potestate, hoc est, sapientum, aut sapientiæ. Et hoc fit, cum sunt probi, ac honesti utrinq;. Fieri enim solet non raro, ut aut Princeps non audiat peritos rerum indoctus ipse, aut consiliarij sint mali, ac fallant Principem non malum quidem, sed imperitum. Atq; ita præest semper in Rebusp̃ublicis uel ipsa sapientia, uel calliditas & solertia, quæ est imitatrix sapientiæ, perniciosa tamen in commune, ut in priuatum utilis. Et hoc est, quod Seuerus Imperator pedibus æger seditiosis repressis, ac ad genua ipsi prostratis, dixit: Tandem sentitis caput imperare, non pedes. Et Græcus quidam, se malle habere exercitum ceruorum, in quo leo dux, quàm leonum exercitum, in quo dux sit ceruus. Porro animi bonum est sapientia, robur uero corporis. Et quis nescit animi bona corporis bonis longè esse præstantiora? Addam

hoc etiam uocabulum Sapientiæ, pro uocabulo Prudentiæ poni, ac solent quidem Oratores & Poëtæ his uti promiscuè, non ita secernere, ut Philosophi sæpe faciunt.

οὐχ ὅσιον) Ambiguum est hoc præceptum. De publica enim pœna potest intelligi, & de uitandis malis priuatim, & utrobiq; propter caussam, quæ est addita, ne innocentes cum nocentibus, ut fit, pereant. Nam, ut ait Hesiodus: πολλάκις καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ὀλωλεν. Quanquam non sunt innocentes, nec ij, qui ferunt inter se flagitiosum, & non eum puniunt, nec priuatim, siue occultantes domi suæ publicum hostem, ut sæpe nunc fit, à nobilitate præsertim, siue clàm facinorosum non reprehendunt, ac separant à se. Nihil enim interest, siue tu facias turpiter, siue non impedias alium facientem, si possis, aut certe assentiaris facienti, & eum defendas, aut quocunq; modo adiuues. Ego magis hoc intelligo de priuato consensu & defensione. Sicut enim deprauantur mores consuetudine, ita quoq; culpæ, ac pœnæ plurimum fit communicatio, tum apud DEVM, tum apud homines.

φωρῶν μὴ δέξῃ) Hi duo uersus uelut declaratio, aut exemplum sunt præcedentis præcepti.

Qui

Qui enim accipit custodiendum, quod alijs est alienatum aut subtractum furto, parem pœnam meretur cum ipso fure. Quod etiam sententia quædam iuris docet Germanicè hoc admodum eleganter dicimus in hanc ferè sententiam: Talis est occultator, qualis est fur. Sequens uersus est uelut Epiphonema adiectus, qui iubet suum cuiq; tribui, ut est in præceptis iusticiæ. Quanquam æqualitas optima sit in rebus. Tale est Solonis apophthegma: ἴσα πόλεμον οὐ ποιεῖ.

ἀρχόμενος φράδου) Tùnidè & circumspectè res incipiendas esse monet. Omnis enim festinatio, & præcipitantia periculosa est. Sed initio periculosissima, quod in hac parte rei augendæ plurimum sit positum. Sicut dicitur: ἀρχὴ ἥμισυ παντὸς, & dimidium facti, qui cœpit, habet.

μὴ κτήνεσ θρεπτοῖο) Sic interpretatus sum hunc uersum, ut coniunxerim hæc duo nomina, κτήνεσ & βοῆλω per appositionem, quod alant homines, & ad pecudes, & κατὰ præpositionem pro παρὰ usurpatum existimauerim, aut etiam positam per quendam errorem, deinde uerbum ἕλκαι pro χειρῶσαι, quemadmodum Græci quoq; exponunt, ut hoc uelit Poëta, quod in sacris literis etiam præcipitur, præbendum cibum, & alia necessaria pecudi, ut stabulum, stratum, quietem. Et

est sanè magnam ferociam, & inhumanitatem in quibusdam cernere, qui in equos, & alia animalia, quibus tamen aluntur, summam crudelitatem exercent, ac uere sunt ingrati benefactoribus. Parcendum est omnino omnibus bestijs, quantum patitur res, & ratio nostra. Mites homines & lenes, ne muscam quidem aut pulicem ita interficiunt, ut non mallent eis uitam relinquere, si non essent molesti, aut non læderent. Adeo res est preciosa, & nobilis uita. Potest ita quoq; exponi, & fortasse melius, ut secundum Pythagoræ doctrinam sentiat, non esse uescendum animalibus, præsertim adiuuantibus nos in re domestica: sicut Hesiodus uetat bouem aratorem interficere. Est autem positum κτένας in masculino genere, & tertia declinatione, cum alioqui sit neutrum, & quintæ declinationis.

κτῆνθ' ὅ τ' ἄνῃ) Sicut amicus est, cui bene cupimus, ita inimicus, cui malè cupimus. Quomodo igitur iubemur hic erigere pecus inimici, cum in uia ceciderit, hoc est inimico benefacere? Aut, ut illis remotis officijs iterum coalescant animi, & redeatur in gratiam, aut, ut significet modum quendam, & certos terminos debere esse inimicitiæ gerendæ, nec esse permittendum hoc nobis, ut uelimus & faciamus ea, quæ ad perniciem prorsus eius,

quem

quem odimus, pertineant: Sed humanitati aliquid, ut Seneca inquit, esse tribuendum, si nolumus homini tribuere. Est enim alioqui multorum consuetudo, ut non tantum, si possint, euertant stantes, uel prolapsos non eleuent, sed etiam surgere impediant, & conculcent, uel, ut Cicero ait, iacentes urgeant, aut præcipitantes impellant. Quæ uero summa est inhumanitas, & sæuitia plus, quàm beluina. Sic uult Poëta, ut, quemadmodum ipsum inimicum debeamus ex uitæ periculo eripere, si possimus, ita pecus eius, aut alia præsertim, quæ uita sunt prædita eripiamus. Non enim debent esse infinita odia, nec in pecudes, aut homines ab eo, qui nos offendit, transferenda. Christiana religio præcipit hac de re multo angustius. Nam iubet, ut inimicos etiam diligamus, & eis benefaciamus, hoc est, ut existimo, ut qui affecerunt nos iniurijs, & peccauerunt, ac pergunt peccare uel in nos, uel in alios, uel in DEVM, tamen illis parati simus remittere petentibus uentam eorum, quæ in nos deliquerunt, & optemus eis correctionem totius uitæ, eamq; rem ut consequantur, demus operam, & summam diligentiam adhibeamus. Quo nullum potest esse maius beneficium, & ante quod nulla alia possunt esse uera beneficia. Nam simpliciter eos adiuuare, & tanquam alere, aut fouere & confirmare

mare ad Dei contemptum, & Ecclesiarum perniciem, non arbitror nos iussos esse. Atq; hoc est, quod S. Augustinus dicit: Omnis peccator, in quantum est peccator non est diligendus, & omnis homo, in quantum est homo, diligendus est propter Deum. In hunc modum posset etiam hic uersus exponi, ut ἐχθρὸς significaret actiuè tantum, non passiuè, id est eum, qui nos odit, nobis malefacit, turpiter uiuendo nos offendit, non eum, quem nos odimus, cui nos malefacimus, quem nos offendimus turpiter uiuendo. Nam sine caussa odisse, aut malefacere per se prohibitum est à natura ipsa. Et hanc sanè expositionem amplector, & alijs præfero, cum ius etiam naturæ hoc doceat, quod nunc ex Augustino citatum est.

πλαζόμενον βρότου) *Erranti uiam demonstrare unum est ex illis officijs, quæ omnes homines inter se debent. Sicut in .1. Officiorum Cic. docet. Potest enim præstari sine incommodo nostro. Idem alibi scribit in eodem opere, quod erranti uiam non demonstrare, publicis execrationibus fuerit sanctum Athenis, hoc est, quod in illa urbe legibus etiam constitutum fuerit, ut publicè maledicereturr & optaretur diuina pœna illi, qui uiam erranti non demonstrasset, ita, ut non sit res digna præmio facere hoc, sed non facere magna sit turpitudo, & ingens flagi-*

flagitium. Huc pertinent omnia officia, quæ possunt præstari sine incommodo nostro, & non possunt omitti sine damno indigentium illis.

Βέλτερον ἀντ' ἐχθρῶν) *Hic uersus inuitat nos ad homines adiungendos potius nobis beneuolentia & officijs, quàm ad alienandos odio & malefactis. Ita enim est uita hominis, ut non possit amicitia carere. Quanquam gradus quidam debent esse amicorum, & alij debent amicorum alijs esse interiores, nonnullos est satis non habere inimicos. Ac sanè tutissimum est, ut ferè doctissimus quisq; sentit, quàm paucissimos habere, quibus intime & familiarissime utaris. Et Martialis admodum est suauis de hac re carmen:*

Si uitare uelis acerba quædam,
Et tristes animi cauere morsus,
Nulli te facias nimis sodalem.
Gaudebis minus, & minus dolebis.

Nam inter amicos debet esse quædam mutua reuerentia & cultura, quæ uix potest in nimia familiaritate existere, ex qua, ut inquiunt Iurisconsulti, contemptio dignitatis nascitur.

ἀρχόμενον τὸ κακὸν κόπτειν.)
Principijs obsta, sero medicina paratur
Cum mala per longas inualuere moras.

Sed

Sed propera, nec te uenturas differ in horas.
Qui non est hodie, cras minus aptus erit.
Flumina magna uides paruis de fontibus orta,
Plurima collectis multiplicantur aquis.
Vidi ego, quod fuerat primò sanabile uulnus,
Dilatum longæ damna tulisse moræ.

Verissimè dicit Latinus Poëta, quod hic breuius præcipit Phocylides: Incipiens malum præcidendum esse, & sanandum ulcus. Quàm uero sit utile hoc præceptum uniuersæ uitæ humanæ, satis dici non potest. Experimur hoc tantum non quotidiè in Republica, & domestica. Item in Ecclesia, quanti referat malis maturè obuiam ire, & quàm ægrè sanentur inueterata, & confirmata. Domus uiciata aut imbribus, aut aliqua alia caussa, facile potest & exiguo sumptu refici principio. sæpe unica tegula, aut latere, aut tabula, aut trabe, quæ postea, quàm latius malum serpsit, non centum aureis commode restituitur, & quidem nulla uetustatis culpa, sed tantum negligentiæ. Sic in Germanico regno quàm facile potuissent initio prohiberi sumptus immodici & luxus, cum uix nunc sperare quisquam audeat, huius tanti mali, quod caritatis & difficultatis omnium rerum caput est & præcipua caussa, emendationem. Quid de moneta dicam, quæ proximam habet uim

in

in affligendis & exhauriendis facultatibus publicis & priuatis? Honesto quidem, & laudabili consilio Principes hoc sunt conati, ut tantum malum sanaretur, nec raro, & nuper scriptis, & publicatis legibus sumptuarijs in frequentissimo conuentu: Sed, quia non aduigilarunt, & dederunt operam puniendis uiolatoribus, ut tenerentur, præterquàm quod nihil effecerunt isto suo pulcherrimo studio, licentiam hominum auxerunt etiam, & se multis exposuerunt ludibrio, ut nunc prouerbio dicantur Leges Principum & magistratuum, quæ non sint efficaces futuræ, aut diu mansuræ. De Ecclesijs nihil opus est exemplis. Videmus quàm sint omnia turbata, & plena sectarum facta interim, dum Principes, aut ij, qui præsunt in Ecclesijs, non obstant principio. Possem hic recitare exemplum nostrarũ Ecclesiarum, in quibus malum, quod nunc magnum est, et multum damni dedit, nec facilime tolli potest, ante decem annos, hoc est, initio sine damno, & penè nullo negocio potuisset opprimi. Nam fui proximus ferè spectator illius fabulæ, aut etiam non omnino κῶφος πρόσωπον. Sed non est nunc locus hoc faciendi, & aut ab alijs malo hoc scribi, aut in aliud oportunius tempus differre. Debebat autẽ in talibus rebus emendandis non paulò maior cura adhiberi, quàm in alijs, quod nusquam sit maior ambitio,

bitio, nusquā acerbiora odia, quàm in ecclesijs haud dubie singularibus quibusdam Diaboli insidijs. Et quod Galenus de sectis Medicorum dixit, huc torqueri commodissime potest. Sic ille inquit: ἄτοπος ἄρα συναπότριπτόν τι κακόν ὄν ἡ πρὸς τὰς αἱρέσεις φιλοτιμία, καὶ συνέκτριπτον ἐν τοῖς μάλιστα, καὶ ψώρας ἁπάσης συνιστάτερον. Hæc non ideo scripsi, quod putem confirmato nunc malo non debere adhibere remedium, sed eo diligentius adhiberi debet, et circumspectius, quo malum est maius factum, ne tota res pereat, quod necesse est tandem fieri, quando in deterius tantum ruit, nec in eo cursu impeditur. Qua ratione autem utendum sit, qua uia, partim res ipsa docet, partim tempus, tum etiam aliæ circumstantiæ, præcipue uero Christiana & pia prudentia, quæ complectitur, & gubernat hæc omnia in humanis animis, Ac uehementer hoc præceptum Ouidij tenere prodest in his rebus:

Dum furor in cursu, currenti cede furori,
Difficiles aditus impetus omnis habet.
Temporibus medicina ualet, data tempore prosunt,
Et data non apto tempore uina nocent.
Quin etiam accendas uicia irritesq; uetando,
Temporibus si non aggrediare suis.

μὴ δὲ τί·) *Aliquando aliam putaui horum duorum uersuum sententiam esse, nunc puto uelle Poëtam, ne quis eam carnem uel alijs uendat, uel comedendam proponat, quæ à feris laniari, & uorari debeat, ita enim existimo scribendum esse, θηριόβορον, ut passiue significet, nisi ο quoq; in medio est omittendum, ut nulla sit συνίζησις: Et sic intelligit omnem carnem putridam & corruptam, hoc est, cadauer. Quod autem hac etiam parte humana auaricia prodat se, declarant nonnunquam exempla. Digni erant tales homines, qui hoc faciunt, non carnificina, sed carnifice. Non enim adimũt, aut furantur pecuniam, aut alia bona fortunæ, sed ualetudinẽ propter pecuniam, prorsus excæcati cupiditatibus, ita ut furibus longe sint deteriores, et non multò quàm uenefici, meliores. Nec multum refert cadauer uendatur, aut coctum proponatur hominibus comedendum, & nunc mortuum pecus, an morbidum, & ex morbo uicinum morti. Grassatur hoc flagitium in ijs ciuitatibus præcipue, in quas magna multitudo peregrinorum cõmeare solet, ut sunt conuentus, castra, emporia, academiæ, & similia loca, nisi magistratuum diligentia, uel naturalis quædam gentis probitas repugnet. Deprehenduntur nonnunquam lanij ægrotas pecudes macẽtare, ac uendere pro uiuida carne, ac recente.*

Fit idem etiam frequentius in publicis hospitijs, & apud eos, qui habent uenales, & quæstuosas mensas, quàm in priuatis locis. Quo magis aduigilare debebant Principes, & alij Magistratus, & seuere punire, qui deprehensi essent, & conuicti huius immanissimi stellionatus, & cauere, quantum posset fieri, ne quid tale committeretur nec à ciuibus, nec à peregrinis. Præterea, quod Poëta de carnibus dicit, intelligi etiam de uini uenditoribus, pharmacopolis, & alijs omnibus, qui res uel esui, uel potui destinatas uendunt. Quanquam hic mitius peccatur, quàm illic, ut arbitror, frequentius tamen ferè. Possumus etiam hic intelligere, & fortasse rectius, eam carnem, quæ est facta à feris, ut cum pecudes à lupis occiduntur, & nolle Poëtam à nobis eam comedi. Solet enim apud nos abstineri à talibus carnibus, quanquam recentibus. Non tamen & ad hanc sententiam reliqua male detorquentur.

φάρμακα μὴ.) A Pharmacia & Magia esse abstinendum hic uersiculus monet, quarum hanc ad superstitionem refert Suida, cum ad aliquid boni cõficiendum Dij aduocantur, illam ad amatoria pocula, quæ Philtra nominantur. Plinius Magiam, aut Magicen genus facit omnium talium incantamentorum, quomodocunq; fiant, & recitat multas eius species in 30. lib. ubi etiam Neronis, qui fuit huius

uanitatis auidissimus, exemplo docet, omnes diuinandi formas uanissimas & falsissimas esse. Sunt autem necyomantia, chiromantia, geomantia, pyromantia, aruspicina, augurium, extispicina, & pleraq; aliæ. Phocylides hic separat Pharmaciã à Magia. Quod uero ad uocabulum pertinet, φάρμακον hic in malam partem accipitur, alioqui μέσον est, quod etiam Iurisconsultus ex Homero colligit. Porro Magiæ uocem à Persis, qui Magusæi, uel Magog incolarum nomine dicuntur, deriuat Suida, quod ibi Magia & Astrologia ceperint. Est autem tota res nihil aliud, quàm medicinæ, mathematum, & religionis deprauatæ confusio. Cæterum φάρμακον à φέρειν ἄμα & ἄκος deducunt Græci. Vnde apparet initio in bonam tantum partem fuisse usurpatum, sicut de Magiæ quoq; nomine sentio. Constat enim Persis Magos fuisse, qui nobis nunc sunt Philosophi & eruditi.

νηπιάχοις.) Cum hic præcipitur, non esse manum infantis duriter attrectandam, uelut per ænigma significatur generatim nõ esse faciendam iniuriam, ijs præcipue, qui sunt iniurijs & dolis obnoxij, quiq; se non possunt defendere. Tales autem maxime sunt pueruli, pupilli, uiduæ, fatui, simplices, mulierculæ. Sequens uersus de uitandis rixis, contentionibus, dissensionibus, & bellis monet. Nihil

enim in illis rebus ineſt aliud, quàm alij gradus poſt alios ad perniciem hominum, adeoq; uiua imago regni Satanæ. De hac re ſupra quoq; ſunt quædam annotata.

μὴ κακόν, &c.) Malis non eſt benefaciendum, non tantum ideo, ut hic prouerbiali figura ſignificatur, quod perit beneficium, ſed quod id, quod in eos confertur, bonis detrahitur, qui & opus habent, & bene collocant acceptum. Semper enim inueniuntur honeſti, quibus multa deſunt, quorumq; labor & induſtria prodeſſe poſſit ipſis & Reipub. Malis autem & pigris dare quid eſt aliud, quàm alere publicam perniciem & bonorum calamitatem? Sic tamen hoc debet accipi, ut & conſtet eos malos eſſe, & ſi uelint in uiam redire, adiuuentur, utq; aliquid humanitati tribuatur, hoc eſt, aliquando fiat periculum leui beneficio, poſſint ne rectè, aut uelint eo uti. Et eſt ſanè ſummum beneficium, quod dari malo poteſt, eum corrigere & emendare. Atq; hoc omnibus omnes debemus omni tempore, quantum poteſt fieri, & ut fiat, operam dare. Quod hic dicitur ſeminare in mare, Ouidius aliter dicit:

Non profecturis littora bobus aras.

Et Theognis eadem figura:

ἴσον καὶ ἀνέρεσιν πόντον ἁλᾶς πολίης.

Dicunt

Dicunt etiam Græci pro eodem in aquam, aut in num scribere. Inde est, quod Catullus dicit:

Mulier cupido quod dicit amanti,
In uento, & rapida scribere oportet aqua.

Sunt & aliæ multæ similes loquendi formulæ, ac omnes Prouerbiales, quæ sunt recitatæ in Chiliadibus.

ἐργάζου, &c.) Laborare, id est, agere aliquid honeste cum res est omnibus hominibus conueniens; tum uero tenuibus & egentibus est conuenientissima, ac insuper necessaria. Nam, ut recte uulgo dicitur, ocia dant uicia, & mendicare turpe est, nisi ualetudo aut alia necessitas excuset. Perire uero spontanea fame desperatio est, & extrema, & crudelissima iniuria. Poëta fures esse dicit omnes pigros, quod ita intelligi debet uniuersaliter, ut excipiantur opulenti & assentatores. Quanquam illi sæpe ad inopiam rediguntur, hi, quod alios decebat capere, intercipiunt, ac furibus aliquando sunt deteriores. Diligentissime fratrum suum Hesiodus ad laborem hortatur, ubi inter alia dicit, cariorem eum fore, si laboret, dijs & hominibus, quod uehementer oderint ociosos, adeoq; laborem non esse turpem, sed ocium esse turpe. Sunt autem hi uersiculi:

καὶ τ' ἐργαζόμενος πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν
Εσεται, ἢ δὲ βροτοῖς, μάλα γὰρ συγίασιν ἀεργός.
ἔργου δ' ἀδὴν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος.

Quos ego sic obiter Latinos feci:

Carus eris magis & dijs, & mortalibus unà
Longè, si (multum pigros odere) labores.
Nõ labor est probrum, potius socordia probrũ est.

Et additur in fine huius loci πλοῦτω δ' ἀρετὴ, καὶ κῦδος ὀπηδεῖ, id est, opes uirtusq; decusq; sequuntur. Quibus uerbis nihil aliud significatur, quàm quod honestum, ac laudabile sit possidere diuitias industria sua & labore, sine cuiusquam iniuria quæsitas. Callimachus non facit uirtutem diuitiarum comitem, sed unà ista ambo à Ioue precatur, cum inquit:

χαῖρε πάτερ χαῖρ' αὖθι, δίδου δ' ἀρετὴν τ' ἄφενός τε,
οὐτ' ἀρετὴς ἄνευ ὄλβος ἐπίσταται ἄνδρας ἀέξειν,
οὐτ' ἀρετὴ ἀφένοιο δίδου δ' ἀρετὴν τε, καὶ ὄλβον.

Hos ita uerti:

Bis salue, mihi da uirtutem, diuitiasq;.

Non

Non prosunt nec opes homini, uirtute remota,
Nec uirtus opibus, pater hoc largitor utrumq;.

In eam sententiam Latinus Poëta loquitur:

Haud facile emergunt, quorum uirtutibus obstat
Res angusta domi.

Sic enim ferè fit inter homines, quanquam perueruerse, nec est huius loci hoc explicare. De laborando autem extant in sacris etiam literis præcepta, ut cum Salomon dicit: Vade piger ad formicam, & considera uias eius, & disce sapientiam: Quæ, cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum sibi, et congregat in messe, quod comedat. Quamdiu piger dormies? Quando surges de somno tuo? Et: Noli diligere somnũ, ne te egestas opprimat. Item alibi: Dicit piger, leo est foris, in medio platearum occidar. Iam quid sibi uult, quod in eodem opere toties hoc repetitur de diuitijs, quod habeant amicos multos. Diuitias etiam coronam dicit sapientum esse. Quorsum hæc? an ut præcipua sit cura nobis diuitiarum? nequaquam. Sed ut faciamus, quod cum nobis, tum alijs prosit, salua tamen, & illæsa honestate, quæ longissimè supra omnes opes collocanda est. Quid quod in eodem Salomone est? Noli laborare, ut diteris. Item in S. Paulo: Qui uolunt diuites fieri, inciderunt in tentationem & laqueum diaboli. Et Christus dicit:

Nolite reponere thesauros in terra. Et paulo post: Nolite solliciti esse in crastinum. In quibus locis non prohibetur nec possessio, nec acquisitio diuitiarum, sed cura & immodicum studium quærendarum earum: & in primis fiducia & spes, quæ in eis ponitur. Vult enim Deus in se poni, & spem, & fiduciam, non in alias res, maximè tales. Sic Philosophia quoq; docet præ uirtute contemnendas etiam esse diuitias. Ac recte. Sed de hac re supra est disputatum. Porro hic locus est omnium in hoc Poëmate splendidissimus, & copiosissimus. Est autem adhortatio ad laborem, qualis illa Hesiodi est. In primo uersu præcipitur labor, & additur simul caussa, quæ finis est laboris. Nam de suo quisq; debet uiuere, ac, ut habeatur proprium, labor suscipitur. Secundus uersus est argumentum à contrario huius caussæ. Qui sequitur, est occupatio de parasitis præcepti forma, cum argumento à consequentibus, aut à turpi uitando. Comitatur enim parasiticam & contumelia, & turpitudo. Sed hoc uidetur non, nisi ad miseros illos parasitastros, & artis imperitos pertinere. Videmus enim apud magnates, & opulentos in summo sæpe honore esse, qui possunt fortiter adulari paulò tamen elegantius, & cum quadam grauitate præsertim. Et quidem tales non uentri tantum seruiunt, non cibum

tan-

tantum sectantur alienum, & ocium quærunt, ac suam ignauiam aluntur, sed tollunt se de luto, & stercore illorum uulgarium assentatorum, & sibi prospiciunt in futurum, atq; industria, sedulitate, uigilijs & laboribus uidentur uincere sæpe honestos uiros, ita, ut deierares non esse parasiticam, sed prudentiam, quam tractant, ac magnas interim opes sibi, potentiam, dignitatem comparant. Postea φιλοκολακίας superant, uel eos, quibus ipsi adulantur, suntq; erga suos adulatores mitissimi & benignissimi, in Catones uero, illos agrestes, duros et molestos homines tantum non ferrei. Adeò, quod in nobis magnifacimus, in alijs non possimus improbare. Ac huius artificij tam peritos quosdam inuenias, ut Proteos, aut Vertumnos dicas eos, non homines. Plutarchus diligentissime & prudentissime de talibus pestibus disputauit in libro, qui supra est citatus, dignus profecto, qui ab omnibus hominibus diligenter legatur, à Principibus & potentibus diligentissime & sæpissime. His enim tantum ferè insidiantur isti nebulones. Et sunt adulatores non uniusgeneris, sed multi, ac ita sæpe ingeniosi & astuti, ut non modo incautos fallant, sed cautos etiam aliquando. Quanquam hoc omnibus est commune dare operam, ne suos patronos miseri clientes, & carissima capita, mollissimi uentres offendãt, atq; gratiam in-

eant aliquam, siue hoc fiat uerbis, siue factis, siue nutibus aut signis, aut gestibus corporis quibusdam, ac ijs quidem uel concedendo manifeste, uel resistendo simulate, & siue ab ipsis coràm, siue per alios coniuratos, uel etiam coniuges, ut est hoc genus aucupij prorsus infinitum, de quo aliâs fortasse copiosius. Nunc ad institutum redeo. In quinto uersu propemodum similis est occupatio. Potuisset enim opponi quid ijs est faciendũ, qui non didicerunt artem? an fame pereundum? respondet fodiendum est, id est, aliquod opus uel ruri, uel alibi faciendũ pro mercede: Postea subijciuntur aliæ materiæ laborandi, sic ut significetur, non deesse, quod faciamus, aut laboremus, si uelimus, ac est hoc uelut argumẽtum à facili. Deinde ab utili argumentatur, cum inquit, nec homines, nec deos efficere aliquid recte posse, nisi laborem adhibeant, ac ipsam uirtutem eo iuuari. Postremò adduntur duo maximè illustria exempla formicarum & apum, & quidem, ut in tali carmine, tractantur prolixe, alterum, quod ad res attinet magis, alterum, quod attinet ad uocabula. In hoc enim uersu, ἢ δ' ἐνὸς ὠγυγ. & sequente, multæ idem ferè significantes uoces magno artificio, & planè Græco sunt contextæ.

μὴ μείνῃς ἄγ. &c.) Natura quidem ipsa maximam partem hominum ad matrimonium inuitat,

ac allicit, adeò, ut nihil opus esse præcepto videatur. Nam & homines amant homines, & delectantur eorum consuetudine ingenerata quadam ui, sequeque unusquisq;, & sui memoriam inter homines quàm diutissime durare cupit, eadem natura impellente & ducente. Quod certe fieri non potest, nisi homines conseruentur ac propagentur. Conseruari autem & propagari nequeunt, nisi per procreationem, & procreatio per matrimonium & legitimam coniunctionem sola est honesta, & secundum naturam communi omnium populorum, & gentium consensu, & uelut quodam decreto. Quid igitur mirum est esse connubia, uel expeti à nobis? Nihil sanè, ac magis est mirum inueniri, qui cum sint apti ad procreandum, nec uelint, aut possint suæ libidini resistere ac imperare, (Sunt enim Eunuchi, ut sacra scriptura loquitur, non unius generis) non tamen uxores ducant, & naturæ potius cum honestate pareant, quàm suarum cupiditatum insatiabile pelagus, ut sic dicam, explere frustra conentur. Qui sunt etiam in caussa, cur non modo præcepta sint hac de re præscripta, sed etiam pœnæ constitutæ, ac utinam in eos animaduerteretur seuerius, ita tamen, ut prius adolescentes utriusq; sexus, præsertim in concionibus sacris in hac parte honestatis, & officij sui diligenter admonerentur,

tur, ac à suis uel parentibus, uel cognatis, uel tutoribus adiuuarentur. Non enim est mihi dubium, quin uel ignorantia, uel pudore quodam, uel asperitate suorum pleriq; deterreantur, & cum dolore etiam, ac inuiti prolabantur in huius generis grauissima peccata. Inueniuntur enim homines ita sæui, & crudeles, ut, si quando ab infirmis, & uereundis adolescentibus in tali negocio consuluntur, aut rogantur auxilium, uel operam, non modo non confirment eos in proposito, sed etiam abducant, si non dissuadendo, tamen cunctando, & uultus quadam uelut pigricia nulla caussa probabili, quales pleræq; possunt incidere, adducti, uel ad tardandum hoc illorum propositum, uel ad tegendam animi sui explicationem.

Res est, *fateor, plena dubitationum & periculorum uxorem ducere, aut nubere, molestum alere, & educare liberos. Est enim euentus incertus, sæpe durant per totam uitam non tam coniugia, quàm perpetuæ rixæ, cruciatus, & carnificina mera, ut Poëta quoq; testatur, cum ait: Semper habet lites, alternaq; iurgia lectus, In quo nupta iacet, minimum dormitur in illo. Sed cogitandum est tibi, ut hic dicitur, quod ipse procreatus sis & educatus, deinde ijsdem molestijs, ijsdem periculis, & prorsus eadem alea, quibus tu potes educare tuos liberos, &*

hanc

hanc esse legem & conditionem rerum naturæ, & quidem, quod significantius & efficacius est, hanc esse Dei uoluntatem, sententiam, hoc mandatum, si non uelis, aut etiam non possis præ naturæ infirmitate, aut ob aliquam aliam caussam caste uiuere: Quæ in re optima est doctrina, & certissima regula S. Pauli. Non enim ita est laudandum coniugium, ut uirginitas, & honestus cœlibatus priuentur suo loco, & honore. Verum quod ad coniugium attinet, qui Deum precantur ex animo, ut res bene cadat, ac postea in bona spe sunt, fore, quod precati sint, ac optent, non possunt non felix matrimonium habere. Quid quod non plurima sunt pessima, & durissima coniugia, ac eorum ferè tantum, qui Deum non inceptorem & gubernatorem ipsi, ac rectorem sibi constituerunt? In summa de talibus etiam coniugijs hi uersus Hipponactis intelligendi sunt:

Δύ' ἡμέραι γυναικὸς εἰσίν ἡδίσταί,
ὅταν γαμῇ τις, κἀκφέρει τεθνηκυῖαν.

Hoc est, ut ego uerti:
Suauissimæ sunt mulieris dies binæ,
Qua ducitur, qua deinde mortua efferitur.

Turpissimum esset, ac monstri simile Christianos male de matrimonio sentire, cum id magna pars

Paga=

Paganorum non fecerit, utpote cum tota natura clamet, hoc non esse faciendum. Egregie constitutum fuit in Lacedæmoniorum Republica, sicut alia multa, ita & hoc de coniugijs, quod Aristoteles his uerbis narrat: παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις νόμος τάττει γαμεῖν τὸν μὲν πρώτον ἀγάμους, τὸν δεύτερον ὀψιγαμίου, τὸν τρίτον καὶ μεγίστον κακογαμίου. Quod tamen est accipiendum de ijs tantum, qui fuerunt apti ad coniugium: Præterea uerissime apud Euripidem Orestes hoc dicit:

γάμοι δὲ ὅσοις μὲν ἐὺ κατεστᾶσι βροτῶν
μακάριος αἰών, οἷς δὲ μὴ πίπτουσιν εὖ,
τάτ' ἄθλιον εἰσί, τάτε θύραζε δυστυχεῖς.

Id est,

Quibus bene sunt constitutæ nuptiæ,
Hi sunt beati: sed quibus male cadunt,
Hi sunt domi, sunt hi foris quoq; miseri.

Omitto nunc dicere, quod Reipub debetur hoc officium, &, quod ualet apud me plurimum, ad religionem, & pietatem erga Deum quoq; non parum momenti habere patrem esse, ut discamus magnitudinem amoris Dei erga nos, cum se patrem nostrũ profiteatur in sacris literis, & is uelit à nobis appellari, & haberi. Non autem hæc ita uelim accipi, ut existimem castrationem, quæ fit propter regnũ

Dei

Dei, non magni faciendam esse, aut nõ esse expectandum iustum tempus, ac aliquamdiu resistendum seruoribus illis, & tanq̃ incendijs quibusdam nostræ naturæ, differendumq; coniugium, uel propter hanc, uel propter aliam causam honestum, nec esse miserè præsertim amantibus non alicubi aduersandum. Quanq̃ naturæ sunt diuersæ, & alijs plus, alijs minus concedi recte arbitror. Ac est in hac re tutius, ut ij concedant aliquid de suo iure, in quorum potestate est amans, quàm is, qui amat, quantum res & honestas omnino patitur. In quo nullus certus modus præscribi potest, ut opinor. Magna pars in iudicio & usu peritorum & honestorum hominum est posita. Quæ ad ipsum contractum deinde, pertinent, ac eius uerba hic non habent locum, & disputata sunt à Iurisconsultis & Ecclesiasticis scriptoribus.

μὴ προσεγωγεύσης) Grande flagitium est, quod hic uetatur, & maxime detestandum, præsertim in Germania, sed olim, quàm nunc, rarius, aut fortasse inauditum, quando nondum fuit huius gentis probitas & seueritas, ac adeo mores corrupti uicijs aliarum gentium, & nationum. Nam quod Iuuenalis de pecunia & diuitijs queritur, quod mores Romanos deprauauerint, idem de nostris populis etiam queri possumus. Ac sunt inuecta uicia,

& tanquam corruptæ merces importatæ in nostra terram aliunde per nescio quos errones, & impostores omnis generis. Si adulteria tam seuere sunt uetustis temporibus, ut scribit Cornelius Tacitus, apud Germanos uindicata, quanto magis hæc fœditas punita est seuere, si tamen usquam fuit illis temporibus unquam inter nostros homines comperta? Leuis admodum est hic addita huius turpitudinis uitandæ caussa, cum dicitur, ex adultero lecto non proceari similes liberos, nisi non tantum ad formam referas ὁμοίους, sed etiam ad ius eidem succedendi in hæreditate. Nam sic necesse est misceri sanguinem, ac Ius possidendorum bonorum, & fruendi eis familiarum turbari. Et hoc est, quod Iurisconsulti, aut natura potius docet, ab adultera grauius, quàm ab adultero peccari. Respexit huc Poëta, cum dicit: Esses

Æthiopis fortasse pater, mox decolor hæres
Impleret tabulas nunquam tibi mane uidendus.

Idem in alio loco suarum coniugum lenones notat his uerbis:

Doctus spectare lacunar,
Doctus & ad calicem uigilanti stertere naso.

Vtinam uero nunc uiueret, quot satyras de hac fœditate, quot uolumina scripturus esset? quàm acri-

ter

ter insectaturus hunc turpissimum quæstum? Imò uellem potius factorum, ut sic dicam, Satyricum, non uerborum exoriri, qui ui, armis, potentia, ferro, igne, fulmine perderet eos, à quibus tantum peccatum toleratur, & frequens est, ac laudi etiam à multis, ut audio, ducitur, nisi corrigi potest, quod prius optandum erat.

μηδενὶς μὴ &c.) Et hoc præceptum ex media iustitia profluxit. Nouerca enim in matris locum succedit. Ergo recte liberi eius ex nostro patre nati, ut fratres & sorores habentur, & ipsa, ut mater obseruatur. Valet hoc ad concordiam priuatam & publicam. Si quis δεύτερα τέκνα uult intelligere ex priore marito susceptam sobolem, cum illo non iurgabor. Est enim sic in præcepto plus etiam humanitatis. Verum sic erit ἀκυρολογία. Quàm sit autem utile præcipere talia, docent quotidianæ rixæ, & sæpe uerbera in talibus domibus, ubi est uaria soboles. Cæterum Poëta & nos dicimus, non de iure facultatum, sed de fraterno amore, & mutua beneuolentia, aut potius de abstinendo à contentionibus, iurgijs, & uerberibus. Quanquam in bonis etiam debet esse quædam æqualitas, hoc est, usus & diuisio, quæ uel publicis legibus est præscripta, uel consuetudine suæ cuiusq; ciuitatis recepta.

μὴ δὲ κασιγνήτας) *Multa sunt hic præcepta congesta, ferè eiusdem generis, ac de honesta procreatione docent. Notissimum autem nunc est ex legibus tum Mosaicis, tum Cæsareis, & ex ista consuetudine, tum ex naturæ iudicio, quod omnes leges honestas, & consuetudinem parit, & conservat; non maculandum esse cubile cuiusquam hominis, nedum patris aut fratris, aut affinis. Sunt tamen homines, quorum infinita est libido, commonendi cerebro, & singulariter de illis fœdissimis criminibus, ut singulariter quoq; ab eis abhorreant & refugiant. Non enim sentiendum est cum Stoicis intempestiue sapientibus, quod non sint gradus, & discrimina peccatorum. Cæterum de tam grandibus flagitijs nihil est opus monere pueros adhuc, & qui nondum sentiunt, quid sit Venus. Quanquam ad castam quandam modestiam, & temperantiam ab incunabulis propemodum assuefieri debent ea ratione, & modo, quem natura monstrat omnibus hominibus, & quo solent honesti parentes uti. Postea, quando adoleuerint nonnihil, & nunc incipient discrimen boni, ac mali intelligere, disciplinæq; capaces erunt, in primis ex eo, quod dicit Poëta comparare se debent non solum parentes, & præceptores, sed alij, qui sunt uel in eadem domo, uel alibi. Sic autem docet ille:*

Maxi-

Maxima debetur puero reuerentia, si quid
Turpe paras, pueri ne tu contempseris annos.

Id est, nec dicas, nec facias, puero uidente, quod est turpe. Nam pueri facile quælibet imitantur, ut uidemus, facilime autem uicia, ad quæ natura propendemus, & quia sunt teneri & infirmi, facile corrumpuntur, nec desunt homines adeo spurci & petulantes, ut nemineni reuereantur, sed quælibet apud quoscunq; sunt, euomant, tanquam inebriati libidinosis cogitationibus, adeoq; senes aliquando, quos uere ætatis non sinit esse senes, ut ait ille. Nos etiam prouerbio tales irridemus. Deinde etiam paulatim hæc turpitudo eis demonstrari debet, uerbis tamen uerecundis & paucis, ac ipsi minis, uerberibusq; nonnunquam ab ea deterrendi sunt. Vellem in concionibus sacris paulò sæpius & liberius, quanquam ea uerecundia, quæ decet, istiusmodi locum & cœtum, quàm est hactenus factum à quibusdam, aut nimium, aut non in loco uerecundis, de talibus rebus moneri homines. Nam sæpe non pueri modo, sed etiam uiri, aut senes peccant hac parte, ut nesciant penè se peccare. Et quæ in sacro loco dicuntur, magis mouent animos, ac altius descendunt in pectora, quàm quæ dicuntur à parentibus domi, aut à præceptoribus in schola. Quis autem in ijs rebus modus esse debeat, unusquisq; prudent-

tem & honestum ac probum, quales in Ecclesia præcipue decet ministros esse, non ambitiosos & auaros magistros, docebit & spiritus Sanctus, sua mens & honestatis ratio. Sed hæc nihil ad huius loci expositionem. Quia uero semel tale aliquid erat in hoc opusculo dicendum, quod pueris maxime proponendum & exponendum sit, in hoc id loco uisum est rectissime fieri. Porro quod pellicum, uel concubinarum hic fit mentio, non est hoc tempore apud Christianos usitatum, ut habeat quis apud se uel sine uxore, uel unà cum uxore (nam pellex utroq; modo recte, non tantum πρὸς τὶ, ut contendit Valla, dicitur) unam, ut plures pellices, ita ut non iudicetur peccare, et pœna dignus esse. Apud ueteres Græcos & Latinos non fuit hoc turpe. πάλλαξ autem uel πάλλακη, fuit concubina, paulo fidelior, quàm scortum, ac res domesticas eius, apud quem ita uixit, curans, nec alij communicans corpus, solumq; hoc differens ab uxore, quod non fuit socia bonorum, nec habuit ius uxoris. Tales nonnullæ inueniuntur adhuc apud sacerdotes, quanquam illicite & contra leges, cum id olim fuerit licitum, et permissum à legibus apud Ethnicos. Nam quæ rem habet cum quibuslibet, mercedis & uictus quærendi gratia, proprie meretrix aut scortum uocatur. Talem & olim habere fuit turpe, non tamen adeo, ut nunc est.

De

De hac re Demosth. κατὰ νεαι. ita scribit: τὰς μὲν γὰρ ἑταίρας ἡδονῆς ἕνεκα ἔχομεν, τὰς παλλακὰς τῆς καθ' ἡμέραν θεραπείας τοῦ σώματος, τὰς δὲ γυναῖκας τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως, καὶ τῶν ἐνδόν φύλακα πιστὴν ἔχειν.

μὴ δὲ γυνὴ φθείρε &c.) Hoc uero magnum & horrendum scelus est, fœtum in utero necare, aut necatum abijcere feris aut uoluceribus, aut quocunq; modo interficere. Parricidium tantum est nefas, ut Solon ferens multas leges patriæ, nihil de eo constituendum censuerit, quod putaret à natura hoc longissime abesse, nec posse in hominem cadere. Sed tanto est grandius & terribilius, quod natura sic ferat, ut & magis amentur liberi, quàm parentes, & plus eis, quàm parentibus debeatur. Nam ut recte Philosophi docent, quod ex nobis nascitur, uelut pars quædam est nostri. Ergo sicut unusquisq; se maxime omnium natura amat, ita secundum se liberos amat plurimum, ut sui partem aliquam. Hinc est, quod Iurisconsultus dicit prudentissime: Amor descendit, non ascendit. Et nos prouerbio: Vnus pater facilius potest alere decem liberos, quàm decem liberi unum patrem. Hoc igitur grauius est hoc peccatum & fœdius, quàm illud, & mirum sanè est, hoc maternum animum cogitare posse, nolum facere,

re, cum alioqui magis eadem natura duce, mulieres ament liberos, quàm uiri. Sed tantum potest uel metus manifestæ turpitudinis & infamiæ, uel periculi & dolorum parendi, uel potius diabolus, ut hoc etiam flagitium designetur non raro, nec immerito capitis supplicio punitur. Iuuenalis abigendi fœtus consuetudinem in diuitibus sui temporis insectatur his uersibus:

Sed iacet aurato uix ulla puerpera lecto,
Tantum huius artes, tantum medicamina possunt,
Quæ sterilis facit, atq; homines in uentre necandos
Conducit.

Theologi diligenter inquisiuerunt, quando sit homicidium in hac parte commissum. Nostris temporibus contrà fit, à pauperibus hoc peccatum frequentius perpetratur, quàm à diuitibus. Hæ tamen graui ter etiam in eo peccant, quod alieno lacte alunt suos infantulos, nisi iustam causam hoc faciendi habeant. Contra hanc peruersam consuetudinem copiose Gellius disputat in. 12. libro, & Erasmus imitatus Gellium in quodam Dialogo. Porro ἐμβρυοφθόρον medicis usitatissima diriuata est uel à βρύω, quod inter alia Græcis floreo, cresco, augeor significat, uel, ac melius, ut arbitror, à βρύα, quæ significant, ut Hesych. scribit, ea, quæ saxis innascuntur. Significat autem in libris Medicorum imperfectum

fectum, aut non editum iusto tempore, & constituto à natura fœtum. Homerus etiam, ut opinor, pro nato nunc, & infante posuit. In hoc propemodum adiectiuè usurpatum est, addito substantiuo βρέφος, quod infantem alioqui significat, hic fœtum nondum natum à φέρβω ductum, ut Græci uolunt.

μηδέ τις ἢ ἀλόχω) *Vxor non est mariti serua, aut famula, sed uitæ & bonorum socia. Quare non debet crudeliter, nec alijs temporibus tractari, minime uero, quando grauida est. Idq; in hoc uersiculo præcipitur. Præest quidem uxori maritus, & habet ius & potestatem quandam in eam, sed longe differunt hæc à iure & potestate, quæ dominus in seruum habet. Qua de re insignis locus est apud Aristotelem in libris Ethicorum. Eum fortasse totum postea uersum à nobis addemus. Clare enim ibi & expresse docetur de triplici genere potestatis, patris in filium, mariti in uxorem, domini in seruum. Necessarium est omnino scire hanc differentiam, & uehementer uellem in conciouibus quoq; sacris diligenter eam inculcari S. Pauli exemplo, qui pulchrè & discrètè ea de re præcipit. Sunt enim nonnulli uiri sic agrestes & crudeles, ut existiment se non uiros dici posse, nisi uerberent uxores, & pro mancipijs utantur eis, & quidem hoc tantum sæpe ex inani persuasione fit, aut ex quadam impe-*

ritia. Ibi uero culpa magistratuum est, ac eorum, qui uulgus docent in Ecclesijs.

μηδὲ ἂν πάθοι.) μηδὲ legendum est integrè, non per apostrophum μηδ'. Non enim hic potest fieri talis abiectio uocalis, & uersui deerit alioqui syllaba. Quanq; sic etiam breuis syllaba δὲ producetur κατὰ διαεσολὴν, nisi quis putet omissum esse γε, aut similem cõpletuam, quod mihi placet. Præcipit autem uersus non esse uirilitatem adimendam ijs, qui possunt generare. Notum est, ueteribus Græcis & Romanis, imò toti penè orienti, & omnibus gentibus mollioribus hoc genus hominum in delicijs fuisse, et Eunuchi ab eo, quod in cubiculis, aut gynæceis multum custodiæ, & ministerij caussa inter potentum mulieres et uirgines uersarentur, dicti sunt. Nonnulli malunt ab εὖ & νῶϊ, & ἔχειν deriuare, quod mihi non displicet. Non autem uno modo sunt castrati. Hinc sunt adhuc uoces in legibus Thlibiæ, Thlasiæ, Spadones. In summa contra naturam est hoc factum, & consuetudo hæc propterea quoq; à Christianis mutata est. Consentit hoc præceptum cum eo quod suprà est: μὴ μείνης ἄγαμος &c.

μηδ' ἀλόγοις.) Fœdissimum est hoc peccatum, quod hic uetatur, non tacendum tamen, siquidem in eam turpitudinem homines aliquando prolabun-

Libuntur, ut nobis cauere discamus, & Deum oremus, ut nos & alios custodiat ab ea, & agamus ei gratias, quod custodierit, adeoq; ut discamus nostram infirmitatem & uim libidinum, ac Sathanæ potentiam. Sequentes duo uersus sunt generale præceptum, & pertinent tum ad præcedentem, tum ad sequentem. Violatur coniunx, & ipsum coniugium illicita uenere, maximè tali, quales hic nominantur.

οὐδ' ἀυτοῖς ἄνδρεσσ') *Hic scriptum esse debere puto, non θήλυσσ', ut est in Aldino etiam codice scriptum. In quarto enim uersu ab hoc de illo peccato, quod cum pecudibus committitur, est dictum, & sequens fœminis præcipit, ne præpostera, & muliebri, ut sic dicam, uenere utantur. De hoc peccato meminit etiam S. Paulus in epistola ad Romanos. Legendum est etiam in sequente uersu μεμήσαυτο, pro μωμήσαυτο.*

μηδ' ἐς ἔρωτα &c.) *Naturalis est amor inter masculum & fœminam. Is hic non interdicitur, sed insania & furor, & uelut libidinis quædam profusio. Qualis in plerisq; cernitur, qui nec dormire, nec cibum capere, nec aliud quicquam rectè facere possunt præ hac rabie. Vitium hoc latinè Cicero mulierositatem ex Græco φιλογυνίαν uocat. Significantissimè autem hic est locutus Poëta, cũ dicit:*

Non fluas in amorem, sicut latinè dicitur, luxuria aut libidine diffluere. Objcitur hoc Paridi apud Homerum hoc uersu:

δ᾽ ὑς πάρι, εἴδος ἄριστε γυναιμανὲς ἠπεροπεύτα.

Causa præcepti est addita in sequente uersu, ubi dicitur, amorem non esse Deum, sed perniciosum affectum, seu turbationem animi. Sic enim exponunt etiam Græci uocabulum ἀΐδηλον. Potest etiam propriam significationem habere, ut conueniat cum eo, quod Ouidius dicit:

Quis enim celauerit ignem,
Lumine qui semper proditur ipse suo?

Videtur hunc locum imitatus recens Poëta, cũ dicit:

Nec Deus, ut perhibent, amor est, sed amaror & error.

Et Pontanus in quodam loco ait:

Numen amor nullum est, numen inane Venus.

Est enim notum à ueteribus pro Deo habitum esse amorem, sicut ferè omnes alios affectus. Obseruari hic debet, quod ῶν syllaba in dictione γυναικῶν, corripitur, cum alioqui apud Græcos pro communi consuetudine tantum eæ longæ uocales corripiantur, quas alia uocalis sequitur. Similia sunt hæc Hesiodi: χεῖμα κακῆ θέρει δ᾽ ἀργαλέον ὀλίγιστον ἔδηλον. Et ζηλώσει κ᾽ ἄριστος.

μάλ-

μὴδὲ κασιγνήτ &c.) Quæ huic uersui poterant addi, in expositione uersus μὴδὲ κασιγνήτης prolixè tractata sunt.

σιγγενέλω &c.) Non frustra est, quod præcipitur de amanda coniuge. Nusquam enim facilius amor commutatur in odium, quàm in coniugij principio, nec frustra conqueritur sic apud Catullum Ariadna:

Tum iam nulla uiro iuranti fœmina credat,
Nulla uiri speret sermones esse fideles.
Qui, dũ aliquid cupiens animus prægestit apisci,
Nil metuunt iurare, nihil promittere parcunt,
Sed simul ac cupidæ mentis satiata libido est,
Dicta nihil metuêre, nihil periuria curant.

Sic enim ferè fit, ut unà cum libidine decrescat amor, etiam inter probos & honestos coniuges, donec paulatim fuerit consuetudine & liberis, qui ex eo quoq; pignora dicuntur, restitutus, aut potius ex libidinoso in castum, & coniugalem transformatus. Quotus enim quisq; est, qui hoc amore inductus uxorem ducat? Præsertim in uulgo, aut alioqui inter non bene & religiose institutos? Nam longè alter est alius, quàm alter est. Atq; hoc est, quod Germani uere solemus dicere prouerbio: Si amor ita crescere, ut decrescit, præ amore deuorarent se

inuicem

inuicem coniuges. Tale quiddam est apud Lucretium quoq;, nisi fallor, nam locus non occurrit. Sunt autem hac in re plerumq; uiri inconstantiores, & fastidiosiores, quàm fœminæ. Quare maritis etiam uidetur hic singulariter Poëta præcepisse. Quæ cum ita sint, merito præceptis inuitantur ad hunc amorem, quem castum & coniugalem dixi. Facit idem S. Paulus diligenter, adeoq; Deus ipse, cum iubet maritum adhærere uxori, sic etiam, ut tamen non à parentibus omni iure, & potestate separatus sit, aut, ut Iurisconsulti loquuntur, emancipatus, relinquere patrem & matrem, non contemnere, aut negligere, nec eis non prodesse, non iuuare eos, quando opus habeant. Cæterum, ut suprà est dictum, uir non est tyrannus, aut dominus uxoris (ut leges, & Philosophi hoc uocabulo utuntur. Nam sacræ literæ aliter & generalius, aut mitius utuntur eo) sed in uita & bonis socius, ac suos quosdam labores uterq; suas res curandas habet, quæ tamen ad communem usum amborum spectent, sicut est in Xenophonte perdiligenter scriptum, & plerisq; alijs. Aristoteles prudentissimè hanc uitæ consuetudinem confert cum Aristocratia. Planè similis locus extat in Homero Odyssea, ubi Vlysses Nausicaæ pro monstratione urbis, & ueste, quæ ab ea petiuerat, sic humanissimè precatur:

Σοὶ

Σοὶ δὲ θεοὶ τόσα δοῖεν, ὅσα φρεσὶ σῇσι μενοινᾶς,
ἄνδρατε, καὶ οἶκον, καὶ ὁμοφροσύνην ὀπάσειαν
ἐσθλήν, ἡ μὲν γὰρ τε κρείσσων, καὶ ἄριστον,
ἡ δ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχηστον
ἀνὴρ ἠδὲ γυνή, πολλὰ ἄλγεα δυσμενέεσσι,
χάρματα δ' ἐνμενέτησι, μάλισα δὲ τ' ἔκλυον αὐτοί.

Horum uersionem etiam nostram adscribam:
Sed tibi dij, quæcunq; cupis, dent cuncta uicissim.
Concordi tribuant cum mente, uirumq;, domumq;.
Nam nihil est melius, quàm cum consorte maritum
Vnanimi dulces studio seruare penates.
Hæc res excrucians inimicos angit, amicos
Exhilarat, sed dij nunc auditè precantem.

Sic & Ecclesiast. uirum beatum uocat, cui bona sit mulier. Et concordiam inter uxorem, & maritum unum ex illis tribus dicit esse, quibus singulariter delectetur Deus. Sed quis possit, & debeat etiam in hoc loco hæc omnia persequi? Nunquam potest hæc res satis laudibus uebi omnium bene sanorum iudicio.

μὴ

μὴ δέ τις ἄμνη :) Matrimonio quis ita potest abuti, ut cum sua propria coniuge adulterium committere uideatur. Ac recte iudico S. Hieronymum dixisse, nihil esse fœdius, quàm uxorem amare quasi adulteram. Tantum abest, ut non peccet is grauiter, qui ui, quod hic uetatur, puellam liberam comprimit, præsertim, si non faciat animo habendæ eius in coniugem, siue abducta sit à parentibus, siue non sit abducta. Nam si, ut uxor habeatur, abducitur maximè uolens, inuitis, aut inscijs parentibus, mitius quidem est nonnihil, sed capitale tamen & raptus in legibus uocatur. Romana Ecclesia confugientibus talibus ad se parcit, ac impunit atem impetrat, nescio qua æquitate inducta, aut permota potius quadam clementia, & humanæ imbecillitatis consideratione. Sed, ut ut est, non sunt extenuanda hæc peccata, sed habenda pro ijs, quæ Deum uehementer offendant, sicut testes sunt diuinæ literæ in multis locis, & seuerè punienda, aut certè seuerius, quàm nunc puniuntur. Qui furatus est quinq; aut sex aureos, gula frangitur ei laqueo, & relinquuntur adulteri, uiolenti compressores, raptores fornicatores impuniti. An non est hoc ἀποδιεκατεῦν τὸ ἡδύοσμον, Et, διυλίζειν τὸν κώνωπα; Nam quanto res est preciosior pudor, honesta fama, præsertim in mulierula, quàm pecu-

pecunia? tamen huius uiolatores aut ademptores uita priuantur, illorum fiores & uiolatores tantum non abeunt impunè. Ac sit hoc magis culpa ciuilis Magistratus, quàm Ecclesiastici, nisi rem non satis intelligo.

— μνᾶ γυναῖκα κτ.) Salomon quidem docet, uxorem diuinitus dari, cum relinquantur à parentibus diuitiæ. Quod non ita intelligendum est, quasi non beneficium Dei quoq; sit opes habere, sed peculiari quadam cura, & ordinatione Dei contingere commodam, & tolerabilem uxorem, & minus hanc rem esse nostri arbitrij & consilij, quàm alias, esseq; alteram altera longe præstantiorem. Adeo rarum hoc esse, ut aut uir consequatur bonam uxorem, aut mulier bonum maritum. Non enim hoc tantum de mulieribus intelligi debet. Siquidem sæpe minime incommodæ, & malæ mulieres in maritos incidunt ita molestos & duros, ut nihil à tyrannis differant. Deinde hoc etiam de isto Salomonis dicto sciendum est, non quòd & nos anniti, ut habeamus honestam uxorem, non debeamus & ociosis desidendum esse, ac expectandũ, donec ueniat uxor nobis tenues delapsa per auras, ut inquit Poëta, sed cogitandum, deliberandum, quærendam, dispiciendam ad hoc puellam diligentissime, sic tamen, ut Deum precemur ante omnia, ut hoc incep-

ptum feliciter euentre sinat, eumq; constituamus nobis totius rei præcipuum effectorem & gubernatorem. In hunc modum præcipit hic Phocylides non esse ducendam malam uxorem, hoc est, cauendum esse nobis, quantum caueri potest humano consilio, ne malam ducamus. Non enim adeò fuit rerum ignarus, qui nesciuerit multum & in hac re Deum, aut fortunam ualere. Quare subiungit etiam, nec patiamur nos moueri opibus, ut male moratam ducamus. Nisi quis mauult hoc referre ad prouerbium: τὸν κατὰ σαυτὸν ἔλα, *quo tamen prohibetur inæqualitas maximè in potentia, diuitijs & genere. Quanquam ad formam quoq; recte accommodatur & in primis ad ætatem. Videmus enim uehementer incautos quosdam, ne dicam stultos, qui sexagenarij aut septuagenarij, aliquando octogenarij puellulas uix maturas adhuc ducũt. Ac merito illi postea pœnas dant suæ nequiciæ, cum non habent uxores, sed dominas & imperatrices. Probe dictum est ab Aristophane:* δέσποινα γὰρ γέροντι νυμφίῳ γυνή, *hoc est mea uersione: Nam domina sponso mulier existit seni. Hac enim parte quoq; uiri crebrius peccant, quàm mulieres. Quanquam hoc illo, quod pertinet ad generationem, est aptius. Peccant tamen & mulieres. Inde est quod Deianira conqueritur apud Ouidium:*

Quàm

Quàm male inæquales ueniunt ad aratra iuuenci,
Tam premitur magno coniuge nupta minor.
Non honor est, sed onus species læsura ferentes.
Si qua uoles apte nubere nube pari.

Sed longe sit secus ab utriusq; sexus hominibus. Id quod etiam hic dicitur, uiros & fœminas contrahendis matrimonijs diuitias, non probitatem spectare. Et hoc sanè fit in reliquis omnibus actionibus & negocijs uitæ.

Protinus (enim, ut ait Iuuenalis) ad censum de moribus ultima fiet
Quæstio, quot pascit seruos, quot possidet agri
Iugera, quàm multa magnaq; paropside cœnat.
Quantum quisq; sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei.

Cæterum λαζεύειν puto legendum esse in sequenti uersu, & eum infinitiuum cum δίζεσθε, qui est in tertio uersu, aut pro imperatiuo positum esse, aut pendere utrumq; à uerbo quinti uersus ἐρισθένε νομλν: Et hoc illo magis placet.

μὴ δὲ γάμῳ γάμ. &c.) Hunc locum existimo uetare polygamiam, non digamiam. Cum enim procreandæ sobolis caussa ante iusserit uxorem ducere, cur omnino prohiberet nunc alteram ducere, non uideo caussam. Potest enim fieri, ut moriatur prima prius, quàm pepererit aliquid. Ac potest ex

hoc uersu colligi non tantum in orientalibus regionibus polygamiam, id est, consuetudinem habendi plures uxores, quàm unam fuisse receptam, sed etiam in occidentalibus olim apud Ethnicos. Quod uidetur Cornelius Tacitus quoq; sentire, cum scribit: Solos Germanos Barbarorum una uxore contentos esse, nisi loquatur de digamia, trigamia, & ijs, quæ ulterius sunt, quod mihi nondum constat. Non enim tantum Germani pro Barbaris habiti sunt in Europa illis temporibus. Quanquam in oriente hoc fuit usitatius et frequentius nescio quam ob hominum molliciem, aut potius consuetudinem ex Iudaica natione acceptam, & initio permissam à Deo propter humani generis incrementum. Existimo tamen aut unam, aut paucas admodum uerum Ius, ac integrum uxoris habuisse, ac singulariter maritis caras fuisse, reliquas non item, sed aut uoluptatis, aut rei familiaris gratia fuisse habitas, pro eo, ac est in loco Demosthenis supra citato, significatum. Respexit autem Poëta hic tum ad naturam, tum ad incommoda, quæ insunt matrimonio. Naturale enim est, ut unus masculus cum una fœmina talem societatem & coniunctionem habeat. Inde est etiam, quod sacra scriptura dicit: Et adhærebit uxori suæ, non uxoribus. Hæc enim prima fuit ordinatio Dei. Etiamsi diuersum cernitur in

quibus-

quibusdam bestijs, maxime tamen cicuribus, & utilitatis hominum caussa. Verum natura non ex paucis iudicanda est, sed ex pluribus, & quidem ex ratione, & iudicio prudentum sæpe magis, quàm ex factis.

πασοῖ δὲ μὴ χαλ.) Nihil est dulcius aut amabilius patris nomine adeò, ut Deus ipse bonorum omnium author & conseruator eo uoluerit appellari, ac uere sit pater. Poëtis etiam suus Iuppiter uocatur πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε, & diuûm pater, atq; hominum rex. Quod partim acceperunt ex prima illa gente Iudaica (patres ab Ecclesiasticis dicuntur) partim ingenerata quadam ui iudicandi & intelligendi. Quæ cum ita sint, patres etiam præstare se debent eos, qui sunt à natura constituti, non tyrannos aut carnifices, ut aliquando inueniuntur longe bestijs crudeliores, hoc est, humanos, mites, placabiles, ita tamen, ut mansuetudinem illam temperent seueritate, nec ad uicia liberorum & peccata conniueant, sed puniant pro suo iure, & peccanti modo, quantum potest fieri. Nemo enim potest modum seruare in omnibus rebus, & semper. Quod si durior fuerit, ac acerbior aliquando pater, ferre debet hoc filius, aut filia, seruet hoc Mimi præceptum. Ames parentem, si æquus est, si aliter, feras. Et illud, quod Terentiana mulier-

cula docet: Multa ex quo fuerint commoda, eius incommoda æquum est ferre. Et hæc pertinent ad omnes eos, qui parent, & reguntur, ut est populus, discipuli. Porro quod hic dicitur, si peccauerit puer, à matre aut primoribus populi (hoc enim significat δημογέροντες) cum debere puniri aut castigari non frustra dicitur. Sunt enim natura matres amantiores liberorum, quàm patres. Et caussa in promptu est, nec habet opus explicatione, præsertim in hoc loco & molliores, ac facilius in hac re moderari possunt impetum animi accensi, & leuius accenduntur ira, quàm isti. Suum tamen incommodum & hæc res habet, quod sæpe nimia indulgentia corrumpant liberos. Adeo nihil est, quod non offendat alicubi aut ubiq; pares uires, aut æquale momentum habeat. Ac omnium rectissimè patres leniores & minus iracundi, excitati tamen, & ante omnia honesti uiri suscipiunt, & gerunt curam huius rei. Matres uero non languidæ aut nimis mites, aut molles, sed acres illæ, & ut sobolis, ita honestatis quoq; amantes. Vbi itaq; erit maritus iracundior & uehementior, & uxor placidior, ac honesta, mater liberos rectius castigat, contrà pater debet hoc facere, ubi mulier est aut oscitantior, aut mollior iusto. Ego certè memini adhuc eius temporis, cum, si quid neglexissem puer, aut deliquissem, precibus

etiam

etiam aliquoties impetrauit à patre mater mea, ut sibi permitteret negocium puniendi me, nec molliter me tractauit, ac omnino modum seruare melius norat, quàm pater, qui & natura, & propter ualetudinem aduersam erat uehementior, uir tamen, si licet mihi hoc dicere, amans honestatis, & iusticiæ. Vidit hoc mater mea, & quia rei familiaris, & liberorum erat singulariter studiosa, cauit hac parte uel in primis, ne quid bona detrimenti acciperent. Tum hoc non intelligebam ita, ut fiebat. Nunc ita eius recordor quoties recordor, recordor autem sæpe, ut & mirer prudentiam fœminæ, & uehementer delecter facto. Quod ideo recitaui, quia bene uidebatur ad hunc locum quadrare. Quæ sunt addita de grandißimis natu generis, & Principibus populi, eodem spectant. Carent enim plerumq; tales affectibus illis turbidioribus, aut certe minus turbantur, quàm parentes, qui aut inspectores sunt peccatorum, quæ à liberis committuntur, aut primi resciscunt, quæ ualde faciunt ad irritandũ animum. Præterea propter maiorem prudentiam, & usum rerum melius hoc munere funguntur illi. Non solet hoc fieri apud nos, præterquam, quod aliquando ludimagistris, aut pædagogis id negocij datur. Nec est sentiendum cum Fabio Quint. qui cædi pueros non uult. Salomonem potius, hoc est, spiritũ

ſanctum debemus ſequi magiſtrum, Is dicit: Qui parcit uirgæ, odit filium ſuum. Et: Noli ſubtrahere à puero diſciplinam. Si enim percuſſeris eum uirga, non mortetur. Tu uirga percuties eum, & animam eius de inferis liberabis. Item alibi: Virga atq; correctio tribuit ſapientiam: Puer autem qui dimittitur uoluntati ſuæ, confundit matrem ſuam. Et: Erudi filium tuum, & refrigerabit te, & dabit delicias animæ tuæ. Magna commendatio diſciplinæ eſt, quod ei tribuitur hoc, ut à morte, & quæ publicum peccati ſupplicium eſt, tueatur ac liberet ab æternis cruciatibus. Paulatim enim animus iſta parentum diligentia traducitur à uicijs ad timorem et amorem Dei, nec debemus hoc ſuperfficiose diſputare aut inquirere quomodo fiat. Et, ut maxime non reſpondeat ſemper euentus laboribus, nihilominus tamen debemus pergere & ſcire Deum occultè mentes in talibus conatibus, ſtudijs & exercitijs à ſe conſtitutis mouere, ac iuuare.

μὴ μλὴν ἐπ' ἄρσενι) Sexus diſcrimen ipſa natura fecit, ac uirilem quidem robuſtiorem, & aptum ad labores, & pericula ſuſtinenda. Muliebrem uero imbecilliorem & molliorem, atq; minus tolerantem laborum & periculorum. Ideoq; à mollicie dictum eſſe mulierem Grammatici uolunt, ut uir à ui, hoc eſt, potentia & uiribus nomen habeat. Eam

naturam

naturam ducem homines secuti graviora uitæ regendæ & conseruandæ onera uiris, leuiora mulieribus imposuerunt. Et recte fecerunt. Eatenus enim sunt homines, quatenus naturæ uelut nutum, aut præscriptum obseruantes parent, ac sequuntur eam prægredientem, ac uelut iter monstrantem, aut ὁδὸν γράφειν. Iidem uestitum etiam ex eo diuersum constituerunt, ac, ut inceperunt, ita pergunt usurpare, sic, ut cum sexu conueniat, ac, ut in uiro dignitas est, in muliere uenustas, pulchritudo, sic alius cultus, alius ornatus in illo sit, in hac alius. In uiro minor, & tanquam neglectus, in muliere maior & exquisitior. Et hinc est, quod omnium bene constitutarum rerumpublicarum leges sumptuariæ permittũt usum liberiorem auri, argenti, serici, gemmarum, & id genus aliorum ornamentorum fœminis quàm uiris. Ex eodem fonte uelut atramentum quoddam hausit Poëta, quo hos uersiculos exarauit, admodum elegantes & suaueis. Præcipit autem tria: Ne masculo capillus alatur, quales cernuntur ueteres imagines, ne calamistris intorqueantur. Et ne implicentur aut conuoluantur in nodos, uel in funiculos, sicut est usitatum apud fœminas, additis uel reticulis quibusdam, uel funiculis. Nam ita hunc locum intelligo, ut πλέκειν κομᾶν sit, quod Cicero dicit calamistris inurere, & ἄμματα λόβα κορύμβων

ſcilicet πλέκειν, ita funiculis, ſiue ſericis, ſiue aureis implicare, quemadmodum hodie receptum eſt. Diſcernicula uocant Latini ab eo, quod diſcernant crines. Hoc autem fit etiam interim, quando inuoluuntur. Κόρυμβοι autem hoc loco ſignificant uelut flagella crinium muliebrium in ſummitate maxime capitis pendentium inſtar germinum, aut ramuſculorum ſummorum in arbore, quod proprie ſignificant ſpeciatim. Nam generatim ſignificant omnes ſummitates aut altitudines, pro illa translatitia ſignificatione facit locus citatus apud Suidam: κομιῶν τρέφων χρυσῶ τρόφω κεκορυμβωμένην. Heſych. addit ſpeciale uocabulum, ubi dicit: κόρυφος κόρυμβος γυναικεῖος. Hunc locum uidetur imitatus Poëta, cum ait:

Sint procul à nobis iuuenes, ut fœmina, compti,
Fine coli modico forma uirilis amat.

Item alibi: Et totam formam uirilem tractans. Subijciam autem totum locum:

Forma uiros neglecta decet. Minoida Theſeus
Abſtulit à nulla tempora comptus acu.
Hippolytũ Phædra, nec erat bene comptus, amauit.
Cura Deæ ſyluis aptus Adonis erat.
Mundiciæ placeant, fuſcentur corpora campo
Sit bene conueniens, & ſine labe toga.

Lino

Linguaq; nec rigeat, careant rubigine dentes,
Nec uagus in laxa pes tibi pelle natet.
Nec male deformet rigidos tonsura capillos,
Sit coma, sit docta barba resecta manu.
Et nihil emineant, & sint sine sordibus ungues,
Inq; caua nullus stet tibi nare pilus.
Nec male odorati sit tristis anhelitus oris,
Nec lædat nares uirq; paterq; gregis.

Adscripsi autem totum locum ideo, ne putarent ij recte se facere, qui non, ut homines, sed ut sues immundi & squalidi, senti, annis, panniscq; obsiti, ut ille ait, inambulant, ac deierarent, se uel solos uiros, ac pulchre suum sexum honorare, cum reuera stulti, dum uitant uicia, in contraria currant.

τὸ μέτρον ἄρι.) *Elegans locus de eadem re est in 1. lib. Offi. Cic. Ergo, inquit iste, & à forma remoueatur omnis uiro non dignus ornatus, & huic simile uiciũ in gestu, motuq; caueatur. Et paulo post: Adhibenda est preterea mundicia, non odiosa neq; exquisita nimis, tantumq; fugiat agrestem & inhumanam negligentiam. De hoc loco satis.*

παιδίοις δ' ἐυμόρφοις &c.) *Hi quatuor uersus monent parentes & hortantur, ut liberorum suorum pudicitiæ consulant. Non autem hac parte periclitantur puellæ tantum, sed masculi quoq;, minus tamen, Deo gratia, in Germania, quàm in pleriscq;*

risq; alijs regionibus. Theologi uocant hoc peccatũ Sodomiticum ab eo, quod Sodomis perpetratum est fœdum, horribile & naturæ aduersissimum. Deo certe ita execrandum, ut propter id perdiderit integras ciuitates & totos populos, terramq; in qua fuerunt illi, damnauerit in perpetuam sterilitatem, & infamiam: non tamen sibi metuunt, ac secure se contaminant hoc scelere grauissimo plerique, & in primis, ut aiunt, ij, qui alios deterrere & abducere debebant. Quod uero est miserrimum, & magno dolore ac lachrymis dignum. Christus defendat nos, & nostros contra tantam fœditatem, ac Magistratus incitet ad prohibendam & puniendam eam, aut ipse tollat ex sua præsertim natione aut cœtu. Notandum est quod hic iubet puellas domi retineri, ut non conspiciantur foris tantisper, dum elocatæ fuerint. Significat enim magnifieri debere pudiciciam in fœmina, & libidines hominum esse non humanas, sed beluinas & furiosas. Non autem hoc ita intelligi debet, quod nuptis nulla tali cura, & modestia sit opus: Imò debent hæ quoq; se domi continere, quantum rei familiaris prorsus ratio patitur, ac non tantum conseruare pudiciciam & castitatem coniugalem, sed etiam uitare petulantiam, & omnes suspiciones turpitudinis. Qua de re sic præcipit Horatius cuidam matronæ:

Prima

Prima nocte domum claude, neq; in uias
Sub cantu querulæ despice tibiæ.
Et sæpe uocanti
Duram difficilis mane.

Sic Telemachus matrem suam Penelopem apud Homerum iubet domum ire, ac sua curare, colum & fusum:

ἀλλ' ἐς οἶκον ἴοισα τὰ σαυτῆς ἔργα μόριζε·
κάλλος δυσπής.) Quod hic de pulchritudine dicitur, est apud Iuuenalem in decima Satyra, cuius loci principium adscribam:

Sed uetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipsa habuit, cuperet Rutilæ Virginia gibbum
Accipere, atq; suam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregij miseros, trepidosq; parentes
Semper habet, rara est adeo concordia formæ,
Atq; pudiciciæ, sanctos licet horrida mores
Tradiderit domus, ac ueteres imitata Sabinas, &c.

Quanquam enim culpa non est in forma, sed in hominum libidinibus et malicia. Sicut non est culpa boni cibi, quando corrumpitur in imbecillo stomacho, ut Chrysostomus in quadam oratione pulchrè colligit, ac est egregium Dei donum illa, plerisq; tamen occasio est ad faciendum contra pudiciciam, adeoq: nullus ephebum

Desfor-

Deformem sæua castrauit in arce tyannus,
Nec prætextatum rapuit Nero loripidem, uel
Strumosum, atq; utero pariter, gibboq; tumentem:
ut idem inquit. Est itaq; tanto maior cura & hic ad hibenda parentibus, coniugibus, tutoribus & alijs custo dibus, ut suos tueantur, & conseruent eis illæsam castitatem & famam, sicut in alijs bonis excellentibus fieri debet. Sic enim sunt res humanæ, ut quo quid est melius & præstantius, eo plures habeat insidiatores, eò citius & grauius lædatur.

συγγενεσι φιλότητες.) Non frustra monemur de amandis cognatis, & exercenda cum eis concordia. Nam sæpe, ut inquit Ouidius:

Non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero, fratrum quoq; gratia rara est:

& cum ad opes quærendas & tuendas, tum ad suauitatem & tranquillitatē, atq; decus uitæ nihil æquè necessarium est, quàm concordia & amor cognatorum inter se. Declarant hoc multa exempla & in historijs, & in præsente uita. Quare amemus cognatos, et non demus ansam uel nobis, uel ipsis ad odium contendendo, obiurgando, rixando, sed obsequamur eis, quædam feramus, et dissimulemus eorum nonnullos errores, conniueamus ad leuia quædam peccata, non agamus omnia pro nostro iure, sicut omnino faciendum est in amicitijs, ἀλλὰ μετὰ βωμῶν, ut

illē

ille inquit. Quæ optima est in talibus rebus regula, & sine qua non potest honesti uiri nomen & dignitas retineri. Quanquam uidendum est, ne decipiat nos honesti aliqua species aut imago, ne, dum effugere uolumus turpitudinem, in turpitudinem prolabamur,

αἰδεῖσθαι πολιοκροτάφους. &c.) Nemo ferè de moribus docet, quin hoc etiam moneat, ac præcipiat, quod hic monetur & præcipitur, senes honorandos esse.

Magna fuit quondam capitis reuerentia cani,
Inq; suo precio ruga senilis erat.

inquit Ouidius. Et sacræ literæ: Coram cano capite consurge, &: honora personam senis. Ita M. Cic. in primo Offic. docet adolescentium esse maiores natu reuereri, quod hic αἰδεῖσθαι dicitur, id est, amare simul & timere, cauere, ne quid facias, quod eos offendat, sentire, quod consilijs & usu rerum sint edocti, multa sciant, quæ minores natu ignorãt. Hoc fuit iudicium de senibus Lacedæmoniorum, apud quos honoratissima fuit senectus, idem Athenienses iudicauerunt, quorum hunc morem fuisse Athenis scribit Aeschines, ut iuberent præconem inuitantem ciues ad dicendum de Repub. dicere: τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότων. Et prisci Romani, apud quos

Iuuenalis

Iuuenalis scribit magnum fuisse præcedere quatuor annis. Quod autem in Menandri quodam uersu dicitur: Non canos efficere prudentes, ita intelligi debet, non omnes grandes natu sapere, & reprehenduntur propter male transactam, ignauam & inertem uitam, nec ideo consilium ualere tantum, quod à sene sit datum, sed rem ipsam considerandam esse potius. Quanquam non temere debet omitti, aut negligi, quod senex dicit aut iudicat, & si quando recedendum est ab eius sententia, modeste hoc est faciendum, & salua ætatis reuerentia, nec ideo minus aut loco, aut munere, aut honore senibus cedendum est, ac est per se honoranda, & obseruanda hæc ætas, quantum sinit honestas & officium: imò, ut S. Augustinus recte & Christianè censet omnes homines amandos esse, uicia uero habenda odio, sic amari & honorari debet senectus, peccata eius & uicia tum habenda odio, tum leniter corrigenda & sananda, semper adhibita reuerentia. Quanquam autem Diogenem aiunt solitum fuisse dicere: νέκρου ἐστέφανον, καὶ γέροντα νουθετεῖν τοῦτον εἶν, tamen senes aliquando, aut quoties opus est, moneri debẽt, & ipsis non est abijciendus conatus, & cura uel discendi, quod nesciunt & quod discere honestum est, uel dediscendi, quod est turpe, & mutandi malos mores in bonos, in uirtutes uicia, errores in recte

facta

facta. Quod hic addit Poëta, æqualem honorem ei, qui parentibus habetur, habendum seni esse, ideo factum est, ut arbitror, quod senes sunt tanquam communes, aut publici parentes, ij præsertim, qui præsunt in rebuspu. ac Reipu. plus debemus, quàm priuatæ, ita sanè talibus senibus plus deberi puto, quàm parentibus. Erantq; senibus tantum cõmittenda gubernacula Rerumpub. non adolescentibus, qui pleruanq; aut euertunt respublicas, aut, si quid mutant, hoc uel ipsis, uel alijs deinde senibus ad pristinum statum reducendum est cum magna difficultate, & damno publico. Hinc est, quod Hebræi suos magistratus appellant seniores, Græci antistites Ecclesiarum ad horum imitationem πρεσβυτέρους, & πατέρας πνευματικοὺς, Latini Senatum, sed de hac re satis.

γαστρὸς ὀφειλόμ. &c.) Postremum est hoc præceptum de seruis, & habet tres partes. Iubet enim eis dari uictum, & necessaria ad uitam, non afficiendos contumeliosis pœnis, aut maledictis coram rege, id est, Reipu. Principe lacerandos esse, & eorum consilia, si recta sint & salubria, sequenda esse. De primo non est dubium, quin sit honestum & humanum, ideoq; diligenter omnibus præstandum. Phocylides autem hoc tantum ad utilitatem domi-

ni re-

ni retulit. Satius enim est, ac tutius amari etiam dominum à seruo, quàm tantum metui. Bis autem est idem dictum, nisi quod in posteriore loco generalius quiddam est, ac modus quidam dandi seruis, quæ debentur eis ostenditur, ut ordine quodam, & certa certis temporibus tribuantur, tribuantur inquam, & tanquam numerentur, ut apud ueteres, ad quorum consuetudinem hoc est scriptum, χοίνικξ dabatur, latini dimensum appellauerunt, ne permittantur eis ex toto cumulo sumenda pro suo arbitrio. Sic enim serui non essent, ac corrumperentur, & pigri ac segnes redderentur, lasciui & petulantes fierent, nec facerent suum officium. Quod nos patresfamilias quotidie experimur in ministris cõductitijs & mercenarijs (non enim habentur amplius, aut nalde pauci uerè serui apud Christianos) quàm sit incommodum id genus hominum in omnium rerum affluentia uiuere. Atq; hoc est quod hic dicitur, ut opinor: δόλω τα τὰ νέμοις. Hoc tamen non ideo dixisse uideri uelim, quod existimem aliquid eis detrahendum esse de ijs, quæ uitæ & conditioni eorum debentur. Iniquum enim hoc esset, & cum hoc præcepto, quod ex iusticia ductum est, pugnaret. Alterius partis est ratio, quod à natura docemur, ne maiorem pœnam imponamus, quàm est culpa.

Vide-

Videtur enim significare propter leuia peccata non debere notas inuri seruis, aut conuicijs, & maledictis deturpandos eos esse apud Reipub. Principem, (hunc Regem ipse uocat) aut certe ideo, quod serui sint, à suis dominis, alioqui non facturis, sic, ut uelit nec durius, nec acerbius puniri debere seruos propter suam conditionem, sed peccati magnitudinem tantum considerandam esse, ita, ut in alijs fit, qui sunt liberi. Quapropter etiam addit ἐπονειδίζῳ, id est, ludibrij tantum, aut contumeliæ gratia. Quemadmodum principes aliquando fatuos deformant, ac habent in delitijs propemodum cum totius generis humani probro, & contumelia. Cæterum uariæ fuerunt pœnæ seruorum apud ueteres. Ex quo sunt hæc nomina seruorum apud Græcos: Μύλωνες, ξυτρεῖαι, ἀλφιτεῖαι, χονδροκοπεῖαι, ζωστεῖαι, σιγματίαι, σίγων, μασιγίαι, apud Latinos cum unum aut alterum ex his Græcis, tum fiscifer, uerbero, & alia, si qua sunt.

Tertia pars huius præcepti similem habet rationem, honestatem & utilitatē, præcipuè honestatem. Simpliciter enim accipi debet serui consilium, quando est honestum, & præferri uel Regum, aut Imperatorum consilijs, quibus inest turpitudo, nec habet in omnibus rebus locum id, quod in Terentio

dicitur: Duo cum idem faciunt &c. Quanquam nescio, cur non debeat obtemperare seruo dominus, quando utilitas quæritur libera, & nec honesta per se, nec turpis, sed ἀδιάφορόν τι. Non enim sequimur hic Stoicos, qui nunquam separant utile ab honesto, & honestum ab utili. Cæterum, quod ad hunc totum attinet locum, quanquam dominus utitur seruo tanquam instrumento quodam ad sua commoda comparanda, & augenda, sicut Aristoteles pulchrè docet, est tamen cogitandum, quod seruus etiam sit homo, & honestatis rationem habeat communem cum alijs omnibus hominibus, nec eum domino obligatum esse ad turpitudinem, aut mente quoq; seruum esse, non tantum corpore. In summa qua ratione domino concessum est à natura sibi, & rebus suis consulere, non turpiter, non dolose, non flagiciose aut iniuste, sed ita, ut salua maneat honestas & uirtutis principatus, eadem seruis concessum est domino quærere, & augere opes, ac tueri, non amplius. Sed, quia prodest in tota uita, et his poëmatis multum lucis infert, scire dominiorum, aut potestatũ discrimina, huc inseram egregium locum de hac re ex 8. li. Ethic. Aristotelis, & nostris quidem uerbis latinum factum. Sic ait ille: Sunt autem tres Rerumpu. formæ, ac totidem digressiones, quæ uelut harum corruptiones sunt, Regnum,

gnum, Optimatum administratio, & quæ ab honoribus recte uidetur appellari Honoraria, plurimi consueuerunt eam nominare communi uoce Rempub. Græcè πολιτείαν. Harum optima, Regnum est, deterrima uero Honoraria. Digressio regni Tyrannis dicitur. Sunt enim principatus ambo, plurimum autem differunt, cum tyrannus suam utilitatem spectet, Rex popularium. Non enim est Rex, qui non ex sese habeat res necessarias, & omnibus bonis abundet. Talis autem nullo alio indiget. Itaq; sibi ne prospiciat quidem is de ijs, quæ sunt utilia, sed popularibus. Etenim qui non est talis, non est Rex, uerum sorte constitutus. (Puto enim ibi legendum esse μὴ, uel interponendum μᾶλλον, ut sit, magis sorte constitutus, quàm Rex.) Tyrannis autem uelut contrarium est eiusmodi. Sibi enim quærit bonum, unde etiam fit planius, quod sit deterrima. Pessimum uero est, quod optimo est contrarium. Transitur autem ex regno in Tyrannidem. Vitium enim quoddam est Principatus Tyrannis. Et prauus Rex fit Tyrannus. Ex Optimatum administratione in paucorũ administrationem fit mutatio uicio quodam eorum, qui præsunt, quod secus, quàm conueniat, regant ciuitatem, & bona uel omnia, uel plurima sibi usurpent: item magistratus ijsdem tribuunt, sic, ut plurimi cumulent di-

uitias. Pauci præsunt, & cum deberent esse æquissimi, sunt molesti. Ex honoraria administratione fit trãsgressio in popularem, quod sint affines, est enim & honoraria multitudinis, et qui in honore sunt, omnes sunt æquales. Minimè uero molesta est popularis gubernatio, propterea quod parum transiliat iustæ Reip. formam. Atq; hunc in modum transmutantur formæ Reip. sic etiam à se recedunt & leuissime & facilimè. Similitudines autem, et uelut exempla capi ex familijs poterunt. Ea namq; communio, quæ est patri cum filijs, regno similis est. Liberi enim sunt patri curæ. Atq; hoc est, quod Homerus Iouem patrem uocat. Nam patria potestas regnum quoddam est. Apud Persas tyrannis est, quod filios habeant, ut seruos. Tyrannis autem potestas domini in seruos, in ea enim domini utilitas quæritur. Hæc itaq; potestas uidetur esse recta, contrà Persica distorta est. Eorum enim, qui differunt inter se, potestates etiam differunt. Communitas autem ea, quæ inter uirum est & mulierem, simulachrum est optimatum administrationis. Vt enim decet, imperat uir, & in ijs, quæ pertinent ad uiri imperium, & relinquit illa mulieri, quæ ad eius uelut imperium quoddam pertinent. Vir autem, qui dominatur omnium in paucorum potestatem discedit. Contrà enim, quàm decet eum, facit, nec pro eo tantum, ac

est

est muliere præstantior. Aliquando mulieres quoq; imperant, ut relictæ orbæ sine fratribus in lautare familiari, quæ uocantur à Græcis ἐπίκληροι. *Atq; hoc sanè fit, non secundum uirtutem, sed pro diuitijs & potentia, quemadmodum in paucorum gubernatione. Cæterum honorariæ similis est fratrum inter se imperium. Sunt enim æquales, præterquàm, quod à se differunt ætate fratres. Propterea, quando multum differunt ætate, non est amplius amicitia fraterna. Popularis uero status imago maximè cerni potest in male constitutis familijs. Ibi enim ex æquo præsunt omnes, imbecillis est gubernator, & nemo impeditur. In unoquoq; autem statu Reipub. uidetur quædam esse amicitia, quatenus ibi iustum est. Primo quidem regi est amicitia cum popularibus in quadam benefaciendi abundantia. Benefacit enim illis, siquidem bonus est, ac eos curat sic, ut sint beati, sicut pastor pecudes curat. Vnde Homerus etiam Agamemnonem uocauit pastorem populorum. Talis autem est potestas patria. Quanquam ab illa differt beneficiorum magnitudine. Et est caussa quod maximum quiddam uidetur esse alere, & honeste educare. Quæ quidem maioribus tribuuntur. Atq; natura pater liberis præest, maiores minoribus, rex popularibus. In excellentia uero sunt hæ amicitiæ collocatæ.*

Propterea quoq; parentes honorantur, iustumq; in ijs est, non idem, sed quod consistat in quadam dignitate. Sic & amicitia se habet, quæ similis est inter uirum & fœminam ei, quæ est in Optimatum statu. Nam & plus boni est meliori ui quadam uirtutis, & cuiq;, quod ei conueniat. Non aliter iudicari debet de eo, quod iustum dicitur. Sed fratrum amicitia sociali similis est. Æquales enim sunt, & ætate pares, & sunt tales ut plurimum & moribus, & affectibus similes. Est etiam huic similis honoraria. Sunt enim aliquo modo iure & æquitate pares ciues, & uidentur ex æquo imperare debere per uices. Ita sanè fit & in amicitia.

ἀγνεῖαι ψυχῆς σου σώματος εἰσι καθαρμοί &c.) Quia non satis est hæc scire, quæ hic præcepta sunt de moribus, & honeste agendo, monet etiam Poëta sub finem opusculi aliquid ea de re, atq; ita concludit suum hoc poëma. Vocat autem hæ præceptiones μυστήρια δικαιοσύνης, id est, arcana iusticiæ, propterea fortasse, quod Græcia tum fuit rudis adhuc Philosophiæ, & nondum fuerunt tales sententiæ de moribus, & honesta uita propositæ hominibus. Quod autem & animam, et corpus purum facere, si ad præscriptum eorum uiuatur, hæc præcepta dicit, non est obscurum cogitanti, homi-

nem

nem ex his duabus partibus, anima, & corpore constitutum esse, nec non ad utramq; uirtutem, & honestas actiones pertinere, alias tamen ad hanc, alias magis ad illam, ut continentia & modestia magis corpus attingit, reliquæ magis animum. Quanquam ferè secundum Philosophiam horum duorum est tanta connexio, & copula, ut nequeant separari. Quod autem & suos, ac infinitos morbos habet corpus, id nihil admodum ad hanc rem pertinet, quæ hic agitur. Quanquam sic etiam fit plurimum, ut morbos corporis animi sequantur morbi, & contrà morbos animi corporis morbi, quod non est huius loci disputare, aut explicare. Sicut neq; huc pertinet quæstio de summo bono, aut felicitate, quæ hic uidetur constitui in sola uirtute.

HAec annotanda censui candide Lector, ad hęc duo uetustissima Poëmata, quæ reuera plus habent, ut nunc te uidere aliquo modo arbitror, in recessu, quàm promittunt in accessu. Debent autem nobis cara, & tantum non sacrosancta esse propter se, & res, quas continent, religiosa, & colenda propter uetustatem, grata, & dulcia proter genus orationis proprium, perspicuum, & numeris alligatum.

FINIS.

SYMBOLA PYTHAgoræ Philosophi.

AMicorum communia omnia.

Amicitia æqualitas, & anima una.

Ne gustaris quibus nigra est cauda: Terrestrium enim deorum est.

Stateram ne transgrediaris

Cœnici ne insideas.

Ne cuiuis dextram inieceris

Arctum annulum ne gestato

Ignem gladio ne fodito

Cerebrum ne edas

Cor ne edito

A fabis abstineto

Cibum in matellam ne immittas.

Ad finem ubi peruenerit ne uelis reuerti

Cum domo discesseris, ne reuertaris: furiæ enim congredientur.

Superis impari numero, inferis pari sacrificandum.

Per publicam uiam ne ambules

Tollenti onus auxiliare, deponenti nequaq̃.

Ollæ uestigium in cinere turbato

Vnguium criniumq; præsegmina ne commingito, neq; insistito.

Extra publicam uiam ne deflectas

Quæ uncis sunt unguibus ne nutrias

Aduersus Solem ne loquitor

Gladium acutum auertas

Omne acutum abs te dimoue

Ne puero gladium

Aduersus Solem ne meito

Hirundines sub eodem tecto ne habeas

Stragula semper conuoluta habeto

Surgens è lecto uestigium corporis confundito

In annulo Dei figuram ne gestato

Sellam oleo ne absterseris

Coronam ne carpito

Quæ deciderint ne tollito

A gallo candido abstineas

Gallum nutrias quidem, ne tamen sacrifices: soli enim, & lunæ dicatus est.

Panem ne frangito

Salem apponito

In uia ne seces ligna

Ne libaris dijs ex uitibus non amputatis

Ne sacrificato sine farina

De dijs, rebusq; diuinis, nihil tam mirabile dicitur, quod non debeas credere.

Cum

Cum ueneris ad templum adora, neq; aliquid interim quod ad uictum pertineat, aut dicas, aut agas.

Ex itinere præter propositum non est ingrediendum in templum neq; orandum, neq; etiam si propè uestibulum ipsum transieris.

Nudis pedibus sacrifica & adora

Iuxta sacrificium ne incidas ungues

De rebus diuinis absq; numine ne loquaris

Adorato circumactus

Qui adorarunt sedeant

A piscibus abstineto

Optimam uitæ rationem elige, eam iucundam reddet consuetudo.

Modus rebus in omnibus optimum

Linguam in primis coërce, Deum imitans

Risu effuso abstine

Ad lucernæ lumen ne te speculo contempleris.

In calceos dextrum præmitte pedem, in lauacrum uero sinistrum.

Herbam molochinam sere, ne tamen edas

Aurum habenti, ne hæreas in filiorum generatione.

Honora in primis figuram & aram, ac precium denariorum trium.

Rubrum

Rubrum aliquid ne *suscipias*
Flantibus uentis Echon adora

Fugare conuenit ac modis omnibus excindere morbum à corpore, *inscitiam ab animo*, luxuriam à uentre, *seditionem à ciuitate*, discordiam à *familia*, *in summa ab omnibus intemperantiam*.

FINIS.

ARGENTORATI APVD
CRATONEM MYLIVM,
AN. M. D. XLV. MEN-
SE MARTIO.

Zdezynf. 19 64